Judith Butler

Kim Korkar Toplumsal Cinsiyetten?

metis

Judith Butler

Kim Korkar Toplumsal Cinsiyetten?

1956 ABD doğumlu felsefeci ve kuir teorisyeni. Doktorasını 1984'te Yale Üniversitesi'nde Felsefe alanında tamamladı. Kaliforniya Üniversitesi (Berkeley) Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde ve Eleştirel Teori Programı'nda Maxine Elliot Profesörü. Birçok üniversitede seminerler veriyor. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet politikalarının yanı sıra savaş karşıtı politikalar alanında da aktif; çeşitli insan hakları örgütlerinde faaliyet gösteriyor, New York'taki Centerfor Constitutional Rights kurulunda ve Jewish Voice for Peace'in danışma kurulunda yer alıyor. Beşeri Bilimler alanında Andrew Mellon Üstün Akademik Başarı Ödülü (2009-2013), feminist felsefeye ve ahlak felsefesine katkılarından dolayı Adorno Ödülü (2012), Gey ve Lezbiyen Çalışmaları'nda Yaşam Boyu Başarı dalında Brudner Ödülü (2016) aldı.

Butler'ın feminist teorinin en önemli yapıtlarından sayılan *Cinsiyet Belası*'nı (1990; 2008), ayrıca *Çatışan Feminizmler* (1995; 2008), *Kırılgan Hayat* (2004; 2005), *Şiddetsizliğin Gücü* (2020; 2021), Athena Athanasiou ile birlikte yazdıkları *Mülksüzleşme* (2013; 2017) ve *Ne Menem Bir Dünya Bu?* (2022; 2024) kitaplarını Metis'ten okuyabilirsiniz. Kitapları yirmiden fazla dile çevrilen yazarın Türkçedeki diğer kitapları ise şunlar: *Taklit ve Toplumsal Cinsiyete Karşı Durma* (1990; 2007), *Bela Bedenler* (1994; 2014), *İktidarın Psişik Yaşamı* (1997; 2005), *Yaşam ile Ölümün Akrabalığı* (2000; 2007), *Olumsallık, Hegemonya, Evrensellik* (2000; 2009; Laclau ve Žižek ile beraber). Ayrıca *Parting Ways* (2012), *Senses of the Subject* (2015), *Notes toward a performative theory of assembly* (2015), *Savaş Tertipleri* (2016; 2020) ve *On Anti-Semitism* (2017) de Butler'ın önemli son dönem çalışmaları arasında sayılabilir.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com. www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 43544

Kim Korkar Toplumsal Cinsiyetten?
Judith Butler

İngilizce Basımı:
Who's Afraid of Gender?
Farrar, Straus and Giroux, 2024

© Judith Butler, 2024
© Metis Yayınları, 2024
Çeviri Eser © Ezgi Sarıtaş, 2025

İlk Basım: Nisan 2025

Yayıma Hazırlayanlar: Savaş Kılıç, Melis Baysal

Kapak Tasarımı: Semih Sökmen

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 44865

ISBN-13: 978-605-316-413-5

Eserin bütünüyle ya da kısmen fotokopisinin çekilmesi, mekanik ya da elektronik araçlarla çoğaltılması, kopyalanarak internette ya da herhangi bir veri saklama cihazında bulundurulması, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturmaktadır.

Judith Butler

Kim Korkar Toplumsal Cinsiyetten?

Çeviren:
Ezgi Sarıtaş

metis

METİS YAYINLARI
JUDITH BUTLER KOLEKSİYONU

•

KIRILGAN HAYAT 2005

ÇATIŞAN FEMİNİZMLER 2008

CİNSİYET BELASI 2008

MÜLKSÜZLEŞME 2017
(Athena Athanasiou ile birlikte)

ŞİDDETSİZLİĞİN GÜCÜ 2022

NE MENEM BİR DÜNYA BU? 2024

KİM KORKAR TOPLUMSAL CİNSİYETTEN? 2025

bana hâlâ bir şeyler öğreten gençlere

İçindekiler

Giriş: Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi ve Yıkım Korkusu 11

1. Dünya Sahnesi 51
2. Vatikan'ın Görüşleri 95
3. ABD'de Toplumsal Cinsiyete Yönelik Güncel Saldırılar 118
4. Trump, Cinsiyet ve Yüksek Mahkeme 140
5. Britanya'da Cinsiyet Meseleleri ve TERF'ler 163
6. Peki Ya Cinsiyet? 205
7. Toplumsal Cinsiyetin Ne? 224
8. Doğa/Kültür: Ortaklaşa İnşaya Doğru 244
9. Toplumsal Cinsiyet İkibiçimciliğinde Irkçılık ve Sömürgecilik Mirası 252
10. Yabancı Tabirler, yahut Çevirinin Verdiği Rahatsızlık 272

Sonuç: Yıkım Korkusu, Tahayyül Mücadelesi 291

Teşekkür 311

Giriş

Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi ve Yıkım Korkusu

İNSAN TOPLUMSAL CİNSİYETTEN neden korkar ki? Yakın döneme değin bu ifade nispeten alışıldık sayılırdı, en azından Amerika Birleşik Devletleri'nde. Formlardaki o kutucuğu işaretlememiz gerekince çoğumuz üzerine çok düşünmeden işaretleyiveriyoruz. Bundan hoşlanmayanlar da var tabii, ya kutucuk seçeneklerinin artması ya tümden silinmesi gerektiğini düşünüyorlar, bu konuda kimsenin hisleri aynı değil. "Toplumsal cinsiyet"in kadınların yaşadığı eşitsizliği ele aldığını, hatta zaten "kadınlar" anlamında kullanıldığını zannedenler de var. "Eşcinsellik" anlamında üstü kapalı bir ifade olduğunu düşünenler de. "Toplumsal cinsiyet"in "cinsiyet" anlamında kullanıldığını sananlar da var, halbuki kimi feministler bu ikisini birbirinden ayırmış, "cinsiyet"i ya biyolojiyle ya doğumda tayin edilen yasal kimlikle, "toplumsal cinsiyet"iyse sosyokültürel oluş biçimleriyle ilişkilendirmiştir. Bununla birlikte, feministlerin yanı sıra toplumsal cinsiyet alanında çalışan diğer akademisyenler de hangi tanımların, hangi ayrımların doğru olduğu konusunda mutabakata varmış değil. Bu ifade üzerine süregelen sayısız tartışmanın gösterdiği üzere, toplumsal cinsiyeti hem tanımlama hem anlama konusunda başat hale gelmiş bir yaklaşım yok.

Fakat "toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareket" toplumsal cinsiyeti gücü ve etkisi korkutucu boyutlara varan yekpare bir bütünmüşçesine ele alıyor. En hafif tabirle söyleyeyim, toplumsal cinsiyete karşı çıkanlar bu ifadenin anlamı üzerine yürütülen tartışma-

ları takip etmiyor bile. Dünyanın bazı yerlerindeyse toplumsal cinsiyet hem gündelik hem akademik kullanımının epey dışına çıkarak beklenmedik bir korku konusuna dönüşmüş durumda. Rusya'da ulusal güvenliğe, Vatikan'daysa hem uygarlığa hem "insanoğlu"na yönelik bir tehlike sayılıyor. Dünyanın dört bir yanındaki gerek Evanjelik gerek Katolik muhafazakâr cemaatlere göreyse geleneksel aileyi yok etmeyi ve toplumsal cinsiyetsiz bir gelecek kurmak adına "anne"yle "baba" bahsinin tümden önüne geçmeyi amaçlayan siyasal gündemin kod adı. Diğer taraftan, ABD'de "toplumsal cinsiyet"i okullardan uzak tutmaya yönelik güncel kampanyalarda, pedofilinin öteki adı veya çocukların beynini yıkayıp mastürbasyon yapmanın ya da gey olmanın aşılanması olarak ele alınıyor. Aynı iddia Bolsonaro yönetimindeki Brezilya'da da ortaya atılmış; toplumsal cinsiyetin heteroseksüelliğin doğal veya normatif niteliğini tartışmalı hale getirdiği, heteroseksüellik zorunluluk olmaktan çıkınca hayvanlarla cinsel ilişki ve pedofili de dahil olmak üzere cinsel sapkınlıkların zincirden boşanmışçasına dünyaya yayılacağı gerekçeleri ileri sürülmüştü. Çelişki gırla... Çocuklara "toplumsal cinsiyet"i öğretmenin çocuk istismarıyla aynı kapıya çıktığını iddia edenler, Kilise'nin koruyup akladığı rahiplerin hem çocukları hem gençleri istismar etmesinin köklü, korkunç bir geçmişi olduğunu işine geldiğince unutuveriyor. Cinsellik eğitimi verenlerin çocuk istismarıyla suçlanması, Kilise'nin yol açtığı zararın yükünün bu eğitimcilere, yani hem toplumsal cinsiyet hem de cinsellikte ne gibi yollar izlenebileceğini, cinselliğin nasıl işlediğini, rızanın neden önem taşıdığını öğretmeye çalışanlara yansıtılmasına sebep oluyor. Zararın dışsallaştırılarak salt başkalarıyla, dışarıyla ilişkilendirilmesi toplumsal cinsiyet fantazmasının nasıl işlediğini gösteren örneklerden sadece biri.

Toplumsal cinsiyet dünyanın çeşitli bölgelerinde hem çocuklara, ulusal güvenliğe, heteroseksüel evliliğe ve normatif aileye yönelik bir tehdit hem de seçkin kesimin kültürel değerlerini "bölgenin gerçek halkları"na dayatma tasarısı, yani Dünyanın Kuzeyi'ndeki kent merkezlerinin Dünyanın Güneyi'ni sömürgeleştirme planı olarak görülüyor. Gerek bilime gerek dine, hatta ikisine birden ters düşen fikirler bütünü, uygarlığa yönelik bir tehlike, erkekliğe yönelik bir sal-

dırı, ayrıca cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması ve doğanın inkâr edilmesi olarak yansıtılıyor. Totaliter bir tehlike, hatta şeytan icadı gözüyle bakıldığı da oluyor, dolayısıyla dünyada bundan yıkıcı güç yokmuş, Tanrı'ya şirk koşma yoluymuş gibi ele alınıyor ki Tanrı'nın günümüzdeki bu tehlikeli hasmının ne pahasına olursa olsun karşılıksız bırakılmaması, hatta yok edilmesi gerekiyor.

Toplumsal cinsiyet en azından ABD'de resmi formlarda işaretlenen alışıldık bir kutucuktan ibaret değil artık, dünya genelinde hiçbir etki yaratmayan o anlaşılmaz akademik disiplinlerden hiç değil. Bilakis, yıkıcı güçleri haiz bir fantazma, yani modern dünyaya ait çeşit çeşit panik biçimini bir araya getirip tırmandırma yolu haline geldi. Günümüz dünyasından korkmamızı gerektiren tümüyle haklı birçok sebep var elbette. İklim felaketi, zorunlu göç, savaş tehlikesi yaşayanlar, canını kaybedenler var. İnsanı yaşayıp gelişmesi için gerekli temel sosyal hizmetlerden yoksun bırakan neoliberal ekonomiler var. Şiddetin hem yavaş hem de hızlı biçimlerini kullanarak nicelerini canından eden sistemik ırkçılık var. Kadınlar, *queer*'ler ve transların, özellikle de Siyah veya koyu tenlilerin katledilme oranı korkutucu boyutlarda.

Sağın korku listesindeyse bambaşka şeyler var: heteronormatif aile biriminin, sivil toplum ve devletin toplumsal yapısının ve ataerkil iktidarın sorgulanması; göç dalgalarının millet olma anlayışına, Beyazların üstünlüğüne ve Hıristiyan milliyetçiliğine ilişkin geleneksel fikirlere yönelik tehlike oluşturması. Korku uyandıranlar listesi uzayıp gidiyor, ne var ki sağ hareketler, kuruluşlar ve devletlerin günümüzdeki yıkım korkularını kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda nasıl kullandığını, dünyanın dört bir yanından pek çok kişinin geleceğe dair duyduğu, üstelik insanı afallatan korkulardan nasıl olup da "toplumsal cinsiyet", "toplumsal cinsiyet kuramı", "sistemik ırkçılık" veya "eleştirel ırk kuramı"nın mesul tutulduğunu açıklayabilecek bir liste yok. Toplumsal cinsiyet birbirleriyle çelişse de birleşen geniş bir yelpazedeki kaygı ve korkuları bir araya getirip tek bir çatı altında toplayarak aynı adlandırmayla sınıflandırmalı ki yaşam, uygarlık, düşüncenin vb. tümüne yönelik bir tehlike sayılabilsin. Freud'un rüya öğretisinden bildiğimiz üzere bu gibi fantazma-

larda belirli öğeler yoğunlaşırken görülmeyen veya adlandırılmayanlar da yer değiştirir.

Günümüz korkularından kaçının toplumsal cinsiyet çatısı altında toplandığını *bilmek* mümkün mü? Peki ya ekonomik güvencesizliğin ağırlaşmasına, iklim tahribatına, çevre zehirlerine, polis şiddeti ve savaşa ilişkin haklı kaygıların, yani hissetmekte de düşünmekte de haklı olduğumuz bu korkuların toplumsal cinsiyetin şeytanlaştırılmasıyla nasıl başka yöne çevrilip üstlerinin örtüldüğünü açıklamak mümkün mü? "Toplumsal cinsiyet" tabirinin bir sürü korkuyu içine alması, sonra da günümüz sağının kullandığı, her şeyi kapsayan bir fantazmaya dönüşmesi, aslında bu korkuları uyandıran çeşitli koşulların adını koyamayacak hale gelmek demek. "Toplumsal cinsiyet" bu korkuları hem bir araya getiriyor hem de körüklüyor; dünyanın tehlikeli bir yer olduğu hissinin aslen nereden çıktığını, korkacak ne gibi şeyler olduğunu salim kafayla düşünmemizi engelliyor.

"Toplumsal cinsiyet" fantazmasını yaymak mevcut iktidarların, yani devletlerin, kiliselerin, siyasal hareketlerin halkı hizaya sokma, sansürü kabul ettirme, korkunun da nefretin de dışsallaştırılıp kırılgan topluluklara yansıtılmasını sağlama amacıyla halkı sindirme yolu aynı zamanda. Söz konusu iktidarlar pek çok işçinin gerek yaptıkları işin geleceği gerek aile yaşamlarının kutsallığı konusundaki korkularına hitap etmekle kalmıyor, insanlar dünyaya ilişkin kaygı ve tedirginlik hislerinin asıl nedenini –kendi işlerine geldiği şekilde– "toplumsal cinsiyet" sansın diye adeta direterek bu korkuyu körüklüyorlar da. Papa Franciscus' un 2015'te yaydığı korkuyu düşünelim mesela. "Hirodes"lerle karşılaşılmayan dönem olmadığını bildirdikten sonra günümüz "toplumsal cinsiyet kuramı"nın "ölüm senaryoları tasarlayan, erkekle kadının çehresini bozan, fıtratı tahrip eden" yeni Hirodes yanlılarından oluştuğunu söylemişti. Devamında da "toplumsal cinsiyet kuramı"nın gücünün ne denli yıkıcı olduğunu açıkça ortaya koyuyordu: "Nükleer silahları, yığınla insanı birkaç saniyede yok etme imkânını düşünelim. (...) Fıtratı tanımayan toplumsal cinsiyet kuramını veya genlerle, hayatla nasıl oynandığını da düşünelim." Ardındansa yoksul öğrencilerin gittiği okullara ancak "toplumsal cinsiyet kuramı"nın müfredata dahil edilmesi koşuluyla

finansman sağlandığını anlatmıştı. "Toplumsal cinsiyet kuramı"yla neyi kastettiğinin ayrıntılarına girmese de bu kuramın korkulacak bir şey olduğu, örneğin kitlesel ölümler kadar korkutucu olduğu kesin. Papa'nın ifadesiyle, okullarda toplumsal cinsiyet öğretiminin zorunlu kılınması "ideolojik sömürgeleştirme"dir. "Geçtiğimiz yüzyılda diktatörlerin yaptığından farklı değil," diye de eklemişti, "Hitler Gençliği gelsin aklınıza."[1]

Gerek Papa Franciscus'a gösterilen hürmet gerek Vatikan'ın nüfuzu düşünüldüğünde bu kışkırtıcı retorik seçimi elbette epey yıkıcı nitelikte. Madem toplumsal cinsiyet nükleer bomba misali, öyleyse ortadan kaldırılması gerek. Madem şeytanın ta kendisi, öyleyse toplumsal cinsiyeti temsil eden hiç kimsenin insan sayılmaması lazım. Papa'nın sözleri açıkça akıl almaz ve tehlikeli olmanın yanı sıra epey stratejik: Toplumsal cinsiyet ister imha silahı ya da şeytanın ta kendisi, ister totalitarizmin yeni bir türü, pedofili veya sömürgecilik sayılsın, neticede şaşırtıcı sayıda fantazmaya dönüşerek hem akademik hem gündelik kullanımını gölgede bırakmış durumda. Sonuç olarak "toplumsal cinsiyetin yıkıcı gücü" fikrini yaymak geleceğe dair korku uyandırmanın yolu haline geldi ki devletin yetkilerini ataerkinin "güvenli" düzenine dönme umuduyla genişletmek isteyenler de bu korkuları kullanabiliyor. Korkuyu körüklüyorlar ki sonrasında bu korkuyu dindirme vaatleriyle eski düzene dönüp kurtuluşu getireceğiz diye sahneye çıkabilsinler. Halk toplumsal cinsiyet çerçevesinde düzenlendiği düşünülen çeşit çeşit toplumsal hareket ve kamu politikasının ortadan kaldırılmasından yana olsun diye ortaya bir korku atıp kullanıyorlar.

Bu korkutucu "toplumsal cinsiyet" fantazmasının silah haline getirilmesi özünde otoriter nitelik taşıyor. Ters tepki gösterilmesi ilerici mevzuatta geri adım atılmasına yol açıyor şüphesiz, yine de burada gördüklerimiz tepki kısmından ibaret. Dünyayı "toplumsal cinsiyet" gelmeden önceki zamanlara döndürme projesi, hiç yaşanmamış olsa

1. Candida Moss ve Joel Baden, "Pope's Shocking Hitler Youth Comparison", *The Daily Beast*, 20 Şubat 2015, https://www.thedailybeast.com/popes-shocking-hitler-youth-comparison.

bile "tarih"te de "doğa"da da yer tutan hayali bir ataerki düzenine dönme vaadi taşıyor ki bu düzeni de ancak güçlü bir devlet geri getirebilir.[2] Mahkeme yetkileri de dahil olmak üzere devlet yetkilerinin destek bulması toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin daha geniş çaplı, otorite yanlısı bir tasarının parçası olduğunun göstergesi. Gerek cinsellik gerek toplumsal cinsiyet açısından azınlıkta kalanlar temel haklardan, korunma hakkından, özgürlüklerinden olsun diye bu insanların topluma yönelik bir tehlike sayılıp hedef tahtasına oturtulması, dünyada onlardan yıkıcı güç yokmuş gibi yansıtılması toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojinin faşizmin parçası olduğunun göstergesi. Panik arttıkça devlete de tam serbesti tanınıyor ki fantazmanın sözdiziminin etkisiyle ulusal çapta bir tehlikeyi simgeler hale gelenlerin varlığını yadsıyabilsin.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi savunanların bazısı toplumsal cinsiyeti hedef alırken sırf aile değerlerini değil bizzat değerleri, sırf belli bir yaşam biçimini değil yaşamın ta kendisini savundukları iddiasında. Faşist eğilimleri körükleyen fantazma, toplumun geleceği ne olacak korkusunu halka aşılayarak toplumsal alanı tektipleştirme, daha doğrusu mevcut korkuları kullanıp bu korkuların "sebebi"ni tek çatı altında toplama amacı taşıyor. "Toplumsal cinsiyet"e boş gösteren diyesiniz gelebilir, zira toplumdaki ekonomik veya ekolojik düzene varıncaya değin çeşitli yapılara dair korkuları üstüne çekip harekete geçiren bu ifade toplumsal cinsiyet saydığımız hiçbir şeyi imlemez oldu. Fakat boş gösteren olmaktan ziyade fazla üstbelirlenmiş durumda, dünya için neyin tehlike oluşturduğuna ilişkin, toplumsal tarih ve siyasal söylemden gelen birbirinden hayli farklı fikirleri kapsar hale geldi. Bununla birlikte "toplumsal cinsiyet" gündelik tahayyülde bile bedeni yaşama yoluna işaret ediyor, dolayısıyla işlem yaptığı alanı yaşam ve beden oluşturuyor. Bedensel yaşamsa tutkuya, korkuya, açlığa, hastalığa, kırılganlığa, nüfuz edilebilirliğe, ilişkiselliğe, cinselliğe ve şiddete bağlı. Bedenin yaşamı, bedenin ayrı ve-

2. Türkiyeli feminist Deniz Kandiyoti bu noktayı savunarak ilgi uyandırmıştı: "How Did Gender Move to the Center of Democratic Struggles?", Columbia Üniversitesi Küresel Merkezleri, 15 Şubat 2022, https://kapuscinskilectures.eu/lecture/how-did-gender-move-to-the-center-of-democratic-struggles.

ya farklılaşmış yaşamı zaten en iyi koşullarda bile cinsel kaygıların kümelendiği, toplumsal normların mesken tuttuğu bir alandır; bu nedenle yaşamdaki cinsel ve toplumsal mücadeleler, yerini de körükleyici ateşini de tam burada bulur. "Toplumsal cinsiyet" ifadesi toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı harekette kendi dışında bir sürü anlam edinse de bu söylem çerçevesinin dışına bakıldığında toplumsal teamüller ve ruhsal rahatsızlıklarla biçimlenerek sınırı çizilmiş, bedene bürünmüş hayatın hisleriyle ilgilidir. İtalya Başbakanı Giorgia Meloni'nin İtalyan ve İspanyol kamuoyuna seslendiğinde olduğu gibi, toplumsal cinsiyet savunucuları cinsiyetli kimliğinizi (*sexed identity*) elinizden alacak minvalinde laflar etmek benlik anlayışlarının temelinde cinsiyetli kimlikleri yatan kişilerin hem korkuya hem de öfkeye kapılmasına yol açar. Transların kendi kaderini tayin hakkını elinden almak uğruna korku üretmek halka cinsiyetli kimliğin geçersiz kılınacağı korkusunu yaymak demektir ki böylelikle başkalarınınki geçersiz kılınabilsin. Cinsiyetli kimlik kadar belirleyici ve mahrem bir şeyden mahrum bırakılma korkusu bunun gerçekten de mahrumiyet yaratacağına ilişkin genel kabule dayanıyor. Başka bir deyişle, insanı varlığının cinsiyetli boyutundan mahrum bırakmak yanlıştır. Bu öncülden yola çıkarak bu iddianın genellenebilmesi, translar da dahil olmak üzere insanları cinsiyetli kimliğinden mahrum bırakacak bir şey yapmanın reddedilmesi gerekirdi, ne var ki cinsiyet hakkını savunmak başkalarını aynı haktan etmek anlamına gelince durumun tam tersi olduğu anlaşıldı.

■

Gerek kapıya dayanan gerek olası tehlikelerin nasıl hızla artıp tek çatı altında buluştuğunu anlamamız, bu boyut ve şiddetteki bir fantazmaya nasıl karşı koyacağımızı sorgulamamız lazım ki kadınların, trans ve ikilikdışı (*non-binary*)* kişilerin haklarının, gey ve lezbiyenlerin özgürlüklerinin, üreme adaletinin, hem toplumsal cinsiyet hem de cinsellik açısından eşitlik ve adalete ulaşmaya yönelik her türlü

* Kendini ikili cinsiyet kalıbında görmeyen, kadın veya erkek olarak tanımlamayan anlamındaki ifade. –*ç.n.*

uğraşın kökünü kurutmaya varmadan bu fantazmanın önünü alabilelim. Kamu söylemi ve akademiye yönelik sansürden bahsetmiyorum bile.

Elbette toplumsal cinsiyete bu gözle bakmanın yanlışlığını tane tane açıklayabiliriz ki bu ifadeyi kullanıp faydalı bulmakla birlikte gerekçesini açıklamak isteyen politika üreticilerle eğitimcilere faydamız dokunur böylelikle. Ayrıca toplumsal cinsiyete neden bu gözle bakılmaya başlandığını izah eden bir tarihçe sunabilir, hem seküler hem de dindar cenahın yorumlarını dikkate alıp sağdaki Katoliklerle Evanjelistlerin aralarındaki bazı farkları aşarak ortak düşmanlarına karşı nasıl birleştiğine işaret edebiliriz. Bu yaklaşımların tümü gerekli olmakla birlikte "toplumsal cinsiyet"in fantazma gücünün şiddetlenmesine açıklama getirmeye de karşı koymaya da yetmezler. *Psikososyal* bir fenomen olduğu anlaşılan bu fantazma öyle bir yer ki mahrem korku ve kaygıları toplum çerçevesinde örgütleyip siyasal hisleri körüklüyor. Peki "toplumsal cinsiyet" denilen çarpıtılmış ama canlı bu fantazmanın yapısı nedir? Canlılık kazanması hangi amaçla sağlanır? Fantazma dalaveresini açığa çıkaracak, gücünü dağıtacak, beslediği gerici siyaset, çarpıtma ve sansüre dur diyecek güçte bir karşı-tahayyülü nasıl oluşturabiliriz? Bedene bürünmüş hayatın korumaya muktedir olduğumuz, hatta korumamız gereken hak ve özgürlüklerini olumlayacak cazip bir karşı-tasavvur üretmek bize kalmış. Neticede bu fantazmayı yenmek şiddete veya ayrımcılığa maruz kalma korkusu duymadan var olma, nefes alma, hareket etme ve yaşama hakkımızın yanı sıra sevme tarzımızı, bedenimizde yaşama biçimimizi de olumlama meselesi. Bu temel özgürlüklerin herkeste olmasını neden istemeyelim ki?

Madem karşı görüştekileri korku sarmış, üstelik tehlikeli bir fantazma tehdidine kapılıp gitmişler, öyleyse bu konuya başka açıdan yaklaşmamız gerek. Görünüşe bakılırsa ortada kamu tartışması filan yok – hele ortada bir metin bile olmadığı, kavramlar üzerine anlaşılamadığı, eleştirel düşüncenin yeşermesi gereken toprakları korkuyla nefretin sular altında bıraktığı düşünülürse. Fantazma sahnesi bu. "Fantazma sahnesi" derken müteveffa Fransız psikanalist Jean Laplanche'ın kuramındaki adlandırmayı psikososyal fenomenlere uyar-

lıyorum. Laplanche'a göre fantazi hayal gücünün ürününden, yani tümüyle öznel bir gerçeklikten ibaret değildir, temelinin ruhsal yaşamdaki öğelerin sözdizimine dayandığının anlaşılması gerekir. O halde fantazi, zihnin uydurması veya eşik-altı içerikte bir hayal ürününden ibaret değildir, hem bilinçdışı hem bilinçli malzemeden beslenerek belli bir yapı ve düzene uyan arzu ve kaygıların düzenlenip oluşturulmasıdır. Ben rüya ve fantazilerin düzeninin, yani sözdiziminin hem toplumsal hem ruhsal yönü olduğunu öne sürüyorum. Laplanche bebeklik döneminin yanı sıra ilk fantazinin oluşumuyla ilgilenmiş olsa da ben görüşlerinin belli yönlerini uyarlayıp *toplumsal cinsiyet karşıtlığını* fantazma sahnesi olarak değerlendirebilir miyiz sorusunun peşinden gidiyorum. Meseleyi bu çerçeveye oturttuğumuzda hem toplumsal cinsiyet karşıtı harekete hem de ürettiği söylemlere daha iyi karşılık verebileceğimiz iddiasındayım. Zira sahne kurulup da toplumsal cinsiyet adlı bu şeyin gerek çocukları etkisi altına aldığı gerek halkta habis ve yıkıcı etkiler yarattığı zannı yayıldığında "toplumsal cinsiyet" karmaşık bir sürü kaygının yerine geçip çeşit çeşit yıkım korkusunun bir araya toplandığı, üstbelirlenmiş bir şeye dönüşüyor.

Bu fantazmaya ilerici yasalara karşı çıkan çeşitli sayıda harekette rastlayabiliyoruz. Tayvan'daki Hıristiyan milliyetçiliğinin, Fransa'da cumhurbaşkanı seçim programlarının ana gündemine oturuyor. Saf Avrupa ırkını, ulusal değerleri, "doğal aile yapısı"nı savunurken olduğu gibi muhafazakâr cenahın gerek Avrupa'ya gerek ana-akım haline getirdiği toplumsal cinsiyet politikalarına, yani neoliberal gündeme yönelik eleştirisinde de kullanılıyor. Bu fantazma hangi alanda kullanılırsa kullanılsın, ya feminist ve LGBTQİA+ gündemlerince ya bunları ana-akımda savunanlarca oluşturulan yeni etik baskılardan kurtulmanın verdiği sadistçe bir coşkuyu da beraberinde getiriyor. Sözünü ettiğimiz ahlak seferberliğinde göze çarpıp rahatsızlık veren şeylerse ötekilerin varlığını inkâr etme, haklarını gasp etme, gerçekliklerini reddetme, temel özgürlükleri kısıtlama, utanmazlık derecesinde ırkçı nefret duymanın yanı sıra ötekilerin yaşamlarını denetleme, değersizleştirme, karikatürleştirme, patolojikleştirme ve suç saymayı denemekten haz alınması. Nefreti ahlaklılık kisvesi altında kö-

rükleyip rasyonelleştiriyor, nefret saçan hareketlerden zarar görüp mahvolan insanlarıysa yıkımın asıl faili gibi gösteriyorlar. "Toplumsal cinsiyet"teki fantazma sahnesinin yapısını bu yansıtma ve tersine çevirmeler oluşturuyor. Bu da acil önem taşıyan iki soruyla baş başa bırakıyor bizi: Kim kimi yok etmeyi amaçlıyor? Ortaklaşa hissedilen, tırmanışa geçen ahlakçı sadizmler nasıl oluyor da erdem sayılabiliyor?[3]

Fantazmanın sahteliğini, ortaya çıkarmanın yanı sıra yayılma ve ikna gücünün de sönümlenmesini sağlamamız, üstelik yeni bir tahayyül oluşturmamız lazım. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin hedef tahtasına oturttuğu kişilerin yaşamaya elverişli ve özgür bir hayat sürme haklarını ellerinden alanlara karşı birleşip muhalefet etmesine yönelik bir tahayyül.

Fantazma sahnesi bir an daldığımızda zihnimizde canlanan fantazi gibi değildir. Daha ziyade, yıkım korkusuyla yoğrulmuş bir dünya oluşturma biçimidir ki bu yıkımdan da toplumsal cinsiyet sorumlu tutuluyor. Gelgelelim toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin gerek bu ifadeyi gerek sözde etkilerini dünyadan söküp atma uğraşının verdiği zarar açık; neticede özgürlük ve eşitliği elden geçirip artırmayı amaçlayan uygulama, kurum ve politikaları ortadan kaldırmanın peşindeler ki aslında bunlar saklanmadan yaşamak, saldırılardan korkmadan rahat nefes almak, toplumda başkalarıyla eşit zeminde bulunduğunu hissetmek gibi özgürlükleri tanıyıp yaymış durumdaydı.

"Toplumsal cinsiyet"in –her ne demekse artık– çocukların yaşamını tehlikeye atması suçlamasını bir düşünelim. Ağır bir suçlama. Bazılarına göre bu suçlama ağızdan çıkar çıkmaz hakikate dönüşüyor, hatta çocuklar zarar görme tehlikesi altında yaşamakla kalmayıp bilfiil zarar görüyor. Bu acele hükme varınca geriye tek bir seçenek kalıyor: Zararın önüne geçin! Toplumsal cinsiyetin kökünü kazıyın! Toplumsal cinsiyeti, yani simgelediği toplumsal hareketle akademik alanın yanı sıra bizzat bu tabir ve kavramı kökünden kazımaya ken-

3. Şu çalışmama bkz. "Moral Sadism and Doubting One's Own Love: Kleinian Reflections on Melancholia", *Reading Melanie Klein* içinde, haz. John Phillips ve Lyndsey Stonebridge, Londra: Routledge, 1998, s. 179-89.

dini adayanlar, çocukların zarar göreceğinden, aile kavramının, hatta bizzat ailelerin yok olacağından, "insanoğlu"nun (ki buna gerçekten birilerinin "oğlu" olanlarımız da dahil) ortadan kaldırılacağından, üzerimize yeni bir totalitarizmin çökeceğinden korkmak gibi kaygıları derinden hissediyor. Ben bu korkuların kışkırtıcı bir sözdizimi bohçasına sarıldığını öne sürüyorum.

Sözdizimi kabaca, dil öğelerinin dünyayı anlamlandırabilelim diye bir araya getirilmesidir. Rüya ve fantazilerde olup bitenleri anlamak için öğelerin düzenlenişini anlamak esastır. Sözdizimi üzerine çalışan dilbilimciler bu düzenin ardında yatan kuralları ayırt etmeyi amaçlar. Fantazinin sözdizimini değerlendiren Laplanche ise belli öğelerin yoğunluk kazanmasına veya bir başkasının yerine geçmesine dayanan bilinçdışı düzeni sorguluyordu ki bu düzen de belirgin bir yol izleyip çağrışımları birbirine bağlıyor, sonra da gerçek olduğuna inanmaya iten karmaşık bir bütün haline getiriyor bunları. Yoğunlaştırma terimi, gerek toplumsal gerek ruhsal farklı farklı öğelerin nasıl keyfi biçimde birbirine bağlanıp tek bir gerçekliğe dönüştüğünü anlatıyor. Yer değiştirme ise bir veya birden çok konunun zihnin dışına atılmasını, yani dışsallaştırılmasını, bu konuların yerineyse hem onları simgeleyen hem de perdeleyen öğelerin geçmesini belirtiyor. Toplumsal korku ve kaygılara bağlı bu iki ruhsal işlemin toplumsal cinsiyet fantazmasının hem oluşmasında hem de yayılmasında nasıl işlediğini göreceğiz.

Laplanche yakın tarihli bir söyleşisinde "ideoloji"nin kültürel kodların birincil fantazilere girmesiyle ortaya çıktığını söyler ki bu fantazilerde kültür ürünüyle bilinçdışının ayrımı net değildir.[4] Bilinçdışı öğelerin arasında düzen oluşturmanın birden çok yolu var, bizim görevimizse bu öğelerin nasıl birbirine bağlandığını anlamak. Laplanche'ın ifadesiyle "ilk işlem (...) ilk bağlamadır. İlişki çok zayıf olsa bile neticede bağ kurulmuştur. Çağrışımlar, yer değiştirmeler ve yoğunlaştırmalar ortada bağlama olduğu anlamına gelir. İzlenecek

4. "Kültür belli kodlar getirir, bu kodlar da asal fantazmanın yerini alır." Jean Laplanche, "The Other Within", *Radical Philosophy* 102 (Temmuz/Ağustos 2000): 33.

patika ilk işlemle belirlenir". O halde görevimiz psikanalizi "toplumsal cinsiyet" gibi kültürel fantazmalara nasıl uygulayabileceğimizi değil, kültürel ve toplumsal çeşitli öğelerin bilinçdışı düzeyde *halihazırda işleyen* patikalar sayesinde yeni bir düzene nasıl sokulduğunu anlamak. Bu mantık çerçevesinden bakıldığında toplumsal cinsiyet karşıtı hareket kışkırtıcı bir sözdizimini kılavuz bellemiştir: Sözdizimi derken nüfuz edilebilirlik, güvencesizlik, yerinden edilme ve yer değiştirmeye, hem aile hem de devlette ataerkil iktidarın kaybına, Beyazların üstünlüğünün ve ulusun saflığının yitirilmesine ilişkin kaygı ve korkuları içine katıp yeniden üreten bir dünya düzenlemesinden bahsediyorum.[5] Yıkım korkusu yeniden üretilirken yıkımın kaynağı da "toplumsal cinsiyet" olarak dışsallaştırılıyor. Bir bütün halinde dışsallaştırılan toplumsal cinsiyet, çeşitli öğelere yoğunluk kazandırmanın yanı sıra tehlike altında yaşama hissini de şiddetlendiriyor. Ekoloji ve ekonominin yıkımına dair korkuların yerine hemen hazırdaki bir ikameyi geçiriyor, böylece dünyanın günümüzdeki yok oluşunun asıl kaynaklarını ele almamızı engelliyor. Bunun sonucunda da artık varoluşa kesinkes tehdit sayılan toplumsal cinsiyet hedef tahtasına oturtuluyor.

Laplanche "ideoloji"nin böyle ele alınması gerektiğini ileri sürüyor. Bu anlayışa göre toplumsal cinsiyet karşıtı hareket de bir ideoloji. Bu hareket genelde anti-Marksist olsa da Marksizmin ideoloji eleştirisindeki popüler öğeleri devşirip toplumsal cinsiyeti hedef alırken kullanıyor. Marksistlerin yanlış bilinç kavramından faydalanıp kimi zaman "ideoloji"nin yanlış bilmek sayıldığı oluyor. "Bakış açısı"ndan, "genellemeci dünya görüşü"nden farksız sanıldığı da. Halbuki bu kullanım ideolojinin hem tarihsel anlamını hem de eleştirel düşüncedeki yerini kaybetmesine yol açıyor. Marx'la Engels *Alman İdeolojisi*'nde (1845-46) zihin emeğiyle beden emeğini (*physical labour*) birbirinden ayırmış, devrimi ancak düşüncenin getirebileceğini söyleyenlerin fena yanıldığını, düşünceyle gerçeklik arasındaki ilişkiye tersinden baktıklarını ileri sürmüştür.

5. Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk, *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*, Londra: Routledge, 2021.

Louis Althusser "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" (1970) başlıklı yazısında bu görüşü epey elden geçirerek ideolojinin, toplumun genel kabul gören ekonomi düzeni olan kapitalist sömürüye karşı çıkmaya, hatta galip gelmeye yönelik daha devrimci yolların yerine birtakım soyut düşünceleri koyduğunu öne sürmüştür. Althusser hava nasıl ki etrafı kaplarsa ideolojinin de hayatımıza öyle yayıldığını, ideoloji atmosferinden kurtulmanın da çetin bir mücadele olduğunu düşünüyordu. Zira ideoloji zamanla benimsediğimiz bir inanç kümesinden ibaret değildir, belli bir gerçeklik kurma şeklidir ki oluşumumuzda payı vardır. Buna eğitimimiz de dahil. İdeoloji kendimizi anlamamızı sağlayan öğeleri sunmakla kalmaz, bizi toplumsal özneye de dönüştürür.

Örneğin yaşamımızın başlangıcında genelde ya kız ya oğlan derler bize, aniden başka bir yerden gelen güçlü bir çağırmayla (*interpellation*) karşı karşıya kalırız böylece. Bu çağırmadan nihayetinde ne anlam çıkarılacağı önceden belli olmaz. Hatta böyle adlandırmaların getirdiği gerekliliklere uymakta çuvallayabiliriz ki bu "çuvallama" da özgürleşme anlamına gelebilir.[6] Bu nedenle ideolojileri eleştirme becerimiz kötü yani bozuk özne konumunda olmamıza dayanır illa: Bireyleşmenin altında yatan normların yakınına düşmekte bile çuvallamak bizi yetiştirilme şeklimizle, yani oluşumumuzla bağımızı koparmak gibi zor bir konumda bırakır ki bu kopuş sonucunda da kendi hesabımıza eleştirel, üstelik silbaştan düşünebilir, ayrıca doğumda belirlenen cinsiyetin çoğu zaman yarattığı beklentilere tümden uymayan birine dönüşebiliriz.

■

Toplumsal cinsiyet karşıtı ideoloji, ilerici hareketlere gösterilen ters tepki olarak yorumlansa da ardında daha güçlü bir arzu yatar: babanın baba olduğu, cinsiyetli kimliğin hiçbir zaman değişmediği, "doğuştan dişi" olduğu düşünülen kadınların hane içinde kendilerine dü-

6. Jack Halberstam, *The Queer Art of Failure*, Durham, NC: Duke University Press, 2011; Türkçesi: *Çuvallamanın Queer Sanatı*, çev. İpek Tabur, Sel, 2013.

şen, doğalarına uygun ve "iffetli" konumlarına geri döndüğü ve Beyazların tartışma götürmeyen ırk üstünlüğünü sürdürdüğü ataerkil rüya düzenini geri getirme arzusu. Fakat bu proje sağlam bir zemine dayanmaz, zira geri getirilmesi amaçlanan ataerkil düzen günümüzde hayata geçirilmeye çalışılan biçimiyle hiçbir zaman var olmamıştır. Burada söz konusu "toplumsal cinsiyet" psikososyal bir sahne, kamusal bir rüyadır çünkü toplumsal cinsiyet karşıtlarının geri getirmeye çalıştığı geçmiş, ataerkil otoriteye dayanan düzenin eski haline dönmesine dair bir rüya, bir arzu, hatta bir fantaziden başkası değildir. Toplumsal cinsiyet karşıtı harekete katılmak iklim yıkımını doğrudan doğruya yaşamanın, her an her yerde karşımıza çıkabilen zalim savaşlar ve şiddetin, polisin yetkisinin artmasının ve ekonomik güvencesizliğin şiddetlenmesinin getirdiği, pek çok insanı saran amansız kaygı ve korkulara son verecek kolektif bir rüyanın, hatta belki bir psikozun parçası olmak demektir.

Eril imtiyazları geri getirme arzusunu körüklemek pek çok iktidar biçiminin ekmeğine yağ sürse de başlı başına toplumsal bir proje teşkil eder, yani ideal bir geçmiş yaratmayı amaçlar ki bu geçmişi hayata döndürmek gerek cinsellik gerek toplumsal cinsiyet açısından azınlıkta kalanları yok etmese bile hedef tahtasına oturtur. Bu rüya doğa ve/veya din düzeninin parçası sayılan ataerkil otoriteye hakkı olan yeri geri vermeye çalışmanın yanı sıra ilerici politika ve hakların geri alınmasını da amaçlar ki böylelikle evlilik sırf heteroseksüellere özgü bir şey olsun, doğumda tayin edilen cinsiyet olduğu gibi kalsın diye diretilebilsin ve kürtaj hakkı kısıtlanabilsin, zira hamilelerin bedenlerine ne gibi sınırlamalar getirilebileceği anca devletin bileceği iştir. "Toplumsal cinsiyet"e yönelik ters tepkiler, otoriter rejimleri paternalizmin meşru hali, yani görülen bu rüyanın gerçek çıkması sayıp desteklemeyi amaçlayan çok daha geniş çaplı bir "geri getirme" projesinin bir parçasıdır.

Sağın toplumsal cinsiyet karşıtı duyguları seferber etmesi otoritarizm tuzaklarına kolaylıkla düşenlerin geçmişe dair bu rüyayı inanılır bulmasına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında söz konusu korkuların ne tamamen uydurma ne de önceden mevcut olduğu söylenebilir. Hakkı olan yere geri getirilmesi gereken ataerkil düzene dair ta-

rihsel belgeler sunan kimse çıkmıyor. Ataerkil örgütlenmeye ilişkin örneklere tarih boyunca rastlasak da, bu örnekler birçoklarınca zaten gösterilmiş olsa da burada söz konusu geçmiş, tarihte saptanabilecek bir zamana işaret etmez. Geçmişe dair bu fikir bir fantazinin parçasıdır ki fantazinin sözdizimi de işleme şeklini muğlaklaştırma saikiyle gerçeklik öğelerini yeniden düzenler. Söz konusu rüya gerçekliğin fantazma biçiminde örgütlenmesi olarak işler ancak, yani savunulmak istenen siyasal davayı destekleyen çeşitli örnekler sunup suçlamalarda bulunur.

İdealleştirilen ataerkil geçmişe ilişkin tarihsel belgeler tedarik edilmemesi pek de sorun teşkil etmiyor. Hele öne sürülen görüşlerin çelişkilerle dolu olması hiçbir sorun teşkil etmiyor. Toplumsal cinsiyet karşıtı iddiaların gerek tutarsız gerek imkânsız yönü çelişkili fenomenleri temsil ediyor, hatta hitap ettiği kitlenin korku ve kanaatlerini tutarlı hale getirmeksizin bir araya getirmesini sağlıyor: Kapitalizmi temsil eden de Marksizme eş sayılan da toplumsal cinsiyet, liberter bir inşa olan da totalitarizmin yeni dalgasına işaret eden de toplumsal cinsiyet, halkı yozlaştıran da toplumsal cinsiyet ki bu da bir yandan istenmeyen göçmenlerin diğer yandan emperyalist güçlerin yaptıklarına benzetiliyor. Peki aslında hangisi? Fantazmanın çelişkili yapısı toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin kendi amaçları doğrultusunda körüklediği kaygı veya korku hangisi olursa olsun, tutarlılık aranmasına gerek kalmadan hepsini içine alabilmesini sağlar. Hatta tarih belgesi sunmaktan, tutarlı akıl yürütmekten muaf sayılmanın faşist hezeyanı besleyip otoritarizm biçimlerini destekleyen coşkunun artmasında payı var.

Toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojinin hedef aldığı grupların her zaman ittifak halinde olmaması sorun teşkil etmez: Hem yasal hem toplumsal açıdan tanınmanın yanı sıra sağlık hizmeti de almak isteyen, aralarında gençlerin de bulunduğu translar, önceliği açıkça heteronormatif aileyi kutsamak *olmaksızın* üreme sağlığı hizmeti almak isteyenler (ki buna kürtaj yaptırmak isteyenler ve doğum kontrolü isteyen pek çokları da dahil), eşit ücret mücadelesi verenler; ayrımcılık, taciz ve tecavüze ilişkin yasa çıkarmaya, mevcut yasaları da korumaya uğraşan herkes, yasal koruma isteyen lezbiyen, gey ve

biseksüeller, şiddetle karşılaşma, cezalandırılma veya hapse girme korkusu duymadan ifade ve dolaşım özgürlüklerini kullanma mücadelesi verenler bulunur bu gruplarda. "Toplumsal cinsiyet"in şeytani bir toplumsal inşa sayılıp ona muhalefet edilmesi, insanları yasal ve toplumsal haklarından, yani haklı olarak kendi belirledikleri şartlar çerçevesinde var olma hakkından mahrum bırakmaya çalışan politikalarla sonuçlanıyor. Ahlak veya ulus adı altında ya da ataerkinin rüyalarını süsleyen şeyler uğruna insanları haklarından mahrum bırakmak, otoriter milliyetçilikle tırmanışa geçen çok daha geniş kapsamlı bir anlayışın parçası. Bu anlayışın yankı bulması örneğin göçmenlerin sığınma hakkının reddedilmesinde, Yerli halkların topraklarından edilmesinde, Siyahların vatandaşlık haklarının sistematik olarak reddedildiği, zulüm ve şiddetin "meşru" güvenlik önlemi kisvesi altında meşrulaştırıldığı hapishane sistemine itilmesinde kullanılıyor. Sonuç olarak, Polonya'daki "LGBT'siz hava sahası" veya Florida'da toplumsal cinsiyet özgürlüğü ve cinselliği ele alan ilerici cinsellik eğitimi müfredatının engellenmesi örneklerinde olduğu gibi, özgürlüklerde sayısız otoriter kısıtlamaya gidiliyor. Fakat otoriter güçler özgürlükleri kısıtlamakta ne kadar ısrarcı olursa olsun kadınla erkek kategorilerinin gerek tarihe gerek bağlama göre değiştiği inkâr edilemez. Yeni oluşan toplumsal cinsiyet biçimleri tarihin de gerçekliğin de bir parçası. Bunları görmezden gelmek, hatta yasaklamaya çalışmak önümüzdeki yıllarda ortadan kalkmayacağı kesin olan bu kanlı canlı karmaşıklığı inkâr etmeye yönelik beyhude bir çabadan ibaret.

■

Toplumsal cinsiyet onlarca yıldır feminizmin bir parçası. Feministlerin "Kadın nedir?" sorusunu sorması kadın kategorisinin anlamının değişken, hatta muamma sayıldığının daha baştan kabul edilmesi demektir. En basit haliyle toplumsal cinsiyet genel bir başlıktır, bu başlığın altında erkek, kadın ve benzeri diğer kategorilerden ne anlaşıldığının nasıl değiştiğini ele alırız. Bir başka deyişle erkek, kadın ya da bu ikiliğin dışında kalan toplumsal cinsiyetli diğer kategorilere

dair sorular yönelttiğimizde veya bu kategorilerin ara bölgelerinde ne olup bittiğini sorduğumuzda toplumsal cinsiyetle ilgili bir sorgulamaya girmişiz demektir. Gerek "Kadın nedir?" gerek psikanalizdeki "Kadınlar ne ister?" sorusu farklı farklı biçimlerde o kadar çok sorulmuş, üzerine o kadar farklı yorum yapılmıştır ki kadın kategorisinin tartışmaya açık olduğunu, hem akademi hem de kamu söyleminde süregiden yorumlama ve tartışmalara konu edildiğini bir noktada kabul etmekle yetiniriz.

Kürtaj hakkı kadınların böyle özgürlükleri olmaması gerektiği söylenerek hükümetlerce kısıtlandığında kadınlar hem belli bir sınır çerçevesinde tanımlanır hem de temel özgürlüklerden mahrum bırakılır. Mesele kadınların böyle bir özgürlüğü olmasın denilmesiyle kalmaz, kadınların özgürlüğünün sınırını çizecek merci de ancak devlet olabilir. Nitekim bu tip kısıtlamalara tabi tutulan kadınlar özgürlükleri devlet eliyle sınırlandırılması gereken kişiler diye tanımlanmış olur. Kadınların gerek toplumsal gerek siyasal hayatta nasıl bir yeri olması gerektiğini bildiklerini iddia edenlerin benimsediği belirli bir toplumsal cinsiyet görüşü vardır. Toplumsal cinsiyete karşı değildirler, zihinlerinde belli bir toplumsal cinsiyet düzeni bulunur, ki onu da herkese dayatmak isterler. Ataerkinin rüyalarını süsleyen, hiyerarşiye dayalı, değişmez toplumsal cinsiyet ikiliğini, yani ancak ötekilerin hayatlarını yok ederek, daha doğrusu yok etmeye çabalayarak ulaşılabilecek bir düzeni geri getirip tahkim etmek isterler. Gariptir ki toplumsal cinsiyetin "yıkıcı" güç kazanma ihtimalini bertaraf etmek isteyen ataerkil cinsel düzen ve toplumsal cinsiyet düzeninin olanaklılık koşulu "yıkım"a dayanmış olur böylece. Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareket, yıkımı bertaraf etmeye değil, her zamankinden daha yıkıcı bir dünya yaratmaya adamıştır kendini.

Toplumsal cinsiyete ilişkin çizilen bu kışkırtıcı karikatürün ardındakileri açığa çıkarıp etkisini dağıtmak üzere kafanızı çalıştırasınız gelebilir. Eğitimci olduğumdan "Toplumsal cinsiyet çalışmalarındaki bazı temel metinleri okuyalım, toplumsal cinsiyetin hangisine denk gelip hangisine gelmediğini, karikatürün bunlarla uyuşup uyuşmadığına bakalım," diyesim var benim de. Böylece bu şişirilmiş fantazmayı toplumsal cinsiyeti gerçekten ele alan metinlerle, gerçek-

ten parçası olduğu politikalarla karşılaştırıp sınayarak söndürmeyi umuyoruz. Maalesef bu strateji pek işe yaramıyor. Toplumsal cinsiyet karşıtlarının –yani toplumsal cinsiyeti "ideoloji" olarak yorumlayanların– karşı çıktıkları toplumsal cinsiyetten, yani teşkil ettiği araştırma alanıyla birlikte kavram ve toplumsal gerçeklikten tümden kurtulmak gerektiğini düşünmelerinin sebebi, tam da toplumsal cinsiyetle ilgili araştırmaları okumamaları ve temellendirilmiş eleştirilere girişmeyi (bazen ilkece) reddetmeleridir. Zihinsellik karşıtı olmaları (*anti-intellectualism*), akademiye güvenmemeleri, kamuya açık tartışmaya girmeyi reddetmeleri anlamına da gelir. "Akademi" prosedürü diye gözden çıkarılanlar aslında demokrasilerde kamuya açık müzakerelerin bilgi temelinde yürütülebilmesi için gereklidir. Taraflardan bazılarının söz konusu malzemeyi okumayı reddetmesi kamuya açık tartışmayı bilgi temelinde yürütmeyi imkânsızlaştırır. Halbuki okumak boş vakit uğraşından da lüksten de ibaret değildir, demokratik hayatın önkoşuludur; gerek tartışmanın gerek fikir ayrılığının belli bir temele dayanmasını, odağının şaşmamasını, kısırlaşmamasını sağlama yollarından biridir.

Dahası, toplumsal cinsiyet karşıtlarının söz konusu malzemeyi eleştirel bakışla *okumamakta* kararlı olmasının sebebi okumanın onları başından beri itiraz ettikleri bir öğretiye maruz bırakacağını – hatta tabi kılacağını– sanmalarıdır. Belli bir ideolojiye, yani dogmaya bağlılık ilan edenlerin ve grup üyelerini birbirine bağlarken muhalif fikirdekilerle karşıt konuma gelmelerini sağlayan, eleştirel bakıştan uzak düşünce ve eylemlerin parçası olanların kendileri değil de toplumsal cinsiyet üstüne çalışan akademisyenler olduğunu düşünürler. Eleştirel okumayı veya düşünceyi bu şekilde tahayyül etmek tarafların konumunun tersine çevrilmesine ve toplumsal cinsiyet tenkitçisinin (*gender critic*) gerçekte üstlendiği rolün dışsallaştırılmasına dayanır, yani fantazmadaki yer değiştirmenin sonuçta aldığı biçimdir.

Toplumsal cinsiyete muhalefetlerini dine dayandırdığını söyleyen dindar eleştirmenlere göre meseleye ilişkin okunmaya değer tek kitap Kutsal Kitap'ın kendisidir. Akademik bir okuma biçimi, o kadar eleştirel olmasa da, gerek Kutsal Kitap'ta bulunanlardan gerek

dinsel liderlerin öne sürdüklerinden farklı görüşler olabileceğini kabul etmek anlamına gelir. İsviçre'deki bir konuşmamdan sonra kadının biri yanıma gelip "Dualarım sizinle," dedi. Neden diye sordum. Kutsal Kitap'ta yazana göre Tanrı'nın erkekle kadını yarattığını, benimse kitaplarımla Kutsal Kitap'ı inkâr ettiğimi söyledi. Erkekle kadının doğaya uyduğunu, doğanın da Tanrı'nın eseri olduğunu ekledi. Doğanın karmaşıklığa imkân verdiğine, Kutsal Kitap'ın farklı biçimlerde yorumlanmaya açık olduğuna işaret ettiğimde alaycı alaycı güldü. Çalışmalarımı okuyup okumadığını sorduğumda "Hayır! Hayatta okumam öyle kitabı!" diyerek yanıtladı. O an fark ettim ki toplumsal cinsiyet hakkında bir kitap okumak şeytanla masaya oturmak demekti ona göre. Bu kadının görüşleri toplumsal cinsiyet hakkındaki kitapları okullardan uzak tutma talebiyle, bu kitapları okuyanların içindekilerle kirleneceği, yani ideolojiyle aşılanacakları korkusuyla örtüşüyordu ki bu kitapları yasaklamaya çalışanlar da yazılanları hiç okumamış oluyor genelde.

Toplumsal cinsiyet karşıtları toplumsal cinsiyeti savunanları dogmacı olarak resmediyor, yani otoritelerine eleştiri oklarını çevirdiğimiz, kendi inançlarımızıysa hiç eleştirmediğimiz konusunda diretiyorlar. Oysaki toplumsal cinsiyet çalışmaları kendi içinde dönen tartışmaların, farklı metodolojilerin damgasını vurduğu, tek bir çerçeveyle sınırlandırılmamış geniş kapsamlı bir alandır. Toplumsal cinsiyet karşıtının buradaki örtük akıl yürütmesi şöyle işler: Bana muhalefet edenler de eldeki malzemeyi benim okuduğum gibi okuduğuna, yani tek bir mesaj altında birleşmiş ve yetkin sayılan metin veya metinlerin otoritesine boyun eğdiğine göre toplumsal cinsiyet tenkitçilerini onları eleştiren muhafazakâr Hıristiyanlardan ayıran tek şey farklı dogmalara teslim olmalarıdır. Bunun sonucunda da toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan Hıristiyan tenkitçiler, kendileri Kutsal Kitap'ı nasıl okuyorsa muhalif görüştekilerin toplumsal cinsiyet kuramını öyle okuduğunu, yani otorite belledıklerinin buyruklarını körü körüne kabul ettiklerini düşünür. Toplumsal cinsiyet karşıtlarının galeyana gelmiş tahayyüllerine göre toplumsal cinsiyet kuramı yoldan çıkmış metinlere dayanır ki bunlar da sahte, genellikle de müphem otoritelerin elinden çıkmadır; din otoritesine rakip çıkan

benzer bir güçleri vardır, sözlerine boyun eğmeye mecbur bırakmaları da yine dine benzer.

O halde, toplumsal cinsiyetle ilgili kitaplar okuyanlar bu dogmaya güya gözle görülür biçimde tabi oldukları, bağımsız veya eleştirel düşünemediklerinden toplumsal cinsiyet de "ideoloji" olarak yorumlanıyor belli ki. Toplumsal cinsiyete ilişkin kitapları okul ve üniversitelere sokmaya karşı muhalefet, müfredatı bu konulardan temizlemeye yönelik güncel çabalar, okumaya ve okumanın zihni açıp yeni imkânlarla tanıştırma gücüne karşı duyulan güvensizlikten besleniyor.[7] Bir yandan toplumsal cinsiyetin de cinselliğin de toplumda nasıl örgütlendiğini, hatta insanlardan daha genel anlamıyla nasıl bahsettiğimizi baştan düşünecek kadar açık fikirli olmamak gerekir. Anlaşılan o ki bu açıdan sabit fikirli olunmalıdır. Diğer yandan insanları kendi saflarına katmaya çalışan, akıl çelmek için alçakça yollar izleyen, hatta beyin yıkayan ideologlardan uzak tutulmalıdır zihin. Toplumsal cinsiyeti öğreten okullar hararetli tartışmalara sahne oluyormuş; farklı ekol, yöntem ve kuramlar çatışıyormuş, toplumsal cinsiyet üzerine çalışan akademisyenlerin birçoğu farklı dillerde gelişmiş farklı düşünce miraslarından eklektik biçimde besleniyormuş... ne gam! Toplumsal cinsiyetin bir "ideoloji", yani tek bir biçimde ama yanlış bilmek olduğu, toplumsal cinsiyet parametreleriyle hareket edenlerin, hatta işleyişini görüp bir anlığına maruz kalanların bile akıllarını çelip ele geçirdiği söylenir. Bununla birlikte "toplumsal cinsiyet ideolojidir" suçlaması tam da kınadığı fenomeni aksettirir, zira "toplumsal cinsiyet" yekpare hale gelmekle kalmaz, muazzam boyutta bir güç edinmiş gibi sunulur. Bu da ideolojik hamlenin hasıdır. Bu başıboş yekpare bütün, farklı farklı şekillerde yorum-

7. Örneğin Sarasota, Florida'da bulunan New College'da 2022-23 akademik yılında müfredatın ve akademik özgürlüklerin içinin nasıl boşaltıldığını hatırlayalım. Vali Ron DeSantis mütevelli heyetini kendiyle aynı çizgideki muhafazakârlarla doldurmakla kalmamış, öğretim programlarını kapatıp eğitimi kimin, ne konuda vereceğiyle ilgili yeni yeni sansür biçimleri uygulamıştı. Cumhuriyetçi polemikçi Christopher Rufo'nun desteğiyle "duyarlılık karşıtı" (*anti-woke*) bir programın ana hatlarını çizmiş, bir sürü hocanın okuldan ayrılmasına sebep olmuş ve kampüste yaşanan eşcinsellik karşıtı tacizleri körüklemişti. Bkz. Theo Goldberg, *The War on Critical Race Theory*, Cambridge: Polity, 2023.

lanır: Zihni ele geçiren, insanın aklını çelen bir güç uygulayan, iktidar alanına girenlerin beynini yıkayan ya da onları kendi safına döndüren, sınırları yıkıp geçen ve insanlık durumunu mahveden bir şey olarak ele alınır. Burada sözü edilen toplumsal cinsiyet çalışmaları mıdır, yoksa toplumsal cinsiyeti rakip bir ortodoksluk sayarken kendi işleyişini ona yansıtan dinsel bir ortodoksluğun aynadaki görüntüsü müdür?

Okumanın insanın kafasını karıştıracağı veya şeytanla doğrudan temasa geçireceği korkusu yüzünden söz konusu epistemik uçurumu güçlü savlarla kapatmak neredeyse imkânsızdır. "Toplumsal cinsiyet"e karşı çıkanların bazısı toplumsal cinsiyet veya feminist çalışmalara, *queer* ya da trans araştırmalarına, başka ten renklerinden *queer*'lerin eleştirilerine, Siyah feminizme veya ırk kuramının herhangi bir biçimine dair kitapları okumaz. Entelektüel tartışmalar savundukları değerler konusunda kafa karıştırabilir diye korktuklarından akademiye şüpheyle yaklaşırlar. Tutarlılığı dert etmeyi, eleştirilerini bir metni okuyarak temellendirmeyi reddetmeleri, kesip kırptıkları ifadeleri eleştiri oklarının hedefine koymaları... bunlar hep, nihayetinde eleştirel düşünmeyi, yani bir meseleyi ele alıp bu meseledeki önkabul, sınır ve olanakları incelerken düşünce özgürlüğünü kullanmayı reddetmeye denk düşer. Düşünce özgürlüğü reddedilince eleştirel düşünce ve üniversitenin kamuya açık tartışmalardaki hayati payı da reddedilmiş olur ki karmaşık meselelerin farklı boyutlarını ele almak bu tartışmalarda bilgi edinme açısından hayati önem taşır.[8] Dolayısıyla "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşmak" (*to be gender critical*) toplumsal cinsiyete karşı muhalefette sağ görüşlülerle gerek örtük gerek açık ittifak kuran bazı feministlerin kullandığı yanıltıcı bir tabirdir. Söz konusu feministlerin görüşleri hem "toplumsal cinsiyet"i karmaşık bir gerçekliğin karikatürleştirilmiş tek bir biçimine indirgediklerinden hem de "eleştirel" konumun ne anlama geldiğini anlamadıklarından itiraza kesinlikle açıktır. Eleştiri bizi ilgilendiren sorun ve metinlerle uğraşmak demektir çünkü işleyişlerinin nedeni-

8. Bkz. Joan W. Scott, *Knowledge, Power, and Academic Freedom*, New York: Columbia University Press, 2019.

ni, nasılını anlamak, gerek düşünce gerek uygulamaya yeni yeni şekillerde geçmelerini sağlamak, gerçekliğe dair kesin gözüyle baktığımız önkabulleri sorgulamak isteriz ki dünyamızın devingen ve canlı olduğu anlayışını olumlayabilelim. Maalesef müfredattan toplumsal cinsiyeti çıkarmak için verilen uğraşlarda "toplumsal cinsiyet" Joan W. Scott'ın tabiriyle "kullanışlı bir çözümleme kategorisi" olarak değil, ortadan kaldırılması gereken, yıkıcı güçte bir fantazma olarak görülüyor.

Toplumsal cinsiyeti nasıl ele almak gerektiğine ilişkin tartışmalar, mevcut toplumsal cinsiyet söyleminin tanımını geniş bir yelpazeye yayılmış akademi ve politika alanlarında yapmada tek bir kurama kıyasla çok daha mahir. Bu tartışmalar hem araştırmaların hem de kamu söyleminin karmaşıklığı giderek artan toplumsal gerçekliklere daha duyarlı hale gelmesini sağlıyor. Maalesef toplumsal cinsiyeti reddetmek karmaşıklıkla karşı karşıya gelmeyi reddetmektir; başka bir deyişle, düşünme şeklimizin günümüz yaşamının tüm dünyadaki karmaşıklığıyla karşılaşınca dönüşmesine müsaade etmemektir.

Görünüşe göre muazzam bir güce ve boyutlara varan "yekpare" toplumsal cinsiyet, kitleleri devletin yetkilerinin artmasını desteklemek üzere harekete geçirmekte toplumsal cinsiyetin fantazma niteliğindeki korkutuculuğunu kullananlar arasında varlığını sürdürüyor. Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin toplumsal cinsiyet kuramcılarının hiçbiri tarafından benimsenmeyen bir toplumsal cinsiyet biçimini hedef almasının pek önemi varmış gibi görünmüyor.[9] Toplumsal cinsiyet tenkitçilerinin muhalefet ettikleri metinleri okumayı, hatta bu metinlerin nasıl okunacağını öğrenmeyi reddetmesi, okumanın eleştirmeden kabullenmek sayılmasıyla anlam kazanır anca. Otorite kabul ettikleri metinlerin eleştirilmeden okunmasını, yani alımlanmasını savunduklarına göre adlı adınca ideolojik yani dog-

9. Toplumsal cinsiyet karşıtları, toplumsal cinsiyet çalışan öğrenci ve akademisyenlerin eleştirel okuma biçimlerini benimsediğini kabul ettiklerinde bile sorgulanamaz gördükleri otoriteleri sorgulayan "eleştiri"nin kendisini düpedüz yıkım sayarlar. Eğer bu tespit doğruysa, kendi mantıklarına göre, toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla uğraşanlar, eleştirel düşünceyle iştigal ederler, dolayısıyla kesinlikle ideolojik *değildirler*.

macı konumlanmanın, diğer bir ifadeyle soruları, itirazları ve araştırmacı tutumu reddetmenin katıksız bir örneğini sunmuş oluyorlar. Bu tavır her türlü eleştirel düşünce biçimine duyulan düşmanlıkla tanımlanan daha geniş çaptaki zihinsellik karşıtı eğilimin parçası.

"Eleştirel ırk kuramı"na karşı kamu muhalefetinde de aynı tavır epey yayılmış durumda. Christopher Rufo muhafazakâr düşünce kuruluşu Kaliforniya Claremont Enstitüsü'nde düzenlenen bir panelde eleştirel ırk kuramına karşı çıkarak esip gürlemiş, bu kuramın "tarihsel yapısının aslı"yla da kendi anlayışına dair soruları yanıtlamakla da ilgilenmediğini belirtmişti: "Öyle insanları engelleyip yoluma devam ediyorum. (...) Bu zırvalar umurumda bile değil." Zamanında ABD Miras Vakfı'nda misafir araştırmacı olan Rufo, kültür savaşı açtığı akademik alanlardaki metinleri okumayı da araştırmayı da reddediyor. Bu savaşın bir parçasını "*queer* kuram"a yönelttiği saldırı teşkil ediyor ki bu kuramın da "'cinsel özgürlük', 'toplumsal cinsiyeti keşfe çıkmak', 'BDSM*', 'seks işçisi olmak' (...) ve 'gerek yasal gerek yasadışı madde kullanarak cinsel etkinliğe girmek' üzerine dersler"den oluştuğu iddiasında.[10] Rufo böyle derslere girmiş midir? Böyle bir müfredatla karşılaşmış mıdır? Bahsettiği derslerden birine girse hocası bu savını kanıtlarla ve sağlam bir okumayla desteklemesini isterdi hiç şüphesiz, zira gerçekte öğrettiğimiz protokol bu. "Hayatta toplumsal cinsiyet üzerine kitap okumam," dedikten sonra hızla çıkış kapısına yönelen İsviçreli kadın gibi, Rufo da ne olursa olsun kınamaya dünden hazır olduğu bir alana dair bilgisizliğini yüzü kızarmadan ilan ediyor.

Düşmanlarımızın aklını başına toplamasını sağlamamız, metinleri okuyup tartışmalarını beklememiz gerektiği sonucuna varasımız

* *İng. Bondage* (bağlayarak esir etme), *discipline/domination* (cezalandırma/hükmetme), *sadism/submission* (sadizm/boyun eğme) ve *masochism* (mazoşizm) kelimelerinin başharflerinden oluşan, bunları içeren cinsel pratikleri anlatmak için kullanılan kısaltma. *–ç.n.*

10. Candace Bond-Theriault, "The Right Targets Queer Theory", *The Nation*, Nisan 2022; Daniel Villarreal, "Anti-LGBTQ Activist Rants Against Children's Hospital for Exposing Kids to 'Radical Gender Theory'", *LGBTQ Nation*, 8 Eylül 2022.

gelebilir ama mesele bu değil. Toplumsal cinsiyet ve eleştirel ırk kuramına muhalefet eden bu gruplar üniversitelere de karşıdır, sözümona dogma öğretiyorlar diye değil, açık fikirli insanlar yetiştirme riski var diye. Heteronormatif statükoya muhalif eleştirel düşüncenin önünü kesen bir proje olan toplumsal cinsiyet karşıtı hareket siyasal sonuçlar doğuran zihinsellik karşıtlığının biçimlerinden biridir; bizzat düşünceye topluma yönelik tehlike gözüyle baktığından karşı çıkar ki bu da faşist tutkuların otoriter rejimlerle korkunç işbirliğini yeşertecek verimli toprağı hazırlar.

Bu kitapta kendime seçtiğim görev ne yeni bir toplumsal cinsiyet kuramı sunmak ne de yaklaşık otuz beş yıl önce ileri sürdüğüm ama bugün pek çok açıdan, özellikle de trans ve materyalist eleştiriler ışığında açıkça tartışmalı hale gelen edimsellik (*performativity*) kuramını savunmak veya baştan ele almak.[11] Bu kitapta yalan yanlış bazı ifadeleri çürütmeyi, "toplumsal cinsiyet"i çevreleyen yalan yanlış bu ifadelerin fantazma gücüyle yayılmasının nedenini, nasılını anlamayı ümit ediyorum. Hangi iktidarın işine geliyorlar, bunlara nasıl karşı koyabiliriz? Doğrusu, sağ görüşlü eleştirmenlerle gerek feminist gerek pozitivist müttefiklerinin toplumsal cinsiyet hakkında söylediklerinin yanlışlığını gösterecek ikna edici tek bir toplumsal cinsiyet izahı sunabilsem önümdekinden daha kolay bir görev olurdu bu. Hakikat her zamanki gibi çok daha karmaşık, üstelik eleştirel okuma gerektiriyor; insanları korkutarak hem aşırı muhafazakâr hedeflere hem de günümüz toplum ve siyasetindeki neofaşist rüzgârı arkasına alan otoriter figürlere yönlendirecek güçteki psikososyal fantazmalara karşı koymayı şart koşuyor. Toplumsal cinsiyetle ilgili düşünce temelli bir tartışma başlatmanın toplumsal cinsiyet kategorisinin değerini bize göstereceğini, toplumsal hayatta bedene bürünmeye ilişkin bir sorun addedilince toplumsal cinsiyetin nasıl kaygı, haz, fantazi, hatta dehşet alanı olabileceğini açıklamamıza yardımcı olacağını umuyorum.

11. Şu çalışmama bkz. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge, 1990; Türkçesi: *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, Metis, 2005.

Açık olmak gerekirse sağ görüşten muhaliflere göre sundukları olgular evliliğin heteroseksüellere özgü niteliğini; trans, interseks ve *ikilikdışı* insanların hakikatlerinin genel olarak inkâr edilip temel haklardan yoksun bırakılmalarını, toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğinin (*gender dimorphism*) ırka ve sömürgeye dayalı tarihinin reddedilmesini ve çocuk doğurabilecek herkesin üreme özgürlüklerine kısıtlama getirmenin devletin hakkı olduğu iddialarını destekler nitelikte. Peki olgular siyasal tutumları destekler nitelikte midir? Yoksa siyasal tutuma göre bazı olgular bir araya getirilirken bazı olgular kenara mı atılıyor? Yani önümüzdeki olguları seçmekte bir şeylerin gizli tutulması ilkesini kullanan seçici bir pozitivizm mi söz konusu? Seçme ilkesinin işlediğini söylemek tüm olguların uydurulduğunu söylemek değildir. Fakat olguların bir amaç uğruna belli bir çerçeveye oturtulabileceğini, bu çerçevenin gözden uzakta durmasınınsa amaca ulaşmaya çok daha elverişli olduğunu gösterir bu ilke.

■

Bunca kaygıyı bir araya getiren, bunca farklı yönde ilerleyen ve belli ki çok istisnai yıkıcılıkta güç kullanan böyle bir psikososyal fantaziyi nasıl ele alabiliriz? Çelişkili ve değişken yapısıyla bunca hızda ilerleyen bu fantaziye nasıl karşı koyabiliriz?

"Toplumsal cinsiyetten kim korkar?" diye sorarken kimin tam olarak neden korktuğunu, ortaya çıkan korkunun yanı sıra yarattığı siyasal etkiyi en iyi nasıl anlayabileceğimizi de soruyorum. Gerçekte yıkıcı güç kullananlar kim veya ne? Ne de olsa solda yer alan toplumsal hareketlerin onlarca yıldır kurmak için mücadele verdiği özgürlük ve güçlerin tahrip edilmesinde, patolojikleştirilmesi, suç ve gayrimeşru sayılması, iptal edilmesinde sayısız yol izlenen bir dönemde yaşıyoruz. İnsanların hem yaşamları hem de geçim kaynakları saldırı altında, trans kimliği lağvediliyor, gerek kadınlar gerek hamile diğer insanlar ihtiyaç duydukları ameliyatları olabilmek için karanlık merdiven altlarına dönüyor, gey ve lezbiyenlerin evlilik ve ebeveynlik hakları itirazla karşılanıyor, hatta bazen doğrudan redde-

diliyor, trans gençler transfobinin kamu politikası veya yasa haline geldiği yerlerde sağlık hizmetine veya kendilerini destekleyecek topluluklara ulaşamıyor, toplumsal cinsiyet ve cinsellik konularını bilinçlenerek anlama, genel olarak da rızanın ve cinsel etiğin ne olduğunu öğrenme hakkı olan gençlere yönelik cinsellik eğitimi dersleri iptal edilip kötüleniyor.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareket solun dilini devşirmesi açısından günümüzdeki diğer sağ hareketlere benziyor ki devşirilen tabirler arasında "ideoloji" de var; aslında Marx'a, Marksizme ait bir terim bu. Hareketin içinde yer alanlar hangi ideoloji kuramını kullandıklarını dikkate almıyor. Fakat bizler bu kuramın tarihini baştan ele almakta özgürüz, böylelikle kesin ayrımlar yapabilir, bu sayede de toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi faşizmin bir parçası olarak anlamlandırabiliriz. Örneğin Karl Mannheim'ın çalışmalarını düşünelim. *İdeoloji ve Ütopya* eseri Almancada 1929'da, yani Hitler rejiminin ortaya çıkışından evvel, İngilizcedeyse ilk kez 1936'da yayımlanmıştır. Mannheim bu kitapta faşizmin kapitalizmden doğan bir ideoloji olarak anlaşılıp anlaşılamayacağını ele alıyor, toplumun hakiki doğasını inkâr eden zihinsel kurguların bilinçdışı kökenlerini inceliyordu. Mannheim'a göre ideoloji mevcut toplumsal düzeni veya eski bir toplumsal düzen fikrini muhafaza etmeye yarıyor ama ideolojiye ütopyalarla karşı konulabiliyordu, zira ütopya toplumdaki gizilgücü faal hale getiriyor, kolektif dönüşüm tahayyülünü besliyordu. Faşizm de ideolojiydi çünkü komünistleri, Yahudileri, Romanları, bedensel engellileri, geyleri, lezbiyenleri, hastaları alıkoymak, tabiiyet altına almak, saldırı altında tutmak, öldürmek veya sürmek amacıyla eski toplumsal düzenlerden yararlanarak milliyetçiliği ve ırkçı hiyerarşileri yeniden tesis etmeye çalışıyordu. Mannheim sözümona tehlikeli fikirlere yönelik faşist saldırının tehlikeyi toplumsal dönüşüm tasavvurlarıyla özdeşleştirdiğini ileri sürüyordu. Faşistler özgürlük ve eşitliğe duyduğumuz temel bağlılığı artırmayı amaçlayan toplumsal ve siyasal hareketleri statükoyu korumak veya idealleştirilmiş bir geçmişe dönmek adına karalıyor. İdealleştirilmiş geçmişi, toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin ataerkil düzeni aile, evlilik ve akrabalık namına geri getirmeye yönelik çağrılarında, toplumsal cinsi-

yeti kendi kendine tayin edebilme, LGBTQİA+ kişilere yönelik sağlık hizmeti ve üreme haklarına karşı yasaklarda bulabiliriz. Bu örneklerin hepsinde hem eşitliğin hem özgürlüğün arttığı olası geleceği kenara atmak pahasına muhayyel geçmişe öncelik veriliyor. Böylelikle ideoloji radikal hayal gücünü her tarafa yayılmış yozlaştırıcı toplumsal tehlikelerle özdeşleştirerek hedef alıyor. "Tehlikeli fikirler"e yönelik saldırı hem radikal demokrasinin en karanlık zamanlarda bile ışık saçan gizilgücüne direnç göstermek hem de toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin hüküm sürdüğü muhayyel bir geçmişi baştan kurup geri getirmek adına mevcut gerçekliği tersine çevirmeye çabalamak demektir. Muhalifler sırf statükoyu muhafaza etmekle ilgilense mücadele etmek daha kolay olurdu şüphesiz, fakat geri getirme projeleri hem daha iddialı hem de daha yıkıcı.

Mannheim'ın kuramının zamanının geçtiği muhakkak. Görüşleri hem idealizmiyle hem de ideolojinin ötesine geçmek için her türlü mutlaktan vazgeçmek gerektiğini ileri sürmesiyle kusurlu bulunmuştur. Buna rağmen 1930'larda yükselen faşist ideolojinin gücüne karşı koymaya muktedir bir ütopya hayal edebilmesi günümüzden bakıldığında önemli görünüyor. Mannheim'a göre ideolojiyi tersine çevirebilecek bir gelecek kavramsallaştırmak böyle bir tahayyülün mümkün olduğunu varsaymak demekti – tahayyülün gizilgücü önceden tam belirlenemeyecek olsa bile. Lacan'ın imgeselinden ayrı olan bu "gerçekdışı" ideallerin toplumsal ve ekonomik eşitsizlik, adaletsizlik ve şiddetle mücadele eden toplumsal hareketler sayesinde canlanmayı sürdürmesini umut edebiliriz. Söz konusu "gerçekdışılık" biçiminin, "gerçekçi politika"nın (*realpolitik*) izinden gitmeyi reddetse de boş idealizm suçlamasına göğüs gerebilecek güçteki toplumsal hareketler açısından gerekli olduğu ortada. Doğrusu, Mannheim'ın yönelttiği soru halen bizim de aklımızda: *Karşı-tahayyül* ideolojinin pençesinden kurtulmayı, toplumsal cinsiyetin kendisini ideoloji olmakla suçlayanların örnek teşkil ettiği ideolojinin pençesinden kurtulmayı nasıl sağlar? Böylesine bilinçle, kolektif halde yol tutmak ister istemez idealist bir fikirdir. Fakat söz konusu ideal günümüzde gelişmekte olan faşizmle mücadele eden toplumsal hareketlerle cisme bürünen bir ideal olabilir mi?

Marx şu konuya dikkat çekmişti: "[K]anlı canlı insana varmak için başkalarının söz, hayal ve tasavvurlarından da; söz, hayal ve tasavvurlarda geçen insandan da yola çıkmıyoruz. Gerçek, faal insandan yola çıkıyor, gerçek yaşama süreçlerini temel alarak bu süreçteki ideolojik yankı ve yansıların gelişmesini gösteriyoruz."[12] Sözlerine şöyle devam etmiş: "İnsan zihninde teşekkül eden inanılmaz hayaletler bile (...) maddi hayat süreçlerinin zorunlu olarak doğurduğu yüceltmelerdir." Başka bir deyişle, "toplumsal cinsiyet ideolojiktir" iddiasının kendisi ideoloji teşkil eder, üstelik kendi inanç kümesi vardır. Bu kümeye kendi zihinlerinin ürünü olsa da ortaya çıktığı anda gerçek sandıkları bir hayalete "saldırmak" da dahildir. Dolayısıyla Marx'ın hayalet kavramı benim Laplanche etkisindeki "fantazma" kavramımla uyuşuyor. Sağın sanısına göre aileye yönelik süregelen bir saldırı var ve bu saldırının, kendilerinin toplumsal cinsiyet temelli şiddete, toplumsal cinsiyet çalışmalarına, üreme haklarına, eşcinsel evliliğine ve trans haklarına yönelik saldırılarına gerekçe sayıldığını söyleyebiliriz. Madem saldırı altındalar, öyleyse kendilerini, değerlerini, yani aile, ulus, erkek, kadın ve uygarlığın nasıl olması gerektiğine dair anlayışlarını savunmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Ama belki de kendilerine yöneldiğini, hatta kültür dünyalarına sızdığını düşündükleri saldırı, kendi saldırganlıklarını köpürterek aksettiren bir yansıtmadan ibarettir. Her ne kadar toplumsal cinsiyet uydurma, yapay, asparagas, yalan, dilde uydurulup dilin dışında varlık göstermeyen bir şey diye haksız yere karikatürleştirilse de dilin gücünden iliklerine kadar korkanlar sağ görüşlü eleştirmenlerden başkası değil. Belli ki "toplumsal cinsiyet" tabiri efsunlu, bu yüzden de bu tabirle ilintili her şeyin defedilmesi gerekiyor.

Bu kitapta "toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı harekete karşı bazı savlar bulacaksınız ama kitabın asıl amacı bu değil. "Toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı hareketteki iddiaları tümüyle baştan kurmak mümkün değil çünkü kendilerini tutarlılık veya bütünlük gibi

12. Karl Marx ve Frederick Engels, *The German Ideology*, *Part One*, haz. C. J. Arthur, New York: International Publishers, 1970, s. 47; Türkçesi: *Alman İdeolojisi: Feuerbach,* çev. Selahattin Hilav, Sosyal, 1968, s. 48-49. (Çeviride değişiklik yapılmıştır. –*ç.n.*)

standartlara tabi tutmuyorlar. "Toplumsal cinsiyet ideolojisi" veya "toplumsal cinsiyet çalışmaları" olarak gördükleri şeyi yenilgiye uğratabilmek için gereken her türlü retorik yola başvurarak kışkırtıcı iddiaları bir araya getiriyor, sonra da ortaya saçıyorlar. Bizi bekleyen görev çevirdikleri dolapları daha gelişmiş analitik beceriler kullanıp açığa çıkarmaktan, stratejilerinin izini sürüp onları haksız çıkarmaktan ibaret değil. Ahlak kisvesi altındaki ahlakçı sadizmin artık yön vermediği o dünyaya inanmamızı sağlayan hem radikal hem gerçekdışı umudu beslememiz, şiddet görmekten korkmadan hareket edebileceğimiz, nefes alabileceğimiz, birilerini sevebileceğimiz o dünyayı yaratmaya yardımcı olmamız lazım. Başka bir deyişle, etrafa yayılan zalimliği de yıkımı da hem teşhir edecek hem de bunlara karşı çıkacak, ikna edici bir etik ve siyasal tasavvur üreterek karşılık vermemiz gerek. Yıkıcı bir güç sayılan toplumsal cinsiyet fantazması özgürce yaşayıp rahat nefes almaya uğraşanları yıkmanın güya ahlaklı mazereti haline geliyor. Şiddet görmekten korkmadan nefes alıp yaşamak adına bir duruş sergileniyor toplumsal cinsiyet karşıtı hareket karşısında. Şu an ihtiyaç duyduğumuz etik tasavvur bu duruşla başlıyor.

"Toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı harekete muhalefet etmek için, hedef tahtasına oturtulan herkesi bir araya getirip seferber edecek uluslaraşırı koalisyonlara ihtiyacımız var. Alanımızdaki iç çatışmalar ne kadar zor olursa olsun dinamik, verimli konuşmalara, yüzleşmelere dönüşmeli. Neticede eşitliğe, adalete adanmış geniş çaplı bir hareketten söz ediyoruz, gerek muhafaza etmeye gerek onaylamaya çalıştığımız özgürlükler ve yetkiler olmaksızın hayat yaşanmaz, siyasetse adaletsiz hale geliyor. Koalisyon kurmak hiç kolay değildir. Çatışmalar yaşanır, koalisyon kendi içindeki zulme kurban gidebilir.[13] Çatışma çözüme ulaştırılamıyorsa bile hareket ezilmenin ortak kaynaklarına odaklanarak birlikte ilerlemeyi sürdürebilir. Koalisyonda birbirinizi sevmeniz gerekmez, aranızda zorluk çıkaran

13. Bernice Johnson Reagon, "Coalition Politics: Turning the Century", *Home Girls: A Black Feminist Anthology* içinde, haz. Barbara Smith, New York: Kitchen Table, Women of Color Press, 1983, s. 356-60.

farkları nihai bir çözüme ulaştırmakta diretmeden ilerleyip birlikte hareket edince baskıcı güçleri yenilgiye uğratabileceğinize ilişkin içgörüde ortaklaşmak yeterlidir.

Bununla birlikte toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi en iyi nasıl ele alabileceğimizi kararlaştırmak başka türlü bir zorluk içeriyor. Korkutucu ve yıkıcı bir fantazma olan toplumsal cinsiyeti ele almak zor. Toplumsal cinsiyet yanlısı veya karşıtı olunca toplumsal cinsiyetin gerçekte ne olduğu veya hangi anlamlara gelmesi gerektiği meselesi genellikle bir kenara atılır. Oysa tartışma konumuzun ne olduğunu bilmemiz gerekmez mi? Sağda toplumsal cinsiyet karşıtı tartışmalar çoğunlukla toplumsal cinsiyet kimliğine yoğunlaşmakla birlikte kimi zaman toplumsal cinsiyet eşitliğine kimi zaman da toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ağırlık verdikleri de oluyor. Toplumsal cinsiyet alışıldık o ikiliği aşan bir kimlik veya kendi kimliğini tayin etme (*self-identification*) yoluyla kurulan bir şey olarak görüldüğünde duygular kızışıyor. Toplumsal cinsiyetlerinin doğaya uygun olmakla kalmayıp evrensel de olduğunu düşünmek isteyen bazı insanlar var: "Herkes nasılsa ben de öyle bir erkeğim, doğamızda var bu," diyorlar. İster doğumda tayin edilmiş, ister zamanla benimsenmiş olsun, toplumsal cinsiyetini gerçekten sevebilir insan, bu hazzı engelleyecek her türlü girişimi de reddedebilir. Göğsünü gere gere dolaşıp bayram etmek, kendini ifade etmek, gerçekte kim olduğunu anlatmak isteyebilirler. Kimsenin bu keyfi ellerinden almaması lazım, kendi keyfinden başkasının mümkün olmadığında diretmiyorlarsa tabii. Asıl önemli nokta şu ki mevcut kategoriler yüzünden, bilhassa doğumda tayin edilen kategori yüzünden acı çeken, kararsızlık, kafa karışıklığı yaşayan birçok insan var. Toplumsal cinsiyetleri *queer* (*genderqueer*)* olabilir, trans ya da başka bir şey olabilirler, kendilerine anlamlı gelen hayatı, keyifli olmasa bile en azından yaşanabilir kılan bir bedende yaşamaya çalışırlar. Tayin edilen kategoriler ile bedene bürünmenin hayata geçtiği haller arasında açılan yarıklarda yaşarlar bazen.[14] Yarıklardaki bu alan da korunup onaylan-

* İkili cinsiyet sınıflandırması dışında kalan toplumsal cinsiyet kimliklerini kapsayan spektrumu tanımlamakta kullanılan genel tabirlerden biri. –*ç.n.*

malıdır. Toplumsal cinsiyet başka ne anlama gelirse gelsin, gerek dışyüzü gerek içyüzüyle hissedilen bedene dair algının, dünyada *böyle* bir beden halinde var olma hissini yaşamanın adını koyuyor bazılarına göre. Toplumsal cinsiyetinizin görünüşüne göre ayıplanabilir veya takdir görebilirsiniz, hatta insanlar size sırt çevirebilir, kendinizi hapishanede bulabilir yahut psikiyatri kurumlarına gönderilebilirsiniz. Toplumsal cinsiyeti sokaklarda sergileyebilir, içinde yaşadığınız bedeni başkalarıyla birlikte takdir edebilirsiniz, yahut siz daha bir mekâna girmeden, başkalarının sizi toplumsal cinsiyete büründürdüğünü fark edebilirsiniz. Belli bir toplumsal cinsiyeti yaşamak, zamanla mümkün hale gelerek günümüzdeki yaşantımızın parçası olmuş belirli bir tarihsel karmaşıklığı hayata geçirmek demektir. Birileri kadın olmak, erkek olmak nedir sorularına ilişkin tek bir fikre sıkı sıkıya sarılmak istese de tarih gerçekliği bu çabayı boşa çıkarır, daha da kötüsü ikili seçeneği zaten başından beri aşan toplumsal cinsiyetlerin varlığını inatla vurgular. Toplumsal cinsiyet kırılganlık, nüfuz edilebilirlik, bağımlılık, hastalık, toplumsal tanınma, temel ihtiyaçlar, utanç, tutku, cinsellik, yaşamın ve hayatta kalmanın değişken koşulları meselelerini beraberinde getirir. Dolayısıyla bu karmaşıklığı yaşama, ötekilerin yaşamlarını da kabul etme şeklimiz büyük önem kazanır.

"Cinsiyet"ten gözleme dayanan bariz bir olguymuşçasına bahseden, akademisyenlerin basit meseleleri gereksiz yere karmaşıklaştırdığından endişe duyan pek çok insan var elbette. Fakat cinsiyet tayin edilmesinin bebeğin cinsiyetini algılayıp duyurmaktan ibaret olmadığını, yetişkinlerin birtakım arzularını, beklentilerini de dile getirdiğini göz ardı etmeyelim. Cinsiyetin tayin edilmesiyle bebeğin geleceğine dair hayaller, istekler şekillenir genelde; bu yüzden cinsiyet tayin edilmesi anatomi olgularının betimlenmesinden ibaret değildir, söz konusu olguların ne anlama geleceğine, hatta gelmesi gerektiğine ilişkin bir tahayyül biçimidir. Bu tahayyül dış kaynaklıdır,

14. Bkz. Leticia Sabsay, "Body Matters: From Autonomy to Relationality", *The Political Imaginary of Sexual Freedom: Subjectivity and Power in the New Sexual Democratic Turn* içinde, Londra: Palgrave Macmillan, 2016, s. 165-212.

üstelik cinsiyetin doğumda hem yasaya hem tıbba göre tayin edilmesinin ardından da devamı gelir. Kız, kızlaştırılmaya devam eder, oğlan da oğlanlaştırılmaya, söz konusu kızlaştırma ve oğlanlaştırma pratiklerini sırf ebeveynler değil, çocuğu işaretlenecek kutucuklarla, bedene bürünmesi gereken normlarla karşılayan bir sürü kurum da tekrar edip durur. Bir bakıma, cinsiyetin tayin edilmesi tek seferlik bir şey değildir. Yinelemeli bir süreçtir, farklı farklı kişiler ve kurumlarca tekrar edilir, ayrıca yaşadığınız yere göre öyle farklı biçimlerde yinelebilir ki bunlar birbiriyle illa uyum içinde bile olmayabilir. Cinsiyetin tayin edilmesi mekanizma değil, süreçtir. Çelişkili haller üretebilir, müdahale etme ve karşı çıkma sebebiyle rayından çıkabilir. Çocuk söz konusu çağırmayı geçici veya kalıcı olarak reddedebilir, özellikle de din bağlamında, ya kadın ya erkek olmanın, daha doğrusu haline gelmenin gerek doğru gerek doğrudan sapmış yollarına, ayrıca –heyhat!– bu ikisinden başka seçenek olup olmadığına dair büyük tartışmalar dönebilir. Bizim gereğince "kendi kendini tanımlama" diye adlandırdığımız şey bu yinelemeli sahnede ortaya çıkar ve toplumsal cinsiyetin çelişkili kültürel tanımlarının yanı sıra kendi kaderini tayin etmenin yetki ve sınırlarına da ilişkindir.[15] Sorun yetişkinlerin çocuklara belirli biçimde ad vermesinden veya toplumsal cinsiyetlerinden belirli biçimde bahsetmesinden ibaret değildir; gösteren sayılan bu sözcükler Laplanche'ın "muammalı gösteren" dediği, hem birilerinin bize hitap etmesinin birincil yolunu hem de arzuyu alevlendiren birincil yeri oluşturan kavramla örtüşür. Yinelemeli bir süreç olduğu anlaşılan cinsiyet tayini aslında, dünyada bedenimizi nasıl yaşamamız gerektiğine ilişkin birtakım arzuları, hatta fantazileri aktarır. Dış kaynaklı bu fantaziler de kendimizi sandığımız kadar tanımamamıza neden olur.[16]

Hem toplumsal inşa kavramının hem de toplumsal cinsiyetin bu bağlamda inşasının bizzat bedenimiz toplumsal norm ve uzlaşımlar-

15. Kendi kaderini tayin etme kavramının liberal bireyciliğin ötesine geçen kolektif boyutlarıyla ilgili önemli bir tartışma için bkz. Eric Stanley, "Gender Self-Determination", *TSQ* 1, no. 1-2 (2014): 89-91.

16. Bkz. Jacqueline Rose, "Who D o You Think You Are?", *London Review of Books* 38, no. 9 (5 Mayıs 2016).

dan meydana geliyormuşçasına, bunlardan ibaret olduğumuzu ima ettiğini düşünenler var. "İnşa"nın suni, sahte olmaktan öteye gitmediğini, açık seçik gerçeğe dönmemiz gerektiğini söyleyenler de var. Bence bu görüşlerin ikisi de hatalı. Nice şeylerin yanı sıra, toplumsal cinsiyetin boy gösterdiği ilk hitap sahnelerinin rahatsız ediciliğini ve tahmin edilemezliğini hafife alıyorlar. Yetişkinlerin arzusunu, çocukluklarında onlara hitap edip onları büyüten yetişkinlere ait önsel birtakım arzular çoktan alevlendirip şekillendirmiştir. Bu arzular normlarla, normatif yaşam biçimleriyle bağlantılı olduğuna göre normların bizden önce geldiğini, daha izlerini üstümüzde bırakmadan evvel dünyada dolaşımda olduklarını söyleyebiliriz. Fakat ne zaman ki normlar üstümüzde izlerini bırakır, biz de o izi kayıt altına alırız, o zaman bir duygulanım kaydı açılır. Hatta bu izi kaydeden "biz" gerçekte bu sahnede ortaya çıkar. Normlarla şekillendiğimizi söyleyebiliyorsak normların bıraktığı ize yakın, bedene bürünmüş ve istemsiz bir bağın zaten işler durumda olması sayesindedir ancak. Normlar bizzat biçim verdikleri duyarlılığa göre hareket eder, bizi belirli biçimlerde hissetmeye yönlendirir ki bu hisler "Hislerim neden şu değil de bu yönde?" sorusunu yöneltsek dahi zihnimize sızabilir. Normlar bizi koşullandırıp biçimlendirse de etkili, hatta öngörülebilir olmaktan uzaktır. Normun yinelemeli mantığı yaşam bitmeden son bulmaz, gerçi normların yaşamı, daha genel anlamıyla söylemin yaşamı faniliğimize pek aldırmaksızın azimle sürer. Normların zamansallığı bedene bürünmüş şu veya bu hayatın zamansallığıyla bir değildir.

Kimse kendisini bekleyen normlardan bağımsız gelmez bu dünyaya. Uzlaşımlar, hitap şekilleri ve kurumsal iktidar biçimleri biz izlerini daha hissetmeden, kendi kendine düşünüp kim veya ne olmak istediğine karar veren "ben" ortaya çıkmadan zaten iş başındadır. Elbette bize dayatılan normlarla bağımızı bazen kopardığımız olur, bize yönelik çağırmaları reddeder, "hayır" deyişimiz sayesinde özgürlüğe kavuşur, bu özgürlükle de başka bir yola yöneliriz. Yine de oluşumumuz çeşitli kırılmalardan, kopuşlardan sonra yok olup gitmez; bu kırılmalar bir bakıma böyle kırılmaların yaşanabileceğini başkalarına göstermek için anlattığımız, kendimizle ilgili hikâyelerin bir

parçası haline gelir. Örneğin şöyle deriz: "İşte o an falanca otoriteyle, filanca beklentiyle bağımı kopardım." Bu durumda bağımızı nasıl, ne zaman ve neden kopardığımızın anlatmak istediğimiz kişisel tarihimiz açısından önem taşıdığını anlarız. Bizi biçimlendiren normların etkisinin tek seferlik olmayıp zaman içinde tekrar etmesi sebebiyle normun yeniden üretimini raydan çıkaracak fırsatlar da belirir. Bu yinelemeli süreç elden geçirip değiştirme ve reddetme imkânı yaratır; toplumsal cinsiyetin kendi zamansallığı olmasının, tarihe göre biçimlendiğini, elden geçip değişebildiğini kavramadan toplumsal cinsiyeti anlayamamamızın nedeni budur. Bu bakış açısının, "Özgür müyüm, yoksa belirlenmiş mi?" sorusunun cevabına yönelik içerimleri vardır. Sözün özü, ne salt biçimlendiriliriz ne de kendimizi kayıtsız şartsız biçimlendirebiliriz. Belli bir tarihte yaşamakla kalmayıp tarihin de insan türü olarak benimsediğimiz toplumsal cinsiyet biçimlerinin tarihselliği şeklinde içimizde yaşadığını ifade etmenin bir başka yoludur bu. Arzumuza hayat veren, –toplumsal cinsiyetlendirilmiş çağırmaları dahil olmak üzere– yetişkinler dünyasını muammalı kılan o ilk izlerden kaçamayız.

"Toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı hareket bu canlılığı, özgürlüğü, gerek tarihe bağlı gerek iç karmaşıklığı tümden sonlandırmak ister bir bakıma. Vatikan toplumsal cinsiyetlerini değiştirmeye veya cinsiyet olumlayıcı sağlık hizmetlerine ya da hukuki statüye erişim kazanmaya çalışan insanların durumuna gösterdiği tepkiyle, kişiliklerini kendi belirledikleri koşullar çerçevesinde yaratmak isteyenlerin ele geçirdiği gücün ancak Tanrı'ya mahsus olduğunu düşündüğünü açıkça ifade etmiş bulunuyor.

■

Bu nedenle bu kitap özellikle Vatikan'ın toplumsal cinsiyet karşıtı retorikteki payına, ayrıca söz konusu hareketin bileşen ağları da dahil olmak üzere dünya çapındaki boyutlarına odaklanarak başlıyor. Toplumsal cinsiyete karşı ortaya atılan iddialar dile getirildikleri bağlama göre değişse de bazı örüntüler her yerde süreklilik gösteriyor. Kuzey ve Güney Amerika, Doğu Avrupa, Kuzey Afrika ve ABD'deki sağ gö-

rüşlü Evanjelik kiliseler arasındaki işbirliği, yayımladıkları görüş bildirileri ve topladıkları kamuoyu desteğiyle en dikkat çekenler arasında. Ayrıca psikososyal fantazmaların toplumsal cinsiyete karşı ileri sürülen temel iddialarda nasıl yer aldığını değerlendirecek, konuya ilişkin başlıca yasama tartışmalarının bazısını inceleyecek, dünyanın gerek kuzeyi gerek güneyinde yer alan farklı farklı bölgelerde toplumsal cinsiyete karşı kurulan, iyi örgütlenmiş işbirliklerini not düşeceğim. Daha sonra "toplumsal cinsiyet"in yeni yeni tartışmalı bir tabir haline geldiği ABD'deki güncel tartışmalara geçecek, ABD hükümetinin ataerkil iktidarı geri getirme fantazisine yaptığı yatırımı inceleyeceğim. Ayrıca cinsiyet konusunda Britanya'da yürütülen tartışmaları ele alacak, J. K. Rowling gibi trans dışlayıcı feministlerin ve Cinsiyet Önem Taşır (*Sex Matters*) örgütünün savlarında, Katleen Stock ile Yeni Zelandalı araştırmacı Holly Lawford-Smith'in görüşlerinde rastladığımız fantazma kaygılarına eğileceğim.

Ardından, toplumsal cinsiyetin "inşa edilmiş" olduğuna ilişkin görüşün temelinde yatan toplumsal inşacı kurama gelen itirazlara geçeceğim. Bir yandan "inşa"yı bedenin maddi gerçekliğinden kopuk bir yapıntı, yani sahtelik olarak yorumlamak her zaman için yanlıştı. Diğer yandan ortaklaşa inşa modeli toplumsal cinsiyetli bedenin üretiminde hem maddi hem toplumsal yönlerin payının nasıl iç içe geçtiğini daha kapsamlı gösteriyor. Toplumsal cinsiyet doğa zemininde inşa edilmez. Bedenin hem maddi hem toplumsal boyutları bir sürü uygulama, söylem ve teknoloji yoluyla inşa edilir. Söz konusu ortaklaşa inşa süreci bedenin maddeselliğinin, yutulup sindirilenler, maruz kalınan atmosfer, mevcut gıdalar, solunan hava, bedenleri biçimlendirip sürdüren çevre altyapısının tamamı yoluyla nasıl şekil aldığına dikkat çeker. Bunlar hem bedenin dışında yer alır hem de bedenin hammaddesidir.

Bununla birlikte, ortaklaşa inşa süreci normatif çerçevelerde kullanılıp yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Johns Hopkins Üniversitesi'nde John Money'nin kurduğu Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kliniği'nde yürütülen acımasız ameliyatlar ve cinsel organları normalleştirme prosedürleri veya Beyazların erkeklik ve kadınlık standartlarına ilişkin normatif fikirlerin imal edildiği kölelik döneminde Siyah kadın-

lar üzerinde yapılan jinekolojik deneyler örnek gösterilebilir. Bunlar toplumsal cinsiyetin hem kültürel hem maddi imalatının dehşet verici bir şiddet içeren biçimlerine yalnızca iki örnek. Zorla yapılan ameliyatlarda Siyah kadınların bedenlerine Hortense Spillers'ın ifadesiyle "et parçası" muamelesi yapılıyordu, cinsiyetlendirilmiş kültür yani uygarlık da bu temeller üzerine inşa edildi.[17] Siyahların bedenlerinden neden, hangi koşullarda ve hangi amaçla "doğa" rolünü üstlenmeleri beklendi? İkibiçimcilik ABD'de normatif Beyaz ailenin yeniden üretimine yarar. Hortense Spillers Siyah kadınların idealleştirilmiş toplumsal cinsiyet ikiliğinin dışında bırakıldığını savunur, Siyah kadınlar toplumsal cinsiyetlerinden arındırılmış birer et parçası sayılmış, Beyazların toplumsal cinsiyetleri de bundan hareketle imal edilmiştir. Toplumsal cinsiyet normları gerek kölelik esnasında gerek sonrasında Beyazlık varsayımıyla inşa edilmiş, Beyaz üstünlükçülüğünün payandası köleleştirilmiş insanların kelimenin tam anlamıyla sırtına yüklenmiştir. C. Riley Snorton, Spillers'ın savını geliştirerek ABD'de geçmişte kölelere yapılan jinekolojik ameliyatların tarihçesinin, toplumsal cinsiyet normlarının cerrahi ırkçılıkla yaratıldığını kanıtladığını savunuyor.[18] Siyahların bedenleri Beyazların toplumsal cinsiyet normlarının imal edildiği deney sahasıydı.

Money'nin projesi hem bedene bürünmüş yaşam ile bu yaşama tayin edilen cinsiyetin kıyas kabul etmediğini varsayar hem de bu durumdan faydalanır. Daha genel anlamıyla değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet, bedene bürünmenin hayata geçme biçimleri ile toplumsal kategorilerin nasıl, hangi yolla, hangi güç aracılığıyla birleştirileceği sorusunun yarattığı ikilemin adını koyar. Bu birleştirme zalim, insafsız yollarla zorla sağlanabileceği gibi, umut vaat eden, hatta özgürleştirici yollarla hem birleştirme hem ayrışım bedene de bürünebilir. Bedenleri ikibiçimci ideallere uymaya zorlamaya çalışan cinsellik bilimi projelerine karşı çıkıyorum. Buna karşılık, çeşitli

17. Hortense Spillers, "Mama's Baby, Papa's Maybe: An American Grammar Book", *Diacritics* 17, no. 2 (1987): 65-81.

18. Riley C. Snorton, "Anatomically Speaking: Ungendered Flesh and the Science of Sex", *Black on Both Sides: A Racial History of Trans Identity*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2017, s. 17-53.

bilimsel paradigmaların toplumsal cinsiyeti spektrum veya mozaik olarak, onaylanmaya layık kanlı canlı bir karmaşıklık olarak düşünmemizi sağlayacak yolu nasıl sunduğunu da göstermeyi umuyorum.

Cinsellik bilimi ve ırkın yanı sıra sömürgeleştirme de "toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı harekette çelişkili biçimlerde işler. Toplumsal cinsiyetin sömürgeci projelere yaramasına dair suçlamayı değerlendireceğim. Sağcılar bu iddiayla ikibiçimciliğin dekolonyal feministlerin eleştirdiği üzere sömürgecilikle dayatıldığına ve Vatikan'ın tam tersi iddiası, yani o çok değerli ikilik çerçevesinin tartışmalı hale gelmesinin sömürgeci etkilerin suçu olduğuna dair iddiayı birbirinden ayıramaz. Toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğinin Küresel Güney'de pek de değişmez bir kabul sayılmadığını gösteren çalışmalara binaen, sömürgeciliğe dair birbirinden epey farklı hiç değilse iki anlayışın bulunduğunu savunacağım.

"Toplumsal cinsiyet" İngilizceye, hatta genelde tekdillilik varsayımına bağlı bir tabirdir elbette. Diğer dillerde işlemediği olur ama bazen de varlığından bihaber olduğumuz dil akrabalıkları ortaya çıkar. Tabirin çarpıcı olması çevirisine bağlıdır, çeviri de tabirin başka bir dile, başka bir bağlama varınca anlamının değişmesi demektir genelde. Hem uluslaraşırı feminizmi hem de "toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı harekete muhalefet eden etkili dayanışmayı mümkün kılmanın çeviri şartına dayandığı sonucuna varacağım ben. Bu nedenle, toplumsal cinsiyeti ikilik olarak düşünmemizi sağlayan heteronormatif çerçeveyi Küresel Güney'e sömürgeci güçlerin dayattığını ortaya koyan akademik çalışmaları ön plana çıkarmak, cinsiyeti Beyazlığa dair idealler ışığında belirleyip "düzeltmek"te kullanılan acımasız cerrahi müdahalelere ve cinsellik bilimi uygulamalarına başvuran kölelik ve sömürgecilik mirasının izini sürmek ve toplumsal cinsiyet tabirine dair tek dil çerçevesindeki kabulleri eleştirmek üzere farklı dillerde bu ifadeye ne gibi alternatifler getirilebildiğini görmek önem taşır.

Belki de kamu tartışmasının hızını kesmeli, "toplumsal cinsiyet"i hangi anlamda, neden kullandığımıza dair düşüncelerimizi baştan ele almalıyız. Böyle açık kamu soruşturmaları demokratik yaşamın vazgeçilmezidir, ama anlamadığımız şeylere dair hükme vardığımız-

da hem düşünce yaşamının hem kamu söyleminin akıbetini ahlakçı, dogmacı bilgisizlik belirlemiş olur. Sansürcülerin toplumsal cinsiyet çalışmaları bölümlerini alaşağı etmesini veya söz konusu tabirin eğitim alanından da sağlık hizmetlerinden de kaldırılmasını talep edenler kamu alanı üzerindeki sansürü ve devlet denetimini artırmak istiyor, tutkularını otoriter iktidarı kuvvetlendirmeye adıyorlar.

Toplumsal cinsiyet karşıtı bazı iddiaları baştan yapılandırıp bildiğim en iyi biçimde cevaplandırmayı deneyeceğim. Her ne kadar toplumsal cinsiyet karşıtlığında hem sağ görüşten savların hem de trans dışlayıcı savların ya yanlış olduğunu ya doğrulukla geliştirilmediğini göstermek istesem de öncelikli amacım tartışmacı, akademik ya da felsefi yönden ibaret değil. Açık olmasını umduğum sorum şu: *Toplumsal cinsiyet nasıl bir fantazma haline geldi, hangi kaygıları, korkuları ve nefretleri bir araya getirip seferber ediyor?* Toplumsal cinsiyete karşı çıkanlar dünyalarını, bedene bürünmüş benlik algılarını, hayatlarının bağlı olduğu toplumsal yapıları yıkıma uğratan bir şeyin gerçekten de var olduğundan emin halde yaşıyor. Toplumsal cinsiyet eğitiminin ortadan kaldırılmasını, toplumsal cinsiyete ilişkin metinlerin sansürlenmesini, *transgender** ve *queer* insanların haklarından mahrum bırakılmasını, hatta suçlu sayılmasını isteyenlerin gözündeki "toplumsal cinsiyet"in fantazma boyutunu anlamayı ümit ediyorum.

Birilerine ilham, birilerine dehşet verecek biçimlerde yayılan, üstüne hayli yatırım yapılmış muammalı bir tabir, toplumdaki yapısal bir sorun, çalışma alanı ve kimlik olarak toplumsal cinsiyetle ilgili anlamamız gereken hâlâ çok şey var. Toplumsal cinsiyeti ayrımcı şiddet biçimleri, iktidarın toplumsal biçimleri ve kimliği tarif eden bir tabir olarak kullanan çalışma alanlarını korumak şart. Bununla birlikte hem bizim hem de toplumsal cinsiyete ateş püskürenlerin tarafında bu tabirin hangi anlamda kullanıldığını düşünmeye devam etmemiz gerekiyor. Fantazma kuşatması altındayken düşünmek zor. Buna rağmen düşünmek ve tahayyül etmek hiç bu kadar önemli ol-

* "Doğumda tayin edilen cinsiyetiyle toplumsal cinsiyet kimliği uyuşmayan kişi" anlamında kullanılan genel tabir. *–ç.n.*

mamıştı. Hangi eleştirel tahayyül biçimi fantazmaya karşı çıkacak güçte olabilir? "Toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı hareket adı altında etrafta dolaşan zalim normları ve sadizm eğilimlerini açığa çıkarıp yenecek güçte bir dayanışma biçimi ve ortak tahayyül geliştirmek ne anlama gelir?

1

Dünya Sahnesi

TOPLUMSAL CİNSİYET İDEOLOJİSİNİN tehlikeli olduğu fikri, 1990'lı yıllarda Roma Katolik Kilisesi Aileyi Koruma Konseyi'nin "toplumsal cinsiyet"in hem Kutsal Kitap'ın otorite niteliğine hem de aileye yönelik tehdit oluşturduğu uyarısıyla birlikte ortaya çıktı.[1] Bu fikrin kökenini Vatikan Aileyi Koruma Konseyi'nin belgelerine dayandırmak mümkün[2] fakat fikir o günden bu yana gerek Vatikan'ın siyasal iktidarının gerek Latin Amerika'da Evanjelik kilisesiyle yeni yeni kurduğu ittifakın izinden giderek yoluna devam etmiş durumda. "Top-

1. Aileyi Koruma Konseyi'nin 2004'teki bildirisi için bkz. "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Collaboration of Men and Women in the Church and in the World", Vatikan, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_en.html. Mary Ann Case'in bu konudaki mükemmel çözümlemeleri için ayrıca bkz: "The Role of the Popes in the Invention of Sexual Complementarity and the Anathematization of Gender", "Habemus Gender! The Catholic Church and 'Gender Ideology'" içinde, *Religion and Gender* 6 özel sayı, no. 2 (2016): 155-72 ve "After Gender the Destruction of Man? The Vatican's Nightmare Vision of the Gender Agenda for Law", *Pace Law Review* 31 (2011): 802-17.

2. Bkz. Elizabeth A. Johnson, *Quest for the Living God: Mapping Frontiers in the Theology of God*, Londra: Bloomsbury, 2007. Vatikan öğretisinin Katolik feminist eleştirisini sunan kitap, Kutsal Kitap'taki örneğin yaradılış gibi temel kavramların, feminist potansiyelleri göz önüne alınarak nasıl baştan yorumlanabileceğini gösteriyor. Papa XVI. Benedictus tarafından kınanan kitap 2011'de ABD Katolik Piskoposlar Konferansı'nda Öğreti Komitesi'nin yürüttüğü bir soruşturmaya da konu olmuştu. Ayrıca bkz. Yannik Thiem, "The Art of Queer Rejections: The Everyday Life of Biblical Discourse", *Neotestamentica* 48, no. 1 (2014): 33-56.

lumsal cinsiyet"in günümüz siyasal söyleminde taşıdığı gücün altını çizmek için söyleyelim: Söz konusu duruşuyla Vatikan'ın bu tabirin dünya çapındaki siyasal atmosfere yayılan fantazma gücünü pekiştirdiği açıktır.

Bazı Hıristiyanlara göre doğanın yasasıyla ilahi irade birdir: Tanrı iki cinsiyet yaratmıştır, bu koşulların dışına çıkıp cinsiyetleri baştan yaratmak insana düşmez. Elbette ilahiyat akademisyenleri arasındaki bazı feministler Kutsal Kitap'ta bu konuya ilişkin çelişkili görüşler yer aldığını öne sürerek buna karşı çıkar.[3] Buna rağmen bu kadim ilim, cinsiyet farklarının doğa yasasında yer aldığı, yani yasayı doğanın belirlediği, dolayısıyla da varsayımsal olarak evrensel geçerliliği olduğu önermesine dayanır. Doğayı Tanrı'nın yarattığı kabul edildiğine göre doğa yasasını çiğnemek Tanrı'nın iradesini çiğnemektir. Bu inanç kümesinden çıkan sonuca göre, kendi iradesi olan, yani kendi iradesine göre hareket eden insan hem Tanrı'yı hem de yarattığı doğa düzenini çiğnemekle kalmaz, Tanrı'yı iradesine el koymakla da tehdit eder.

Bunlar toplumsal cinsiyete karşı muhafazakâr Katolik görüşlerin yalnızca bazıları.[4] Günümüzde kopan yaygara 2004'te şekillenmeye başlamıştı. O dönem Katolik Kilisesi İman Öğretisi Cemaati'nin başındaki Joseph Ratzinger toplumsal cinsiyet kuramcılarının, Hıristiyan ailesindeki rollerin cinsiyete dayandığı, zaten dayanması gerektiği önermesine karşı çıkarak aile kavramını tehlikeye soktuğuna dikkat çekmişti.[5] Vatikan'a göre, cinsiyete dayalı işbölümü cinsiyetin fıtratındandır: Kadınlar ev işi yapmalı, erkeklerse ücretli işte çalışıp kamu hayatında faal olmalıdır. Fakat hem Hıristiyanlığa hem de fıt-

3. Bkz. Sara Garbagnoli, "Against the Heresy of Immanence: Vatican's 'Gender' as a New Rhetorical Device Against the Denaturalization of the Sexual Order", *Religion and Gender* 6, no. 2 (2016): 187-204.

4. Bkz. "Habemus Gender! The Catholic Church and 'Gender Ideology'", haz. Sarah Bracke ve David Paternotte, *Religion and Gender* 6 özel sayı, no. 2 (2016).

5. Bkz. "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Collaboration of Men and Women in the Church and in the World". Ayrıca Vatikan'ın erkek olmanın, kadın olmanın vücuttaki her bir hücreyi belirlediğini söylediği güncel politikası için bkz. https://www.frc.org/sexuality. Ayrıca bkz. Garbagnoli, "Against the Heresy of Immanence".

rata uygun kabul edilen aile bütünlüğünü ufukta beliren bir hayaletin tehlikeye attığı söyleniyordu: "toplumsal cinsiyet ideolojisi". Ratzinger endişelerini 1995'te Pekin'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansının Dördüncüsü'nde kamu önünde ilk kez dile getirmişti. Daha sonra 2004'te piskoposlara hitaben yazdığı bir mektupta "toplumsal cinsiyet"in hem iki cinsiyet arasındaki fıtri ayrımı hem de Kilise'nin önemli saydığı kadınsı değerleri yok etme potansiyelini vurgulayarak bu endişelerini tekrarlamıştı.[6] Papa XVI. Benedictus 2012'de daha da ileri giderek böyle "ideolojiler"in "Tanrı'nın takdirindeki kadın erkek ikiliğini", dolayısıyla da "aile"nin "fıtri gerçekliği"ni inkâr ettiğini öne sürdü. Çünkü ona göre erkekle kadını Tanrı yaratmıştır, kendi kendilerini yaratmaya çalışanlar Tanrı'nın yaratma gücünü inkâr etmiş olur, kendi kendilerini yaratacak ilahi güçleri olduğunu sanırlar, ateist görüşler sebebiyle yanlış yola sapmışlardır.[7]

Papa Franciscus ara sıra ilerici görüşte olsa da, 2016'ya geldiğimizde Papa Benedictus'un açtığı yoldan devam etti, çaldığı tehlike çanlarına daha da asıldı: "Tanrı suretindeki insanoğlunun yok oluşa sürüklendiği bir dönemden geçiyoruz." Söz konusu tahrifata "'toplumsal cinsiyet' [ideolojisi]" örneğini özellikle ekledi. Çok öfkelendiği açıktı: "Günümüzde okullarda çocuklara –çocuklara!– herkesin kendi cinsiyetini seçebileceği öğretiliyor (...) Ne korkutucu!" Daha

6. Christina Hoff Sommers 1995'te *Who Stole Feminism?* (Feminizmi Kim Çaldı?) kitabı basılmadan önce 1994'te, ABD'li muhafazakâr düşünce kuruluşlarının sağladığı mali destekle bir bildiri yayımlamıştı. "Toplumsal cinsiyet odaklı feminist" (*gender feminist*) tabiri ilk kez bu bildiride geçmişti. Tabir 1995'te toplumsal cinsiyete dair yaygın eleştirinin bir parçası haline gelmiş, gerek kürtaj karşıtı siyasette gerek Dale O'Leary'nin yazılarında yer edinmişti. O'Leary çözümlemelerini Kardinal Joseph Ratzinger'a aynı sene sunmuştu (Garbagnoli, "Against the Heresy of Immanence", s. 189). Trans karşıtı yeni yasaları ele alan bir metin için bkz. S. J. Crasnow, "The Legacy of 'Gender Ideology': Anti-Trans Legislation and Conservative Christianity's Ongoing Influence on U.S. Law", *Religion and Gender* 11, no. 1 (2021): 67-71.

7. Papa XVI. Benedictus, "Address of His Holiness Benedict XVI on the Occasion of Christmas Greetings to the Roman Curia", konuşma, Vatikan, 21 Aralık 2012), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2012/december/documents/hf_ben-xvi_spe_20121221_auguri-curia.html.

sonra XVI. Benedictus'u onaylayan bir atıfta bulunarak şunu iddia etti: "Tanrı kadınla erkeği yarattı, Tanrı dünyayı belirli bir biçimde yarattı (...) bizse bunun tam aksine hareket ediyoruz."[8] Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyetle denemeler yapanlar Tanrı'nın yaratma gücüne el koymuş oluyor. Papa Franciscus o günden bu yana daha da ileri gitmiş, toplumsal cinsiyet savunucularının fıtratı hedef alan nükleer silahları destekleyenlere, hatta kullananlara benzediğini iddia etmiştir. Bu benzetmeye göre toplumsal cinsiyet her ne ise, ona karşı çıkanların düşüncesine göre devasa boyutlara varan yıkıcı bir güç taşıyor: gerçekten akıl almaz, feci bir yıkıcılık. Toplumsal cinsiyet Tanrı'nın yaratma gücüne şirk koşan şeytani bir imha kuvveti olarak temsil ediliyor.

Toplumsal cinsiyeti aşırı tehlikeli bir şey olarak resmetme çabası karışık bir sürü metafor doğuruyor. Yıkıma dair envai çeşit figür bütünlüklü bir çerçeve oluşturmasa da tutarlılığı da çatışmayı da dikkate almadan birikmeye devam ediyor. "Toplumsal cinsiyet" çeşitli korku ve kaygıları bir araya getirdikçe fantazma da güçleniyor. Farklı kesimlerde yıkım figürlerinden biri işe yaramazsa bir diğeri yarıyor genelde. Bu figürler uygun hız ve şiddette bir araya gelip tek bir isim altında toplandığında farklı kesimlere hitap ederek daha geniş çapta dolaşımda kalabiliyor. Bir araya geldiklerinde yıkım korkusunun kaynağını, neden korkmamız gerektiğini ve hayatımızı neyin mahvedeceğini belirlemeye yarıyor, böylelikle de günah keçisi ilan edilenlerin hayatlarını mahvetmeye başlıyorlar.

■

Her ne kadar Papa Franciscus "eşcinselliğe" açık fikirli yaklaşmasıyla övülse de 2020'de savunduğu şeyin gey ve lezbiyenlerin cinselliği değil, gey ve lezbiyenlerin medeni birliktelikleri* olduğunu unut-

* Bazı ülkelerde eşcinsel çiftlere evliliğe benzer haklar tanıyan, yasalarla tanımlanmış birliktelik türü. –*ç.n.*

8. Papa Franciscus, "Annihilating Man as the Image of God", Polonya söylevi, 20 Eylül 2017, https://www.thecatholicthing.org/2017/09/20/annihilating-man-as-the-image -of-god.

mamak gerekir.[9] Papa 2015'te yayımlanan *Questa Economia Uccide* (Bu Ekonomi Öldürüyor) adlı, kitap uzunluğundaki söyleşisinde, toplumsal cinsiyetin "tamamlayıcılık" öğretisini (yani insanın özü gereği münhasıran erkekle kadından oluştuğu, ikisi arasındaki cinsel birlikteliğin insana da doğaya da uyan tek birliktelik olduğu görüşü) reddetmesini, "Hirodes"lerle karşılaşılmayan dönem olmadığının kanıtı saydığını söyler. Daha önce bahsettiğim üzere, Hirodes yanlısı toplumsal cinsiyet kuramcıları, "ölüm senaryoları tasarlayan, erkekle kadının çehresini bozan, fıtratı tahrip eden"lerdir. Papa nükleer silah benzetmesiyle "toplumsal cinsiyet"e atfedilen imha gücünün altını çiziyor: "Nükleer silahları, yığınla insanı birkaç saniyede yok etme imkânını düşünelim. (...) Fıtratı tanımayan toplumsal cinsiyet kuramını veya genlerle, hayatla nasıl oynandığını da düşünelim." Papa Franciscus'un dinleyicilere toplumsal cinsiyet kuramcılarını "Geçtiğimiz yüzyıldaki diktatörler"e benzer değerlendirip "Hitler Gençliği gelsin aklınıza" diye öğütte bulunduğu bağlam buydu işte.[10]

Papa "toplumsal cinsiyet"i hem nükleer savaşa hem de Nazizme benzeterek gerek LGBTQİA+ harekete gerek feminizme karşı çıkanları galeyana getirip yıkım güçlerine karşı haklı bir savaş açtıklarını düşünmeye sevk ediyordu. Elbette ne Katoliklerin ne de örgütlerinin tamamı bu görüşlere katılıyor; *Dignity USA* gibi bazı örgütlerse hem toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim spektrumundakilere hem de interseks kişilere hak talep ederken takdire şayan bir kararlılık sergiliyor.[11] Papa'nın felaket tellallığına varan retoriğinin yarattığı sonuçlar Vatikan'ın, bilhassa da Papalık Aileyi Koruma Konseyi'nin bilfiil süren müdahaleleri dikkate alındığında açıkça görülebilir.

Chicago Üniversitesi'nden hukuk profesörü Mary Anne Case bu müdahaleleri belgeliyor, müdahaleler arasında Vatikan'ın "toplumsal

9. Jason Horowitz, "In Shift for Church, Pope Francis Voices Support for Same-Sex Civil Unions", *The New York Times*, 21 Ekim 2020, https://www.nytimes. com/2020/10/21/world/europe/pope-francis-same-sex-civil-unions.html.

10. Candida Moss ve Joel Baden, "Pope's Shocking Hitler Youth Comparison", *The Daily Beast*, 20 Şubat 2015, https://www.thedailybeast.com/popes-shocking-hitler-youth-comparison.

11. Bkz. DignityUSA internet sitesi: https://www.dignityusa.org.

cinsiyet" üzerine bölümler barındıran kitapları liselerden geri çekmek üzere Nicolas Sarkozy'yle 2011'de yaptığı ittifak da var. Aynı sene Vatikan toplumsal cinsiyetin "insan hakları sisteminin temelini" sarsacak güçte olduğuna ilişkin görüşünü sunmuştu. İnsan fikri tehlike altındaydı, anlaşılan o ki "toplumsal cinsiyet ideolojisi" bunu yok edecek gücü haizdi çünkü insan iki cinsiyetin tamamlayıcılığıyla tanımlanıyordu: Bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlayan insan tanımı söz konusuydu. Fransa'da eşcinsellerin evlenebilmesi uğruna verilen hukuk savaşının 2013'te başarıya ulaşmasının ardından Lacancı psikanalist ve papaz Tony Anatrella'nın önemli rol oynadığı ters tepkiler geldi.[12] Fransa'da öne çıkan, Eşitliğin ABC'si ismini taşıyan ders müfredatı öğrencilere biyolojik nitelikteki cinsiyetle kültürel nitelikteki toplumsal cinsiyet arasındaki farkı düşünme yolu sunuyordu fakat Anatrella'nın "toplumsal cinsiyet kuramı"nın ilkokullarda okutulduğunu, cinsel gelişimi yolundan saptırıp ona zarar vereceğini söylemesinden sonra müfredat iptal edildi. Papa Franciscus programı geri çekme çalışmasını örgütleyenlerden biriyle bizzat görüşmüştü. Bu görüşme Fransa'da bazı insanların Kilise'nin, devletin yetki alanında kalması gereken kamu eğitimi siyasetine karıştığına ilişkin itirazda bulunmasına yol açtı. Müfredat gerçekten de geri çekildi. Sonrasında Vatikan toplumsal cinsiyet hakkında karşıt bir görüş sunan kendi metnini yayımladı.[13]

■

"Toplumsal cinsiyet" denilen bu fantazma Papa Franciscus'a göre hem şeytani hem de ideolojiktir. "Şeytani" demek toplumsal cinsiyetin hem şeytan icadı hem de şeytanın emrine amade olduğu anlamına gelir, yani Tanrı'nın elinden çıkmamıştır ama ona rakip, yanlış

12. Tony Anatrella, *Gender: La controverse*, haz. Papalık Aileyi Koruma Konseyi, Paris: Pierre Taqui, 2011.

13. Bkz. Michael Stambolis-Ruhstorfer ve Josselin Tricou, "France's 'Anti-Gender' Pipeline to the Vatican", *Anti-Gender Campaigns: Mobilizing Against Equality* içinde, haz. Roman Kuhar ve David Paternotte, Londra: Rowman and Littlefield, 2017, s. 82-85.

ve yıkıcı bir "fıtrat" teşkil eder. Vatikan "toplumsal cinsiyet"i insanın kendi toplumsal cinsiyetini *yaratabileceğini*, doğumda tayin edilen cinsiyetinden başka bir şeye çevirebileceğini iddia eden bir öğreti, bir inanç olarak gördüğü sürece toplumsal cinsiyet fıtratın yanlış ve aldatıcı bir biçimi sayılır. Yaratmak Tanrı'ya mahsustur, Tanrı'ysa kadınla erkeği yaratmıştır, daha doğrusu Kutsal Kitap'ta öyle iddia edilir. Tanrı'nın takdiri olan cinsiyetten sapmak ancak Tanrı'ya mahsus yaratma gücünü çalıp yok etmek demektir. Şeytani güç, özellikle etkiye açık ve kırılgan olanlar, yani Hıristiyan öğretisine ters düşen bu "ideoloji"nin fikir aşılamasının ve etkisinin altında kalma riski taşıyanlar açısından tehlikelidir. Şeytan ya da daha genel anlamıyla şeytani olan, insanları cezbedip etki altında bırakma, fikir aşılayıp dilediğince yetiştirme ve "toplumsal cinsiyet" denilen şeyin sağladığı, kendi kendini tanımlama gücüne inanmaya hazır olan gerek gençleri gerek başkalarını kullanma amacı güder.

Aslında toplumsal cinsiyet kim olduğumuzu veya nasıl arzu duyacağımızı, kimi nasıl seveceğimizi tek tek kendimizin seçtiğini varsaymaz. Hatta toplumsal cinsiyetin "içimize işlediği"ne dair tez, toplumsal cinsiyet kuramlarından sadece biridir hâlâ. Özgür irade ve belirlenimcilik hakkındaki eski tartışmalar toplumsal cinsiyet kuramında da varlık gösteriyor. Yine de toplumsal cinsiyet ve cinselliğin tercih mi olduğu konusuyla insanlar toplumsal cinsiyet ve cinsellik-lerine göre yaşamakta özgür olmalı mı konusunu birbirinden ayırmak gerekir. Örneğin trans biri toplumsal cinsiyetli hakikatinin içsel, hatta Tanrı vergisi olduğunu iddia ederken başka birisi kültürle biçimlendiğini veya kim olduğunu seçmekte özgür olduğunu öne sürebilir. Bunların hepsi özgür yaşama hakkına layıktır ki bu da siyasal özgürlük taleplerinin toplumsal cinsiyet veya cinselliğin tercih olduğu önkabulüne illa dayanmasının gerekmediği anlamına gelir. İnsanlar kendilerine doğumda tayin edilenden farklı bir toplumsal cinsiyeti, hatta cinsiyeti benimseyince insan yetkilerini kullanıp kendi kendini tanımlamış olur, hem de –Hıristiyanların doğa yorumuna göre– Tanrı tarafından yaratılan, yani belirlenen fıtri cinsiyeti kenara atmak pahasına. Papa'ya göre bu insanlar sanki ilahi güçleri varmış gibi hareket ediyor, Tanrı'nın cinsiyeti daimi olarak belirleme gücünü alenen

tartışmaya açıyor. Papa toplumsal cinsiyet savunucularının Tanrı'nın güçlerini çalmaya çalıştığını da ilan etmiş, bunun da şeytana hizmet ettiklerini doğruladığını söylemişti. Zira şeytan cezbedici bir görünümün ardına saklanır hep. Madem toplumsal cinsiyet böyle şeytani, hatta şeytanın ta kendisi, o halde onunla tartışmaya girmek şeytanın tuzağına düşmek anlamına gelir. Şeytanla tartışmaya girmek o sahte görünümü makul bir muhatap saymak olur. Şeytanlara, iblislere yapılacak tek şey bunları kovup temsilcilerini yakmaktır. Patolojikleştirme, zorbalık ve sansürün toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin temel stratejileri haline gelmesinin sebebi budur.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet ve arzunun oluşumunun yanı sıra özgürlük ve zorunluluğa ilişkin meselelere dair bilgi temelinde bir tartışma yürütmek faydalı olsa da, Profesör Case'in iddia ettiği üzere soykütüğü ve tanımların "gerek çokluğu gerek çeşitliliği Katolik cenahtaki sözde toplumsal cinsiyet uzmanlarının kınadıkları kuramların kökenlerine, parametrelerine dair pek de akademik çalışma yapmadığını gösteriyor".[14]

Örneğin toplumsal cinsiyetin toplumsal bir inşa olduğu önermesi bazılarının istenen anda, istenen şekilde toplumsal cinsiyet seçilebileceği sonucuna varmasına neden oldu. Kilise'nin toplumsal inşaya karşı öne sürdüğü bazı itirazlarda toplumsal cinsiyet dizginlenmemiş kişisel özgürlükten, yani azgınlık ve kural tanımazlıktan başka bir şey olarak görülmez. Bu varsayımla birlikte, "toplumsal inşa" demenin toplumsal cinsiyetin oluşumunda toplumsal normların oynadığı rolü vurguladığını göz ardı ederler. Toplumsal inşanın canımız ne zaman, nasıl isterse kendimizi öyle yaratabileceğimiz anlamına geldiğine dair fikir, toplumda dayatılan kısıtlamaları da toplumsal cinsiyetle cinselliğin oluşumunda bilinçdışının inatçı etkisini de dikkate almaz. Doğrusu, toplumsal cinsiyetin kişisel özgürlük fikriyle özdeşleştirilmesi, bizlere tayin edilenden daha yaşanılası yeni toplumsal cinsiyetli varlık biçimlerine alan yaratmak uğruna verilmesi gereken kolektif mücadelenin yanlış yorumlanması demektir.

14. Mary Anne Case, "Trans Formations in the Vatican's War on 'Gender Ideology'", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 44, no. 3 (2019): 639-54.

Toplumsal inşayı radikal (hem de tehlikeli) bir kişisel özgürlük biçimi zannetme yanılgısına düşen en nüfuzlu Katolik eleştirmenlerden biri, "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne saldıran kitabı 2010'da Arjantin'de yayımlanan Jorge Scala'dır.[15] Bu kitap önce Katolik cemaatte okunmuş, sonra Evanjelik kilisesi tarafından geniş çaplı bir çevreye dağıtılmıştır. Fıtrat öğretisini tahrif eden iradeci toplumsal cinsiyet kavramına karşı uyarıda bulunan kitap toplumsal cinsiyeti hem dine hem de bilime düşman olmakla suçlamıştır. Scala ayrıca, söz konusu radikal özgürlük fikrine Tanrı'ya şirk koşmak ve fıtrat düzeninden kopmak anlamına geldiği için de karşı çıkmış; çocuklar bu "ideoloji"den zarar görecek, okullarda geylerle lezbiyenlerin hayatlarını öğrenecekler, öğretmenleri onları "homoseksüelleştirecek" diye tutturmuştur. Kişisel özgürlük biçimi saydığı toplumsal cinsiyete taarruzunu etraflıca anlatırken dümeni başka yöne kırmıştır: Toplumsal cinsiyet fikir aşılama biçimidir. Çocuklar bu denli özgür olmamalıdır! Çocuklar özgürlüklerini kaybetmemelidir! Toplumsal cinsiyet ya insana tamamen özgür olduğunu öğretir ya özgürlüğünü elinden alır.

Bu tür çelişkiler "toplumsal cinsiyet ideolojisi" karşıtı harekette bol miktarda bulunur, tutarsız ve çelişkili hallerinin dolaşımı arttıkça da güç kazanırlar. Toplumsal cinsiyet karşıtlığının sahip olduğu nüfuzun en çok hissedildiği yerlerden biri de ulusal seçimlerdir. Son yıllarda Brezilya, Kosta Rika, Kolombiya, Fransa, İsviçre, Birleşik Krallık, İskoçya, Ekvador ve Almanya'daki önemli pek çok cumhurbaşkanlığı seçiminde "toplumsal cinsiyet" mesele haline geldi. Giderek otoriterleşen Macaristan'da da epey bir süre gündemde kalan başlıca mesele oldu: Orta Avrupa Üniversitesi'nde Profesör Andrea Pető'nün ders verdiği Toplumsal Cinsiyet Bölümü lağvedildi, devamında da bölüm Viyana'ya taşınmak zorunda kaldı. Balkanlar'ın dört bir yanında benzer programlar kapatılmaya devam etti.[16] Top-

15. Jorge Scala, *La Ideología del Género*, Rosario: Ediciones Logos, 2010.

16. Sırbistan ve toplumsal cinsiyet konusunda bkz. Adriana Zaharijević ve Zorana Antonijević, "Gender Equality for Show: Serbian Performative Europeanisation", *Gender, Religion and Populism* içinde, haz. J. Garraio, A. Giorgi ve T. Toldy, New York: Routledge, 2023.

lumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı kampanya İspanya'da sağcı Ses Partisi'nin siyasal programının temel bileşenini oluşturuyor, parti propagandasında "toplumsal cinsiyet cihatçılığı" ve "feminazi"lerden sık sık söz ediliyordu. 2023 Türkiye genel seçimlerinde dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu lezbiyen ve geylerin haklarını savunanların "Hak Muhammed Ali'nin yolunda" olmadığını öne sürdü.[17] Endülüs'te Ses Partisi liderlerinden Francisco Serrano, 2012'de *La Dictadura de Género* (Toplumsal Cinsiyet Diktatörlüğü) isimli, 2019'da da *Guía Práctica para Padres Maltratados: Consejos para Sobrevivir a la Dictadura de Género* (Kötü Muamele Gören Ebeveynlere Pratik Bir Rehber: Toplumsal Cinsiyet Diktatörlüğünde Nasıl Hayatta Kalınır) başlıklı kitapları kaleme almıştı. O dönemde Ses Partisi, içine kadınlarla anneleri de kattıkları aile kavramını toplumsal cinsiyet ideolojisinin yıkıcı gücünden korumak adına İtalya'nın Kardeşleri partisiyle de ittifak kurmuştu. Ulusu korumanın ancak "fıtrata uygun aile"ye bağlı olduğunu, bunun için de ataerkil aile biçimlerinde annenin yerinin korunmasını gerektiğini iddia ettiler. İtalya Başbakanı Meloni'ye göre ulusun temelleri de bir o kadar tehdit altında, bu tehditse Kuzey Afrika'dan gelen göç ve toplumsal cinsiyet ideolojisinin yanı sıra "Goldman Sachs"dan (bunun Yahudileri kurumsal güçle özdeşleştiren, üstü pek kapatılmasa da Yahudi karşıtı bir hakaret olduğunu düşünüyorum, yoksa neden Citibank değil de Goldman Sachs desin?) ve "ilerici entelektüeller"den kaynaklı görünüyor.[18]

2015'te Vladimir Putin devletin ataerkil aileye bağlılığına yemin ederken "toplumsal cinsiyet"i Batı'ya ait ideolojik bir inşa saymış,

17. Erdoğan da LGBTQİA+ hareketinin söylemlerini "küresel bir dikta" saymıştı. Bkz. "Erdoğan and Soylu Attack LGBTI+ Community During Election Campaigns", *Duvar English*, 22 Nisan 2023, https://www.duvarenglish.com/erdogan-and-soylu-attack-lgbti-community-during-election-campaigns-news-62262. Ayrıca bkz. https://www.diyanethaber.com.tr/erdogan-lgbt-dayatmasi-hem-aile-kurumu-hem-de-islami-degerler-icin-tehdittir.

18. Giorgia Meloni'nin toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojiyi benimsemesiyle ilgili bkz. Alessia Donà, "Rights for Women and Gender Equality Under Giorgia Meloni", *The Loop*, 7 Mart 2023, https://theloop.ecpr.eu/womens-and-equality-rights-under-giorgia-meloni.

Batı'nın kötü nüfuzundan kaynaklanan toplumsal cinsiyete karşı çıkmanın Rus milletinin gerek manevi kimliğini gerek birliğini korumak açısından şart olduğunu aynı senenin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde öne sürmüştü. Mayıs 2012'de Avrupa'nın çeşitli yerlerinde eşcinsel evliliklerinin yasallaşmasına cevaben, hem yükselen LGBTQ İA+ dalgasını alaya almak hem de bu dalganın Rus değerlerini etkilemesi ihtimalinin önüne geçmek için Avrupa'ya "Geyrupa" demişti.[19] Putin dildeki geleneksel anlamları altüst eden "yabancı sözcükler"in kullanımına karşı çıkmış, gerek "anne" gerek "baba"ya dair temel fikirleri tartışmaya açmanın kabul edilemez olduğunu söylemişti. Bu açından bakıldığında, kullandığı Avrupa karşıtı retoriğe rağmen görüşleri "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne karşı çıkan Avrupalı muhafazakâr hareketlerinkiyle ittifak içinde. Putin'i eleştiren Daria Uhova "toplumsal cinsiyet" gibi konuların sırf kültürel diyerek görmezden gelinmemesi gerektiğini, zira böyle meselelerin ülkenin manevi esaslarına yönelik saldırı sayıldığını söylüyor. Hatta strateji belgesine bakılırsa "maddiyat yerine maneviyata, insan hayatının, insan haklarının ve özgürlüklerinin korunmasına, yaratıcı emeğe, vatana hizmete, ahlaki ve etik normlara, hümanizme, yardımseverliğe, hak gözetmeye, karşılıklı yardımlaşmaya, kolektivizme, Rusya halklarının tarihsel birliğine, vatanımızın tarihinin sürekliliğine öncelik vermek" amaçlanıyor. Uhova'ya göre "geleneksel aile değerleri" ideolojisi sadece "heteroseksüel, üreyebilen, ücretsiz bakımın sağlanmasına dayalı, vb." bazı toplumsal cinsiyet ilişkilerini meşrulaştırmayı amaçlar. Uhova'nın çözümlemesine göre toplumsal cinsiyetlerin birbirinden ayrılıp hiyerarşik bir ilişkiye sokulması "bu tip toplumsal cinsiyet ilişkilerinde –yasamada açıkça onanmasa bile– bünyesi gereği bulunur, [üstelik] bu ilişkiler söz konusu ideolojinin temel öğelerini temsil eder."[20]

■

19. Leandra Bias, "Die Internationale der Antifeministen", *Republik*, 6 Haziran 2022, https://www.republik.ch/2022/06/06/die-internationale-der-antifeministen.

20. Bkz. Emil Edenborg, "Putin's Anti-Gay War on Ukraine", *Boston Review*, 14 Mart 2022.

Toplumsal cinsiyet gerek şu âna kadar sözü geçen gerek aşağıda ele alacağım bağlamların hepsinde kendi toplumsal cinsiyetlerini yaratmayı dileyenler adına Tanrı'nın yaratma gücünü temellük etmeye çalışan, cinsel fark gerçekliğini reddeden tek bir ideoloji sayılıyor. Trans kimliği, kamu tarafından tanınmayı hak eden bireysel bir hakikat ve toplumsal gerçeklik değil de tercih, kişisel özgürlüğün yoldan çıkmış, azgın, aşırı bir ifadesi olarak görülüyor. Toplumsal cinsiyet kimliğinin kişinin tercihine indirgenmesinin ardından, toplumsal cinsiyet kimliklerinin yaratılmasının artık Yaradan'ın yerini aldığı iddiası geliyor genelde. Öte yandan toplumsal cinsiyet ideolojisi, hatta toplumsal cinsiyet çalışmaları Almanya gibi diğer bölgelerde totaliter diye nitelendirilip duruyor, yeni toplumsal cinsiyet kimliklerini dayatıp kişisel özgürlükleri bastırdığı ileri sürülüyor.[21] Toplumsal cinsiyet ya kişisel özgürlük ya da kişisel özgürlüğün bozguna uğratılması, gerek bireycilik gerek Tanrı'nın gücünün gasp edilmesi, beyin yıkama, totalitarizm yahut halka hükmedip korku saçan siyasal hayaletlerin diğer pek çok biçimi olarak görülüyor.

Hem Bolsonaro yönetimindeki Brezilya'da hem de Putin'in Rusyası'nda tehlikeli kültürel bir ithalat diye nitelenen "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin gerek ulus gerek erkeklik fikrini tehdit ettiği düşünülüyordu.[22] Akademisyen ve aktivist Sonia Corrêa'ya göre Brezilya'da toplumsal cinsiyet karşıtı hareket 2000'lerde şekillenmiş, Papa XIV. Benedictus'un Aparecida'daki Latin Amerika Piskoposluk Konseyi'ne (CELAM) 2007'deki ziyaretiyle de açıkça ateşlenmişti. 2013'te Katoliklerle Evanjelikler, Ulusal Eğitim Planı önerisini alaşağı edip eğitimde toplumsal cinsiyet bahsinin kökünü kazımak amacıy-

21. Eva von Redecker, "*Anti-Genderismus* and Right-Wing Hegemony", *Radical Philosophy* 198 (Temmuz/Ağustos 2016); Sabine Hark ve Paula-Irene Villa, *Anti-Genderismus: Sexualität und Geschlecht als Schauplätze aktueller politischer Auseinandersetzungen Sexualitat*, Bielefeld, Almanya: Transcript Verlag, 2015.

22. Sonia Corrêa'nın bu konudaki önemli çalışmalarına bkz. "Interview: The Anti-Gender Offensive as State Policy", *Conectas*, 7 Mart 2020, https://www.conectas.org/en/noticias/interview-the-anti-gender-offensive-as-state-policy.

la ittifak kurmak üzere aralarındaki farkları daha da aşmıştı.[23] O zamandan bugüne gerek eyalet ve belediyelerde gerek ülke çapında toplumsal cinsiyet eğitimine karşı yüzlerce yasa çıkarıldı. Bolsonaro 2019 Ocak ayının başlarındaki başkanlık konuşmasında "okullardan toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin kökünü kazımaya bağlılığını dile getiriyor, "ideolojiye boyun eğmeyeceği"ne ant içiyordu.[24] İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporuna göre, "Aşağı yukarı 2014'ten beri Brezilya'da gerek federal düzeyde gerekse eyalet ve bölge düzeylerindeki yasa koyucular, Brezilya okullarında 'fikir aşılanması'nı yani 'toplumsal cinsiyet ideolojisi'ni yasaklamaya yönelik 200'ün üstünde yasa tasarısı sundu. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik eğitimini hedef alan bu tasarılar Brezilya toplumunda yoğun siyasal ve toplumsal tartışmalara konu oldu, bazıları kabul edildi, birçoğu askıya alındı, diğerleri de reddedildi."[25]

23. Bkz. Juan Marco Vaggione, "The Conservative Uses of Law: The Catholic Mobilization Against Gender Ideology", *Social Compass* 67, no. 2 (6 Nisan 2020). Vaggione toplumsal cinsiyet ideolojisinin Latin Amerika'da büyümesinin yanı sıra ilgi çekici bazı tarihsel anları etraflıca ele alıyor. Latin Amerika'da gelişen ayrı bir soykütüğüne işaret ediyor, başlangıç noktası olarak da Piskopos Alzamora Revoredo'nun toplumsal cinsiyet kavramının arkasına gizlenmiş nihilist bireycilik ideolojisinden bahsettiği 1998 tarihli yayını alıyor. Toplumsal cinsiyete muhalefet, bireysel hakların yeni biçimlerinin tartışıldığı, 2007'de düzenlenen Latin Amerika ve Karayipler Piskoposluk Genel Konferası'nın Beşincisi'nde resmen benimsenmişti. 2018'e gelindiğindeyse Piskoposluk Konferansı hem Ekümenik Komite'yi hem de Evanjelik İttifak'ı eşcinsel evliliğine muhalefette birleştirmiş, eşcinsellerin evlenme hakkının gerek evlilik gerek aile kurumlarına yönelik saldırı olduğu anlayışını savunmuştu. Birleşik Evanjelik Kilisesi'yle Pentekostal Kilisesi, Katolik Kilisesi'nin hegemonyasına karşı koysa da "toplumsal cinsiyet ideolojisi" adı altındaki hem feminizme hem de lezbiyenlerle geylerin haklarına muhalefette Katolik yetkililerle ortak zeminde buluşmuştu. Vaggione'ye göre "'Toplumsal cinsiyet ideolojisi' tabiri Katolik kökenlerinden koparak gösteren haline geldi, LGBTQİ ve feminist hareketlerin nüfuzuna karşı koyan siyasetçiler tarafından kullanılır oldu. Toplumsal cinsiyet karşıtı bu siyasetçiler toplumsal cinsiyet ideolojisi karşısında verdikleri mücadeleyi kampanyalarına, yasa önerilerine ve kamusal kararlarına dahil ederken nüfusun farklı kesimlerinin oyunu kazandı."

24. Dom Phillips, "Bolsonaro Declares Brazil's 'Liberation from Socialism' as He Is Sworn In", *The Guardian*, 1 Ocak 2019; ayrıca bkz. Andrea Dip, "'Gender Ideology' – A Fantastical and Flexible Narrative", *Heinrich-Böll-Stiftung*, 27 Eylül 2022.

Kolombiya'da onlarca yıl süren şiddetin ardından FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri) ile hükümet arasında barış anlaşması imzalanma ihtimali 2016 Kasım ayının başlarında halk oylamasına sunuldu. Kolombiyalılar az bir farkla barış anlaşması aleyhinde oy verdi. Pentekostal Evanjelik kiliselerinin yürüttükleri kampanyayla, görünürde barışla ilgili olan anlaşmanın "toplumsal cinsiyet ideolojisi" batağına saplandığını iddia etmesi dikkat çekiciydi. Gerçekte anlaşma, ayrımcılığa, şiddete maruz bırakılmaya, zorla yerinden edilmeye, kadınların mülkiyet hakkının olmamasına ve farklı farklı silahlı fraksiyonlardaki erkek üstünlükçü hiyerarşilere atıfta bulunarak uzun süreli çatışmanın gerek kadınları gerek "LGBTİ" kişileri nasıl özgül biçimlerde etkilediğinden söz ediyordu. Akademisyen William Beltrán ve Sian Creely, söz konusu kiliselerin kampanyalarının "Kolombiya barış plebisiti çerçevesinde gelişen tartışmalarda 'toplumsal cinsiyet ideolojisi' tabirini kullanarak 'toplumsal cinsiyet'i bir sürü toplumsal illet anlamı taşıyan bir kısaltma haline getirdiğini" öne sürüyor. "Bize göre 'toplumsal cinsiyet'le modernlik, sömürgecilik, hatta kalkınma sanayisi arasındaki bağlar; 'toplumsal cinsiyet'in değerden bağımsız ve akademik niteliğiyle soyutlanmış teknik bir terim olması, geniş bir yelpazedeki toplumsal memnuniyetsizliklerin yerine geçen ikame bir tabir haline gelmesine neden oluyor."[26] Bu durumda "toplumsal cinsiyet", devlet işlerine dinin müdahale edemeyeceği, Kilise'yle devletin birbirlerinden kesinkes ayrılacağı bir dönemi başlatma tehdidi taşıyor. Pentekostal kilisesi önderleri barış gelirse ailenin taarruz altında kalacağı, anlaşma neticesinde ülkenin hem ateist hem de komünist olacağı uyarısında bulundu. Artık fantazma işlevi gören toplumsal cinsiyet geleceğe ilişkin korkuları bir araya getirirken somut göndergesini yitirse de korkutucu gücünü artırıyor. Beltrán ve Creely bu tip tartışmalarda

25. Cristian González Cabrera, "'I Became Scared, This Was Their Goal': Efforts to Ban Gender and Sexuality Education in Brazil", İnsan Hakları İzleme Örgütü, 12 Mayıs 2022, https://www.hrw.org/report/2022/05/12/i-became-scared-was-their-goal/efforts-ban-gender-and-sexuality-education-brazil.

26. William Mauricio Beltrán ve Sian Creely, "Pentecostals, Gender Ideology and the Peace Plebiscite: Colombia 2016", *Religions* 9, no. 12 (2018): 418.

toplumsal cinsiyetin tanımının yapıldığını açıkça gösteriyor, bu koşullarda önümüzdeki eleştirel görevin toplumsal cinsiyetin ne olduğunu değil *ne yaptığını* sormak olduğunu söylüyor. Ayrıca Kolombiya bağlamında "toplumsal cinsiyet"in bir sürü yan kaygıyı da yoğunlaştırıp temsil eden bir kısaltma görevi gördüğünün, "'toplumsal cinsiyet ideolojisi' tabiriyle toplumsal cinsiyetin şeytanlaştırılmasını sağlayan semantik bir gürültü çıkardığı"nın[27] altını çiziyorlar. Toplumsal cinsiyet gürültüden ibaret olsa şimdiki siyasal gücüne sahip olmazdı. Toplumsal cinsiyetin göndergesini bastırarak değil, bu tabire çok yönlü tehditkâr katmanlar ekleyerek işliyor süreç.

"Toplumsal cinsiyet"e karşı savlar her ne kadar farklı yöre, bölge, uluslardan çıksa, farklı amaçlarla öne sürülse de siyasal partiler, küresel örgütler, çevrimiçi ağlar, seçim programları (İspanya'da Ses Partisi, İtalya'daysa İtalya'nın Kardeşleri ve Lig partileri) ve birbirleriyle bağlantılı Evanjelik ve Katolik kiliseleri altında birleşip güçleniyor. Polonyalı akademisyen ve aktivist Agnieszka Graff'a göre toplumsal cinsiyet karşıtı görüşü güçlendirip dolaşımda tutan ana ağlardan biri, konferanslarında binlerce katılımcıyı ağırlayan Aileyi Korumaya Yönelik Uluslararası Örgüt (önceki adı Howard Aile, Din ve Toplum Merkezi) iken, bir diğeri gey çiftlerin evlat edinmesine karşı çıkan sağlık çalışanları tarafından 2002'de kurulmuş, toplumsal açıdan muhafazakâr bir örgüt olan Amerika Çocuk Doktorları Birliği'dir (ACP). Bu grupların muhtemelen en nüfuzlusu, 2013'te İspanya'da kurulan ve insanları LGBTQİA+ haklarını savunan derslere, sergilere ve siyasetçilere karşı seferber eden CitizenGo isimli çevrimiçi platformdur. Bu platformun pek çok ülkede eşcinsellerin üreme haklarına muhalefette rol oynayan çevrimiçi bir güç haline gelmesi çok sürmedi. CitizenGo'nun iddiasına göre ânında seferber edebilecekleri dokuz milyondan fazla takipçisi bulunuyor. Platform yakın zamanda Kenya'da üreme haklarına karşı bir sosyal medya kampanyası örgütlesinler diye insanlara para ödeyip kürtaj hizmetini geçici olarak yasaklatmayı başardı. *Quartz Africa*'ya göre örgüt en az elli ülkede eşcinsel evlilikleri, kürtaj ve ötanaziye karşı imza kampan-

27. *A.g.y.*, s. 2.

yalarını destekliyor. 2019'da CitizenGo, Kenya'ya ek olarak Malavi, Nijerya ve Tanzanya'da kürtaj hizmeti sunan kliniklere karşı kampanya örgütlemekle böbürleniyordu.[28] Örgütün çeşitli bölgelerde gerek üreme haklarına gerek gençlere cinsellik eğitimi verilmesine karşı çıkmak amacıyla sosyal medyada dezenformasyon yaysınlar diye insanlara para ödediği bildirilmişti. (CitizenGo bu iddiaya belli ki karşılık vermemiş.)[29]

İspanya'da kurulan CitizenGo'nun gerek Avrupa gerek son dönemlerde Afrika üzerindeki nüfuzu dikkate değer, ayrıca ABD'de de mevcudiyet gösteriyor. "Toplumsal cinsiyet"i bir sürü toplumsal harekete, kamu politikasına, gerek bölge gerek ülke çapındaki yasalara işaret etmek amacıyla kullanıyor. 2001'de İspanya'da kurulan Hazte Oir (Ses Çıkar) isimli örgütse hem gey, lezbiyen ve transların haklarına hem de yasal kürtaja karşı çıkıyor. Bu örgüt Ignacio Arsuaga tarafından kuruldu, aynı gündemi uluslararası alanda dolaşıma sokma amacıyla 2013'te CitizenGo'yu kuran da yine oydu. İspanya'daki sağcı Ses Partisi'ni destekleyen Arsuaga aynı zamanda, ABD'deki Evliliği Korumaya Yönelik Ulusal Örgüt'ü bünyesinde barındıran Dünya Aile Kongresi'nin de temsilcisi. Ayrıca 2017'de, Vatikan'ın "tamamlayıcılık" tezinin popüler bir yorumuna dayanarak geylerin evliliklerine ve transların haklarına karşı örgütlenen bir kampanyayı yönetmişti. Sloganları şuydu: "Penis oğlanda, vajina kızda olur." 2017'de üstünde bu slogan yazan bir otobüsü İspanya'yı turlasın diye kiralamışlar fakat otobüs Madrid'deyken kamu düzenini bozduğu için

28. "Stop Marie Stopes Abortion Activities in Nigeria", çevrimiçi imza kampanyası, CitizenGo, https://www.citizengo.org/en-af/lf/170400-stop-marie-stopes-abortion-activities-nigeria.

29. Odanga Madung, "In Kenya, Influencers Are Hired to Spread Disinformation", *Wired*, 8 Eylül 2021, https://www.wired.com/story/opinion-in-kenya-influencers-are-hired-to-spread-disinformation. Ayrıca bkz. Ali Breland, "How a Hard-Right European Group Tried to Manipulate Kenyan Political Discourse on Twitter", *Mother Jones*, 24 Şubat 2022, https://www.motherjones.com/politics/2022/02/citizengo-kenya-twitter-abortion; ve Odanga Madung, "Exporting Disinformation: How Foreign Groups Peddle Influence in Kenya through Twitter", *Mozilla*, https://foundation.mozilla.org/en/campaigns/exporting-disinformation-how-foreign-groups-peddle-influence-in-kenya-through-twitter.

Sosyalist Parti tarafından hemen yasaklanmıştı. WikiLeaks "Hoşgörüsüzlük Ağı"nda CitizenGo'nun Rusya, Macaristan, Almanya, İspanya, İtalya, Şili, Meksika, Brezilya ve ABD'de geniş bir yelpazeye yayılan girişimlerini bir araya getirmişti.[30] CitizenGo hem Rusya hem de ABD'yle, Dünya Aile Kongresi'yle (WCF) bağları olan aşırı muhafazakâr ActRight (Doğru Davran) da dahil olmak üzere, özellikle eşcinsellerin evlilik haklarına karşı çıkan örgütler ve platformlarla ilişkilerini sürdürüyor. Dünya Aile Kongresi, Aileyi Korumaya Yönelik Uluslararası Örgüt'ün "fıtrata uygun aile"yi savunup lezbiyen, gey ve transların haklarına karşı çıkma amacı güden muazzam sayıda Hıristiyan Ortodoks, Katolik ve Evanjelik örgütünü birleştirmeye yönelik projesidir. Reagan tarafından atanan Allan Carlson 1995'te WCF'yi kurmuş, burada Anatoli Antonov ve Viktor Medkov isimli iki Rus sosyologla birlikte çalışmıştır. Kongre, doğum oranlarının düşmesine dair korkuya odaklanıyor, gerek kürtaj hakkı gerek LGBT yanlısı yasaların uygarlığı çöküşe götüreceğini savunuyor.[31] Kongrenin ilk toplantısında Rus Ortodoks Hıristiyan bakış açısını temsil etmek üzere İvan Şevçenko yer alıyordu.[32] WCF Sırbistan, Litvanya ve Romanya'nın yanı sıra Vatikan öğretisinin toplumsal politikaya aktarıldığı Kenya'da da eşcinsellik karşıtı politikaları desteklemeyi sürdürüyor.[33]

Uluslaraşırı bağlantılar saymakla bitmez. WCF'nin Rusya temsilcisi Aleksey Komov, CitizenGo'nun yönetim kurulunda yer alıyor. Komov 2014'te Moskova'da WCF'ye bağlı düzenlenen "Geniş Aileler: İnsanlığın Geleceği" isimli, bir yandan "fıtrata uygun aile"nin önemini vurgularken diğer yandan Rus Ortodoks oligarşi liderlerinin

30. "The Intolerance Network", *WikiLeaks*, https://wikileaks.org/intolerance-network/press-release.

31. Hannah Levintova, "How US Evangelicals Helped to Create Russia's Anti-Gay Movement", *Mother Jones*, 14 Şubat 2014, https://www.motherjones.com/politics/2014/02/world-congress-families-russia-gay-rights.

32. Kristina Stoeckl, "The Rise of the Russian Christian Right: The Case of the World Congress of Families", *Religion, State and Society* 48, no. 4 (2020): 225.

33. Kapya Kaoma, "The Vatican Anti-Gender Theory and Sexual Politics: An African Response", *Religion and Gender* 6, no. 2 (2016): 282-83.

ABD'deki Hıristiyan Evanjeliklerle ittifak kurmasının yolunu açan bir kongreye destek vermişti.[34]

CitizenGo ayrıca, gündemine destek sunacak uyduruk bilimsel bilgiler de yayıyor. WCF'nin yıllık konferanslarında siyasal gündemlerinin reklamını yapıyorlar.[35] CitizenGo evlenme hakkında eşitliğe, transların haklarına ve kürtaja karşı yürüttükleri kampanyalar nedeniyle 2014'te Güney Yoksulluk Hukuku Merkezi tarafından "nefret grubu" olarak sınıflandırılmış, 2018'deyse openDemocracy'nin yürüttüğü bir soruşturmaya konu olmuştu.[36]

Söz konusu ağda yer alan grupların bazısı 2015'ten önce "toplumsal cinsiyet"le pek ilgilenmiyordu, fakat karşı çıktıkları tüm konumları bir araya toplayacak şekilde zamanla bu tabiri kullanır oldular. Dahası, sanki "eleştirel ırk kuramı" Birleşik Krallık ve ABD gibi ülkelerde ırkçılığın sistematik ve tarihsel sürekliliğinde direten her türlü konumu kapsıyormuşçasına bu kurama da saldırmaya başladılar. Günümüzde hem toplumsal cinsiyete hem de eleştirel ırk kuramına karşı görüşte birleşen gruplar şunlar: ABD Miras Vakfı, Keşif Enstitüsü (yaradılışa inanırlar), Amerika Yasama Değişim Konseyi, Eğitimi Savunan Ebeveynler (Virginia'da faaliyet gösterir, "Fikir Aşılama Haritası" hazırlamıştır), Amerika'yı Yenileme Yanlısı Vatandaşlar, Özgürlük Yanlısı Anneler ve Sola Dönüş Yok. Evliliği Korumaya Yönelik Ulusal Örgüt'ün başkanı, iddia ettiğine göre dokuz çocuk babası Brian Brown, ABD'de eşcinsellerin evlilik haklarını engellemeyi başaramaması üzerine, 2015'te Meksika Yüksek Mahke-

34. Hélène Barthélemy, "How the World Congress of Families Serves Russian Orthodox Political Interests", *Southern Poverty Law Center*, 16 Mayıs 2018, https://www.splcenter.org/hatewatch/2018/05/16/how-world-congress-families-serves-russian-orthodox-political-interests.

35. Dünya Aile Kongresi'nde CitizenGo: https://www.youtube.com/watch?v=sfwi6gAoIZo ve https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2._CitizenGO_at_the_World_Congress_of_Families_2022.jpg.

36. Adam Ramsay ve Claire Provost, "Revealed: The Trump-Linked 'Super PAC' Working Behind the Scenes to Drive Europe's Voters to the Far Right", openDemocracy, 25 Nisan 2019, https://www.opendemocracy.net/en/5050/revealed-the-trump-linked-super-pac-working-behind-the-scenes-to-drive-europes-voters-to-the-far-right.

mesi'nin toplumsal cinsiyete dayalı evlilik kısıtlamalarını kaldırmasının akabinde Eylül 2016'da CitizenGo'ya katılarak Mexico City'de, Enrique Peña Nieto hükümetinin eşcinsellerin evlenmesine verdiği desteğe karşı eylemlerin düzenlenmesine yardım etmişti. Dünyanın dört bir yanında müttefikleriyle birlikte çalışan Brown "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ni hem gey ve lezbiyenlerin evlilik haklarını hem de toplumsal cinsiyet ve cinsellik eğitimi vermeye yönelik çabaları tarif ederken kullanmaya başladı. Brown'a göre söz konusu eğitimler ebeveynlerin kendi değerlerine dayanarak çocuklarının eğitimine yön verme hakkına karşı geliyordu.[37] Brown kullandığı "toplumsal cinsiyet ideolojisi" çerçevesini Avrupa'dan ABD'ye ihraç etmenin yanı sıra Meksika'ya da ithal etti. Ben bu satırları kaleme alırken Brown, Aileyi Korumaya Yönelik Uluslararası Örgüt'ün başkanı konumunda.

"Fıtrata uygun aile"yi tehdit eden "toplumsal cinsiyet"e muhalefet, göçmen tehdidi, ulusun melezleşme ihtimali ve bu ihtimalin fıtrata uygun aile üzerindeki tehlikeli etkileriyle ilişkili oluyor genelde. "Fıtrata uygun" aile heteronormatif olmakla kalmaz, ulusun ırk ve etnisite açısından saflık çizgisinden sapmadan yeniden üretilmesini de sağlar. Mayıs 2017'de Macaristan WCF'ye ev sahipliği yaptı, Başbakan Viktor Orbán da konferansta Brian Brown'ın yanında yerini aldı. Orbán konferanstaki konuşmasında önce göçmen tehlikesinden söz etti: "Avrupa Birliği'nin güney sınırlarında güvenliği artırmalı, ailelerimize ve çocuklarımıza saldırmak istediğine ilişkin en ufak bir şüphe uyandıran kişilerin sınırdan geçmesini engellemeliyiz."[38] Söz konusu "küçüklerimizi korumamız lazım" yaklaşımı göçmenlerin ülkeye girmesine izin verilirse Macar çocuklara pekâlâ saldırabileceklerine ilişkin şiddetli ama temelsiz bir fantaziyle bağlantılıdır.

37. Trudy Ring, "NOM's Brian Brown Exporting Anti-LGBT Hate to Mexico," *The Advocate*, 19 Eylül 2016, https://www.advocate.com/marriage-equality/2016/9/19/noms-brian-brown-exporting-anti-lgbt-hate-mexico.

38. Viktor Orbán'ın açılış konuşması, Dünya Aile Kongresi, Budapeşte XI. Aile Buluşması, Budapeşte, Macaristan, 25 Mayıs 2017, https://profam.org/prime-minister-viktor-orbans-opening-speech-at-the-budapest-world-congress-of-families-xi.

"En ufak bir şüphe"nin yeterli gelmesi göçmenlerle ilgili düşünülen herhangi bir şeyin onları ülkeye almamaya yeteceğini, sınırlardan girmekle çocuklara saldırmak arasında çağrışım yoluyla bağlantı kurulduğunu gösterir. Orbán yerinden edilme kuramının bahsini alttan alta açmış, Avrupa nüfusunun azaldığından, eskisi kadar insanın evlenmediğinden ve göçün Avrupa'nın sorunlarını çözemeyeceğinden yakınarak konuşmasını sürdürmüştü. Ulusun temeli olarak görülen fıtrata uygun aileyi sarsma potansiyeli nedeniyle "yasadışı göçü" kınamıştı. Yani fıtrata uygun aile ulusun normu olarak görülür, zira ulusu ulusa benzer şekilde yeniden üretir. Başka bir deyişle "fıtrata uygun" sayılmaya heteroseksüellik yetmez, ulusu yeniden üretecek heteroseksüellik gerekir. Orbán'ın ifadesiyle "Avrupa'nın geleceği uğruna verilen mücadele (...) ancak *kıtada fıtri yolla üremeyi geri getirecek* bir aile politikasıyla birleştiğinde değerli olacaktır." Orbán'ın Macaristan nüfusunu artırma çağrısı "fıtri yolla" üreme konusundaki ısrarıyla paraleldir. Avrupa'nın geleceği evliliğin heteroseksüellere özgü kalmasına, insanların üremeye yardımcı teknikler olmaksızın üremesine bağlıdır: "Fıtri yolla üremeyi geri getirmenin ulusal davamız olduğunun altını çizmek önemli. Ulusal davalarımızdan biri değil, asıl ulusal davamızdır bu. Ayrıca Avrupa'nın da davasıdır; Avrupa'nın davalarından biri değil, asıl davasıdır."

Toplumsal cinsiyet Orbán gibilerin tahayyülünde hangi işlevde olursa olsun, hem ulusa hem de milliyetçi yaklaşımdaki "fıtrata uygun" aileye yönelik saldırı anlamına gelir. Orbán toplumsal cinsiyet, milliyetçilik ve ırk arasında çağrışımlar, bağlar kurarak hem Avrupa'nın hem de Avrupa'daki Beyaz mirasının geleceğinin Kuzey Afrika ve Ortadoğu'dan gelenlerin yanı sıra, doğum oranlarının düşmesi sebebiyle de tehdit altında olduğunu öne sürüyordu. Halbuki Beyaz Avrupa'ya dair ırk idealini korumak için doğum oranları artmalıdır, bu artış da ancak heteroseksüel aileyle, "fıtrata uygun" yollarla rayına oturtulmalıdır. Bunlar birlikte ele alındığında ulusu ancak "fıtrata uygun" ailenin kurtarabileceği, gerek toplumsal cinsiyetin gerek muhalif diğer "ideolojiler"in ulusun sonunu getirme potansiyelini temsil ettiği anlamı çıkar. Orbán'ın sözünü ettiği geleceğe ulaşmak, Avrupa'yı korumak için "aile" kavramı "gençlerin kalplerinde" toplu-

luğun temel birimi yerini korumalıdır. Çocuk sayısını artırmak yetmez, Macaristan "fıtrata uygun aile"yi toplumsal birimlerinin çekirdeği olarak görecek, "şu liberal ideoloji"ye muhalefet ederek yetişecek bir gençlik üretmelidir. Evliliği ancak farklı toplumsal cinsiyetlerden iki heteroseksüelin evlenebileceği şekilde sınırlandırmak, üreme teknolojisini "fıtrata uygun" birliktelik uğruna reddetmenin yanı sıra söz konusu aile biçiminin hem fıtri hem de Avrupalı niteliğiyle üstün olduğu fikrini aşılayacak eğitim çalışmaları da yürütülmelidir. "Fıtri yolla" üremenin göçmen karşıtı politikalarla bir araya gelmesi Orbán'ın savunduğu Beyaz üstünlükçü Avrupa anlayışına yarar. Temmuz 2022'de Orbán "ırkların karışmasına" karşı uyarıda bulundu, zira görünüşe göre melezleşme ulusun ayırt edilebilir bir kavram olmasının önüne geçiyordu. Bu sözler danışmanlarından birinin Orbán'ın ırkçı söyleminin "Nazi" doğasına işaret ederek istifa etmesine yol açtı.[39]

Toplumsal cinsiyet karşıtlığı aileyi (heternormatifliğine yönelik her sorgulamaya karşı) ve ulusu (ırk saflığına yönelik her sorgulamaya karşı) savunmanın yanı sıra faşizmin hem geçmişine hem bugününe ait olan soyarıtımıyla da bağlantılıdır. İkisi arasındaki bağlantının farklı farklı ülkelerde muhafazakâr siyaset biçimlerinde yinelenmesi milliyetçi gündemlerin, hareket ettikçe etkisi birikerek artan "toplumsal cinsiyet" gibi anahtar kelimelerin uluslaraşırı düzlemdeki dolaşımına bağlı olduğunu gösteriyor.

Orbán'ın 2017'de konuşma yaptığı Dünya Aile Kongresi'nin 2020'de hem Trump hem de Ted Cruz kampanyalarıyla faal bağının olması hiç şaşırtıcı değil. Orbán 4 Ağustos 2022'de Cumhuriyetçi Parti'nin siyasal eylem komitesi Muhafazakâr Siyasal Eylem Kongresi'ne (CPAC) seslenerek istenmeyen göç tehdidi nasıl ele alınıyorsa "toplumsal cinsiyet ideolojisi" tehdidinin de aynı muameleyi görmesi gerektiği konusunda şüpheye yer bırakmadı: "Macaristan'da sınırlarımıza duvar ördüğümüz, ailelerimizi finans duvarıyla çevrele-

39. Zack Beauchamp, "The European Country Where 'Replacement Theory' Reigns Supreme", *Vox*, 19 Mayıs 2022, https://www.vox.com/2022/5/19/23123050/hungary-cpac-2022-replacement-theory.

diğimiz yetmedi, çocuklarımızı hedef alan toplumsal cinsiyet ideolojisinden onları koruyalım diye hukuk duvarı da örmek zorunda kaldık." Bu iddiasını bir diğeri takip etti: Tarihteki olayların en beterlerine "Hıristiyanlardan nefret edenler"in yol açtığını söyleyerek George Soros'u örnek verdi. Macar hükümetinin Yahudi karşıtı olup önemli sonuçlar doğuran saldırılarına sık sık maruz kalıyor Soros.

Orbán'ın görüşleri Doğu Avrupa bağlamına göre "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin temel öğelerini özetler durumda: Bu "ideoloji" Macaristan gibi ülkelere ya uluslararası örgütlerin ya Avrupa Birliği'nin dayatmasıdır (Orbán'a göre bunun suçlusu Obama'dır), hem ulusun hem de Hıristiyanlığın değerlerine yönelik bir saldırıdır (ki kendisi bunları zaten bir tutar), öğretileriyle çocuklara zarar verir, "fıtrata uygun" aileye saldırır. Meselelerin fantazma çerçevesinde kümelenmesi göçmenlere, gerek AB'ye gerek nüfuzlu "dış" mihraklara, hem Soros'a hem de Soros'un kuruluşlarına karşı nasıl duvar örülüyorsa "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ni de öyle uzakta tutmak gerek çağrısına varıyor. Soros Yahudi olduğuna göre Hıristiyanlıktan herhalde nefret ediyordur sonucuna varan düpedüz Yahudi karşıtı bir varsayımla baş başa kalıyoruz. Fakat diğer fantazmalar gibi işleyen Soros, kapitalizmin Macar aile değerlerine yönelik tehdidini de temsil eder. Soros neredeyse her şeyin sahibi diye nitelendiriliyor, gerek üniversiteler gerek "araştırma"lar üzerindeki nüfuzunun karşı konulmaz, hatta önlenemez olduğu düşünülüyor.

Dünya Aile Kongresi 2016'da Tiflis'te düzenlenen yıllık toplantısında dünyanın pek çok yerindeki hem sağcı hükümetlerin hem dinsel grupların yankısını taşıyan resmi açıklamalarda bulunmuştu: "Hükümetler ve uluslaraşırı yapılar, biyolojik gerçekliğe hiçbir şekilde dayanmayan 'toplumsal cinsiyet ideolojisi' ve 'cinsel yönelim'den yana propagandalarının hepsine son vermelidir", "LGBT'ye hoşgörü bekleyen tiranlara, lavantaya bürünmüş bu mafyaya,* bu homofaşistlere, gökkuşağı radikallerine, ülkenizde din karşıtı, uygarlık karşıtı propagandalarını yayamayacaklarını söyleyin."[40]

* Lavanta çiçeği de rengi de eşcinsellikle özdeşleştirilir. –*ç.n.*

40. "World Congress of Families", Güney Yoksulluk Hukuku Merkezi, https://

Hem alakasız hem de çelişkili öğeler sanki rüyadaymışçasına bir araya getirilmiş fakat ortada rüya filan değil, uluslaraşırı güçlü kurumların resmi söylemi var. Rüyalarla fantazinin sözdizimi siyasal söylemi harekete geçiren kışkırtıcı bir sözdizimine dönüşmüştür. Bu toplumsal cinsiyet "kuram"ı propagandadır, şu "hoşgörü" çağrısı tiranlıktır. Çoğunlukla kapsayıcılık ve çeşitliliğe yönelik liberal değerleri simgeleyen, sıklıkla da fazla ılımlı, fazla iyimser olmakla suçlanan gökkuşağı ise birden mafya örgütünün, hatta apayrı, yepyeni bir faşizm biçiminin bayrağı sayılıp ateşe verilmiştir. Bunları yan yana getirmenin saçmalığını açığa vuruvermek, aşağılayıcı bir tavır takınmak, hatta üstünüz diye caka satmak ne kolay olurdu, oysa burada kurulan bağlantılardaki gücün zincirleme çağrışımlar, suç ortaklığına dair imalar ve iktidarın etrafında kümelenme retoriği yaratıp söz konusu psikososyal fantazmanın odağına yıkımın "neden"ini –belli koşullar altında– koyacak şekilde nasıl işlediğini görmezsek aptallık etmiş oluruz. Bu sözdizimi bohçası ikna edici geldiği sürece tiranlığına karşı çıkanlar toplumsal cinsiyete de göçe de karşı çıkacak, uygarlığın sonunun gelmesine itiraz edenler bu ikisine de itiraz edecek, mafya gibi suç örgütlerine karşı duranlar nasıl oluyorsa bu örgütlerin de toplumsal cinsiyeti de göçü de temsil ettiğini görecekler. Zincirleme çağrışımlar öylece silinip gitmez, yoğunlaşıp belirli bir tehlike alanına dönüşür ki söz konusu anlayışa göre bu tehdidi savuşturmanın tek yolu trans ve *queer* insanları, feministleri, geylerle lezbiyenleri ve göçmen topluluklarını tehlikeye atmaktır. Zararı önleme iddiasındaki bu söylem aslında muazzam ölçüde zarara yol açsa da verdiği bu zararı, zarardan korumak addedebilir. Maalesef bu totoloji hem güçlü hem de etkilidir, üstelik mantıklıymış gibi gelir. Böyle gerekçelerle zararlı sayılıp hedef gösterilen çeşitli kırılgan topluluklar dışlanma, suçlu sayılma, patolojikleştirilme ve temel özgürlüklerini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalıyor ki bu özgür-

---

www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/world-congress-families. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Kampanyası'nın 2015'te hazırladığı, kongrenin içyüzünü anlatan belge: "Exposed: The World Congress of Families," İnsan Hakları Kampanyası, https://assets2.hrc.org/files/assets/resources/WorldCongressOfFamilies. pdf.

lüklere toplumsal cinsiyet açısından kendi kimliğini tayin etme ve üreme özgürlüğü de dahil. Böyle hak gaspetme stratejileri faşizm tarihinin parçasıdır: Kırılgan toplulukları daha da kırılgan hale getirirler ki dünyanın güvencesizliğinden haksız yere sorumlu tutulanlar tam da bu topluluklardır. Söz konusu toplulukları yıkımın "neden"i olarak belirlerler ki bu toplulukları yok etme vaadinde bulunarak yıkımı savuşturma görüntüsü yaratabilsinler, hakikatte yıkımın şiddetlendiği belli olsa da. Gerek bu toplulukların gerek bu topluluklardaki siyasal taleplerin yıkıcı güçte olduğu konusunda ısrarcıdırlar, oysa dışsallaştırarak ötekine atfettikleri gücün ta kendisini harekete geçirirler. Gerçekte yıkımın nesnesinin adını değiştirip yıkımın nedeni sayar, faşistçe baştan adlandırmanın güncel bir biçimini hayata geçirirler.

Söz konusu çağrışımlarla bağlantılar öyle bir yapılandırılır ki mevcut korkulara hitap etmenin yanı sıra bu korkuları çeşit çeşit insan ve politikaya karşı örgütleyip seferber etme etkisini de sürdürürler. Feminist ve LGBTQİA+ hareketlerinin "toplumsal cinsiyet" adı altında toplanıp kısaltılması hem bu tip endişelerin tek bir "ideoloji"de yoğunlaştırılmasını sağlar hem de ortada tek bir düşman olduğu, bu düşmanı yenmenin mümkün, aynı zamanda da zorunlu olduğu algısı yaratır. WFC dışında, "toplumsal cinsiyet"e karşı uluslararşırı ittifakları örgütleyen başka Hıristiyan örgütler de mevcuttur. ABD'de eski başkan yardımcısı Mike Pence, Eylül 2018'de (WFC'nin müttefiklerinden) Aile Araştırmaları Konseyi'nin düzenlediği, Evanjeliklerin toplandığı Değer Oydaşları Buluşması'nda konuşma yapmıştı. Pence'in konuşması "Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi Çocuklara Nasıl Zarar Veriyor?" adlı panelin hemen ardından geliyordu ki bu panelde (Masterpiece Pastacısı-Colorado Sivil Haklar Komisyonu davasında verilen 4 Haziran 2018 tarihli ABD Yüksek Mahkemesi kararına atıfla) kimsenin gey çiftlere düğün pastası yapmak zorunda bırakılmaması, geylereyse heteroseksüele döndürme terapisinin uygulanması gerektiği savunuluyordu.[41] Pence işte bu bağlamda çıkıp

41. Pastacılık ve ayrımcılıkla ilgili bkz. Wendy Brown, *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Anti-Democratic Politics in the West*, New York: Columbia

din özgürlüklerini savunmuştu ki bu da gerek homofobik gerek transfobik davranışlara dolaylı yoldan serbesti sağlamak demekti, zira asıl ayrımcılık *yapmamanın* Hıristiyanların din özgürlüklerini kısıtlayacağı iddia ediliyordu. Görünüşe göre din özgürlüklerine bağlılık neticesinde ayrımcılık yapma yükümlülüğü doğuyor. Bu durumda ayrımcılık yapma özgürlüğünü korumak din özgürlüğünün varlığını sağ salim sürdürdüğünün nihai göstergesi haline geliyor. Bu sonuca ancak din özgürlüğünün, ayrımcılık karşıtı yasanın koruması altındaki toplumsal eşitlikten daha değerli sayılması koşuluyla varılabilir. Din özgürlüğüne sonradan eklenen bu nitelik Hıristiyanların hakkı sayılıp vurgulanır, sonuçta da ayrımcılık yapma hakkı kutsal bir özgürlükmüş gibi savunulur. Hıristiyanlık da söz konusu eşitlik talepleri karşısında özgürlükleri korunması gereken din olarak köklerini daha da derine salıp sağlamlaştırır. "Toplumsal cinsiyet"in bu bağlamda eşitlik anlamına gelmesi dikkat çekicidir ki bu eşitliğe heteronormatif buyruğun dışında kalan toplumsal ilişkiler, yakın birliktelikler kurma ve evlenme hakkı da dahildir. Toplumsal cinsiyete karşı olmak kadınlar, lezbiyenlerle geyler, translar ve akrabalık bağlarını *queer* biçimlerde kuranların –belli ki hem uygunsuz hem de rezalet sayılan– eşitliğine karşı olmaktır.

Fransa'da toplumsal cinsiyet müfredatı tasarısına Vatikan'ın müdahale etmesini sağlayan Monsenyör Tony Anatrella bundan önce, 2010'da Vatikan'ın sözcülüğünü yaparak Afrika'daki Katolik piskoposlara Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve diğer sivil toplum kuruluşlarınca desteklenen çeşitli gey ve lezbiyen haklarına direnmeleri çağrısında bulunmuştu. Konuşmasında toplumsal cinsiyeti ele alırken kullandığı üslup tahmin edileceği üzere hararetliydi, üstelik belli ki coşku veren çelişkilerle doluydu. Anatrella "düşünce virüsü" ne benzettiği "toplumsal cinsiyet kuramı"nı görünüşe göre yayanla-

---

University Press, 2019; Türkçesi: *Neoliberalizmin Harabelerinde: Batı'da Antidemokratik Siyasetin Yükselişi*, çev. Bülent O. Doğan, Metis, 2021. Ayrıca bkz. Jeremiah Ho, "Queer Sacrifice in *Masterpiece Cakeshop*", *Yale Journal of Law and Feminism* 31, no. 2 (2020): 249, https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/7129/31YaleJLFeminism249_1.pdf?sequence=2.

rın tıpkı Marksizm gibi tehlikeli bir konumu savunduğu görüşündeydi, ilginçtir ki denetimsiz bırakılırsa bu konum dizginsiz kapitalizme de yol açabilirdi. Üstelik yekpare sayılan "toplumsal cinsiyet kuramı"nın insanın ahlak esasını "kuralsızlaştırma"sı, bizzat insan kavramını da çaresi bulunmayan bir kargaşaya sürüklemesi mümkün, hatta kesindi. Toplumsal cinsiyete karşı çıkan Evanjelik gruplar Katoliklerdeki tamamlayıcılık fikrinin bahsini genelde açmasa da gerek feminizm gerek LGBTQİA+ hareketleriyle özdeşleştirilen çeşitli hakların hem fıtrata uymadığı hem de çocuklar ve ahlak düzeni açısından tehlikeli olduğu, bu yüzden de şiddetle bunların karşısında durmak gerektiği konusunda Katoliklerle hemfikirdir.

Afrika'da siyaseti etkileyip korku körüklemeye çalışan tek din görevlisi Anatrella değil. Aslen Massachussetts'li olan Evanjelik papaz Scott Lively, (eski adıyla) LGBT haklarına karşı yıllardır sürdürdüğü seferberliği 2009'da zirveye ulaştırmış, eşitliğe "savaş" ilan etmişti. 2002'de ilk kez gittiği Uganda'ya birkaç din önderiyle birlikte dönmüş, geyleri hem Nazilere hem de pedofillere benzeten kışkırtıcı bir konuşma yapmıştı. İnsan Hakları Kampanyası raporuna göre Lively gey haklarını hem Nazi hem de Ruanda soykırımlarından sorumlu tutmuştu. 1995'te *Pembe Svastika: Nazi Partisi'nde Eşcinsellik* isimli, Nazi Partisi'nin gey erkeklerle dolu, Nazilerin acımasızlığının da doğrudan eşcinsellikle bağlantılı olduğunu öne sürdüğü revizyonist kitabı yayımlamıştı.[42] 2009'de geyliğin Nazilikten beter olduğunu iddia ederek ikisi arasındaki bu asılsız nedenselliği iyice köpürtmüştü. Lively'nin yeni Pentekostal kilisesinin din önderleriyle Uganda'da buluşmasına takiben bölge halkı geylerle lezbiyenlere sert cezalar verilmesine yönelik taleplerini dile getirmeye başlamış, bu da aynı toplumsal cinsiyetten iki kişi arasındaki cinsel yakınlaşmalara ömür boyu hapse varan cezalar getiren bir yasa tasarısının 2014'te onaylanmasıyla sonuçlanmıştı.

Yeni Pentekostal kiliselerinin Ugandalıların hayatında bu denli merkezi bir yeri olmasa Lively'nin nüfuzu bu çapa ulaşmazdı elbette.

42. Kevin Abrams ve Scott Lively, *The Pink Swastika: Homosexuality in the Nazi Party*, Keizer, Oregon: Founders Publishing Corporation, 1995.

1980'lerin ortalarından itibaren sağlık hizmetleri ve eğitime yapılan kamu harcamaları kısıldığından kiliselerin önemi artmıştır. Kilisenin gündelik hayattaki gücünün artması toplumsal açıdan terk edilmişliğin neoliberal biçimlerine karşılık geliyordu açıkça. Yeniden Doğuş veya Balokole adıyla da bilinen yeni Pentekostal kiliseleri hem refaha (ayrıca girişim etiğine) hem de geleneksel Afrika değerlerine ilişkin vaazlar veriyordu. HIV/AIDS eğitimi ve tedavisine ayrılan mali kaynakların 2004'te Hıristiyan örgütlerce desteklenen "ahlak temelli kampanyalar"a yönlendirilmesi tartışmalara yol açmıştı.[43] Dönemin Uganda Cumhurbaşkanı Yoweri Museveni geliştirdiği politikalarla prezervatife karşı çıkıyor, gençleri HIV bulaşması konusunda bilgilendirmeyi reddediyor, genel olaraksa kamu politikasında evlilik öncesi cinsel perhizi öneriyordu.[44]

Aile yanlısı, ABD menşeli Hıristiyan örgütlerin nüfuzu ABD'nin bölgedeki din altyapısına yaptığı mali yatırımlar sayesinde o günden bu yana istikrarını korumuş durumda. George W. Bush'un Uganda'daki cinsel perhiz programlarına 2005'teki yatırımı 8 milyon doları bulmuştu. Mali destek ve dinsel nüfuzun birleşmesiyle oluşan ABD kaynaklı ağların belgelenmesi sayesinde Uganda'nın geylerle lezbiyenlerin cinselliğine ilişkin "geri kalmış" görüşleri nedeniyle, bahsedilen yasalardan tek başına sorumlu olduğu iddiası bilfiil çürütülüyor. LGBTİ haklarını savunup Scott Lively'nin süregelen nüfuzuna karşı çıkmayı hedefleyen Uganda Cinsel Azınlıkları (SMUG) örgütü 2004'te Kampala'da kurulmuştur. New York'taki Anayasal Haklar Merkezi (CCR) 2012'de SMUG'la bir araya gelmiş, Lively'yi "insanlığa zulmetme suçu" işlemekle itham ederek Uganda'da LGBT Qİ A+ kişilerin gördüğü yaygın zulme destek çıkmaktan sorumlu tutmaya uğraşmıştır. SMUG'la CCR ortaklaşa açtıkları davada Haziran

43. Martin Palecek ve Toma Tozlar, "The Limiting of the Impact of Proxy Culture Wars by Religious Sensitivity: The Fight of Neo-Pentecostal Churches Against LGBTQ Rights Organizations over Uganda's Future", *Religions* 12, no. 9 (2021): 707.

44. "Uganda: 'Abstinence-Only' Programs Hijack AIDS Success Story", İnsan Hakları İzleme Örgütü, 30 Mart 2005, https://www.hrw.org/news/2005/03/30/uganda-abstinence-only-programs-hijack-aids-success-story.

2012'de ilerleme kaydetmişti.[45] Ne var ki Uganda hükümeti SMUG örgütünün STK statüsü kazanmasına izin vermemiş, bunun hemen ardından da örgütü STK kaydı olmamakla suçlayıp 2022'de feshetmiştir.

Böyle bir yasanın nasıl ortaya çıktığına ilişkin pek çok tez ileri sürülebilir. Hıristiyanların sömürgeci stratejilerinin işlediğini söyleyebiliriz ki tamamen yanlış da olmaz. Milliyetçiliğin bunda rol oynadığını öne sürmek de bir o kadar olası, üstelik SMUG örgütünün yetkili başkanı Frank Mugisha'nın açıklamasına göre LGBTQİA+ topluluğunun "Ugandalı olmaya aykırılık"la suçlanması göz önünde bulundurulduğunda bu seçenek de mantıklı geliyor. Uganda gibi ülkelerde eşcinsellik karşıtı yasaların giderek sertleşmesini (örneğin fiili livataya ölüm cezası öngören, Nisan 2023'te çıkan yasa) gerek ekonomi gerek sömürge tarihine başvurarak anlayabiliriz ancak. Kiliselerin gitgide neoliberalleşen, nakit bakımından yoksullaşan hükümetlerin el çektiği toplumsal hizmetleri karşılamaktan asıl sorumlu kurum haline gelmesiyse her türlü izahın merkezinde yer alıyor. Kiliseler temel ihtiyaçları karşılıyor, böylelikle de gerek toplumsal cinsiyet gerek cinsellik anlayışını baştan düzenliyor, bazı değerleri dayatıp bazı korkunç hayaletler yaratıyor. Toplumsal cinsiyet ve cinselliğe ilişkin ahlak meseleleri bu durumda sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere temel toplumsal hizmetlerin sağlanmasına bağlanıyor. Böylece bu meseleler sırf Uganda'da değil, dünyada başka birçok bölgede de ölüm kalım meselesi haline geliyor.

Lively tek kişi olabilir ama pek yalnız hareket ettiği söylenemez. Görüşleri aşırı muhafazakâr Evanjelik kilisesinin politikalarıyla, ayrıca kilisenin bir dizi hükümetle günümüzde kurduğu bağlantılarla uyum içinde. Gösterdikleri ortaklaşa çaba topluluklarındaki insanlara karşı bu tip saldırıların gerek düzenlenmesine gerek kışkırtılmasına bir bakıma yardımcı olmuştur. Zira genele vurursak hiçbir topluluk kendine düşman kesilmez, bir kesimin bizzat topluluğa yönelik

45. "Uganda Cinsel Azınlıkları, Scott Lively Davası", Anayasal Haklar Merkezi (internet sitesi), https://ccrjustice.org/home/what-we-do/our-cases/sexual-minorities-uganda-v-scott-lively.

ölüm tehdidi oluşturduğuna ikna edilmediği, bu yönde kışkırtılmadığı sürece tabii. Sorunu bu şekilde ele alarak, hedefe oturtulan kesimlerin esasında o toplulukların birer parçası olduğunu söylemeye varıyorum. Ama sorun daha derinlere iniyor: Topluluğun kendine dair kavrayışının sınırlarını korumak amacıyla dışlanan, sınır dışı edilenlere bağlı olarak topluluğun tanımı da daralmış durumda. İçteki düşman topluluğu içerden tehdit eden o yabancı unsurdur artık. Topluluğu kendi nüfusundaki bir bölüme saldırmaya kışkırtmak sınır dışı etme, cezalandırma, hatta imhayı gerektiren tehlikeli bir fantazma yaratan vaatlerin, etkili bir tahrikin gelmesine bağlıdır. Bu yüzden, muhalifleri cinsel açıdan patolojikleştirmeye, suçlu saymaya yönelik "tahrik" salt kültüre dair laf kalabalığı değildir, yaşamı da ölümü de düzenleme gücü taşıyan, vatandaşlıkla suçluluğu birbirinden ayıran bir söylem kurmaktır. Zarar ve yıkım tehdidine ilişkin güçlü fantazinin insanı çeken kuvveti, gündelik homofobik saldırıları devlet politikasına, hatta devlet şiddetine dönüştüren mekanizmalardan, araçlardan biri haline geliyor.

Uganda'da anayasa mahkemesi gey ve lezbiyenlerin cinsel ilişkisine yönelik cezalar arasında ölüm cezasını da bulunduran, 2013'te önerilmiş eşcinsellik karşıtı yasayı iptal etmişti. Meseleye dair tartışmalar sürmüştü, ta ki öneri baştan düzenlenip yasa Nisan 2023'te onaylanıp çıkarılana kadar. Cumhurbaşkanı Museveni yasadaki aynı hükümlerin yanı sıra seks işçiliğiyle gey ve lezbiyenlerin cinsel ilişkisine yönelik sert cezalar öngören "cinsel suçlar" yasasınının altına imzasını Mayıs 2021'de çoktan atmış, eşcinselliğe "fıtrata aykırı" demişti. Bu görüş bölgeye özgü mü, yoksa uluslaraşırı Evanjelik ağlarla mı ithal edilmiş? Bu görüşü sömürgeci nüfuzun uzantısı saymak da yerinde olur. Uganda'da gey ve lezbiyenlerin cinselliğinin yasaklanması ülkenin Büyük Britanya tarafından sömürgeleştirilme sürecine rastlar ki 1962'ye kadar sürmüştür. Lezbiyen ve geylerin cinselliğinin sömürgeci bakışıyla suçlu sayılmasının süregelen etkisine SMUG karşı çıkmış ama ilginçtir ki cumhurbaşkanı bu örgütü "toplumsal emperyalizm"le suçlamıştır. Mugisha'nın LGBTQİA+ kişilerin Uganda hayatında her zaman yer edindiğine dair makul ısrarının pek ehemmiyeti yok gibi, zira sömürgeciliğin homofobik etki-

lerini savunanlar, sahada verilen gey ve lezbiyen insan hakları mücadelesinin temsil ettiği emperyalist etkiye karşı çıktıklarını iddia ediyor. Ulusal Direniş Hareketi Partisi'nden, Uganda parlamentosu üyesi Fox Odoi-Oywelowo o dönem tartışılan Cinsel Suçlar Yasası'nın onanması halinde Batı'dan gelen fonlar Uganda'dan çekileceğinden yasanın iptal edileceğini öne sürüyordu.[46] Maalesef kısa süre önce geçen Eşcinsellik Karşıtı Yasa'da cezalar daha da ağırlaşıyor, "lezbiyenlik, geylik, *transgender*, *queer* yani kadınla erkekten oluşan ikili kategoriye aykırı herhangi bir cinsel veya toplumsal cinsiyet kimliği"yle özdeşleşenler için on yıla varan hapis cezası öngörüyor. Benzer yasalar 2023'te Kenya ve Tanzanya'da da yürürlüğe konmuştu.[47]

Uganda'da eşcinsel karşıtı hareketin fitilini ateşleyenin Batı'dan gelen nakit akışı olduğu düşünüldüğünde, dış yardıma ve diyanet fonlarına bağımlı Afrika ülkelerinden birinin mali destekçilerin elinde oyuncağa döndüğünü, ülke siyasetinin Batı'daki kiliselerle devletlerin yanı sıra, lezbiyenlerle geylerin haklarından mahrum bırakılması durumunda 90 milyon dolarlık krediyi geri çekmekle tehdit eden Dünya Bankası'nın güdümünde olduğunu görmek mümkün. Neden bazı akademisyenlerin Uganda'daki toplumsal cinsiyet ve cinsellik çatışmalarını Batı'daki devletlerin başlattığı "vekâlet savaşları" olarak gördüğünü anlamak da.[48] Dünya Bankası'nın yardımını almak meseleleri daha çetrefilli hale getiriyor, zira kredi veren kurumların zorlayıcı iktidarı, borç batağındakilerin de yoksulluktan

46. Fox Odoi-Oywelowo, "No, Uganda Is Not Making It Illegal to Be Gay (Again)", *Al Jazeera*, 6 Haziran 2021, https://www.aljazeera.com/opinions/2021/6/6/no-uganda-is-not-making-it-illegal-to-be-gay-again. Maalesef kendisinin bu tahminde fena yanıldığı görüldü, zira Uganda'nın şirketlerden gelen fonları kaybetmekte beis görmediği ortaya çıktı. Bkz. Sam Kisika, "Companies Pull Out of Uganda, NGOs Suspend Services After Anti-LGBTQ+ Law Signed", *Los Angeles Blade*, 13 Haziran 2023, https://www.losangelesblade.com/2023/06/13/companies-pull-out-of-uganda-ngos-suspend-services-after-anti-lgbtq-law-signed.

47. Sam Kisika, "Uganda, Kenya, Tanzania Move to Further Curtail LGBTQ Rights", *Washington Blade*, 4 Mart 2023, https://www.washingtonblade.com/2023/03/04/uganda-kenya-tanzania-move-to-further-curtail-lgbtq-rights.

48. Bkz. Palecek ve Tozlar, "Limiting of the Impact of Proxy Culture Wars by Religious Sensitivity."

kurtulmaya çare arayanların da her koşulda öfkesini körüklüyor. Dahası, Arjantinli siyasal kuramcılar Lucí Cavallero'yla Verónica Gago'nun açıkça gösterdiği üzere kadınların, ayrıca gey, lezbiyen ve transların borç ekonomilerinden gördüğü zararın orantısızlığının üstünü örtüyor.[49]

Uganda'nın borç ekonomisi halinde yapılandırılması ülke özerkliğini sarsmanın yanı sıra toplumsal meseleleri de mali talebe dönüştürüyor, yani borcu geri ödeme planını ayrımcılık karşıtı politikaların kabul edilmesi önkoşuluna bağlıyor. Gey ve lezbiyenlerin cinselliğine, *transgender* kimliğe yönelik itirazı uluslararası bankacılık sistemlerine tabiiyete yönelik itirazdan tam hangi noktada ayırabiliriz ki? Dünya Bankası, LGBTQİA+ haklarının önemini anlatması gereken ulağımız değil, zira iletiyi bulandırıyor. Avrupa Birliği'ne, AB piyasalarına girme başvurusunda bulunan ülkelerin AB'nin ayrımcılık karşıtı politikalarına uymasının gerekmesi de buna benzer. AB'ye bağımlı ülkelerde ortaya çıkan "toplumsal cinsiyet" karşıtlığının söz konusu bağımlılığın yarattığı mali durumla ilişkili olmadığı örnek yok gibidir. Ayrımcılık karşıtı politikalara uymak borç verenlerin zorlamasıdır ki "toplumsal cinsiyet"i kabul etmenin, kabul edilemez bir baskı, hatta gasp olduğu algısına yol açabiliyor. Toplumsal cinsiyet yoksa AB'ye giriş de yok, borç affı da yok. Borç esareti yüzünden, yani mali güç simsarlarına istemeden bağımlı olduğunuzdan belli politikaları kabullenmeye mecbur bırakılıyorsanız makul, yerinde bile olsa bu politikaları isteyerek benimsemekte zorlanırsınız. Toplumsal cinsiyet haklarını savunurken toplumsal cinsiyetin anaakım haline getirilmesini, ayrıca toplumsal cinsiyeti savunduğunu iddia eden mali kuruluşların bu meseleyi pazarlık kozu olarak kullanmasını da eleştirmek gerek. Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet haklarını dayatan mali güçlerle özdeşleştirildiğinde gerek mali güçleri gerek kaynakları sömürmeleriyle hafriyatçılıklarını (*extractivism*) eleştirip ortadan kaldırmayı amaçlayan sol mücadelenin parçası olmaktan çıkar. Toplumsal cinsiyeti savunurken mali baskı da

49. Lucí Cavallero ve Verónica Gago, *A Feminist Reading of Debt*, çev. Liz Mason-Deese, Londra: Pluto Press, 2021.

eleştirilmelidir ki toplumsal cinsiyet bu baskının araçlarından sayılmasın.

Buradan, gey ve lezbiyenlerin haklarının, *transgender* ve üreme özgürlüklerinin onaylanmasının bu konumun haklılığına ilişkin ortaklaşa bir kavrayışın sonucu olması gerektiği anlaşılıyor. Söz konusu haklarla özgürlüklerin borçtan kurtulmayı siyasal bir talep olarak merkeze alan hem sömürge hem de emperyalizm karşıtı mücadeleyle bağlantılı olması idealdir. Dünya Bankası'yla AB'nin toplumsal cinsiyet özgürlüğünü de eşitliğini de temsil edememesinin, zaten etmemesi gerekmesinin nedenlerinden biri, bu kurumların borç üretip sürdürme, kredi geri ödemelerini yüksek faizle yapılandırma konularındaki zorlayıcı gücünün sömürüyle özgürlüğün birbirine karışmasına sebep olmasıdır. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik hakları uğruna yürütülen mücadelenin özgürleşme mücadelesi olarak siyasal anlam ifade etmesi için sömürüye karşı mücadelenin parçası olması gerekir ki buna borç köleliğine karşı olmak da dahildir.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin uluslaraşırı devreleri azımsanmamalıdır. Bu hareket şu ya da bu bölgede vuku bulmakla kalmıyor, bu bölgeleri bilfiil birbirine bağlıyor, belli bölgelere özgü bir fenomenden ziyade genişleyen bir ağa dönüşüyor. Evanjelik kilisenin Afrika'da asıl aktör olmadığı zamanlar da var. Kapya Kaoma gey ve lezbiyenlerin hakları konusunda Afrika kiliseleriyle Vatikan arasındaki müphem ilişkinin izini sürmüştür. Afrika Roma Katolik kilisesi bir yandan eşcinselliğe karşı çıkarken diğer yandan hemcinsler arasındaki ilişkilerin varlığını yüzyıllardır tanımıştır. Vatikan'ın heteroseksüellerin evlilik ve cinselliğinin "tamamlayıcılık" öğretisine uyduğuna ilişkin görüşü Afrika'da cinsel ilişkinin nihai amacını üreme sayan bazı görüşlerle ancak bir yere kadar örtüşüyor.[50] Bununla birlikte, daha önce bahsettiğim üzere Vatikan'ın görüşleri 2016 tarihli Kenya Aileyi Teşvik Edip Koruma Ulusal Politikası'nda neredeyse kelimesi kelimesine benimsenmiştir. Bu politika belgesi cinsel farkın tümden kökünü kazıyan, "kadınla erkek arasın-

50. Kapya Kaoma, "Globalizing the Culture Wars: U.S. Conservatives, African Churches, and Homophobia", *Political Research Associates*, 2009.

daki biyolojik fark"a dayalı olmayan kişisel kimlik biçimlerini onaylayıcı konum olarak kavranan "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne atıflarla doludur. Belge heteroseksüel aileye de bu ailenin saygınlığına da alkış tutarken "toplumsal cinsiyet"i "ahlak düzeni"ne saldırı sayıyor.

Bu belgenin hazırlandığı toplantının Dünya Aile Kongresi, Nairobi Başpiskoposluğu ve Evanjelik İttifak tarafından desteklenmesi dikkat çekiyor. İleride ele alacağımız üzere, bu bölgede sömürgecilerin toplumsal cinsiyet normlarını dayatmasına yönelik itirazla Vatikan'ın nüfuzunun artmasına karşı koyuluyor ve Vatikan bölgedeki tek Hıristiyan otorite olmaya çalışmakla kalmıyor, din otoritelerinden sözümona bağımsız olan devlet politikalarını değiştirebilmek için mezheplerarası ittifaklar da kuruyor. Kapya Kaoma ve Petronella Chalwe'ye göre,[51] Afrikalıların sömürgeciliği büyük ölçüde reddetseler de Hıristiyanlığı illa reddetmemesi paradokstur. Sonuçta Kilise'nin "fıtrata uygun aile"ye ilişkin görüşlerinde örneğini gördüğümüz süregiden sömürgeci gücü eleştiri odağına pek oturtulmamıştır. Oysa Avrupa'daki toplumsal cinsiyet çalışmalarında durum tam tersidir.

Gerek Vatikan gerek Evanjelik kiliseleri bölgeler arasında uluslaraşırı iletişimin kurulmasını sağlasa da toplumsal cinsiyet karşıtı iletinin ulaştığı yerlerde nasıl bir biçim kazanacağını tahmin edememiştir. Örneğin Lively'nin nüfuzu Uganda'yla sınırlı kalmamıştır. Lively 2006-7 arasında Rusya'da geniş çaplı bir tura çıkmıştı. Lezbiyen ve geylerin haklarına karşı çıkmak için sırf Rusya'da en az elli şehre gittiğini öne sürüyordu. Ayrıca Rusya'da Putin'in 2013'te yürürlüğe soktuğu "eşcinsellik propagandası karşıtı yasa"da da payı olduğunu iddia ediyordu ki bu yasa çocukları korumak adına gey ve lezbiyen çiftleri ebeveynlik hakkından mahrum bırakmanın yanı sıra başka şeyler de içeriyordu.[52] Aslına bakılırsa söz konusu ideolojideki uluslaraşırı nüfuzun hangi yönde hareket ettiğini söylemek zor: homofo-

51. Kapya Kaoma ve Petronella Chalwe, "The Good Samaritan and Sexual Minorities in Africa: Christianity, the US Christian Right and the Dialogical Ethics of Ubuntu", "Sexuality in Africa" içinde, *Journal of Theology for Southern Africa*, özel sayı, 155 (2016): 176-95.

biyi Evanjelik ağlarla ABD mi ihraç etti, yoksa toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojiyi İspanya merkezli CitizenGo örgütü kendi kanallarıyla mı ortaya attı? Latin Amerika'ya toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojiyi Vatikan mı ihraç etti? Ülkelerindeki hareketleri şekillendirip kışkırtmada hem Rum hem de Rus Ortodoks kiliseleri ne gibi bir rol oynadı? Borç esareti, ülkeleri ekonomik özgürlük ile toplumsal norm dayatmaları arasında seçim yapmaya nasıl zorladı? Söz konusu ağlar illa tek bir nedene bağlanamayacak nüfuz bölgeleri yaratıyor, ayrıca ileride göreceğimiz üzere, toplumsal cinsiyet karşıtı konum birbirleriyle illa tutarlı olmayan çeşitli biçimler alıyor. Zaten etki yaratmaları tutarlılık koşuluna bağlı değildir. Belirli bir bölgede hangi kaygı dolaşımdaysa toplumsal cinsiyet de ona göre kâh Marksist kâh kapitalist, gerek tiranlık gerek özgürlükçülük, hem faşizm hem totalitarizm, kâh sömürgeci güç kâh istenmeyen göçmen diye resmedilebilir. Tekrarlamak gerekirse: Hareketteki çelişkiler arttıkça söyleminin nüfuzu da artıyor.

■

Elinizdeki kitap dünyayı tamamen kapsayamayacak olsa da "toplumsal cinsiyet"in kışkırtıcı biçimlerinin hangi yolları takip ettiğine dair fikir verebilir, bu tabirin, bu mefhumun çelişkili kaygılarla korkuları nasıl bir araya getirip barındırdığını, yıkımın "nedeni" olduğuna dair görüşün nasıl daha da sağlamlaştığını, bu yüzden de yok edilmesi gerektiğinin düşünüldüğünü ortaya koyabilir. Buradaki görevimiz mevzunun dünyadaki genel hatlarına, gerek öne sürülen temel savlara gerek fantazma oluşumlarına, ayrıca savlarla fantazmaların nasıl iç içe geçtiğine dair fikir vermekten ibarettir. Bu nüfuz ne bölgesel ne tarihsel açıdan tek bir kaynaktan çıkmış durumda. Evet, ABD Evanjeliklerinin yurtdışı nüfuzunun muazzam boyutlara vardığı doğru fakat aynısı Vatikan, Rus Ortodoksları, gerek Doğu Avrupa gerek Afrika'daki çeşitli Hıristiyan oluşumlar ve Erdoğan'ın İslami

52. "Report: Scott Lively and the Export of Hate", İnsan Hakları Kampanyası Vakfı (internet sitesi), https://www.hrc.org/resources/report-scott-lively-and-the-exporation-of-hate.

aile siyaseti için de söylenebilir. Narendra Modi'nin Hindu milliyetçisi rejiminde pek çok toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları programının bütçesinin kesildiği düşünüldüğünde, Hindu milliyetçiliğini bu listeye eklememek de hata olur.[53] Tüm dünyada çeşitli milliyetçilik biçimleri, toplumsal cinsiyeti millet anlayışından çıkarmaya çalışıyor, eşitlik ve özgürlüğün hüküm sürdüğünü, bu "dış müdahale" den sonra tersi bir görüntü yaratıldığını iddia ediyor. Güney Kore'nin yeni Devlet Başkanı Yoon Suk Yeol'e göre kadınlar tabi kılınmaktan hiçbir zaman gocunmamıştır; günümüzde kadınların ücret eşitsizliğine, şiddete, tacize dair şikâyetleri "dışarı"dan, "başka yerler"den gelen fikirlerin nüfuzundan kaynaklıdır, bu da Kore'de filizlenen feminist hareketi hükümsüz kılar. Yoon Suk Yeol seçildikten sonra, tahmin edileceği gibi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı'nı lağvetmek üzere harekete geçmişti.[54]

Tayvan'da "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne karşı hareket hem Konfüçyüsçü hem de Hıristiyan öğelerden müteşekkil dinsel oluşumlardan çıkıyor. Tayvan'da pek az kişi kendini Hıristiyan saysa da hareket güç kazanıyor. Söz konusu hareketin kamu politikaları üzerindeki etkisi, dinsel görüşlerin devlet işlerine nasıl sızdığını, korkutucu felaket öngörülerini de beraberinde getirdiğini gösteren bir örnek daha teşkil ediyor. Pei-Ru Liao, Tayvan'daki kampanyanın Fransa'dakinden devşirildiğini belirtiyor, böylelikle uluslaraşırı devrelerin işlediğini doğruluyor. Üstelik kampanya Liao'nun tabiriyle "Kon-

53. "Toplumsal cinsiyet" Hindistan'ta şeytani bir kategori sayılmasa da gerek Hindu milliyetçiliğini gerek Müslümanlara yönelik şedit saldırıları körüklemekte toplumsal cinsiyete dayalı muhalefet ve hiyerarşilerin payı olduğu açıktır. Bkz. Soumi Banerjee, "The New Age Politics of Gender in the Hindutva Movement and Faith-Based Identity Contestation", openDemocracy, 16 Aralık 2019, https://www.opendemocracy.net/en/rethinking-populism/new-age-politics-gender-hindutva-movement-and-faith-based-identity-contestation.

54. So Yun Alysha Park, "A Move Forward for the Korean Women's Movement", *Verso Books* (blog), 4 Ekim 2018, https://www.versobooks.com/blogs/4064-a-move-forward-for-the-korean-women-s-movement; Karen Yamanaka, "Women's Movement in South Korea: How to Break Structural Oppression", *Europe Solidaire Sans Frontières*, 16 Mayıs 2022, http://www.europe-solidaire.org/spip. php?article62499#nh5.

füçyüsçü kıyamet"[55] tehdidini de dolaşıma sokuyor. Hong Kong,[56] Tayvan ve Güney Kore'de gey ve lezbiyenlerin haklarıyla özgürlüklerine muhalefeti sağla yakın ilişkili Protestanlar başlatmış olsa da toplumsal cinsiyet karşıtlığı farklı din konumlarından besleniyor. İlginçtir ki Hong Kong'la Tayvan'da nüfusun alt tarafı yüzde 5-6'sı Hıristiyanken Güney Kore'de bu oran yüzde 30'a yakındır. Konfüçyüsçülük Güney Kore'de esas din konumunu halen koruduğundan sağ görüşlü Hıristiyanlar, Konfüçyüs öğretilerini homofobik Hıristiyanlığa uyacak şekilde yorumlamıştır.[57] Hiyerarşi düzenini gerek kişisel gerek siyasal sağlığın koşulu sayıp buna öncelik veren bu Konfüçyüsçülük yorumunu kullanmak Tayvan'daki toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin işine yaramıştır.

Toplum hiyerarşiler, kutuplaşmalar çerçevesinde inşa edildiğine göre feministlerle LGBTQİA+ aktivistlerinden oluşan seçkin bir grup "toplum"u "yok etmekte"dir. Zira "seçkin" grubun toplumu yok edebilmesi, söz konusu grubun gerçekte toplumun parçası olmayıp ithal edildiğinin farz edilmesine dayanır. Yani insanların yetersiz buldukları temel haklar değil de seçkin grupların imtiyazları uğruna mücadele ettiği, bu grupların da toplumu bir yandan kirleteceği diğer yandan da seçkin ile avam diye kutuplaştıracağı varsayılır. Liao'ya göre gerek feministlere gerek LGBTQİA+ aktivistlerine karşı yürütülen medya kampanyaları Kutsal Kitap'ta geçen kıyamet imgeleriyle Konfüçyüs'ün erdem söylemini bir araya getirir. Birbirine kaynaşmış bu din oluşumuna yönelik tehdit oluşturan "radikaller", "düzeni bozma" tehlikesi taşır, "ölüm kültürü"ne öncülük ederler.[58] Söz konusu propaganda aktivistlerin nihai hedefinin hem aileyi hem de evlilik kurumunu yok etmek olduğu konusunda ısrarcıdır. Buradaki yıkım gücünün kültürel yapılanması Doğu Afrika veya Alabama'dakiyle aynı değildir, bölgedeki korkularla iç içe geçer, toplumsal eşitsizlik

55. Pei-Ru Liao, "'Only Filial Piety Can Produce Heirs, Not Homosexuals!': An Exploration of the Glocalised Rhetoric of the Pro-Family Movement in Taiwan", *Culture and Religion* 21, no 2 (2020): 139-56.

56. W. C. A. Wong, "The Politics of Sexual Morality and Evangelical Activism in Hong Kong", *Inter-Asian Cultural Studies* 14, no. 3 (2013): 340-60.

57. Liao, *a.g.y.*, s. 151-52. 58. *A.g.y.*, s. 147.

ilişkilerini baştan yapılandırarak tersine çevirir, dış nüfuza hatta kıyametin yıkım gücüne yönelik korkuyu damıtıp saflaştırır, baştan adlandırıp örgütler.

"Cinsel özgürleşme" fikri öyle bir yorumlanır ki Latin Amerika'daki Evanjelik sağın dolaşıma soktuğu savları çağrıştırır: Okullarda öğretilen "cinsel özgürleşme" güya öğrencileri "sapkın" cinsel ilişkilere girme tuzağına düşürmek üzere çevrilen bir dalaveredir. Her ne kadar İngilizcedeki "toplumsal cinsiyet" (*gender*) tabiri bu ülkelerdeki tartışmanın merkezinde olmasa da Liao bu ifadenin "*liang-xing* [两性; iki cinsiyet] ile *xing-bie* [性别; toplumsal cinsiyet] tabirleri" üzerine hem dil hem de din açısından yürütülen bir tartışmada ortaya çıktığını söyler. Liao'nun açıklamasına göre "ikinci tabirin toplumsal cinsiyet kimliklerini, toplumsal cinsiyet niteliklerini, cinsel yönelimlerini vb. içeren daha kapsayıcı bir anlamı varken birincisi kadınla erkek arasındaki ikili karşıtlığa dair dışlayıcı, dar anlamlı bir adlandırmadır". Birinci tabir Konfüçyüsçülüğe atfedilen hiyerarşiyi de uyumu da muhafaza ederken "xing-bie" yabancıdır, toplumsal düzeni koruyup kıyameti defeden Konfüçyüs ilkelerini yok etme tehdidi oluşturur. Sorun "cinsiyet"in doğaya uygun olmasında değil, "cinsiyetlerin tamamlayıcılığı"nın (bu Vatikan öğretisini ele almaya devam edeceğiz) Konfüçyüsçülükteki toplumsal cinsiyet hiyerarşisi fikriyle bütünleşmesinde yatar. Bu hiyerarşi ailevi görevlerin yanı sıra boyun eğme zorunluluğuna binaen yorumlanır ki buna kadının kocasına (uyum içinde) boyun eğmesi de dahildir. Tayvan ulusal kimliğinin savunulması, "aile değerleri"ni destekleme seferberliğine çağıran, birbirine kaynaşmış bu din oluşumuyla paralel işler. Diğer bölgelerde nasılsa, burada da toplumsal cinsiyet karşıtı ideoloji hareketin dünya genelindeki niteliğinin yankılarını taşır, ayrıca sermayesi de yine Batı'daki (Katolik, Ortodoks ve Evanjelik mezheplerin kaynaşmasından oluşan) Hıristiyan ağlar tarafından sağlanır. Buradaki toplumsal cinsiyet karşıtı ideoloji bölge siyaseti ve Konfüçyüs geleneğinin yanı sıra, bir yanda Çin topraklarına diğer yanda Batı'nın kültürel dayatmalarına yönelik direnişle de kesişir ki Batı'nın dayatması sayılanlar arasında özellikle bireycilik, girişimci kapitalizm ve insan hakları çerçevesi vardır.

■

Son birkaç yılda Doğu Avrupa genelinde toplumsal cinsiyete karşı muhalefet yükselişe geçip yaygınlaşsa da bu bölgede yıkım tehdidinin "ulus"a yönelik olduğu söyleniyor. Macaristan parlamentosu Haziran 2021'de "eşcinsellik ve toplumsal cinsiyet değişimi"ne dair her türlü eğitimin devlet okullarından kaldırılmasını ezici bir çoğunlukla kabul etmiş, LGBTQİA+ haklarıyla bu konudaki eğitimi totaliter kültürel siyaset ve pedofiliyle ilişkilendirmişti. Toplumsal cinsiyet çalışmaları yüksek lisans programlarından ikisinin (Orta Avrupa Üniversitesi ve Eotvos Loránd Üniversitesi) akreditasyonunun 2018'de iptal edilmesini takiben olmuştu bu. Yahudi soykırımı tarihi ve göç üzerine çalışan akademisyenler de tehditler almıştı. Mayıs 2021'in sonunda Danimarka milletvekilleri, birkaç yıl süren kamuya açık yoğun bir tartışmanın ardından akademik araştırma ortamlarındaki "aşırı aktivizm"e karşı çıkan bir önergeyi onaylamış, suçlular listesine toplumsal cinsiyet çalışmaları, ırk kuramı, sömürgecilik sonrası çalışmaları ve göç çalışmaları da dahil edilmişti.[59] Aralık 2020'de Romanya Yüksek Mahkemesi "toplumsal cinsiyet kimliği kuramı"nın öğretilmesini yasaklayan bir yasayı iptal etti fakat orada da tartışma alevlenerek sürüyor.

Pek çok ülkede "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne yönelik saldırı transların haklarına, eşcinsellerin evliliğine ve cinsellik eğitimine olduğu kadar feminizme, bilhassa da üreme haklarına yönelik bir saldırıdır. Örneğin Türkiye'nin Mart 2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, AB genelinde endişeye yol açtı, zira Türkiye'nin sözleşmeye temel itirazlarından biri, kadınlarla çocukların şiddetten korunmasını içermesiydi ve bu "sorun" yabancı tabir "toplumsal cinsiyet"le ilişkiliydi. Mayıs 2011'de kabul edilen İstanbul Sözleşmesi, Avrupa Konseyi üyelerinin imzaladığı uluslararası bir sözleşmedir.

59. Ludvig Goldschmidt Pedersen, "The Academic Culture War Comes to Denmark", *Jacobin*, 12 Haziran 2021 ve David Matthews, "Danish Academics Fear for Freedom After MPs Condemn Activism", *Times Higher Education*, 11 Haziran 2021.

Şiddet karşısında kadınların haklarını koruyacak, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edecek, insan haklarına dayalı yasal bir çerçeve sunar. Sözleşmede "toplumsal cinsiyet" tabiri iki kere geçer: Kadınlara yönelik şiddet anlamında "toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" ile toplumsal eşitliğin yanı sıra eğitim, yasa, kültür alanlarında bu eşitliği destekleyen girişimler anlamında "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramları kullanılmıştır. Sözleşme Avrupa Birliği'nde önemli toplumsal politikaların ortaya çıkmasını sağlamıştır, ev içi şiddet mağdurlarına yönelik danışma hatları kurulmuş; örneğin İzlanda, Yunanistan, Hırvatistan, Malta, Danimarka ve Slovenya'da tecavüz, rıza kavramı esas alınarak tanımlanmaya başlamıştır.[60]

Uluslararası Af Örgütü'ne göre Türkiye hem 2011'de attığı imzayla sözleşmeyi imzalayan ilk ülke hem de 20 Mart 2021'de geri adım atarak sözleşmeden çekilen ilk ülke olmuştur. Çekilme gerekçeleri sözleşmenin "gerek toplumsal gerek ailevi değerleri" tehdit edip "eşcinselliği normalleştirmesi"dir. Aynı savlar Polonya'yla Macaristan'da kadınlar ve lezbiyen, gey ve translara yönelik yasal korumalar kaldırılsın diye, Bulgaristan'daysa sözleşme imzalanmasın diye kullanılmıştır. 2019'da Polonya Hukuk ve Adalet Partisi özellikle ülkenin güneydoğu bölgelerinde "LGBT'siz hava sahası" olsun çağrısında bulunmuştu. 2018'de Bulgaristan anayasa mahkemesi sözleşmenin ikili cinsiyet anlayışına karşı çıkması sebebiyle anayasaya aykırı olduğuna karar vermişti, "cinsiyet" doğumda belirlenen bir şeydi. 2020'de Macaristan parlamentosu toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmayı sığınma gerekçesi olarak tanımanın "ulusal gelenek ve değerler"i tehlikeye sokan bir anlayışa yol açtığını öne sürmüş, böylece kadınlara yönelik şiddet uluslararası müdahaleden

60. İstanbul Sözleşmesi uzman eğitimleri, farkındalık kampanyaları ve tedavi programları gibi önlemler içerir. Polise şiddet failini evden uzaklaştırma yetkisinin verilmesinin yanı sıra kadınların bilgiye, sığınaklara, telefonla yardım hatlarına ve cinsel şiddetle ilgili yönlendirme merkezlerine erişiminin sağlanması gibi araçların kadınların korunması açısından önemini vurgular. Ayrıca saldırganların yargılanmasını kolaylaştırmak amacıyla şiddetin çeşitli biçimlerini suç sayar. Son olarak, söz konusu politikaların hepsinin gerek hükümet organlarıyla STK'ların gerek ulusal, bölgesel ve yerel çaptaki yetkililerin ortaklaşa eylemleriyle bütünleşmesini teşvik eder.

korunması gereken değerli bir gelenekmiş gibi değerlendirilmiştir. Ukrayna ise İstanbul Sözleşmesi'ni ancak Haziran 2022'de onaylamış, Putin'in gerek toplumsal cinsiyete gerek "Geyrupa"ya (AB'nin toplumsal cinsiyet ve cinselliğe dayalı ayrımcılık karşıtı politikalarını daha genel anlamıyla Avrupa'nın kültürel nüfuzuyla özdeşleştiren bir tabir) saldırısının karşısına konumlanmıştır.

Polonya'da panik yaratan çelişkili bir sürü iddiayı yayıp çoğaltan toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareket de diğerlerinden farklı değil. 2013'te Polonya'da kurulan Ordo Iuris Hukuk Kültürü Enstitüsü, İstanbul Sözleşmesi'nin yerine "aile hakları sözleşmesi"ni teşvik etmeyi amaçlıyor, "LGBT ideolojisi"ne karşı çıkıyor. Üstelik 2021'de, kürtajın Polonya'da yasaklanmasında, gebeliğin sürdürülemeyeceği koşulda dahi yasadışı sayılmasında kilit rol oynamıştır. Bu örgüte göre, kürtaj olmayı düşünen kadınlar akıl hastanesine kapatılmalıdır. Ordo Iuris örgütü Polonya'daki toplumsal cinsiyet çalışmaları hocalarıyla araştırmacılarının kara listesini oluşturmaktan da sorumlu. İnternet sayfalarında bir yandan kadın ve LGBTQİA+ hareketlerinde Marksist bir gündemin gizlendiğini öne sürerken diğer yandan "milyarderler ve bunların fonladığı STK'lardan oluşan bir kartelin, radikal toplumsal inşacı bir gündemi zorla dayatmak üzere insan hakları kavramını bir süredir baştan yazmaya çalıştığı"nı iddia ediyorlar.[61] Marksizmle hiper-kapitalizm suçlaması belirgin bir çelişki yaratmadan Polonya'da da yan yana geliyor. Mesele insanların çelişkiyi fark etmeyip bilgilendirilmesinin gerekmesi değil, hayır. Tam da bu çelişki işe yarayıp insanları faşizme giden yolda rasyonel bir konum geliştirme görevinden bilfiil "kurtarıyor". Halk zaten kor-

61. Bkz. Claudia Ciobanu, "Ordo Iuris: The Ultra-Conservative Organisation Transforming Poland", *Balkan Insight: Reporting Democracy*, 22 Haziran 2021, https://balkaninsight.com/2021/06/22/ordo-iuris-the-ultra-conservative-organisation-transforming-poland. Ciobanu'nun ifadesiyle: "Avrupa Parlamentosu Cinsel ve Üreme Hakları Forumu tarafından 15 Mayıs'ta yayımlanan 'Buzdağının Görünen Kısmı' başlıklı rapor, Avrupa'da faaliyet gösteren aşırı muhafazakâr gruplara sağlanan mali desteğin geçtiğimiz on yılda düzenli olarak nasıl arttığını belgeliyor. Raporu yazan Neil Datta, 2009-18 arasında Avrupa'da toplumsal cinsiyet karşıtı gruplara 700 milyon dolardan fazla para akıtıldığını belirtiyor, para kaynaklarının yüzde 11'i ABD'den, yüzde 26'sı Rusya'dan, kalanı da Avrupa'dan geliyor."

ku içinde yaşadığından, aslında korkacak daha çok şey var, üstelik bu korkunun kaynağının adı konabilir denince bu adlandırma çelişkileri hem barındırır hem sıfırlar hale gelir, böylece süregiden nihai yıkımın "neden"ine dönüşür ki onun da kökünün kazınıp uzaklaştırılması gerekir.

Mesele bazılarına göre ulus, ancak ulusun merkezinde de aile yer alıyor. Diğerlerine göreyse din, fakat devlet de din devleti sayılıyor, varlığını aileye dayanmaksızın sürdüremeyeceği düşünülüyor. "Toplumsal cinsiyet" bazen bireysel özgürlüğün aşırı biçimi diye damgalansa, bu da Vatikan'a göre denetim altında tutulması gereken bir özgürlük olsa da dinci sağ kendi özgürlük alanını genişletmeye çalışıyor ki din özgürlüğü anlayışları, daha önce gördüğümüz üzere, ayrımcılık yapma özgürlüğüdür özünde. Toplumsal cinsiyet karşıtı tutum, özgürlüğe karşı değildir, özgürlüğü baştan kurmayı, üstelik özgürlük taleplerini anca kendi sunduğu din çerçevesinde, tercihen devletin desteğini alarak yaymayı amaçlar. Anlaşılan o ki, heteroseksüellerin evliliğinin "fıtrata uygun", kaçınılmaz niteliğini inkâr etmekte veya doğumda tayin edilen cinsiyetimizi değiştirmekte özgür olamayız fakat eşcinsel bir çifte düğün pastası hazırlamayı, hazırlarsak din özgürlüğümüzün elimizden alınacağı gerekçesiyle bittabi reddedebiliriz.[62] Yaşasın özgürlük!

Söz konusu sav ABD'de geliştirilmiş olsa da Doğu Avrupa genelinde de karşımıza çıkar, ayrıca "toplumsal cinsiyet" eğitiminin din

62. Adam Liptak, "In Narrow Decision, Supreme Court Sides with Baker Who Tumed Away Gay Couple", *The New York Times*, 4 Haziran 2018, https://www.nytimes.com/2018/06/04/us/politics/supreme-court-sides-with-baker-who-turned-away-gay-couple.html. Bundan beş sene sonra Haziran 2023'te ABD Yüksek Mahkemesi, Kolorado Eyaleti'nin eşcinsel bir çiftin düğünü için internet sitesi tasarlamayı reddeden web tasarımcısına ayrımcılık karşıtı yasayı uygulayamayacağına çünkü bunun tasarımcının Birinci Anayasa Değişikliği'nden doğan haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir. Bu davada ayrımcılık yapma konusundaki din özgürlüğü ifade özgürlüğü haklarına yedirilerek bu özgürlüğün ayrımcılık karşıtı yasaya üstün geldiğine karar verilmiştir. Bu sonuca varılmasında internet sitesini kuran kişinin kendi ifade özgürlüğü hakkını ihlal edecek bir mesaj yaymak zorunda kalmaması gerektiği iddiasının payı var. Böylelikle sorunun eşcinsel müşterilerden değil mesajdan kaynaklandığını iddia edebildiler. Yargıç Sotomayor karara itiraz etmiş, kamuya açık hiçbir işletmenin, yasal koruma altındaki hiçbir sınıfa ayrımcılık yap-

ayrımcılığının yanı sıra gerek dinsel kurumlara gerek din özgürlüğüne saldırı olduğuna ilişkin pek çok iddiaya zemin oluşturur. Başkalarını temel haklardan mahrum bırakma, hem toplumsal hem ekonomik eşitsizlik yaratma ve ayrımcılık yapma özgürlüğü haklı gösteriliyor çünkü görünüşe göre "ayrımcılık karşıtlığı" dalavereden başka bir şey değil. Vatikan'ın 2019'daki hissiyatı şöyle: "'Ayrımcılık yapmama' kavramı genellikle, hem erkeklerle kadınlar arasındaki farkı hem de fıtri karşılıklılığı inkâr eden bir ideolojiyi örtbas etmektedir." Aynısını biz din ayrımcılığı konusunda söylesek pek hoş karşılanmazdı. Şöyle desek örneğin: "'Ayrımcılık yapmama' kavramı genellikle hem erkeklerle kadınlar arasındaki hem de *bu ikiliğin ötesindeki pek çok farkı inkâr eden* bir ideolojiyi örtbas etmektedir." Böyle bir iddia, doğayı peşinen tanıyıp karmaşıklığını inceleme zahmetine girmeyen Vatikan'ın çerçevesinde yer almayacaktır.

Bu tip iddiaları aşırı sağ konumlanmalar diye bir kenara atabilsek ne kolay olurdu fakat iddiaların çelişkili olması boşuna değil: Bazı örneklerde neoliberalizme, dünya çapındaki mali kuruluşlara ve sömürgeci iktidarın süregiden mirasına verilen ya yanlış ya siyasete dönüşmemiş karşılıklardır bu iddialar. Söz konusu iktidar biçimleri yoğunlaşıp "toplumsal cinsiyet" denilen psikososyal fantaziye dönüşmek yerine doğru isimlendirilse mesele bambaşka bir görünüm kazanabilirdi. Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk bu hareketin neoliberalizme, yani giderek özelleşen ekonomilerde sosyal hizmetlerin harap olması sonucunda hem kilisenin hem de ailenin güç kazanmasına verilen açıkça muhafazakâr bir yanıt olduğunu öne sürmüştür.[63] Gerek Avrupa Birliği'nin gerek İstanbul Sözleşmesi'nin dile getirdiği standartların "liberal değerler"i temsil ederek potansiyel üyelere zorunlu hale geldiğine dikkat çekenler de var. Kredi teminatı almak, borsa işlemi yapabilmek bu normlara uymaya bağlıydı, Er-

---

maya hakkı olmadığını mahkemeye hatırlatmıştı. Bkz. Amy Howe, "Supreme Court Rules Website Designer Can Decline to Create Same-Sex Wedding Websites", SCOTUSblog, 30 Haziran 2023.

63. Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk, *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*, Londra: Routledge, 2021.

doğan ve Orbán gibi devlet liderleri bu durumun kabul edilemez olduğunu, kültürel değerlerin dışarıdan dayatıldığını ilan etmişti. Ülkelerinde dikkate değer sayıda insanın bu kriterlere katılmasının belli ki hiçbir anlamı yoktu, zira bu insanlar da Batılılaşmış yahut yabancı değerlerle veya "ideoloji"yle kirlenmiş kişiler diye yorumlanabiliyordu. Avrupa Birliği kadınlara yönelik ayrımcılığı engellemeyip ortadan kaldırmaya, kadınları ev içi şiddetten korumaya ve LGBTİA+ kişilerin haklarını kabul edip desteklemeye yönelik yasaları da içeren uygulamalarını "Avrupalılaşma" sürecinin[64] bir parçası olarak ifade ediyordu. Avrupa Birliği'yle iş yapmaya çalışan ülkeler söz konusu yasalarının hükmünü kabul etmek durumundaydı ki bu yasalarla insan hakları arasında kurulan bağ son on üç yılda gittikçe arttı. Slovenya'dan feminist akademisyen Maryna Shevtsova'ya göre aynı zamanda, eski Sovyet devletleri Sovyet rejiminin dayattığı sekülarizm biçimlerine tepki gösteriyor, Hıristiyan Ortodoks Kilisesi devlet iktidarında önemli bir ortak haline geliyordu.[65]

Shevtsova'ya göre Gürcistan ve Ukrayna'daki Ortodoks Kiliseleri, AB ve NATO'ya üye olma imkânının peşine düşmüşken bile Rus Ortodoks Kilisesi'ne ne kadar yakın duracaklarına karar vermek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla "LGBTİ haklarının Avrupalılaşması, jeopolitik bir sorun haline geldi". Rusya 2014'te Kırım'ı ilhak edip Ukrayna, Donbas'taki varlığını güçlendirirken ailenin "fıtrata uygun" biçimine, heteroseksüelliğin "fıtrata uygun" statüsüne ve tayin edilen cinsiyetin değişmezliğine odaklanarak Ortodoks Hıristiyan aile değerleri ile Avrupa normları arasındaki zıtlığı daha da vurgulamaya çalışıyordu. Putin "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin dayatması sayılan, gerek ayrımcılık gerek şiddet karşıtı bir sürü yasayı anlatırken "Geyrupa" tabirini kullanmıştı. Rusya'dan kopup daha da özerklik kazanmaya çalışan Gürcistan ve Ukrayna gibi bölgelerdeki kiliseler, 1990'ların başında ülkelerin özgürlüklerini ilan etmesinden sonra ikilemde kalmıştı. Nikita Sleptcov'un ifadesiyle "muhafazakâr he-

64. Bkz. Maryna Shevtsova, "Religion, Nation, State, and Anti-Gender Politics in Georgia and Ukraine", *Problems of Post-Communism* 70, no. 2 (2022): 163-74.

65. *A.g.y.*, s. 166-67, 172.

tero-milliyetçiliğin" izinden gidebilir (ki Moskova Patrikhanesi'nin önerdiği de buydu) veya Avrupa'nın toplumsal cinsiyet ve cinsellik normlarıyla ortak bir zemin bulmaya çalışabilirlerdi. Bazılarına göre "toplumsal cinsiyet" ulusal kimliğin yok edilmesi tehdidini taşır hale geldi, hem de eski Sovyet rejimi karşısında ulusal kimliklerin ortaya konduğu sırada. Nitekim son yirmi-otuz yılda Ortodoks kiliselerinin önemi gittikçe arttı, bunlar yeni ulusal kimliğin simgesi haline geldi.[66] Bir yandan geleneksel değerlere karşı çıkmaları mümkün değildi. Diğer yandan ilginçtir, bağımsızlıkları Avrupa'yla aralarındaki bağlara dayalıydı, ama Avrupa hukuki yapılarında değişiklik talep ediyor, onlar da bu değişiklikleri farklı farklı ölçülerde yerine getiriyordu (bazen değişiklikleri uygulama niyeti gütmeden sırf simgesel düzeyde, bazen de Doğu Avrupa'da "seçmece Avrupalılaşma" denildiği şekilde sırf seçmece usulüyle). Örneğin ayrımcılık yasağına uyma sözü verebiliyorlardı, fakat bu sözün simge olmaktan öteye geçmemesi, ancak kısmen uygulanması, hatta kasten uygulanmaması sağlanıyordu.

Elinizdeki kitap toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin tam tarihçesini çıkaramayacak olsa da yakın dönemdeki geçmişinin bir kısmından bahsetmek "toplumsal cinsiyet" diye geçen fantazma kümesinin nasıl olup da kiliseyle devletin resmi politikalarındaki savlarla retorikte yer edindiğini görmek açısından önemli, neticede bu politikalar dünyanın dört bir yanındaki kadınlar, translar ve *queerlerin* yanı sıra otoriterliği gittikçe artan yönetimlerde yaşayanların da hayatları üzerinde muazzam boyutlara varan sonuçlara yol açıyor. Bu nedenle Vatikan'ın görüşlerine daha da dikkatle eğilecek, toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketi koşullandıran fantazma sahnesinin nasıl olup da iddialara sızdığını, gerek toplumsal gerek siyasal alanda daha katı düzenlemelere yol açtığını, hatta rasyonalite timsali, rasyonalite savunusu diye sunulduğunu anlamaya çalışacağız.

66. Nikita Sleptcov, "Political Homophobia as a State Strategy in Russia", *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective* 12, no.1 (2017): 140-61.

2

Vatikan'ın Görüşleri

MUHAFAZAKÂR EVANJELİKLERİN toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin üzerinde muazzam boyutlara varıp süregiden nüfuzuna dair bazı örnekleri ele aldık, ancak karşımızdaki sahneyi kuranın Vatikan olduğunu söyleyebiliriz. Önceki bölümde bahsettiğim üzere, Joseph Ratzinger Mayıs 2004'te, yani Papa ilan edilmeden bir yıl önce Katolik Kilisesi İman Öğretisi Cemaati'nin başındaydı; Katolik Kilisesi piskoposlarına hitaben bir mektup yazmış, bu mektup da geniş çapta dolaşıma girmişti. Kaleme aldığı bu belgede "kadın sorunları" konusunda başat iki yaklaşım olduğunu belirtiyordu. Birinci yaklaşım kadınların tabi kılınmasının altını çizerken ikincisi erkeklerle kadınlar arasındaki farkları inkâr ediyor, bunları "salt tarihsel, kültürel koşullanmanın etkisi olarak görüyordu". "İnsanın şahsı"na dair hatalı izahından hareketle Ratzinger cinsiyetle toplumsal cinsiyet arasındaki farkı açıklamaya çalışıyordu: "Cinsiyet diye tabir edilen fiziksel fark asgari düzeye çekilirken toplumsal cinsiyet diye tabir edilen salt kültürel öğe azami düzeyde vurgulanıp asli sayılıyor."

Ratzinger bu ayrımın ardında eşitliği artırıp kadınları biyolojik belirlenimcilikten kurtarmanın yattığını kavrasa da insanları bu fikrin taşıdığı tehlikelere karşı uyarmaktan da geri kalmıyordu. Ona göre bu ayrım "aileyi, ailenin anne babadan oluşan iki kişilik fıtri yapısını sorgulayan, çokbiçimli yeni cinsellik modelinde eşcinsellikle heteroseksüelliği neredeyse eşdeğerli hale getiren ideolojilere ilham

vermiştir". Ratzinger karşı çıktığı toplumsal cinsiyet kuramının "biyolojinin koşullamasından kurtulmayı amaçlayan insanın uğraşı" olduğunu düşünür. Ona göre "insan biyolojisinin koşullaması" değişmezliğiyle tanımlanan biyolojik niteliklerden müteşekkildir. İddiasına göre insan kendini "keyfince kurmak"ta özgür olursa özünü yıkıma uğratır.[1]

Ratzinger'ın serbestliğin yoldan çıkması, yani azgınlık diye yorumladığı toplumsal cinsiyet insanın özünü yok etme özgürlüğüymüş meğer. Karşı çıktığı bakış açısına göre toplumsal cinsiyet, ikili cinsiyet buyruğu sayılan doğa yasasının aksine tarihsel, kültürel bir sonuçtur. Fakat toplumsal cinsiyet tarihin sonucu olmaktan ibaretse kişisel özgürlüğün aşırıya kaçmasını hangi açıdan temsil ediyor olabilir ki? Ratzinger görüşlerini dayandırdığı metinlerin hiçbirinin bahsini geçirmediğinden kafasındaki kuram her neyse doğru temsil ediyor mu diye karar vermemiz mümkün değil. Fakat kültürel bir sonuç olduğuna dair fikre karşı çıkmasının toplumsal cinsiyeti ancak Tanrı'nın takdiriyle bünyeye bürünen, yani yaratılan cinsiyet saymasından kaynaklandığı anlaşılıyor. Üstelik "kendi bünyesini kendi yaratma" fikri insan özgürlüğündeki tehlike potansiyelini akla getiriyor ki Vatikan'a göre Tanrı'nın yaratma gücünü çalmak anlamına geliyor bu. Hatta Papa Benedictus 2008'deki Noel hitabında tam da bunu söylüyordu: "'Toplumsal cinsiyet' tabirinde ifade bulup anlaşılanlar nihayetinde insanoğlunun yaradılıştan, Yaradan'dan kurtulma çabasına dönüşüyor genelde."[2]

Pekin'deki Kadın Konferansı'nda yer alan Vatikan temsilcileri daha 1995'te bile "toplumsal cinsiyet gündemi"ni "bireyciliğin abartılı hali" olmakla suçluyordu.[3] İnsan dünyasına uyan tek "yaratma"

1. İman Öğretisi Cemaati, "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Collaboration of Men and Women in the Church and in the World", Roma, 31 Mayıs 2004, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_en.html.

2. Papa XVI. Benedictus, "Address of His Holiness Benedict XVI to the Members of the Roman Curia for the Traditional Exchange of Christmas Greetings", konuşma, Vatikan, 22 Aralık 2008), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2008/december/documents/hf_ben-xvi_spe_20081222_curia-romana.html.

heteroseksüellerin evliliğindeki cinsel üremedir. Mary Anne Case'in Vatikan'ın toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerini ele aldığı yazılarında dikkat çektiği üzere, Ratzinger daha 1985'te, radikal feminist diye tabir ettiği kişiler istediklerini elde ederse cinsiyetler arasındaki farkların birbiri yerine geçebilir hale bürüneceğinden endişe duyuyordu: "Erkek mi? Kadın mı? Artık bunlar bazılarına göre miadını doldurmuş, anlamsız, hatta ırkçı sorular."[4] Ratzinger'a göre o dönem kafasındaki "radikal feminizm" ne kadar sorunluysa belli bir hümanizm öğretisi de o kadar sorunluydu. Bu öğreti erkekle kadın arasındaki farkı önemsizleştiriyordu ki kendisine göre insanı tam da bu kutupluluk *tanımlar*. Bu ayrımın yanı sıra ayrıma uygun düşen tamamlayıcılığın yokluğunda "insan" çöker. İlerici çevrelerin kanaatine göre Papa Franciscus, Ratzinger'dan ilerici olsa da daha evvel gördüğümüz üzere toplumsal cinsiyetin yıkıcı gücünü (Lively'yi çağrıştırarak) "Nazizm"e, hatta "nükleer savaş"a benzetip Ratzinger'ın retoriğini şiddetlendiren ondan başkası değildir.

Ne ilginçtir ki "tamamlayıcılık" öğretisi insanı kadın/erkek diye sınırlayıp bu ayrımı Tanrı'nın yarattığını öne sürmekle kalmaz, evliliğin de ancak heteroseksüellere özgü olmasını şart koşar. Tamamlayıcılık öğretisinin tarihte temeli olup olmadığını sorgulayan ilahiyatçılar da çıkmış, hatta bazıları "tamamlayıcılık" anlayışının Kilise öğretisinde anca yirminci yüzyılın ikinci yarısında, gerek feministlerin gerek lezbiyenler ile geylerin hareketlerine cevaben meydana çıktığını ikna edici savlarla ortaya koymuştur.[5]

3. Bkz. Mary Anne Case, "After Gender the Destruction of Man? The Vatican's Nightmare Vision of the 'Gender Agenda' for Law", *Pace Law Review* 31, no. 3 (Haziran 2021): 808. Ayrıca bkz. Sara Garbagnoli'nin sunduğu etraflı tarihçe: "Against the Heresy of Immanence: Vatican's 'Gender' as a New Rhetorical Device Against the Denaturalization of the Sexual Order", *Religion and Gender* 6, no. 2 (2016): 189.

4. Kardinal Joseph Ratzinger ve Vittorio Messori, *The Ratzinger Report*, San Francisco: Ignatius Press, 1985, s. 15, alıntılayan Case.

5. Bkz. Mary Anne Case, "The Role of the Popes in the Invention of Complementarity and the Vatican's Anathematization of Gender", *Religion and Gender* 6, no. 2 (2016): 155. Case'in ifadesiyle, "Vatikan'a göre tamamlayıcılık 'erkekle kadın'ın 'insan olarak haysiyetlerinin eşit' olmasını gerektirir ancak bu eşitliğin da-

Papa Franciscus gerek evliliğin gerek ailenin kadınla erkek arasındaki ayırt edici, münhasır bağ olarak korunmasında "tamamlayıcılığın" gerekli olduğunu 2014'te açıkça ortaya koymuştur. Heteroseksüellikte "değişmez tek bir model" olduğu fikrini reddetse de heteroseksüellerin evliliğini "güzellik abidesi" sözüyle övmüştür. Heteroseksüellerin ayrıcalığı sayılan aile Papa'ya göre "değerleri, ülküleri 'teneffüs etme'ye başladığımız asıl yer" olmasına rağmen "göreneklerde, ahlaktaki bu köklü değişiklik sık sık 'özgürlük bayrağı'nı dalgalandırmış, ancak aslında sayısız insanı, özellikle de en fakirleri, en savunmasızları hem maddi hem manevi anlamda yıkmıştır. Evlilik kültürünün çökmesinin yoksulluğun artmasıyla, bir sürü toplumsal illetle ilişkili olduğu her zamankinden daha açıktır. Bu illetlerin kadınlar, çocuklar ve yaşlılar üzerindeki etkisi orantısızdır. Bu krizden en çok zarar gören hep onlardır".

Yukarıdaki konuşma Papa'nın, çocuğunu tek başına büyüten anne ya da babalara, boşanıp yeniden kurulan ailelere, üreme teknolojilerine başvuran gerek ailelere gerek kişilere, kürtaj hakkına, lezbiyen ve geylerin evliliğine, *queer* akrabalığa karşı çıkarken solcu retoriğe başvurma stratejisini güttüğü örneklerden yalnızca biri. 2014'teki aynı konuşmasında "aile krizi"nin "insan kaynaklı ekolojik kriz yaratması"na da değiniyordu. Bu açıklamalar esnasında yinelediğine göre "bir arada yaşamanın temelinde aile yatar, aile toplumsal parçalanmaya karşı güvence sağlar", ayrıca gençliğin "geçici olanın zarar veren zihniyeti"nden korunması gerekir diyerek gençlerin kısa

---

yanağı da, tezahür ettiği nokta da 'fiziksel, psikolojik ve ontolojik' açıdan öze bağlı, tamamlayıcı farklardır (Ratzinger 2004). Vatikan'ın aklından geçen öze bağlı farklar ağırlıklı olarak, laik hukukta cinsiyet basmakalıpları diye nitelendirilecek şeylerdir, tamamlayıcılık taraftarlarının çoğu bu basmakalıpları reddetmez, bilakis benimser (Kuby 2008)". Case'e göre "Vatikan'ın cinsiyetlerdeki tamamlayıcılığı önce teolojik antropolojisinin temeline koyup benimsemesi, sonra da bu antropolojiyi seferber etmesi son elli yılda olmuştur. Söz konusu seferberliğin ardında Birleşmiş Milletler'in 1995'te Pekin'de düzenlenen Kadın Konferansı veya 2013 baharında eşcinsel çiftleri kapsayacak şekilde 'mariage pour tous' (herkes evlenebilsin) yasasının çıkarılmasına karşı düzenlenip binlerce Fransız vatandaşını bir araya getiren *La manif pour tous* (herkes protesto edebilsin) protestoları gibi çeşitli bağlamlarda laik hukuku nüfuz altına alma çabası yatar".

dönemli ilişkilerden veya rasgele cinsel ilişkiye girmekten caydırılmasını öneriyordu. Papa açıklamalarına kendi "ekoloji" anlayışını geliştirip doğanın kanunu konusuna geri dönerek, Katolikliğin temelini oluşturan "antropoloji"ye dair önceki fikirlere katılarak son vermişti. Fikirler derken insanın kadınla erkek diye yaratıldığına, bu nedenle de insanın kendi bünyesini kendisinin yaratmasının tehlikeli bir günah olduğuna dair fikirdi mevzubahis. Papa konuşmasını şu uyarıyla sonlandırmıştı:

> Tuzağa düşüp ideolojik kavramların kuşatmasında kalmamalıyız. Aile antropolojik bir hakikattir, dolayısıyla toplumsal, kültürel, vs. bir hakikattir. Aileyi tarihin bir ânında cazip gelip sonra düşüşe geçen ideolojik kavramlarla tanımlayamayız. Bugün *muhafazakâr aileden*, *ilerici aileden* bahsedilemez: Aile ailedir! İzin vermeyin bu ya da başka ideolojik kavramların sizi nitelemesine. Ailenin kendine ait bir gücü vardır.[6]

Aileye dair her türlü tanımlamayı bastırma çabası aileyi kabul edilebilir tek bir biçimde muhafaza etmeye yarar. Aileyi baştan biçimlendirmeye yönelik her türlü çaba, aile sayılmayan akrabalık düzenlemeleri fikrine doğru ilerlemeye yönelik her hamle "ideolojik" denilerek göz ardı edilir. Fakat *halihazırda var olan alternatif akrabalık imkânlarının göz ardı edilmesi* hiç şüphesiz ideolojik bir hamledir! Tek bir toplumsal yapının hem evrensel hem zorunlu olması başka nasıl sağlanabilir ki? Öne sürdükleri argüman ailenin kendine özdeşliğini savunmaktan ibaret ki bu da her türlü kültürel, tarihsel çeşitlenmeyi göz ardı eden totolojik bir hamledir. "Aile ailedir!" demek malumu ilam etmektir ancak hakikatte dünyada halihazırda hayata geçmiş başka imkânların da önünü kapatma yoludur.

Malum sayılanı ilam etmek tartışmalı anlamları reddetme yoludur. Aile örneğinde ise, tek bir toplumsal yapı seçip onu idraki mümkün tek yapı ilam etme yoludur. Gerek *queer*'ler gerek feministler gerçekte akrabalığı örgütlemenin çok çeşitli yolları olduğunu iddia

6. Papa Franciscus, "Address of His Holiness Pope Francis to Participants in the International Colloquium on the Complementarity Between Man and Woman Sponsored by the Congregation for the Doctrine of the Faith", (konuşma, Vatikan, 17 Kasım 2014), https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141117_congregazione-dottrina-fede.html.

ederek karşılık verince mevcut karmaşıklığa, tarihe bağlı çeşitlenmeye dair bu basit açıklamaya "ideolojik" denir, yani yanlış olduğu, hatalı bir hükme dayandığı, bilinen hiçbir gerçekliğe denk düşmediği öne sürülür. Oysa akrabalığın çeşitli biçimler aldığı, iyi akrabalıkların destekleyici bakım ilişkileri sunduğu, kötü akrabalıklarınsa iyi bakılmaya en çok ihtiyaç duyanları canından bezdirip umutları söküp aldığı iddiası mevcut karmaşıklığın bakış açısından hareketle ortaya atılır.

Ailenin tekeşli heteroseksüel evlilikle kurulduğunda diretenler başka aile yapıları olduğunu bilir, üstelik ideoloji suçlamaları belli bir toplumsal yapının kaçınılmaz ve münasip sayılmasının yarattığı etkiyi muhafaza etme yöntemlerinden yalnızca biridir. Gördüğümüz üzere Vatikan'a göre heteroseksüel aile ve üreme insanı tanımlar hale gelmiştir, bu da söz konusu toplumsal yapıya girmeyenlerin tam anlamıyla "insan" fikrinden saptığı anlamına gelir. Vatikan heteroseksüel kutupluluğa dayanan insan tanımını ve heteronormatif aileyi teşvik ederken köklerini doğanın, doğa yasalarının öğretiye dayalı izahından alan "ekolojik" bir gerçeklik anlayışını da savunur. Haziran 2019'da Vatikan Katolik Eğitim Cemaati "Tanrı İnsanı Erkek ve Dişi Olarak Yarattı: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Kuramı Meselesi Üzerine Diyalog Kurma Yoluna Doğru" kitapçığını yayımlamıştı.[7]

7. Katolik Eğitim Cemaati, "'Male and Female He Created Them': Towards a Path of Dialogue on the Question of Gender Theory in Education", Vatikan, 2019, http://www.educatio.va/content/dam/cec/Documenti/19_0997_INGLESE.pdf. Gerçek sorunun "*cinsiyetin toplumsal cinsiyetten ayrılması*" olduğu iddiası için de aynı belgeye bakılabilir. Belge şu sözlerle devam ediyor:

Çeşitli "cinsel yönelimler" arasında olduğu ileri sürülen ayırıcı niteliklerin kökeninde bu ayrım yatıyor. "Yönelimler" artık erkekle kadın arasındaki cinsel farka göre tanımlanmıyor, ancak bireyin kendi belirlediği farklı biçimler alabiliyor, birey de tamamen özerk addediliyor. Dahası toplumsal cinsiyet kavramının herkesin kendi öznel zihniyetine bağlı olduğu düşünülüyor, yani insan kendine biyolojik cinsiyetiyle, dolayısıyla da başkalarının gözünde nasıl göründüğüyle örtüşmeyen bir toplumsal cinsiyet seçebiliyor (buna *transgender* deniyor). Doğa ile kültür birbirine iyice zıt konuma düşerken toplumsal cinsiyet kuramındaki önermeler cinselliğin son derece akışkan, esnek ve handiyse yerleşiklikten uzak boyutları anlamındaki "*queer*" kavramında birleşiyor. Tüm bunlar, bireyin önceden belirli cinsel tanımların hepsinden mutlak biçimde kurtulması, aşırı katı bulunan sınıflandırmaların or-

Toplumsal cinsiyetle biyolojik cinsiyetin birbirinden ayrılabileceği fikrini reddeden belge, *transgender* kimliğinin "fıtrat kavramını imha ettiği"ni ilan ediyordu.[8] Belgenin önemli sayılmasında ABD'de 6.200'den fazla Katolik okuluna gönderilmesinin payı vardı. İlginçtir, belgede "toplumsal cinsiyet"in kullanımdaki iki anlamının birbirinden ayrılmasıyla ilk bakışta açık fikirli yaklaşıma adım atılmış gibi görünüyordu. Bu ayrımdan bahseden asıl paragraf şöyle:

> Toplumsal cinsiyet kuramı meselesi üzerine diyalog kurma yolunda bir yaklaşım benimsemek istiyorsak insan bilimlerinin üstlenegeldiği, toplumsal cinsiyete dair koca bir araştırma alanı ile toplumsal cinsiyet ideolojisi arasındaki ayrımı akılda tutmamız hayati önem taşıyor. Papa Franciscus'un belirttiği üzere toplumsal cinsiyet ideolojilerinin "bazen anlaşılabilir olan özlemler"e uygun düştüğü iddia edilse de bunlar "sorgulanamaz ve mutlak hale gelsin, hatta çocukların nasıl yetiştirileceğini belirlesin" diye çalışılıyor, dolayısıyla da diyaloğun önü tıkanıyor. Öte yandan toplumsal cinsiyet üzerine başka çalışmalar, bunun yerine farklı kültürlerde erkeklerle kadınlar arasındaki cinsel farkın nasıl hayata geçtiğine ilişkin daha derin bir kavrayış geliştirmeye çalışıyor. İşte bu tarz araştırmaları dinlemeye, düşünmeye, önermeye açık olmalıyız.[9]

Vatikan bir yandan öğretiyi yorumlayıp baştan kuruyor. Diğer yandan gerek *queer* akrabalığı gerek gelenekdışı akrabalık düzenlemeleriyle çocuk yetiştirmeye yönelik yerinde yöntemler üzerine düşünmeyi diktatörlükle, doğanın yok edilmesiyle ilişkilendiriyor. Bir bakmışız ki "toplumsal cinsiyet", diktatörlüklerin (ki birçoğu gey ve lezbiyen yaşamlardan, cinsiyet konusunda kendi kaderini tayin etmekten hazzetmez) yükselmesiyle, iklim yıkımıyla ilişkilendirilmiş. Sonuçta demokrasiyi de dünyayı da koruyacak kimse kalmaz Kilise öğretisinden başka. Ortada argüman değil, birbirine bağlanan farklı bir sürü korku vardır (örneğin diktatörlük ve iklim yıkımı), toplumsal cinsiyet ise bu korkuların kaynağı değilse bile güçlü araçlarından biri olarak görülür.

---

tadan kalkması talebinde zirveye ulaşıyor. Bu durum özdeşleşilen cinsel yönelime, toplumsal cinsiyete göre derecesi de yoğunluğu da değişen yeni bir dizi nüans yaratacaktır.

8. *A.g.y.*, s. 14. 9. *A.g.y.*

Vatikan'ın takındığı tutum makulmüş gibi görünüyor. Ne de olsa Papa toplumsal cinsiyete dair yaklaşımlardan birini kabul edilebilir bulduğunu söylüyor artık. Fakat toplumsal cinsiyete yönelik bakış açılarından "dogmacı"yla "diktatörce"yi birbirinden ayıran çizginin, en iyi ihtimalle sabit durmadığı ortadadır. Kilise'ye göre "dogmacı" iyi sayılır çünkü insanın nasıl tanımlanması gerektiğine dair Hıristiyan dogmasıyla uyum içindedir. Kilise'nin görüşüne göre gereğince "insan" bilimlerinde yer alan (ki bu alan insanın Katoliklikteki tanımlarının ifadesi olarak görülür) düşünce tutumları ortada genişletilip dayatılan bir sürü diktanın olmasına ters düşer. İnsanın nasıl tanımlanacağını diktayla belirleyen dogma, insanın ikili cinsiyetle tanımlanması fikrine karşı çıkan toplumsal cinsiyetin "diktatörce" yaklaşımından nasıl oluyorsa farklıdır. Birincideki dikta ikinciye isnat edilen diktatörlüğün böylelikle karşıtı olarak ele alınır, ikisi arasındaki çizgi silinmişe benzer. Dahası, "diktatörce" feminizm de bir inşadır, gerek diktatörlükle gerek tiranlıkla ilgili korkuları soğurup "toplumsal cinsiyet" tabirinde birleştirir ki toplumsal cinsiyet de aslında özgürlük, eşitlik taleplerini yayıp geliştirmekte kullanılır büyük ölçüde. Kafanız mı karıştı? Zaten karışması lazım. Bu retorikle kurulan bağları takip edecek olursanız toplumsal cinsiyetin hem çocukların beynini yıkayan hem de doğayı yok eden diktatörce bir güç olduğunu görürsünüz. Vatikan'ın "doğa" yani fıtrat derken kastettiği, toplumsal cinsiyetlerin, cinselliğin münasip olduğu üzere üreme temeline dayandığı heteroseksüel evlilikte birleştirmesi gereken ikiliği, tamamlayıcılığı yaratan doğanın kanunu olsa da "doğa" birden yeryüzüne dönüşür, doğayı tahrip eden de hafriyatçılıkla ya da genel olarak fosil yakıtların çıkarılmasıyla uğraşan, petrole yatırım yapan holdingler, hükümetler değil de "toplumsal cinsiyet" oluverir.

Vatikan feminizmde cinsiyetle toplumsal cinsiyet hakkında birçok tartışma döndüğünü varsaymakta haklı, cinsiyetin belirlenmesiyle ilgili bilimsel açıklamaları ve cinsel ikibiçimciliğin eleştirisini ileride ele alırken bu tartışmaların bir kısmına değineceğiz. İki cinsiyet arasında biyolojik farklar olduğunda direten bazı feministler olsa da (ki buna "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministler de dahil) gerek biyoloji gerek doğa konusundaki fikirleri Vatikan'ın-

kilerle farklılık gösterme eğilimindedir. Cinsel farkın dil, tarih ve ruhu anlama biçimimize hayati bir çerçeve çizdiğini düşünen feministler dahi hiçbir yerde, cinsel farkın doğaya uygun (yani Tanrı vergisi) olduğunu savunmaz, Vatikan'ın erkeklerle kadınlar konusundaki fikirlerini şekillendiren, tamamlayıcılık varsayımlarıyla fıtrat karışımı görüşlerini benimsemezler.[10] Tanrı insanı erkek ve kadın olarak yarattığına, insanın başka yapısı olmadığına, kadınla erkeğin üremeye yardımcı teknikler olmaksızın cinsel yolla üremesinin Tanrı'nın takdiri ve dünyaya insan getirmenin tek yolu olduğuna göre bundan çıkarılacak "öğreti" açıktır: Söz konusu fikirleri savunanlar kürtaja ve gebelikten korunmaya, gey ve lezbiyen sekse, gey ve lezbiyen evliliğe, *transgender* hatta interseks kimliklerine karşı çıkmalıdır. "*Transgender*" da "interseks" de "uydurma" olarak görülür. Demek ki Vatikan mesele cinsiyet kategorilerine gelince hem bilimsel araştırmalara hem de toplumsal cinsiyet kuramına karşı tutum alıyor. Neyin "hakikat" sayılacağının ölçüsünü öğretisiyle uyum göstermekle sınırlandırıyor.

Daha önce sözü geçen 2019 tarihli belgede Vatikan "interseks" gibi tabirleri uydurma diye bir yandan reddederken diğer yandan da bu durumdan mustarip kişilere merhamet duyduğunu iddia eder. İkiliğin hormonlar, kromozomlar, birincil yahut ikincil cinsiyet özellikleri düzeyinde feshine hiç müsamaha göstermez. Vatikan'ın cinsiyetler arasında olduğunu savunduğu "fark", tamamlayıcılık öğretisinden kaynaklanır ki bu öğreti de gey ve lezbiyenlerin gerek evlilik gerek ebeveynlik haklarına, ayrıca interseks ve transların haklarına karşı siyasal muhalefetin zeminini hazırlar. Hatta tamamlayıcılık öğretisi Vatikan'ın Tanrı'nın takdiriyle yaratılma görüşüyle bağlantılıdır ve bu görüş kürtaj haklarına muhalefetin temelini teşkil eder. Çocukların "beyninin yıkandığı"na dair hiç kanıt sunmamakla birlikte Vatikan'ın kendi öğretisinin, rakip öğreti saymaktan öteye gidemediği bir kuramdan yükselen tehlikeli itirazlarla karşı karşıya olduğu-

10. Cinsel farka dair alternatif anlayış örnekleri için bkz. Juliet Mitchell, Jacqueline Rose, Elizabeth Weed ve Rosi Braidotti'nin çalışmaları. Ayrıca bkz. Mary C. Rawlinson ve James Sares (haz.), *What Is Sexual Difference? Thinking with Irigaray*, New York: Columbia University Press, 2023.

nu düşündüğü dikkate alınırsa, bu beyin yıkama fantazmasının belli bir işlev gördüğü anlaşılır. 2019 tarihli belgenin sırf ABD'de altı binden fazla Katolik okulunda dolaşıma girmesi bile Kilise'nin dogmasının gençliğe aşılanması gerektiğini, "toplumsal cinsiyet kuramı" nın sözümona ideolojisinin yerini Vatikan ideolojisinin almak zorunda olduğunu gösterir. Burada eğitime "diktatörce" yaklaşmak söz konusu değilse de kendini ortada başka hakikat olamazmışçasına sunan bir çerçeveyle karşı karşıyayız. Bu çerçeveyle bir taraftan, toplumsal cinsiyet ideoloğu diye anılan kişilerin insanların beynini yıkamasına karşı çıkılır ki "beyin yıkama" dedikleri kendi algıları, daha doğrusu yansıtmalarıdır. Diğer taraftan, bu çerçevenin otoritesinin gençlerin zihnine aşılanması istenir. Yani gençlerin zihnine illa bir otoritenin gireceği, içini inançla dolduracağı varsayılır, ama bu yetkinin başka kimsede olması istenmez.

Okulun hakikatin peşine özgürce düşülecek bir alan olduğunu savunmak öğretileri peşinen kabul etmeyi reddetmek anlamına gelir. Açık uçlu sorgulamaya değer verilmesi istenmesine cevaben "görecilik" yaygarası kopar bazen, fakat "göreciliğin" tek alternatifi dogma sayıldığına göre dogmayı dayatmak da ideolojik bir hamle haline gelir. Düşüncenin, tartışmanın önünü keser dogma; belirli sözcüklerin, temaların tartışılabilir hale gelmesini de engeller. Hakikati önemsiyor, hakikate ulaşmanın en iyi yolunun da açık uçlu sorgulamadan geçtiğini düşünüyorsak, açık uçlu sorgulamayı engelleyen bir taktiğin hakikatin peşine düşmenin de önünü kestiğini kabul ediyoruzdur. Bazılarına aşikâr gelse de tekrar etmekte fayda var: Vatikan'ın rakip saydığı öğretiyi diktatörlük ideolojisi diyerek alaşağı etme yönündeki stratejisi yetkin tek hakikat olarak *kendi* öğretisini dolaşıma sokmaktır. Toplumsal cinsiyet diktatörlüğü hayaletine Kilise otoriterliğiyle karşılık verildiğini, bunun da diktatörlüğün çocukların zihnini ele geçirmesini engelleyecek güç olarak pazarlandığını Kilise'nin suçlamalarını aynen iade etmeksizin de görebiliriz.

Vatikan öğretisinin yanlış olduğunu söyleyebilir, öncüllerinin neden geçerli olmadığını göstermeye çalışabiliriz. Katılmadığımız görüşlere itiraz etmeyi bırakacak değiliz elbette, fakat böyle bir yaklaşım Vatikan'ın dolaşıma soktuğu fantazmanın gücünü alt etmeye yet-

mez. Kimilerine göre Vatikan "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin Aristotelesçi-Tommasocu antropolojiye –yani takdiri ilahiyi zaman içinde açığa çıkaran evrensel ve değişmez "insanoğlu" fikrine– ters düştüğünü düşünüyor.[11] Daniel P. Horan, Katolik Kilisesi'nin toplumsal cinsiyetle ilgili görüşlerini şekillendiren "13. yüzyıldan kalma sahte bilimi" bırakması, Katolik Eğitim Cemaati'nin Hıristiyan Antropolojisini, yani insanı öze bağlı tamamlayıcı bir ikilikten, erkekle kadından ibaret görme konusundaki kararlılığını gözden geçirmesi gerektiğini söylüyor. Daha önce gördüğümüz üzere, Katolikler "toplumsal cinsiyet"in karşı çıktığı temel Katoliklik ilkesinin tamamlayıcılık öğretisi olduğunu düşünür. Sorun "toplumsal cinsiyet kuramı"nın cinsiyetlerin doğaya uygun (yani Tanrı vergisi) farkını inkâr etmesinin yanı sıra "erkekle kadın arasındaki fıtri karşılıklılığı" da reddetmesidir.[12] 2019 tarihli belge "toplumsal cinsiyet kuramı"nın bu hatalı yorumunun, cinsiyetlerin doğaya uygun (tamamlayıcı) farkına bağlı kalan yorumdan ayrıldığına açıklık getirir. Dahası, bu hatalı yoruma göre "gerek cinsel kimlik gerek aile 'değişkenliğe', 'akışkanlığa' tabidir ki bunlar da genelde hislerin, isteklerin alanında yer alan karman çorman özgürlük anlayışından başka bir temele dayanmayan postmodern kültürün veçhelerini tanımlar".[13]

O halde Vatikan, kadın erkek diye gördüklerinin çeşitli kültürel bağlamlarda nasıl farklı biçimlerde yaşanıp yorumlandığını dikkate alabilir. Böyle sorgulamalar –Vatikan'ın ifadesiyle– insan bilimlerindeki "kavrayış"ı geliştirir. Fakat erkekle kadın kategorilerini değişken saymak hiçbir zaman mümkün değildir, bunun sebebi de biyoloji bilimlerinin bu farkı tartışmaya yer bırakmaksızın ortaya koyması değil, Kilise öğretisinin hem tamamlayıcılığı hem hiyerarşiyi, kadınla erkeğin gerek aile gerek kamu yaşamında ayırt edici rollerinin olmasını, ailenin kati surette heteronormatif yapıya göre düzenlenmesini, Tanrı'nın yaratma gücünün Tanrı'nın takdiri olan evlilikte

11. Daniel P. Horan, "The Truth about So-called 'Gender Ideology'", *National Catholic Reporter*, 24 Haziran 2020, https://www.ncronline.org/news/opinion/faith-seeking-understanding/truth-about-so-called-gender-ideology.

12. Katolik Eğitim Cemaati, "'Male and Female He Created Them'", s. 11.

13. *A.g.y.*

heteroseksüel üremeyle devam etmesini gerektirmesidir. Vatikan'ın feminizmin iyisi var kötüsü var diye son dönemde ayrıma gitmesinin altında toplumsal cinsiyeti bazılarının "ideolojik" yani yanlış yollarla seferber ettiğine, bazılarınınsa "insan"ın hâlâ tamamlayıcılık anlayışına göre tanımlandığı insan bilimlerine bağlılığını sürdürdüğüne dair fikir yatar.

Kilise'nin toplumsal cinsiyetle ilgili görüşlerini temsil eden, çeşitli dillerde bir sürü yazı bastırıp bunları çeşitli piskoposluk konseylerinde dolaşıma sokan yazarlar Vatikan'ın tutumunu bilfiil yayıp güçlendirmiştir. Bu tumturaklı yazılar muhafazakâr bir etki icra etmiş; kamu politikalarını, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimin yanı sıra eğitim politikalarıyla ilgili yasaları, özellikle ilk ve orta dereceli okullardaki öğretimi nüfuzları altına almışlardır. 1995'te "toplumsal cinsiyet"in kadınlar açısından kötü olduğunu belirtip tehlike çanlarını çalan Dale O'Leary'nin Vatikan üzerinde bilhassa nüfuzu vardı, 1995'te Birleşmiş Milletler Kadın Konferansı'nın Dördüncüsü'nde Vatikan'ı temsilen konuşup "kürtaj soykırımı" yarattığını düşündüğü Roe-Wade davası* kararına itirazını dillendiren Mary Ann Glendon için de aynısı geçerli.[14] Belçika'da Marguerite Peeters ve Michel Schooyans, Almanya'da Gabriele Kuby, Polonya'da Dariusz Oko ve daha önce adı geçen Lacancı Katolik papaz Tony Anatrella önemli diğer isimler arasındadır.[15]

Vatikan'ın toplumsal cinsiyetin insanı, aileyi, ulusu ve Tanrı vergisi doğa düzenini, fıtratı yıktığını söyleyip "eleştirme"sinin nüfuzu azımsanmamalıdır, ilerici gündemler sayesinde bariz kazanımlar elde edilen bölgelerde dahi etkisi vardır. Papa'nın memleketi Arjantin

* ABD'de 1973'te kürtajın anayasal hak olarak tanınmasını sağlayan tarihi dava. ABD Yüksek Mahkemesi bu kararı 2022'de geri çekerek pek çok eyalette kürtajın sınırlandırılıp engellenmesinin önünü açtı. Farklı eyaletlerdeki güncel duruma ilişkin bir harita için bkz. https://www.nytimes.com/interactive/2024/us/abortion-laws-roe-v-wade.html. *–ç.n.*

14. Mary Ann Glendon, açılış konuşması, Birleşmiş Milletler Kadın Konferansı, Pekin, Çin, 5 Eylül 1996, *Abortion and Divorce in Western Law*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989.

15. Mary Anne Case, "Trans Formations in the Vatican's War on 'Gender Ideology'", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 44, no. 3 (2019): 643-44.

toplumsal cinsiyet özgürlüğü konusunda yasaları en ilerici ülkedir, insanlar toplumsal cinsiyetini tıbbi veya psikolojik onay alınmaksızın keyfine göre seçebilir. Jorge Scala'nın 2010'da yayımlanan *La Ideología de Género* (Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi) kitabı, 2012'de çıkan ilerici Toplumsal Cinsiyet Kimliği Yasası'na tepki olarak İspanya, Arjantin ve diğer Latin Amerika ülkelerinde, ertesinde de Portekizce baskısıyla Brezilya'da hem Katolik hem de Evanjelik Hıristiyan toplulukları arasında geniş çapta dolaşıma sokulmuştur. Gerek iklim değişikliğini yalanlayan gerek Franco İspanyası'nı revizyonist yaklaşımla ele alan eserleri basan Sekotia'dan çıkmış bu kitap uluslararası bir kampanyanın gündemini belirlemişti: Bu kampanyaya göre "toplumsal cinsiyet ideolojisi" aileyi de ulusu da yok edebilecek güçtedir, okullardaki varlığı beyin yıkamadan farksızdır, zamanımızın totaliter ideolojisidir. Scala daha 2005'te Peru'dayken toplumsal cinsiyet ideolojisinin "mutlak özerklik" fikrini, toplumsal cinsiyetin biyolojinin gerektirdiği hiçbir sınırlandırma olmaksızın "inşa edilebileceği" düşüncesini teşvik ettiğini ileri sürüyordu. Ancak "biyoloji" derken kastettiği, Katolik Kilisesi'nin tanımındaki doğa yani "fıtrat"tı. Heteroseksüel evliliğin tek seçenek olmamasına karşı çıkıyordu. Toplumsal cinsiyet ideolojisi istediğini başarırsa evliliğin değeri "eşcinsel birliktelikler, çokeşlilik, cariyelik, hatta oğlancılık"la bir olurdu.

Bu örnekte evliliğin heteroseksüellere özgü niteliğini tartışmaya açmak çocukların cinsel anlamda istismar edilmesiyle ilişkilendiriliyor. Buna göre, yetişkinlerin cinselliğinin çocuklara yönelik bir tehdit haline gelmesini ancak heteroseksüel birliktelik engelleyebilir. Heteroseksüel evlilik cinselliğe imkân veren tek toplumsal yapı olmaktan çıkarsa belirecek seçeneklerin hiçbiri korkunçlukta birbirinden aşağı değil belli ki. Eşcinsel evliliği ahlak açısından bakıldığında oğlancılığın dengi haline geliyor. İkisi arasındaki ahlaki ayrımı çökerten eşcinsellerin evlenme hakkını savunma hareketi değil, heteroseksüel evlilik tek seçenek olmaktan çıkınca meydana gelen ahlak göreciliğidir. Baraj kapakları açılır, çokkatmanlı psikososyal fantazi gürül gürül akarak güç kazanır. Aynı mantık toplumsal cinsiyet ideolojisinin pedofiliyi teşvik ettiği, hatta *zaten* pedofili olduğu görüşüne

de yol açar. Scala'ya göre toplumsal cinsiyet ideolojisinin yirminci yüzyıla ait, dünya çapında yıkım getirmiş siyasal ideolojilerden farkı yoktur. İdeoloji olarak adlandırılıp yıkıcı addedilen diğer ideolojilere benzetilmesiyle toplumsal cinsiyetin kendisi de yıkıcı bir ideoloji haline gelir. Nasıl ki Almanya'da Gabriele Kuby toplumsal cinsiyetin ancak totaliter biçimde dayatıldığı sürece amaçlarına ulaşabileceğini savunuyorsa aynısı Scala için de geçerlidir. Burada "ideoloji" hem siyasal bakış açısı hem toplumsal hareket hem de eski totalitarizmin yeni bir biçime bürünerek bir daha su yüzüne çıkması anlamındadır. Scala'ya göre zihin totaliter tekniklerle üç alanda ele geçirilir: kitle iletişim araçları, örgün eğitim ve yeni çıkan hukuk normları. Kendisi ortada acil bir durum olduğunu, güçlü bir muhalefetin yükselmesi gerektiğini düşünür, zira toplumsal cinsiyet yok edilmezse totalitarizm kazanacak, bundan en büyük zararı da çocuklar görecektir. Çağrışımları kullanarak hezeyan yaratılır ki bu çağrışımların meydana getirdiği fantazma totalitarizmin gücünü kullandığından yok edilmesi gerekir, üstelik karşısında durup savaş verilmezse "mutlak" hale gelecektir.

Güçlü fantazinin hem alttan alta hem de açıktan nasıl kurulduğunu görmek mümkün fakat Scala'nın mantığındaki sıralama kendi savını çürütecek nitelikte. Madem cinselliğin heteroseksüel evlilik dışında bir yapısı olamaz, öyleyse diğer her şey normatiflikdışı, yani "sapkınlık"tır. Lezbiyen ve geylerin evliliği oğlancılığa, pedofiliye eşdeğer hale gelir, ahlak açısından bakıldığında iki taraf da heteroseksüel evlilik normuna aynı uzaklıkta görülür. Lezbiyen ve gey hareketinin çocuklara yönelik cinsel istismara karşı çıkması, üstelik onlarca yıldır istismar ettiği çocuklara ödediği tazminatlardan sonra iflas riskiyle karşı karşıya kalanın bizzat Katolik Kilisesi olması pek önem arz etmez.[16] Çocuk istismarlarının başına bela olmasıyla uğraşan Kilise çocuk istismarının kökenini dışsallaştırarak gerek cinsellik gerek toplumsal cinsiyet açısından azınlıkta kalanlara atfeder ki bu azınlıklar ekseriyetle rıza üzerine dikkatle düşünmüş, hukuk

16. Güncel istatistikler ve hikâyeler için bkz. Papaz İstismarı Mağdurları Ağı (SNAP) internet sitesi: https://www.snapnetwork.org.

çerçevesinde rızaya dayanarak hareket eden yetişkinleri savunmuş, toplumsal özgürlük uğruna sahada, sokakta mücadele vermiş kişilerdir. Böylece Kilise tüm itibarını yitirdiğini, bu itirazı dillendirebilecek konumda olmadığını görmezden gelir. Kendi işlediği suçlardan başkalarını sorumlu tutmak suretiyle kendi istismar geçmişinin hayaletini gerek cinsellik gerek toplumsal cinsiyet açısından azınlıkta kalanlara yansıtıp dışsallaştırarak ahlak açısından muazzam boyutlara varan bir hataya düşer.

Kilise'nin göreciliğe karşı çıkma savını ileri sürerken fantazma boyutunu nasıl kattığına, savın kanıtlanmasını, daha doğrusu etki bırakmasını sağlama konusunda, korku salan figürlere nasıl bel bağladığına dikkat ettiniz mi? Kışkırtıcı retoriğe nasıl da bir anda teslim oluyor mantık. Madem cinselliğin ahlaka uygun tek bir yapısı var, o da heteroseksüel evlilik, öyleyse heteroseksüellerinki kadar mümkün ve değerli seçeneklerin olduğunu söyleyenler göreciden başka bir şey değildir. Ayrıca göreciler ahlaki ayrım gözetmeyi reddeder, daha doğrusu ayrım gözetemezler, zira görünüşe göre kendi başlarına iyiyle kötüyü ayıramaz, dolayısıyla ortada bir zarar varsa da kınayamazlar. Görünüşe bakılırsa görecilere göre her şey mubahtır: Pedofili, çocuklara yönelik cinsel taciz, gençlerin beyninin yıkanması... Lezbiyen, gey ve biseksüel örgütlerinin genelinin çocuklara yönelik cinsel tacizi ve istismarı kendileri de bunların etkilerinden ekseriyetle mustarip olduklarındandan kınamaları, cinsel rızanın *queer* etiğin merkezinde yer alması veya çocuk pornosunun korkunç bir istismar olması önemli değildir. Hangi yaşta olursa olsun kimseye kendi iradesi dışında öğreti aşılanmamalıdır. Fakat bu açık etik ilkelerin hiçbiri, gey ve lezbiyenlerin cinsellikleri sebebiyle hiçbir şekilde ahlaki duruşu, ahlaki muhakemesi olmadığını savunan Scala'nın aklına hayaline sığmaz. Bazı insanlar cinselliği, hayat arkadaşlığını ve akrabalığı örgütlemenin birden fazla yolu olduğunu savunduğundan ahlakdışı bir görecilikle (yani "postmodernizm"le) yahut ahlakın iflasıyla suçlanır, hatta bizzat nihilizmi temsil ve teşvik eder hale gelirler.

Oysa gerek feminist gerek LGBTQİA+ hareketleri, öte yandan ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin hepsi şiddetin de sömü-

rünün de hem devlet hem din yetkililerinin suç ortaklığıyla yüzyıllardır tanınmadan, onarılmadan sürdürüldüğü kanaatinde ortaklaştığına göre bu hareketlerin güçlü normatif bağlılıkları muhafaza ettiği, güçlü ahlaki muhakemeler yürütüp durdukları şüphe götürmez. Söz konusu hareketleri dikkatle izleyenlere bunun açık gelmesi gerekir fakat durum hiç de öyle değil. Bu hareketlerin ortak normlarından bazıları şunlardır: Yaşanabilir bir dünyada yaşayabilme hakkı; sevme, yaşama ve nefes alma hakkı, sağlık hizmetine, barınmaya ve besine erişme hakkı; mülksüzleştirme, hapsedilme ve şiddet gibi tehditlerden azade olma hakkı. Elbette haksızlık saydıklarından karşı çıktıkları bazı "ahlaki ayrımlar" vardır, heteroseksüel evliliğin diğer cinsel yakınlık veya akrabalık biçimlerine yeğ olduğu veya melezleşmenin ulusun temelini tehdit ettiği iddiaları örneğin. Ayrıca evet, bu hareketlerin üyeleri cinsel hayatın onaylanmaya değer biçimleriyle zorlama veya şiddet içerdikleri yahut zarara yol açtıkları için açıkça kınanması gereken biçimlerini birbirinden ayırır. Hepimizin gözetmesi gereken bu ayrımı yapabilmenin cinselliğin değer görmeye layık tek bir biçimi olduğunu, ona da heteroseksüel evlilik dendiğini kabul etmeyi gerektirdiği söylenemez. Buna rağmen Scala heteronormatif evlilik ve üremenin idrake elverişli yapısı, münhasır değeri ve üstünlüğü üzerine kurulu ahlak düzenine bağlılık duymaksızın ahlaki muhakeme yürütülemeyeceğini, bunun da nihilizmi getireceğini düşünür. Ortadaki gerçek bir sav mı, yoksa Scala'nın korktuğu, başkalarının da korkması gerektiğine inandığı potansiyel tehlikeyi çağrıştırmak üzere halka yaydığı bir nevi rüya sekansı mıdır? Scala'nın artık birçok insanın katıldığı görüşüne göre, evlilik ve ebeveynliğin heteronormatifliğe özgü toplumsal yapılarını kaybetmesiyle birlikte Pandora'nın kutusu açılmış, gerek kaotik gerek tehlikeli cinsellik biçimleri ortaya saçılmış, bunların hepsi de çocukları tehlikeye atmıştır. "Geleneksel aileler" çocuk istismarının, ensestin ezelden beri vuku bulduğu yerler olsa da buna ilişkin kanıtlar fantazmayı yenecek güçte değildir. Artık ahlak tartışmasından ayrılıp halüsinasyonun alanına geçmiş durumdayız. Ahlak adı altında yürütülen tartışmaların gerek toplumsal cinsiyet gerek cinsellik açısından azınlıkta kalanları haklarından mahrum etme talebine nasıl vardığını

görmüştük. Gerçekten de ahlakçı sadizmin halüsinasyon boyutuyla karşı karşıyayız.

Çeşitli toplumsal cinsiyet ve cinsellik biçimlerinin geçerliliğini onaylamanın, cinselliğin zararlı biçimlerine ilişkin muhakeme yürütmeyi engelleyen hiçbir yanı yoktur. Zararsız cinsellik biçimleri de vardır, apaçık zararlı olanlar da. Gerek iyi hareketlerin gerek kötü hareketlerin, iyi davranmanın da davranamamanın da çeşit çeşit yolu olduğunu söyleriz genelde, çoğu zaman da bunları birbirinden ayırma ölçütlerimizi sunmamız beklenir. Sevmenin de zarar vermenin de farklı biçimleri vardır fakat insanların sevme biçimlerine engel koymak zararlıdır asıl, birine zarar vermedikleri sürece tabii. Şüphesiz ki "zarar verme"nin ne olduğu konusunda mutabık kalamayacağız fakat ezbere hareket edip peşinen karar vermek yerine bunu açık açık tartışalım. Bugün ortada bir tartışma yok çünkü dogma tartışmayı safdışı bırakıyor. Dogma, belki de ideoloji. Aralarındaki fark nedir ki gerçekten? Ahlak açısından makul savlar, ahlakçı felaket tellallığı uğruna reddediliyorsa nasıl ilerlememiz lazım? Fantazmayı, ayrıca fantazmayı yeniden üreten mekanizmayı teşhir etmemiz gerek ki hem feminizme hem LGBTQİA+ hak ve özgürlüklerine karşı çıkanların kendi yol açtıkları zararı nasıl dışsallaştırdığını, böylece cezalandırılmaksızın zarar vermeye nasıl devam edebildiklerini açığa çıkarabilelim.

Yıllar yılı Kilise'deki çocuk istismarı haberlerini okuyagelmiş kişiler "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin çocuklara zarar verdiğini iddia ederken Kilise'ye atıfta bulunmaya devam edebiliyor. Bunu fantazma senaryosu saydığımızda şu soruyu sorabiliriz: Bu sahnede asıl pedofili neredeydi? Bir yanda Kilise'nin bir yanda feminizmle LGBTQİA+ haklarının bulunduğu bu çekişmede, çocuklar cinsel tacize gerçekte nerede uğramıştır? Son yetmiş yılda sırf Fransa'da yaklaşık 330.000 çocuk, papazların cinsel tacizine uğramıştır. Toplumsal cinsiyet ideolojisinin pedofiliye yol açtığı suçlamasının neden hiçbir yerinde geçmiyor bu? Bu suçlama çocuklara verilen zararın mesuliyetini başka yere yansıtarak hesap verme sorumluluğunu ortadan kaldırdığı için olabilir mi acaba? "Toplumsal cinsiyet" aleyhindeki o büyük büyük iddialar, Kilise'ye karşı halihazırda yöneltil-

miş ve bolca da belgelenmiş suçlamaları saptırmaya mı hizmet ediyor yoksa?

Daha evvel adı geçen Fransız papaz Tony Anatrella 2021'de birden fazla cinsel istismar ve saldırı vakasıyla suçlanmıştı, eşcinsellere cinsel ilişkiye girerek onları "iyileştirme"yi teklif ediyormuş.[17] Farklı papazlık bölgelerine, farklı piskoposluklara Anatrella'yla ilgili yöneltilen şikâyetler yanıtsız kalmıştı, Anatrella isnat edilen istismardan onlarca yıl sonra, anca şimdi Kilise mahkemesine çıkıp suçlu bulunmuştur.[18] Katolik Kilisesi'ndeki papazların sorumlu tutulduğu çocuk istismarları listesinin uzayıp gitmesi, din kurumlarının gerek geylerin gerek lezbiyenlerin rızaya dayalı, gizlenmemiş cinselliğinin veya evliliğinin yasaklanmasını nasıl desteklediğini, halbuki bizzat bu kurumların çoğunlukla çocuklara zarar veren cinsel zorlama yollarına başvurduğunu, yol açtıkları devasa boyuttaki zararı da alelacele yadsıdıklarını çıplak biçimde gösteriyor. Geyleri, lezbiyenleri, eşcinsel çocuklarını destekleyen veya *queer* ebeveynleri sözde tehlikeli, çocuklara "zararlı" diye temsil eden karikatürün, Katolik Kilisesi'nin çocuklara yönelik acımasız cinsel istismarının yansıtılıp yadsınması olduğu öne sürülebilir. LGBTQİA+ kişilere yönelik yasaklamaların iyice şiddetlendiği bu sahnede çocuklara verilen zararı sorgulayınca bu zararın aslında zararın önüne geçmek isteyenlerden kaynaklandığını görürüz. Kilise çocuklara verdiği, üstelik henüz tazmin etmediği zararı *queer*'leri günah keçisi ilan ederek yansıtıp yadsır, dünyanın dört bir yanındaki *queer* gençlere daha da zarar vermeyi sürdürür.

Suçlama ve suç ortaklığı sahnesinin gerek tersine çevirme gerek yansıtmayla nasıl yapılandırıldığını görebiliriz. Çocukların gey ve

17. Rhuaridh Marr, "Anti-Gay Catholic Priest Accused of Having Sex with Men to 'Heal' Their Homosexuality", *Metro Weekly*, 8 Temmuz 2021, https://www.metroweekly.com/2021/07/anti-gay-catholic-priest-accused-of-having-sex-with-men-to-heal-their-homosexuality.

18. Elisabeth Auvillain, "French Priest, Former Vatican Adviser, to Face Church Trial on Abuse Claims", *National Catholic Reporter*, 1 Temmuz 2021, https://www.ncronline.org/news/accountability/french-priest-former-vatican-adviser-face-church-trial-abuse-claims.

lezbiyen yaşama dair olumlayıcı tablolara rastladıklarında zarar görecekleri fikrine dayanan yasa ve politikalar zararlıdır asıl. Zararı dokunur diye bu vakalara ahlakçılıkla yaklaşmak zararın, özellikle de toplumsal cinsiyet ve cinsellik konusunda kendi yolunu bulmaya çalışan gençlere verilen zararın sürdürülmesine cevaz verir. Rusya'da yaklaşık on yıl önce çıkan, eşcinsellik propagandası karşıtı yasada lezbiyen ve gey ebeveynlik de dahil olmak üzere ("propaganda" sayılan) "gelenek dışı" cinsel ilişkilere dair olumlayıcı tabloları çocuklara göstermeye de ulaştırmaya da yönelik bir yasak da bulunuyordu. Bunun sonucunda filmler, reklamlar ve kitaplar geniş çapta sansürlenmiş, aktivist örgütler kapatılmış, *queer* topluluktan birçok insan ülkelerini terk etmiştir. 2021'de Macaristan'da da benzer bir yasa çıkmıştı. Bu satırları kaleme aldığım sırada Macaristan'ın komşusu Romanya'da da Orbán'ı destekleyenler okullarda "eşcinsellik propagandası"nın ele alınmasını yasaklayan yasa tasarısını çocuk istismarını önleyip çocuk haklarını savunmak adı altında sunmuştu.[19] Bu tasarıda okullardaki cinsellik eğitimini tümden, özellikle de eşcinselliğe, cinsiyetin baştan tayin edilmesine dair açıklamaları sınırlandırmak da bulunuyordu. Cinsiyetin baştan tayin edilmesi "palavra" sayılıyor, Batı menşeinin yaydığı "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin geleneksel aileye "saldırma"sı olarak görülüyor.[20] Yakın dönemde ABD'de çocukları gerek toplumsal cinsiyet spektrumuna gerek gey ve lezbiyenlerin (ayrıca biseksüellerin) cinselliğine rastlamaktan "kurtarma"ya yönelik getirilen yasa önerileri, örneğin Wyoming'le Florida'daki güncel öneriler hem Katolik hem de Evanjelik kiliselerinin bir süredir kongrelerle, ağlarla dolaşıma soktukları söylemin temeline dayanıyor, zengin çeşit çeşit kişiler ve muhafazakâr örgütlerden mali destek görüyor ki çoğunun isimleri ABD vergi yasası kapsamında gizli tutuluyor.[21]

19. Alison Mutler, "First Russia, Then Hungary, Now Romania Is Considering a 'Gay Propaganda' Law", *Radio Free Europe*, 26 Temmuz 2022, https://www.rferl.org/a/romania-lgbtq-rights-bill-gay-propaganda-law/31915661.html.

20. Madelin Necsutu, "Romanian Hungarians Advocate Laws to Stop 'Gender Ideology Assault'", *Balkan Insight*, 16 Şubat 2022, https://balkaninsight.com/2022/02/16/romanian-hungarians-advocate-laws-to-stop-gender-ideology-assault.

Eğitim programlarında insan cinselliğinin karmaşıklığının savunulmasından, hatta geylerle lezbiyenlerin hayatının saygı da itibar da görmeye layık olduğunun, bu hayatların tanınıp olumlanması gerektiğinin öğretilmesinden çocuklara gey olmayı öğrettikleri sonucu çıkmaz. Cinselliklerini nasıl yaşayacakları hakkında düşünme yöntemi sunulduğu, ayrıca evet, kendi arzularını bulsunlar diye cesaretlendirildikleri anlamı çıkar sadece. Geylerin, lezbiyenlerin hayatını düşünebilmek toplumdaki diğer insanların, hakları olduğu üzere bu çerçevede hayatlar sürdüğünü en azından bilip takdirle karşılamak demektir. Söz konusu düşünceler bu hayatlara itibar göstermeye varabilir fakat gey veya lezbiyen olmakla da, cinsellikte tutulabilecek tek bir doğru yol olduğunun öğretilmesiyle de aynı şey değildir bu. Bizzat yaşamasak da itibar gösterdiğimiz hayatları düşünelim. Yaşamakla itibar göstermeyi birbirinden ayıramasak itibar gösterdiklerimiz anca kendi hayatımızın yansıması olurdu ki bu da farklarla etik çerçeveden karşılaşmayı reddeden narsisizmin, üstünlükçülüğün ve kültürel kibrin göstergesidir.

İnsan kendi cinselliğinden başkasının mümkün olmadığını düşünen heteroseksüel biri olarak büyüdüğünde geylerin de lezbiyenlerin de hayatı akla sığmaz şeyler, sapkınlık, hatta ucubelik gibi gelir. Gelgelelim bu ucubeden korkmak ruhsal yaşamın bileşeni haline gelir, akla sığmayanlar sığanlara musallat olur.[22] Mevcuttaki mümkün tek cinselliği yaşarsınız, bu da diğer cinsellik biçimlerinin düşünce diyarından sürülüp rüyaların, kâbusların oluştuğu bölgeye gitmesi anlamına gelir. Örneğin *queer* akrabalığa, gey ve lezbiyenlerin gerek cinsel yaşamına gerek yakınlık biçimlerine, transların hayatına ilişkin düşüncelere bile imkân vermemek bunların bir anlamda safdışı bırakılmasını, yani yok sayılmasını zorunlu kılar. Bunlar ancak bilinçteki kanaatleri hem örgütleyen hem de tehdit eden fantazma düzenlemeleriyle geri döner artık. Neticede "akla sığmayan" sığma-

21. Edward Graham, "Who Is Behind the Attacks on Educators and Public Schools?", *NEA Today*, 14 Aralık 2021, https://www.nea.org/advocating-for-change/new-from-nea/who-behind-attacks-educators-and-public-schools.

22. Bkz. Paul B. Preciado, *Can the Monster Speak? Report to an Academy of Psychoanalysts*, çev. Frank Wynne, Güney Pasadena, CA: Semiotext(e), 2021.

maya devam etmelidir, bu da belli bir ruhsal emeğin mütemadiyen sürmesini gerektirir. Belirip akla geldiğinde akla sığmaz haline geri döndürülmelidir, bu nedenle akla fazla yakın düşmesini engelleyecek bir mekanizmaya gerek vardır. *Queer* hayatı akla sığmaz kılmaya çalışanların aklına bu hayat zaten gelmiştir aslında, bu nedenle çabaları hep müstereddit, hep mükerrerdir.

Söz konusu hedeflerle cinsellik eğitimine karşı çıkanlar cinsellik korkularıyla çelişen bir coşkuyla şu düşünceyi benimser yine de: Belli bir yaşam biçiminin mümkün veya değerli olduğunu düşünürseniz ya şimdi ya gelecekte o yaşama biçiminin parçası haline gelirsiniz. Gey ve lezbiyen yaşam veya BDSM akla sığmaz niteliğini kaybedecek olursa aklınıza gelen o düşünceyi hayata geçirirsiniz, yani o işi eyleme döker, o kimliğe dönüşürsünüz! Bundan kaçınmanın tek yolu bu düşünceyi akla sığmayanlar bölgesinde tutmaktır.[23] Söz konusu ruhsal düzenin tamamı kasıtlı bir bilmezlikle örgütlenir. Bu görüşün en uç noktası sanki bizzat "gey" sözcüğü cinselliği, cinsel pratiği büyü misali meydana getiriyormuşçasına bu sözcüğü öğrenen çocukların gey olacağına inanmaktır. Tek bir sözcüğe amma da güç atfediliyor! Bu sözcüğe rastlamak bile çocukları ayartıp koşullamakla (*grooming*), beyin yıkamakla bir tutuluyor, sanki bilinçdışından gelen durdurulamaz bir akın hayatımızı ele geçirecek, muhakeme becerimizi, yönümüzü kaybetmemize yol açacakmış gibi. Toplumsal cinsiyet karşıtlarının birçoğunun toplumsal cinsiyete atfettiği "virüs gibi yayılma" niteliği, tabirin bulaşıcı güçte olduğuna dair fantaziyi doğrular: Tabir size değecek olursa iliğinize işleyip içinizde çoğalır, ta ki sizi toplumsal cinsiyet suretinde baştan yaratana kadar.

Yukarıda ele alınan savlarda fantazma temelli kayma –Lacan'ın ifadesiyle *glissement*– var. Sav mı ki bunlar? Yoksa fantazmanın sözdiziminin savın sıralamasını nasıl belirlediğini, nasıl saptırdığını mı görmemiz lazım? Bu görüşe göre geylerin, lezbiyenlerin cinsel-

23. Jacques Lacan'ın ifadesiyle "İzin silinmesinin ardından geride kalan şey, ortada metin varsa, yani söz konusu gösteren başka gösterenlerle nakşolmuşsa geride kalan şey, izin silindiği yerdir, hatta aktarımı sürdüren de bu yerdir ki geçişte izin haleflerinin tutarlılık kazanması da bu esas sayesindedir" (*Seminar V*, 23.04. 58, s. 8-10).

liğini onaylayınca bizzat gey veya lezbiyen olursunuz. Bu meseleler hakkında bilgi edinince bilgi size bulaşıp dönüştürür sizi, bunun çaresi yoktur. Cinselliğinizi yaşamanın tek bir yolu olmadığını söyleyince cinsel davranışların hepsine izin vermiş olursunuz, örneğin Katolik Kilisesi'nin işlediği en zararlı suçlara bile. Bu öncüllerin hiçbirinden bu sonuçlara varılmaz, yine de öncül ile sonuç arasındaki "kayma", gerek gey ve lezbiyen evliliklerinin gerek heteroseksüel evliliğin dışında kalan cinselliğin, ayrıca insan cinselliğini öğretmenin çocuk istismarının en aşağılık biçimlerine yol açacağı izlenimi uyandırır.

İnsan *queer* gençlerin, genç feministlerin yasal haklarından mahrum bırakılmaktan, kamu önünde kötülenmekten çok büyük zarar gördüğünü "söylemeye gerek bile olmadığı"na inanmak istiyor. Fakat görünüşe bakılırsa gerek var. Malumun ilamını farklı bir eleştiri tarzıyla desteklemeliyiz, neticede maluma muhalif görüş güç kazanmaya, malumun izini silmeye çalışıyor. *Queer*, trans ve feminist gençliği (üçü birden olanlar da var elbette) eğitimden mahrum bırakmaya çalışan yasalar, eğitimde gerek ırka gerek ırkçılığa yönelik eleştirel her türlü kavrayışı yasaklamaya çalışan kanunlar gençleri, bilhassa da feminist, *queer* ve trans gençliği kendi dünyalarını anlamaktan alıkoyuyor. Düşüncenin yasaya dayanarak denetlenmesi zararlıdır asıl: Marjinalleştirmeyi şiddetlendirir, insanın yaşanabilir bir hayat arama imkânını zayıflatır. Bu yasaların zarar vermesi, zararı savuşturdukları zannına dayanır. Ahlakçı sadizmin dallanıp budaklanmasını sağlayan ahlakçı bir mazeret, bir tersine çevirmedir bu. Zararın nereden, kimden kaynaklandığına ilişkin bir tahayyül oluşturup beslenmesiyle zarar verilir. Fantazma sahnesi gerçekte verilen zararın yer değiştirmesini sağlar, böylece zararı hem devam ettirir hem haklı gösterir, zira zarar kaynağının dışsallaştırılması etki yarattığında bu dışsallaştırılmış biçimi yok etmek asıl yıkıcı eylemin sürmesini, hatta pekişmesini sağlar. Toplumsal cinsiyeti öğretmek çocuk istismarı diye resmedilir, kürtaj hakkını savunmak cinayeti savunmakla bir tutulur, toplumsal cinsiyeti baştan tayin etme hakkını korumak Kilise'ye, ulusa ve aileye yönelik bir saldırı haline gelir; bu iddiaların hepsi sömürü, saldırı ve cinayete dair heyecanlı fikirlere dayanır, bunlar

muazzam boyutlara varan bir güç kazanan figür, tabir ve fantazmalarla yer değiştirip yoğunlaşabilir. Kanun karşı çıktığı şeyleri istismar sayarak kendi istismar edebilir, belli insanların aileye saldırdığı tahayyülüyle bu insanlara saldırabilir, belli hayat biçimlerinin o kadar yoz, o kadar yıkıcı olduğuna hükmeder ki bu insanların hiçbir koruma sağlanmayıp can vermelerine yol açacak denli şiddete maruz kalmalarını meşru hale getirerek cinayete bile karışabilir, yani bu insanların ölmesine göz yumabilir.

3

ABD'de Toplumsal Cinsiyete Yönelik Güncel Saldırılar

Hak Gaspı ve Sansür

TOPLUMSAL CİNSİYET ideolojisi karşıtı harekete yıllarca sadece ABD dışında rastladım. Birçok dilde yersiz kaçan, çevirisi güç olmakla kalmayıp girdiği dilin gramer kurallarını çiğnemekten de suçlu bulunan İngilizce bir tabire, asimile edilemeyen, hatta edilmemesi gereken bir şeyin simgesine yönelik itiraz gibi görünüyordu bu hareket. Tabir bazen kültürel, hatta emperyalist dayatma muamelesi görüyor, ABD'nin gerek kültür gerek ekonomi üzerindeki nüfuzuna, bazı yerlerdeyse Batı Avrupa'nın nüfuzuna dair –meşru endişeleri de içeren– çeşitli kaygıları bünyesinde topluyordu. "Toplumsal cinsiyet"in kullanımı İngilizce konuşulan ülkelerde az çok normalleştiğinden toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin ABD'de kendine yer bulamayacağını düşünüyordum saf saf.[1] "Cinsel fark" demeyi tercih edenlerle "toplumsal cinsiyet" üzerine düşünenler arasında geçen

1. Mary Anne Case, Amerika Çocuk Doktorları Birliği'ni anıp internet sayfalarında "Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi Çocuklara Zarar Veriyor" uyarısında bulunduklarına dikkat çekiyor. Ayrıca, 2018'deki Değer Oydaşları Buluşması'nda toplumsal cinsiyetin popüler bir tabir haline geldiğini belirtiyor ki o sene açılış konuşmasını Mike Pence yapmıştı. Papa Franciscus'un bu durumda payı olduğunu işaret etmekte de Case'in hakkı var, zira Papa'nın "popülerliğiyle dikkat çekmesi, gerek geylere gerek translara görünürde açık fikirle yaklaşması, sonrasında haklarını kınamasını daha makul kılmıştır". Mary Anne Case, "Trans Formations in the Vatican's War on 'Gender Ideology'", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 44, no. 3 (2019): 657.

akademi içi tartışmalar vardı elbette. Toplumsal cinsiyetle ilgili kamu tartışmaları da dönüyordu: transların istedikleri tuvaleti kullanması, yasal tanınma hakkı kazanması, kendilerine uygun ve erişilebilir sağlık hizmetine ulaşmaları, toplumsal cinsiyet kategorilerinden birinde spor müsabakalarına katılmaları. Fakat son yıllarda bir şeyler değişmeye başladı. İnsan Hakları Kampanyası 2020'de, ABD'de eyalet yasama organlarının transları hedef alan yetmiş dokuz yasa tasarısı sunduğunu bildirmişti. Bugün bu sayı daha da artmış durumda. LGBTQİA+ kişileri ama çoğunlukla transları, bilhassa da gençleri hedef alan tasarıların sayısı daha 2023'ün yarısındayken dört yüzü geçmiş durumda ki bu tasarıların çoğunda "toplumsal cinsiyet" ve "toplumsal cinsiyet ideolojisi" ifadelerine rastlamak mümkün.[2]

ABD'de son yirmi otuz yılda toplumsal cinsiyetle ilgili bir sürü tartışma dönse de tabir sorun addedilmiyordu pek. Ne de olsa İngilizcede gündelik işlev görüyor, çoğu insana göre de tehlikeli bir ideolojiyi temsil eder gibi görünmüyordu. Tabirin toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı uluslararası hareketin yankılarını taşıyacak biçimde sorun haline gelmesi, *transgender* kimliğine dair tartışmalara Evanjelik grupların ağırlıklarını koymasıyla olmuştu. Ancak sonra, 2019'da Katolik Piskoposlar ABD Konferansı toplumsal cinsiyete ilişkin papalık bildirilerini bir araya getirerek okullarda gerek toplumsal cinsiyetin gerek cinselliğin öğretilmesinin tehlikelerine karşı uyaran eğitim yönergesini yayımladı.[3] Akabindeki tartışmalar transların kendi kendilerine tanımladıkları toplumsal cinsiyete uyan tuvaletleri kullanıp kullanamayacakları sorusuna odaklanıyordu. Trans kadınların kadın spor müsabakalarında yarışmaya uygun olup olmadığı, uygunsalar da hangi koşullarda yarışacakları tartışmasıyla bu sorun

2. "Human Rights Campaign Working to Defeat 340 Anti-LGBTQ+ Bills at State Level Already, 150 of Which Target Transgender People – Highest Number on Record", İnsan Hakları Kampanyası, basın bülteni, 15 Şubat 2023, https://www.hrc.org/press-releases/human-rights-campaign-working-to-defeat-340-anti-lgbtq-bills-at-state-level-already-150-of-which-target-transgender-people-highest-number-on-record.

3. "'Gender theory' / 'Gender ideology' – Select Teaching Resources", Katolik Piskoposlar ABD Konferansı, güncellenme tarihi 7 Ağustos 2019, https://www.usccb.org/resources/Gender-Ideology-Select-Teaching-Resources_0.pdf.

tekrar gündeme geldi. Trans çocukların geçiş süreçlerine uygun sağlık hizmeti ve toplumsal kaynaklar sunulup sunulmayacağına ilişkin kavgalarda mesele bir daha su yüzüne çıktı.[4]

Gerek sağlık hizmetine erişimi engelleme gerek eğitimi sansürleme insanları haklarından mahrum bırakmanın korkutucu biçimlerinden ki ABD'de bunları benimseyen bölgelerin, eyaletlerin sayısı gittikçe artıyor. Bir taraftan çocuklara bir şeyler öğrenmek, kendi kaderleri hakkında karar vermek konusunda aşırı özgürlük verildiği söyleniyor. Diğer taraftansa görünüşe göre beyinleri yıkanıyor, bu yüzden düşünce özgürlükleri yasal yollarla geri verilmeli deniyor. Sağ görüş yasa tasarılarını artırarak okullarda neyin öğretilip neyin öğretilmeyeceğini buyurmaya çalışıyor, bu da devlet destekli, hazır nazır bekleyen düşünce polisinin daha da devreye girmesi, zorla dönüştürme olarak algılanan "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne karşı durması anlamına geliyor. Beyin yıkama diye nitelendirilip ideoloji olmakla isnat edilen tarafla öğrencilerin hangi konularda bir şeyler okuyabileceğini (hatta düşünebileceğini), hangi sağlık hizmetini alabileceğini sınırlayan tarafı birbirinden ayırmak zor görünüyorsa hangi tarafta beyin yıkama var diye sormakla başlayabiliriz işe. Sorun çocukların düşünme, hayal kurma özgürlüğünün aşırıya kaçması mı? Çocukların belli konularda bir şeyler okumaları sonucunda okudukları şeye *dönüşecekleri* mi varsayılıyor yani? Okumaya, kitaplara ne garip güçler atfediliyor böyle? Sansürcüler korktukları tabirlerin dönüştürme gücünün aşırılığına dair inançlarında böylelikle çelişkiye düşer: Görünüşe göre bu ifadeler çocukların yanına dahi yaklaştırılmayacak denli heyecan verici ve dönüştürücüdür. Bizzat tabirlerin saflara eleman devşirdiği, tacizci olduğu zımnen düşünülür, bu nedenle de okullara sokulmamaları gerekir ki görünüşteki devasa ve yıkıcı etkileri engellenebilsin. Halkta korku uyandırılır ki insanların işten kovulması; söylenebilecek, gösterilebilecek, duyulup öğretilebilecek şeylerin kısıtlanması, tehlikeli konuları gündeme getirmeye

4. "New USCCB Document Seeks to Stop Transgender Healthcare at Catholic Institutions", New Ways Ministry (internet sitesi), https://www.newwaysministry.org/2023/03/22/new-usccb-document-seeks-to-stop-transgender-healthcare-at-catholic-institutions.

cüret eden öğretmen, yönetici ve sanatçıların damgalanması kabul edilebilir hale gelsin. Bunlar tam anlamıyla faşizm olmasa da faşizmin tartışmasız parçasıdır. Üstelik muhalefet görmemeleri gelecek açısından hayra alamet değildir.

Unutmayalım ki bazı tabirler öyle güçlü zannediliyor ki güçlerini kaybetsinler diye anca sansürden medet umuyor insanlar. Metinlerden, konuşmalardan, imgelerden, gösterilerden (buna *drag** gösterileri de dahil) korkanlar açısından vahim bir durum hiç şüphesiz. Bununla birlikte sansür uygulamaları tabirlere, metinlere ve gösterilere tek başlarına sahip olabileceklerinden çok daha fazla güç atfediyor. "Gey", "lezbiyen", "trans", hatta "toplumsal cinsiyet" gibi tabirleri öğrenmenin ideal durumda gençlerin kafasında zararsız sorular uyandırması beklenir: Ne anlama geliyor bu? Geçmiş olayların birazını anlatma, bazı bilgiler verme, öğrencileri temelsiz önyargılardan kurtarma şansı olabilir mi elimizdeki? Günümüz dünyasında hayata geçen bir dolu imkâna açık fikirle yaklaşmak, içinde yaşadığımız dünyayı öğrenme yoludur. İnsanların yaşam biçimlerini onlar gibi yaşamamız gerekmeksizin öğrenebiliriz, ayrıca belli bir yaşam biçimiyle ilgili bilgi edinmek o yaşamı sürdürmek zorunda olduğumuz anlamına da gelmez. Bunların yeterince açık olması lazım ama otoriter güçleri pekiştirmeye yarayan duyguların fitilini ateşleme fırsatı belirdi mi en açık esaslar bile hızla yok oluyor.

İdeal durumda, sağlık hizmetlerinin de çekilen acıları hafifletmesi gerekir keza. İnsanları sağlık hizmetinden mahrum bırakmak hiçbir çare sunmadan acıyla baş başa bırakmaktır. Tabii ki gençlere hangi yaşta, ne tür sağlık hizmetleri sunmanın makul sayılacağına ilişkin ciddi tartışmalar yürütülmeli. Fakat bu tartışmayı hukuk zemininde yürütmeliyiz. Toplumsal cinsiyet olumlayıcı sağlık hizmetinin düşüncesi bile yasaklanacak olursa belirli yaştaki belirli bir çocuğa hangi hizmetin iyi geleceğine kimse karar veremez. Bu tartışmaların ucunu açık tutmamız gerek ki sağlık hizmetinin çocukların

* Doğumda tayin edilen cinsiyetleriyle özdeşleştirilmeyen kostüm ve davranışları abartarak çoğunlukla gösteri amacıyla toplumsal cinsiyet icra eden kişiler. *–ç.n.*

iyiliğine, gelişip büyüyebilmesine yaradığından emin olabilelim.

İnsanları kendi kaderine terk etme ve sansürleme giderek işin özü haline geliyor, keza damgalama ve utandırma da. Tennessee'de *drag* gösterilerinin "şehvani" niteliklerinden dolayı, çocuklar tarafından izlenmesini engellemeye yönelik çabalar[5] veya çocukları gerek lezbiyen ve gey karakterleri gerek temaları bulunan kitapları okumaktan alıkoymaya yönelik girişimler bilinmiyor değil. Korku, öfke ve nefret saçarak medyanın dört bir yanına sıçramış durumda bu yaklaşım. "Yasaklama" kamu olayıdır, yasaklanan içerik göstere göstere tekrar edilip yeniden üretilir, bu şekilde hem sansürleme hem de kışkırtıcı kamu retoriği olarak işler. Okul müfredatını yok etmeye, gey ve lezbiyen yaşamlarını öğreten öğretmenleri, üniversite hocalarını kovmaya ve trans gençleri toplumsal cinsiyet olumlayıcı sağlık hizmetlerinden mahrum bırakmaya yönelik girişimler Florida Valisi Ron DeSantis gibi siyasetçilerin elinde, nefret dolu duyguları harekete geçirip halkın daha geniş bir kesimini sağdaki siyasal oluşum safına katma yolu haline gelmiştir; bu oluşum da bir yanda ahlakçı nefret diğer yanda "çocuklar konusunda endişe" duymaya yaslar sırtını. Bu yasakların amacı siyasal tabanı harekete geçirmenin yanı sıra otoriter iktidara yönelik hararetle güdülenen halk desteği üretmektir. Böyle kamu gösterilerinde işleyen fantazma sahnesinin ışığında şu soruyu sormamız makul sayılır: Öğretmenlerle sağlık çalışanları mı gençleri "duyarlılık yanlılığı"nın (*woke*), toplumsal cinsiyet ideolojisinin "saf"ına katıyor, yoksa ırk çalışmaları, LGBTQİA+ meseleleri ve feminizme yönelik sayısız yasak ve yasa tasarısı mı insanları sağın safına katmaya yarıyor?

Şubat 2023'te Florida eyaleti, çocuklara toplumsal cinsiyet olumlayıcı sağlık hizmeti sunulmasını yasaklamış, birçok eyalet de aynı yasağı koymuştur.[6] Mart 2023'te Florida yasama organında okullar-

5. Bella DuBalle, "I'm a Drag Queen in Tennessee. The State's Anti-Drag Law Is Silly, Nasty and Wrong", *The Guardian*, 15 Mayıs 2023, https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/may/15/im-a-drag-queen-in-tennessee-the-states-anti-drag -law-is-silly-nasty-and-wrong?CMP=Share_iOSApp_Other.

6. UCLA Williams Enstitüsü'nün raporuna göre Mart 2023 itibarıyla ABD'de otuz eyalette toplumsal cinsiyet olumlayıcı sağlık hizmetlerine erişim kısıtlanmış,

da kullanılan zamirlerle isimlerin doğumda tayin edilen toplumsal cinsiyet ve isimlerle örtüşmesini zorunlu kılan yasa tasarıları sunulmuş, "cinsiyetin değişmez biyolojik özellik" olduğu iddia edilmiş, gerek toplumsal cinsiyet gerek cinsel yönelime dair materyallerin müfredata dahil edilmesi sekizinci sınıfa kadar yasaklanmıştır. "Eşcinsellik" temalı kitaplar okullarda yasaklanıyor, yasaklayanlar da bu "sapkınlığın" normalleşmesinden veya din öğretisini tartışmalı hale getirmesinden yahut bu kitapların çocukları cezbetmesinden korkanlardan başkası değil. ABD'de zihinsellik karşıtlığı ve otoriter yapısı gittikçe artan siyasal sahnede feminist kitaplar, ırk üzerine kitaplar, kölelikle ilgili kitaplar, hatta Yahudi soykırımı üzerine (Spiegelman'ın *Maus* çizgi romanı gibi) kitaplar sansür kampanyalarının hedefinde elbette.

Tehditler, yasa tasarıları, aleni kınamalar sebebiyle eğitimin her düzeyi saldırı altında. Florida'da 2023'te önerilen yükseköğretim yasa tasarısıyla eyalet hükümetine, eyalet destekli yüksekokul ve üniversitelerdeki eleştirel ırk kuramı, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kesişimsellik alanlarındaki program ve bölümleri kapatma yetkisi verildi. Vali DeSantis'in onaylayıp geliştirdiği bu tasarı kendisinin New College'daki "duyarlılık yanlısı ideoloji"yi yenmek amacıyla üniversitenin mütevelli heyetini muhafazakârlarla doldurma kararının genişletilmiş halini oluşturuyor ki DeSantis seçim emellerinde başarıya ulaşırsa politikaları federal düzeyde uygulanabilir. Daha 2022'de Wyoming'te sunulan bir yasa tasarısında Wyoming Üniversitesi'ndeki toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları programının akademik yeterlilikten yoksun, taraflı ve "ideolojik" olması gerekçesiy-

---

yasaya aykırı davranan sağlık çalışanlarına ceza öngörülmüştür. Bkz. Enstitü'nün hazırladığı şu yayın: "Prohibiting Gender-Affirming Medical Care for Youth", https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/bans-trans-youth-health-care. Çocuklara toplumsal cinsiyet olumlayıcı bakımın belli biçimlerini sunmak beş eyalette ağır suç sayılıyor, ayrıca olumlayıcı bakımla ilgili yasaklar 2023'ün ilk yarısında on dokuz eyalette yasalaşmış durumda. Bkz. Annette Choi ve Will Mullery, "19 States Have Laws Restricting Gender-Affirming Care, Some with the Possibility of a Felony Charge", *CNN*, 6 Haziran 2023, www.cnn.com/2023/06/06/politics/states-banned-medical-transitioning-for-transgender-youth-dg/index.html.

le mali desteğinin kesilmesi öneriliyordu. Bu vakada görünüşe göre öğrencilere siyasal bir görüşü benimsemeleri öğretiliyor, daha doğrusu ebeveynler kolayca etki altında kalan çocukları toplumsal adalet odaklı hocalar ne öğretirse sorgusuz doğru kabul eder diye korkuyordu. Daha önce Aralık 2021'de Oklahoma'da eyalet yasama organınca sunulan bir yasa tasarısında öğrencilerin toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ırk gibi konulara rastlamasının beyin yıkamaya eşdeğer olduğu iddia ediliyordu. On yıl önce Latin Amerika'da dolaşımda olan dil, Evanjelik kilisesinin bir güzel örgütlediği korkularla beslenen muhafazakâr hareketle artık ABD'ye rücu ediyor.

Belli fikirlere rastlamanın beyin yıkamaya yeteceği fikri muhakemeyi de değerlendirmeyi de tümden atlayıp düşünceden kanaate hiç kesintiye uğramaksızın hızla varılabileceğini varsayar. Körpe zihinler nüfuza tamamen açıkmış, âcizlik derecesinde duyarlıymış gibi tasvir edilir zımnen, sanki sözcüklere, düşüncelere rastlamak nüfuz altında kalmak anlamına gelirmiş gibi. Böylelikle beyin yıkama ve pedofili suçlamaları çocuklara zarar verilmesine ilişkin güçlü bir fantazmaya yedirilir. Elbette bunlara sabırla yanıt verebilir, eğitimin böyle işlemediğini gösterebiliriz. Fikirleri öğrenir, ne anlama geldiklerini değerlendiririz, sonra da bu fikirler doğru mu, nasıl yorumlasak uygun düşer diye kendi fikrimizi oluşturmamız gerekir. Sınıfta düşünmek denir buna. Bilgiden de sınıfta kendi adına düşünme fırsatından da yoksun bırakılmak ciddi bir zarara yol açar, gençler gerek kendileri gerek yaşadıkları dünya hakkında bilgi edinme hakkından mahrum bırakılmanın sıkıntısını çeker.

Beyin yıkama suçlamasında bulunanların yaptığı, eğitim ortamlarında gerçekte ne yaşandığını görmeyi reddetmekten ibaret değildir. Özerk muhakeme yetisinin geliştirilmesinin zaten eğitimin hedeflerinden olduğunu bilmiyor değildirler ama beyin yıkamadan ziyade bu potansiyelden, yani düşünce özgürlüğünden korkarlar. Sansürü savunanlar, "duyarlılık yanlısı" adı altında ideoloji suçlaması yapanlar aslında eğitimde öğreti denetimi kurmakla ilgilenir, kamu eğitimi konusunda çoğunlukla ebeveynlik haklarından taraf olurlar. Beyin yıkama suçlaması üstü kapalı bir itiraftır. Eleştirel düşünceyi öğreti kisvesi altında bastırmak isterler, bunu yansıtıp istemeden iti-

raf eder, hasımlarının da aynısını istediğini varsayarlar. Sansüre başvurarak bazı fikirlerin akla gelmesini bile engellemeye çalışan ebeveynler, okullar ve yasama organlarına göre, eleştirel süreçten geçmeden hakikat sayılması gereken fikirler anca kendi desteklediklerdir. Buna karşılık, bu mantığa göre ilerlediğini sandıkları şey eğitim ortamında iletilen fikirler üzerine açık açık üretilen söylemlerdir. Madem fikirler bulaşıcı, körpe zihinler de nüfuza âcizlik ve tehlike derecesinde açık sayılıyor, öyleyse belli bir fikir üzerine düşünmek o fikri her yanıyla benimsemek anlamına gelir, yani fikir her yanınızı sarar, içinize işler, hatta gücüyle hezimete uğratır sizi.

Görünen o ki fikrin zihne girişinin, fikrin hem inanç hem eylem düzlemindeki yapısının hiçbir engelle karşılaşmadığı zannı var. Dolayısıyla sansür eğitimden, bilhassa da cinsellik eğitiminden mahrum bırakılanların gördüğü zarar *değil*, verilen zararın çaresi, yani zarar verilmesinin engellenmesi olarak kabul edilir. Sansürle engellenmeye çalışılan bu muhayyel zarar, sansürün yol açtığı zararı haklı göstermekte kullanılır. Yani eğitimin sansürün temsil ettiği ideolojik denetimden kurtulmasını istiyorsak sansürün nasıl işlediği konusunda bilgilenmeliyiz. Sansürün yarattığı fantazmayı böylelikle dağıtabilir, hatta halihazırda verdiği zararı ortadan kaldırabiliriz.

Eğitim sahnesi beyin yıkamanın aralıksız sürdüğü bir yer olarak tahayyül ediliyor, öyle ki "açık" tartışmaların dahi düşünce kontrolü işe yarasın diye yürütüldüğü ima ediliyor. Sansürcülere göre "tartışma", söz konusu kavramlarla özdeşleştirilen siyasal iddiaları hoş görme, doğal karşılama, hatta teşvik etme yoludur. İlkokulda toplumsal cinsiyetin de cinsel yönelimin de adının anılmasına izin verilmemesinde amaç toplumsal cinsiyet ve cinsellikteki çeşitliliğin kabul edilmesine mâni olmanın yanı sıra bunların düşüncesini bile okunması imkânsız, ağza alınmaz, akla sığmaz hale getirmektir. Dolayısıyla bu mantığa göre, çeşitlilik var demek zaten zarara yol açmaktır. Kullanılan sözcükler topyekûn, mutlak dönüşüm sağlama gücünü haiz olsaydı doğru olabilirdi bu ancak. Sansürcüler ağza alınmaması, hatta akla gelmemesi gereken tabirleri tek tek sayıp dökerken aslında bunları dile de zihne de bir daha sokar, kamudaki fantazinin fitilini ateşler, davalarına nefer toplar ki bu da ironik ama

stratejik bir hamledir. O halde yasama organları adını anmaktan kendi kendilerini bile menettikleri bir tabiri nasıl yasaklayabilir ki? Sansür kendi söyleminde boğulsa, kınadığı sözcükleri tükürüklerle etrafa saçsa da boğuk sesli bu öfke yine de kanuna dönüşmeyi başarır. Yasağın kamuya duyurulmasıyla öfke iletilip aktarılır, böylelikle nefret duymanın ahlaklılık olduğu, ahlakçı sadizm projesini anca daha da otoriter güçlerin gerçekleştirebileceği kanıtlanır adeta.

Sırf bu yasa tasarılarının birkaçının dilini incelemek bile dehşetle kaygının kötü savlara, korkutucu fantazmalara nasıl dönüştüğünü anlamaya yeter. Dehşetle kaygı faşist duyguları besleme yoluna da dönüşür, bunlar da insanların temel haklarından mahrum bırakılmasına, gerek yaşamlarına gerek maişetlerine zarar gelmesine sebep olur. Oklahoma eyalet senatörü Rob Standridge Aralık 2021'de bir yasa tasarısı sunmuştur. Bu yasa tasarısında mali kaynakları kesmeye ve sansüre aşağıdaki gerekçeleri sunar:

> Ne mutlu ki Amerika'da vatandaşlarımızın hepsi kamu eğitimine ücretsiz erişebiliyor, hatta isterlerse yükseköğretime devam etme özgürlükleri de var. Yaygın eğitim sistemimizin amacı öğrencilere matematik, tarih, bilim ve diğer temel ilim alanlarını öğretmektir, bunların hepsi üniversitede, öğrenciler ilgi alanlarının peşinden giderken ileri safhaya taşınır. (...) Eğitim sistemimiz ahlak dersi verilecek yer değildir, bu kısım ebeveynlere, ailelere bırakılmalıdır. Öğrencileri toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik ve ırk kimliğiyle ilgili müfredata, derslere maruz bırakarak beyin yıkamaya çalışan okulların sayısı maalesef giderek artıyor. Önerdiğim yasa tasarıları bu tip derslerin okul dışında, evin sınırlarında kalmasını sağlayacaktır.

Standridge'in kaleme aldığı 114 sayılı Senato Tasarısı "devlet okulu bölgelerinin, kamu sözleşmeli okulların ve devlet okulu kütüphanelerinin cinsellik, cinsel tercihler, cinsel eylemler, cinsel sapkınlıklar, cinselliğe dayalı sınıflandırmalar, cinsel kimlik ve toplumsal cinsiyet kimliğini inceleyen kitapları da makul ebeveynlerin, yasal vasilerin çocuklar maruz kalmadan evvel bilgi sahibi olmak ya da onaylamak isteyeceği türden cinsel nitelikli içerikteki kitapları da hem bulundurmasını hem teşvik etmesini yasaklar". Söz konusu tasarıda ebeveynlerin okullarda nelerin öğretileceği konusundaki denetiminin artırılmasının amaçlandığı apaçık olsa da bir yandan da

"makul" ebeveynlerin, vasilerin onaylayacağı şeyler bir kenara ayrılır, makul davranmayan, hatta tehlikeli sayılacak ebeveynlerden, vasilerden oluşan başka bir küme belirlenir dolaylı yoldan. Bu tasarı da trans gençlere göre sağlık hizmeti isteyen ebeveynlerin sosyal hizmetlere bildirilmesini gerektiren mevzuata benzer niteliktedir, ebeveynler dünyasını ikiye böler, bir tarafta gereğince korumacı ebeveynler, diğer taraftaysa sansürcülerin iğrendiği materyalleri çocuklarının okumasına izin vererek ya da gelişime yardımcı sağlık hizmetini sunarak çocuklarını tehlikeye atan, hatta istismar eden ebeveynler vardır. Cinsellik eğitiminin çocuk istismarıyla ilişkilendirilmesi muazzam boyutlara varan ahlakçı kaygıyı, korkuyu bu kamu tartışmasına sokup "toplumsal cinsiyet" yani "cinsellik" fantazmasını besler. Lezbiyenlerin, geylerin gerek hayatlarını gerek ailelerini, cinselliği, toplumsal cinsiyetleri *queer* olan çocukların çektiği zorbalığı ele alan yazına "maruz kalan" çocuğu hem bu yazının hem de üzerine yürütülen tartışmaların tehlikeye atması da buna benzerdir. Gençlere LGBTQİA+ hayatları öğretmek, trans çocuklara sağlık hizmeti ayarlamak nasıl ki istismar sayılıyorsa bu konulardaki yazına "maruz" kalmak da çocuk parkında pornografiye veya teşhircilere maruz kalmaya benzer: korkuyla nefreti temel siyasal tutku diye körükleyen fantazma temelli kaymaya bir örnek daha. Tam teşekküllü cinsel panik ipleri eline alınca ayrımlar silikleşmeye başlar. Okuma, düşünme ve konuşmanın arka planını cinsel sahne şekillendirir, çocuğun öğrendiği fikirler bedene girip içine yerleşir sanki. Cinsellik üzerine fikirler küçücük, masum çocuklara zorla nüfuz eder ki bu fikirler de dönüşüp istismarcı, tacizci haline gelir. O halde sorun çocukların gey cinselliği üzerine bir şeyler okuyup gey olması değildir. Cinsellik eğitimini eleştirenler, okudukları şeylerin çocukları ele geçirdiğine, çocukların sınırlarını ihlal ettiğine dair fantazma senaryosuna kapılıp gitmiştir daha ziyade. Burada da belli bir fikri kabullenmenin zorla nüfuza, duhule maruz kalmak olduğuna dair inanca, hatta korkuya dayanarak beyin yıkama ile pedofili suçlamaları arasındaki ayrım silikleşir. Buradaki fantazi had safhadadır, fantaziyi adeta damıtıp saflaştıran pornografiyi ise saflarını sıklaştırmak amacıyla tenkitçiler üretir.

Cinsellik eğitimi genellikle cinsel etiği, rıza koşullarıyla ilgili tartışmaları, "evet"in de "hayır"ın da ne zaman, nasıl kullanılacağını öğrenmeyi kapsar. Ayrıca genelde insan cinselliğine öyle bir açıklama getirir ki gençlerin bedenlerinde ne olup bittiğini anlamasına yardım eder, hiçbir zararı dokunmayan, hiç ayıplanmaması gereken arzu ve haz biçimlerini değerlendirmelerini sağlar. Belli bir toplumsal cinsiyete bürünmenin ne anlama geldiğini, toplumsal cinsiyete başka şekillerde nasıl bürünülebileceğini ele alan cinsellik eğitimi müfredatının bilgi temelinde muhakemeyi, etik karar vermeyi ve beden özerkliği anlayışını teşvik etmesi beklenir. Zorla duhul ihtimalini korkutucu bulmayan yoktur, illa duhul olacaksa ancak ve ancak istenip onay verilmesi koşuluyla olmalıdır. Tecavüze, cinsel saldırıya en açık biçimde karşı çıkan feminizm; zorbalığa, şiddete karşı çıkan da LGBTQİA+ hareketleridir. Buna rağmen bu fantazma başkalaşımında bedene duhul eden söz konusu "ideolojiler"dir, bize gerek cinsel rıza gerek özerklik konusunda en çok bilgi verenler bunları bize öğreterek bu ilkelerin ikisini de çiğnemiştir sanki.

■

22 Şubat 2022'de Vali Greg Abbott, Teksas Aile ve Koruma Hizmetleri Bölümü'ne, gençlere verilecek toplumsal cinsiyet olumlayıcı hizmeti "istismar" biçimi diye adlandıran, eyalet yetkililerini ebeveynlere soruşturma açmaya yönlendirerek çocukları daha fazla zarar görmekten korumayı hedefleyen bir tebliğ göndermişti. Sağlık çalışanlarından, çocuklarının toplumsal cinsiyet geçiş sürecine tıbbi destek arayan ebeveynleri bildirmelerini istiyordu. Bu yönergenin hukuki statüsü belirsizliğini koruyor, zira eyalet yasama organı daha birkaç ay önce SB 1646 tasarısını reddetmişti, tasarı yasalaşsa toplumsal cinsiyet geçişine tıbbi destek sunulması çocuk istismarı sayılacaktı. Ben bunları yazarken sağlık hizmetiyle ilgili yüzden fazla yasa tasarısı en az otuz eyalette sunulmuş durumda.

ABD'de okullarda toplumsal cinsiyet ve cinselliğin anılmasını engellemeye yönelik yasa girişimlerinin 2022'de arttığı görüldü. Roe-Wade davası kararının Haziran 2022'de iptal edilmesi felaketi

bu hareketlerin fitilini ateşlemiş, bir ölçüye kadar da aynı söz dağarcığından beslenmiştir. "Toplumsal cinsiyet"ten bahseden cinsellik eğitimine karşı çıkanlar, "gey ve lezbiyen" gibi tabirlere itiraz edenler cinsellik eğitiminin bir nevi çocuk istismarı, çocuk iğfali, çocukları eşcinselliğe, bazen de transseksüelliğe döndürme çabası olarak karikatürleştirilmesine bel bağlıyor. Florida Valisi Ron DeSantis'in Mart 2022'de imzaladığı Eğitimde Ebeveyn Hakları Kanunu'nda okulda "cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet" öğretiminin "anaokulu da dahil olmak üzere dördüncü sınıf başlayana kadar verilmeyeceği" belirtiliyordu, kanun 1 Temmuz 2022'de yürürlüğe girdi. DeSantis yasa önerisini savunurken "duyarlılık yanlısı toplumsal cinsiyet ideolojisi"ni ilkokul eğitimine böyle konuları sokmakla suçlamıştı. Eyalet yasama organlarının Nisan 2022'ye kadar önerdiği benzer yasa tasarılarının sayısı on ikiyi geçti, tenkitçiler "Geylikten Söz Edilmesin"* yasa tasarısı diye adlandırıyordu bunları. Tasarının imzalanmasının hemen ertesinde ülkenin dört bir yanındaki toplumsal cinsiyet ve cinsellik eğitimi öğretmenleri ölüm tehditleri almaya başlamış, bazıları işini kaybetmişti. Çocukları "ayartıp koşulladığı", yani yetişkinlerle cinsel ilişkiye girmeye hazırladığı söylenenler, hatta açık açık "pedofil" denilenler de vardı.[7] Üstelik ülkenin pek çok ye-

* Söz konusu yasa hem ismindeki olumsuzluk takısı hem de benimsediği sansürcü yaklaşım sebebiyle Ne Sor Ne Söyle politikasını hatırlatıyor. Bill Clinton yönetimi döneminde uygulanmaya başlayıp 2011'e kadar yürürlükte kalan bu politika heteroseksüel olmayıp cinsel yönelimlerini açık açık yaşayanların ABD ordusunda görev almasını engelliyordu. *–ç.n.*

7. İnsan Hakları Kampanyası'nın raporuna göre Florida'daki "Geylikten Söz Edilmesin" yasa tasarısının onaylanmasının ardından internetten yönlendirilen suçlamalarda patlama yaşanmış; bkz. Henry Berg-Brousseau, "NEW REPORT: Anti-LGBTQ+ Grooming Narrative Surged More Than 400% on Social Media Following Florida's 'Don't Say Gay or Trans' Law, as Social Platforms Enabled Extremist Politicians and Their Allies to Peddle Inflammatory, Discriminatory Rhetoric", İnsan Hakları Kampanyası, 10 Ağustos 2022, https://www.hrc.org/press-releases/new-report-anti-lgbtq-grooming-narrative-surged-more-than-400-on-social-media-following-floridas-dont-say-gay-or-trans-law-as-social-platforms-enabled-extremist-politicians-and-their-allies-to-peddle-inflamatory-discriminatory-rhetoric. Ayrıca bkz. Hannah Nathanson ve Moriah Balingit, "Teachers Who Mention Sexuality Are Grooming Kids", *The Washington Post*, 5 Nisan 2022, https:// www.washingtonpost.com/education/2022/04/05/teachers-groomers-pedophiles-dont-say-gay.

rinde, toplumsal cinsiyetlerini değiştirmek isteyen öğrencilere rehberlik hizmeti veren okulların gençlere zarar verme gerekçesiyle şikâyet edilmesi gerekiyordu. LGBTQİA+ örgütlerinin gerek bu yasaya gerek Teksas Valisi Abbott'ın çocuklarının toplumsal cinsiyet olumlayıcı sağlık hizmetinden faydalanmasını sağlayan ebeveynleri soruşturma yönergesine karşı tepkisi sert oldu. Buna Amerika Sivil Özgürlükler Birliği (ACLU) ile Lambda Hukuk'un Abbott'a dava açması da dahildir. Seksen sayfalık dava dilekçesi sunmuş, söz konusu politikanın etkisini hafifletmede anca kısmen başarı yakalamışlardır. Dava bu yasanın trans çocuklu bir aileye uygulanmasını engellese de verilen kararın emsal sayılmasını sağlayamamıştı.

Çocuklara sağlık hizmeti sunmak ne açıdan, tabii öyle bir açı varsa, *istismar* sayılıyor? "İstismar" ağır bir sözcük. Abbott trans ve toplumsal cinsiyeti *queer* gençlere yönelik sağlık hizmetleri ve gey, lezbiyen, biseksüel veya trans yaşamların olumlayıcı tasvirini sunan çocuk edebiyatı da dahil olmak üzere ilerici gündemlerin "istismar" sayıldığını söylerken çocuk istismarının ahlaka dayanarak reddedilmesini sağlayan yoğun öfke ve korku hislerinden faydalanıyor. Trevor Projesi'nin[8] hakkıyla öne sürdüğü savlardan biri, çocukların toplumsal cinsiyet spektrumunun yanı sıra çocuk parklarında, hatta okulda zorbalığın nasıl meydana geldiğini anlamalarını sağlayacak materyallerden mahrum bırakılmasının gerek *queer* gerek trans çocukların yalıtılmasına, damgalanmasına yol açtığıdır ki bu olgular da tarihsel olarak depresyonla, intiharla ilişkili görülmüştür. Söz konusu yaklaşım çocukları bu dünyada yollarını bulmalarını sağlayacak bilgilerden, becerilerden yoksun bırakır. Bu durumda binbir türlü yaşam biçimi, toplumsal cinsiyet ve cinselliğin ele alınmasını sansürlemek yıkım işlevi görür, hayatlarını sağ salim yaşamanın, seslerini çıkarmanın, söylediklerine başkalarının kulak vermesinin mümkün olduğunu bilmeye ihtiyaç duyan çocukların yaşamını da sesini de bastırır.

8. Kinzi Sparks, "Higher Education Institutions (HEIs) and Crisis Services", The Trevor Project and Active Minds (internet sitesi), www.thetrevorproject.org/wp-content/uploads/2021/12/Higher-Education-Institution1.pdf.

8 Mayıs 2022'de Alabama'da yürürlüğe giren SB 184 sayılı yasaya birçok tıp örgütü karşı çıkmıştı, bunlara Amerika Psikiyatri Derneği ile Amerika Tabipleri Birliği de dahil. Yasada *transgender* çocuk ve ergenlere sunulan toplumsal cinsiyet olumlayıcı hizmetler suç sayılıyor, bu tarz bir hizmet sunan hekimlere on yıla varan hapis cezası öngörülüyor. Biyolojik cinsiyetle kişiliği adeta birbirine dokumak amaçlanıyor bu yasayla, kişiliğin biyoloji meselesi olduğu, doğumda oluştuğu ima ediliyor. Bu savla aynı anda hem trans hakları hem de kürtaj hakkı hedef alınıyor. Söz konusu yasaya karşı çıkan tıp örgütleri, tıp dünyasındaki adlandırmayla "toplumsal cinsiyet disforisi"nin yol açtığı zararları ayrıntısıyla ele alıyor ki bunlara tedavi görmeyen gençlerin intihar oranının yüksek olması da dahil. Alabama'daki yasa trans gençlerin doğumda tayin edilen cinsiyetlerini zamanla olumlayacağına ilişkin yanlış bir tahminde bulunurken tıp örgütleri ortaklaşa hazırladıkları bilirkişi raporunda bu tahminin tamamen spekülatif olduğunu, tıbbi kanıtlara hiçbir şekilde dayanmadığını, durumun gerçekte tam tersi olduğunu söylüyor. Bu yasaya karşı çıkan tıp örgütleri hormon baskılayıcılar da dahil olmak üzere söz konusu tedavinin hayat kurtarabileceğini, "Başka herhangi bir ağır tıbbi rahatsızlığı olan hastaların hayatlarını kurtarabilecek bakımdan onları mahrum bırakmanın etikdışı bulunacağı"nı açıkça belirtiyorlar.[9]

Nasıl ki hamileler fetüsün yaşamının öncelikli sayılması gerekçesiyle kürtaj hakkından mahrum bırakılıyorsa trans gençlere tıbbi bakım sunulmasını reddeden yasalar da bu gençlerin yaşamını feda edebilir, hatta edecektir. Fetüse kişilik atfedilmesi hamileliği sürdürmekle yükümlü kişinin özgürlüğünü, hatta bizzat yaşamını ikincil konuma getiriyor. Bu son iddiaya binaen sağlık hizmeti hamilelerden tümden esirgeniyor. Trans gençlere gelindiğindeyse baştaki cinsiyetiniz gerek toplumsal cinsiyet gerek cinsiyetle ilgili, kim olduğunuza dair ileride geliştirebileceğiniz anlayışın tümünü ikincil konuma ge-

9. "Bilirkişi Raporları", Amerika Psikiyatri Derneği (internet sitesi), https://www.psychiatry.org/psychiatrists/search-directories-databases/library-and-archive/amicus-briefs.

tiriyor, yine bu gerekçeye binaen hem cinsiyetin yeniden tayin edilmesi hem de sağlık hizmetleri esirgeniyor translardan. Hayat kurtaracak sağlık hizmetini sunanlara ceza öngören yasalarla neler olup bittiğini çözümlemekte gerek feministler gerek toplumsal cinsiyeti *queer* olanlar ve translar yerden göğe kadar haklı, zira iki tarafa karşı öne sürülen iddialar birbirine bağlı.

Devlet sağlık hizmetini kısıtlayarak hem yetkilerini hem de ilgi alanını genişletmiştir. Kürtaj örneğinde fetüsü, cinsiyeti yeniden tayin etme durumundaysa zarara açık muhayyel genci koruma kisvesi altında, beden özerkliğini de temel özgürlükleri de kısıtlar. Aynı zamanda açık bir eşitsizlik ilkesi ortaya atılır, zira söz konusu grupları sağlık hizmetinden yoksun bırakmak bu kişileri açıkça devletin gücüne tabi kılmaktadır. Özgürlükleri devlet tarafından gereğince yürürlükten kaldırılan bu gruplar seçme imkânı olmayan, zaten bu imkânın verilmemesi gereken gruplardır. Bu da halkı özgürlüğünü kullanmaya izin verilenlerle verilmeyenler diye ikiye bölmenin yanı sıra devletin yetkilerini nüfus konusunda böyle bir karar alabilecek kadar artırmış olması gerektiği anlamına gelir. Dahası devletin zorla girdiği yer bedenin yaşamıdır, girmesinin amacı tam da rızanın gücünü kısıtlamaktır. Üzerinde durduğumuz fantazma sahnesinin ışığında şunları sormamız makul değil midir: Bedeninin sınırı ihlal edilip denetlenenler kimdir? Devletin gücünün, kimin bedeninin özgürce yaşayıp kiminkinin yaşamayacağına karar verebilecek kadar genişletilmesine, kendinde bu hakkı gören hangi zalimlik yetki verir?

Queer, gey, lezbiyen ve trans çocukların hayatlarını tanıyıp olumlayacak toplumsal cinsiyet, cinsellik ve cinsiyet eğitiminden mahrum bırakılan bu gençlerin gerek homofobik gerek transfobik dünyamızda heteronormatif eğitimden başka bir şey kalmaz elinde, o da zorunlu eğitimdir zaten. Hem oğlanların hem de kızların, kendilerine biçilen toplumsal cinsiyet rollerinin girdikleri veya sürdürdükleri rollerin illa aynısı olmayacağını anlaması gerekir. Cinsiyet değiştirmek anlamına gelebilir bu; oğlan olmanın, kız olmanın anlamını başka türlü tanımlamak, ikiliğin dışında kalan sözcükler bulmak anlamına da gelebilir. Tartışmayı tersine çevirip cinsellik eğitiminin suç sayılmasının çeşitli sonuçlar doğuran bir mahrumiyet olduğunu, is-

tismarın yerinin de aracının da asıl bu olduğunu öne sürebiliriz. Fakat belki de "istismar" ne olduğu tanımlanmadan başvurulamayacak denli yanlış kullanılan bir tabire dönmüştür artık.[10] Tekrar etmek gerekirse istismar suçlaması çocuk istismarı karşısında duyulan ahlaki korkudan faydalanır, oysa bu korku asıl yerinde durmalı, yani çocukların yaralarından, kayıplarından sorumlu yetişkinlerin, kurumların yaşamak için gerekli imkânlardan mahrum bıraktığı, terk ettiği, dayak attığı, sakatladığı gençlerden yana olmalıdır. Eğitimden, bakımdan mahrum bırakılan çocuklar ciddi zarar görür. Bu tip mahrumiyetler ruhsal hasara yol açar, yaşamın kendisi de çocukların kaçıp kurtulması gereken bir hasara dönüşür. *Queer* veya trans çocuklar yaşama tutunmak istediğinde, cinsiyeti doğumda erkek olarak tayin edilen kızlar üstlerine yüklenen toplumsal cinsiyet beklentilerini değiştirmek istediğinde, cinsiyeti doğumda kız olarak tayin edilen oğlanlar hayatlarını olumlamak istediğinde bu hayatları olumlayacak dil de topluluk da ortada yoksa bu kişiler insan topluluğundan ıskarta misali atılır, cinsellikleri de toplumsal cinsiyetleri de ağza alınmaz olur. Heteronormatiflik zorunlu hale gelir, gerek yasalar gerek öğretilerle desteklenir, neyin akla sığacağının, tahayyül edilebileceğinin, hatta yaşanabileceğinin sınırını çizer. O halde yapmamız gereken, şiddete maruz kalma korkusu duymadan nefes almak, hareket etmek ve sevmek isteyen herkese değer verip onları destekleyecek biçimde yaşamı diğer insanlarla birlikte nasıl olumlayacağımızı bulmak olmalı. Sahi, "yaşamdan yana"* olanlar bu sahnenin neresinde? Trans çocuklardan sağlık hizmetini de tanınmayı da esirgeyen devletler transların yaşamlarını olumlamaz.

■

* Kürtaj karşıtlarının fetüsün "yaşam"ını savunduklarını söyleyip kendilerine verdikleri isim. *–ç.n.*

10. Sarah Schulman, *Conflict Is Not Abuse: Overstating Harm, Community Responsibility and the Duty of Repair*, Vancouver, BC: Arsenal Pulp Press, 2016.

Toplumsal cinsiyete yönelik saldırıda çeşit çeşit insana tesir eden savlar kullanılır, gerek tahrif etme gerek sansürleme yöntemleri de eleştirel ırk kuramı adıyla geçen çalışmalara yönelik saldırıya koşuttur. Eleştirel ırk kuramı ifadesi de kısaltma işlevi görür, fantazma sebebiyle bu kısaltmaya yıkıcı güç atfedilir ve ancak devlet yetkilerinin ivedilikle genişletilmesiyle denetim altına alınabilir bu güç. Eleştirel ırk kuramına gerek ABD'de gerek Birleşik Krallık'ta yöneltilen itiraz genelde "sistemik ırkçılık" ifadesine odaklanır. ABD'de ırkçılığın sistemik olduğuna, Birleşik Krallık'ın imparatorluk tarihi aynı zamanda ırkçılık tarihi olduğuna, her iki bağlamda da Beyazlara ayrıcalıklı muamele edip başka ten renklerini sürekli reddeden göç politikalarında ırkçılık varlığını sürdürdüğüne göre ırkçılığın biçim değiştirdiği kesindir, ancak neticede başından beri var olmuş, sona da ermemiştir. Eleştirel ırk kuramına atfedilen iddiaya göre ABD kurulduğundan beri ırkçı bir toplumdur, hem Yerli halkların maruz kaldığı soykırıma hem de kölelik kurumuna dayanır geçmişi. Bu iddiaya da "beyin yıkama" denir. Buradan çıkan kışkırtıcı sonuç ABD'nin ırkçı "olduğu"dur, ırkçı "olmak"sa geniş kapsamlı bir iddia olarak görülür: ABD (yahut Birleşik Krallık) ırkçıdır, hem geçmişi hem de bugünüyle, her açıdan sadece ve sadece ırkçıdır. Bu iddiayı farklı şekillerde ele alabiliriz, biri şöyle: ABD ırkçılıktan hiçbir zaman azade olmamıştır, ırkçılıktan kurtulmak için de bizim mücadele etmemiz gerekir. Hem haklı hem de makuldür bu iddia. ABD'deki hastalık ve ölüm oranlarına baktığımızda gerek Siyah gerek koyu ten rengindeki insanların düzgün sağlık hizmetine Beyazlar kadar erişemediğini, polis şiddetine daha çok hedef olduklarını, hapsedilme oranlarının da daha yüksek olduğunu görürüz.[11] Sağlam kanıtlarla desteklenmiştir bu iddia.[12]

11. Khalil Gibran Muhammad, *The Condemnation of Blackness: Race, Crime, and the Making of Modern Urban America*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019.

12. Maureen R. Benjamins, Abigail Silva, Nazia S. Saiyed ve Fernando G. De Maio, "Comparison of All-Cause Mortality Rates and Inequities Between Black and White Populations Across the 30 Most Populous US Cities", *JAMA Network* 4,

"Eleştirel ırk kuramı"nın yasaklanmasında ayrımcılık karşıtı yasa eğilip bükülerek sansür haklı çıkarılır, Beyazların Beyazlar diye ırkçılıkla suçlanmaması, önceki nesillerden Beyazların işlediği suçlardan sorumlu tutulmamaları gerektiği öne sürülür. Fakat eleştirel ırk kuramına yönelik saldırı, "eleştirel" ifadesini yıkımla eşdeğer tutar, "ırk" ise sanki ulusal güvenlik riski taşıyormuşçasına ulusa karşı topyekûn saldırı olarak görülür. Saldırı altındaki ulus kim, geçmişte kölelik altında, bugünse sokakta, metroda, hapishanelerde saldırıya uğrayan kim diye sormak durumundayız elbette. Gericilerin bu hukuk kuramına muazzam boyutlara varan yıkıcı bir güç atfetmesiyle baştan adlandırılan, hatta sahalara baştan sürülen, yıkımın ta kendisi olmasın? Müthiş bir güç taşıyan "eleştirel ırk kuramı" ifadesinin saldırı hamlesi olduğu düşünülüyor, bu kitabın yazıldığı sırada ABD'de en az yetmiş eyalette müfredata girmesi yasak, on altısında da yasaklanmak üzere.[13] ABD'de eleştirel ırk kuramına karşı eylem düzenleyen sağ görüşlü bazı örgütçülerin okulda "toplumsal cinsiyet" in ve "*queer* kuram"ın öğretilmesini de hedef alması şaşırtıcı olmasa gerek.

Trans olumlayıcı sağlık hizmetlerine karşı çıkan, kâr amacı gütmeyen Zarar Vermeyin grubu Kansas, Missouri, Tennessee ve Florida gibi birkaç ABD eyaletinde, sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlayacak yasa tasarıları onaylansın diye lobicilere mali destek vermiştir.[14] Bu grup, gençlere sunulan trans olumlayıcı sağlık hizmetlerini kısıtlama girişimlerini destekleyerek "çocukları toplumsal cinsiyet ideolojisinin aşırılığından koruma"yı amaçlar. Gelgelelim gerek tıp fakültesindeki eğitimde gerek işe alımlarda görülen "eleştirel ırk kuramı"na karşı çıkarak başlamışlardır işe. İnternet sitelerinde kurdukları metonimi bağlantılarıyla çeşitli toplumsal hareket ve akademik

---

no. 1 (2021), https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/fullarticle/2775299.

13. Sarah Schwartz, "Map: Where Critical Race Theory Is Under Attack", *Education Week*, 11 Haziran 2021, https://www.edweek.org/policy-politics/map-where-critical-race -theory-is-under-attack/2021/06.

14. Bkz. Zarar Vermeyin grubunun internet sitesi: https://donoharmmedicine.org.

kuramları tehlike sayarlar: "'Polisin Mali Kaynaklarını Kes' sloganının, okullardaki 'Eleştirel Irk Kuramı'nın arkasında yatan hareketin aynısı sağlık hizmetinin de peşinde fakat kimse farkında değil."

Muhalefetin bazı bileşenleri fantazma boyutlarını daha da genişleten eşdeğerlilikler kurar, halkın duygularını harekete geçirmeye çalışır ki cinselliğin de ırk kuramının da öğretilmesine karşı çıksınlar. Manhattan Politika Araştırmaları Enstitüsü üyelerinden Christopher Rufo, ABD'de "çocuklara BDSM ile bilgi vermek" de dahil olmak üzere "akademik *Queer* Kuramın en yıkıcı ilkeleri"nin "anaokulundan başlayarak" devlet okulları müfredatına sokulduğunu iddia ederek çeşitli kampanyalar başlatmıştı. Bu genelleyici, çılgın suçlamalar okulların hakiki pedagojisinden çok coşmuş bir fantaziyi yansıtıyor.[15] Rufo'nun sağ hareketlerin akademi karşıtı duygularını körükleme arzusu, iki tarafın da savlarını kışkırtıcı fantazmalara tümden indirgemesine dayanıyor. Rufo eleştirel ırk kuramına muhalefet ederken bu kuramın ne Siyah çalışmaları ne Siyah feminizmdeki yerini görebiliyor, üstelik kuramı ırk çalışmalarıyla ilgili her şeyi kapsayacak biçimde ele aldığı için, örneğin Angela Davis ile Kimberlé Crenshaw'un gayet farklı paradigmalarını birbirinden ayıramıyor. Rufo'nun yandaşlarının hiçbiri Siyah feminist düşünceyle Marksizmin farkıyla da, eşitlik talebinin gerek adli gerek başka mücadelelerle nasıl daha da genişletileceğine dair eleştirel bakış açısıyla farkıyla da ilgilenmez. Cinsellik eğitiminin de eleştirel ırk kuramının da asıl içeriği konu dışıdır, neticede ikisi de ortak bir suçlamaya indirgenir: "Senin ülken ırkçı!" ile "Ya gey olacak ya toplumsal cinsiyetini değiştireceksin!" Tek derdi Beyaz insanlara kendilerini kötü hissettirmek, gençlere de ya gey ya trans demekten ibaret bir pedagoji tahayyül edilir. Söz konusu pedagoji ahlakça ya onaylanma ya kınanma olarak tahayyül edildiğinden hem ırk hem de toplumsal cin-

15. Vali Ron DeSantis okulları sözümona ele geçiren "duyarlılık yanlısı olma ideolojisi"ni yensin diye Florida'daki New College'ın mütevelli heyetine Rufo'yu atamıştır. 2023'te üniversitenin çeşitlilik bürosu kapatılmış, büronun amirinin yanı sıra kütüphaneci de kovulmuş, toplumsal cinsiyet çalışmaları programı kaldırılmış, öğretim görevlilerinden beşine kadroları verilmemiştir, hem de başvuru sürecinin her adımında çoktan onay almış olmalarına rağmen.

siyet çalışmalarının genel amaçları göz ardı edilir. Her türlü ırkçılığı kınamakla (ki elbette haklı bir şeydir bu), ırkçılığın nasıl işlediğini, ne kadar çeşitli olduğunu, zaman içinde ırkçılığa ne şekillerde karşılık verildiğini, direnildiğini anlamak ayrı şeylerdir. Örneğin "ırk" derken ne kastettiğimizi biliyor muyuz? Irk kategorisi hangi amaçla, nasıl meydana gelmiştir? Keza "toplumsal cinsiyet" de gerek feminist gerek *queer* çalışmalardaki kuramsal referans noktalarından yalnızca biridir, üstelik hem tarihsel hem de kuramsal açıdan ne anlama geldiğine ilişkin çeşitli açıklamalar mevcuttur. Başka bir deyişle, soruları açık uçlu olan bilgi projeleridir bunlar, zira böylesi akademik alanlar dogmalara değil sorunsallara dayanır, akademik özgürlüğün savunulması bu nedenle bu denli önemlidir.[16]

Eleştirel ırk kuramında, hatta toplumsal cinsiyet çalışmalarının eleştirel ırk kuramıyla bağlantılı örneklerinde neyin "eleştirel" olduğunu sorduğumuzda cevabı almak için biraz sabretmemiz gerekir. Ne kınamak ne de mutlak muhalefet anlamına gelir eleştiri: Belli kavramların olanaklılık koşullarının sorgulanmasıdır ki söz konusu kavramlar ya hiçbir dayanak olmaksızın kesin kabul edilir ya kendilerine atfedilen anlamlar sebebiyle üstbelirlenmiş sayılırlar. Eleştiri fikri, düşünce sınırlarının genişletilmesidir ki böylelikle toplumsal cinsiyetin de ırkın da, bu kategorilerin kaçınılmaz ama dolaylı yoldan iç içe geçtiği kısımlar da dahil olmak üzere, toplumdaki yeri tarihsel, yapısal açıdan daha iyi çözümlenip anlaşılabilsin. Buna rağmen eleştirel ırk kuramı karşıtlığında, söz konusu metodolojinin ırka ilişkin ama ırkçılığı kınayan metinlerin hepsini veya gerek ırkın gerek ırkçılığın tarihsel, ekonomik anlamda nasıl üretildiğini anlamaya çalışan yazıların tümünü kapsadığı düşünülür.[17] Her ne kadar bu çalışmalar Beyaz üstünlükçülüğünün hem toplumsal hem ekonomik hayatta yüzyıllar boyunca görülen değişimlerin hemen hepsinde kendini nasıl yeniden ürettiğine odaklansa da Beyaz insanlara yöne-

16. Bkz. Joan W. Scott, *Knowledge, Power, and Academic Freedom*, New York: Columbia University Press, 2019.

17. Susan Ellingwood, "What Is Critical Race Theory, and Why Is Everyone Talking About It?", *Columbia University News*, 1 Temmuz 2021, https://news.columbia.edu/news/what-critical-race-theory-and-why-everyone-talking-about-it-0.

lik saldırıdan başka bir şey olarak görülmezler. Irkları eşitlemeye adanmış bu kuram, bu metodoloji, saldırı mekanizmasına dönüştürülür ki Beyazların –daha doğrusu Beyazların üstünlük iddiasının– bu zorluk karşısında muhafaza edilmesi için mekanizmanın yok edilmesi zaruridir. Beyazların şişirilmiş özgüvenini söndürüp Beyazlar diye kendilerini kötü hissetmesini sağlamak mıdır mesele? Yoksa Beyazların, Beyaz üstünlükçülüğüyle yüzleşip onu yıkma çabasına katılmasının istenme ihtimali daha mı yüksektir? Beyazların eleştirel ırk kuramına direnmesi kesin kabul edilen bu üstünlüğün kaybının ardından yas tutmayı reddetmeleri demek. Gerçi yas tutmaları lazım, umalım ki çok geçmeden tutsunlar.

Eleştirel ırk kuramı, daha doğrusu bu kuramın temsil ettiği şey çocukları gerçekten de tehlikeye atıyor mu? Yoksa ABD'de ırkların esaslı eşitliğine doğru giden uzun, meşakkatli yolu aydınlatmayı amaçlayan ırk çalışmaları alanındaki çeşitli araştırmalar Beyaz üstünlükçülüğünün gündelik varsayımlarını mı çürütür? Madem Beyazlık üstünlükçülük demek, o halde Beyaz üstünlükçülüğüne dair eleştiri Beyazların hepsine yönelik muhalefet olarak algılanacaktır. Eleştirel ırk kuramı karşıtlarının radikal eşitliğin ne anlama gelebileceği üzerine daha net düşünebilelim diye yöneltilen, ırk üstünlüğünün neden bu kadar uzun bir süre boyunca kabul edildiği veya bugün hangi biçimlere büründüğü gibi soruları ele almaktansa verdiği karşılık, Beyazlıklarını incinmiş kimlik olarak benimsemeleridir.[18] O halde eleştirel ırk kuramı adıyla anılan bu kurama direnç göstermek söz konusu üstünlüğü kaybetmeyi, söküp parçalamayı, ondan vazgeçmeyi, radikal eşitlik zemininde birlikte yaşamaya dair bu yepyeni fikre rastlamayı bile reddetmektir. "Duyarlılık yanlısı olma ideolojisi" hem "eleştirel ırk kuramı"nı hem de "toplumsal cinsiyet" ideolojisini kapsıyor artık, "duyarlılık yanlısı olma"ya yönelik saldırıya hayat verense Beyaz üstünlükçü, heteronormatif ve ataerkil toplumsal düzeni kaybetmeyi dayanılmaz sayan, toplumun ölümüne,

18. Wendy Brown, "Wounded Attachments", *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity* içinde, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1995, s. 52-76.

zaman zaman da fiziksel tehlikeye eşdeğer tutan psikososyal fantazidir. Günümüzde "duyarlılık yanlısı" başlığı altına toplanan, görünüşe göre tehlikeli olan bu hayaletler zararın, yıkımın aracısı olarak resmedilir, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ırkı görünürdeki bu tehlikenin farklı biçimleri olarak bir araya getirirler. Fantazma sahnesinde tehlikeli aktör yerine kondular mı, eldeki her yola başvurarak engellenmeleri gerekir ki buna şiddet de dahildir. Duyarlılık yanlısı olmaya karşı çıkan bu retorik hem eğitime hem sağlık hizmetine saldırır, "beyin yıkama"ya ahlaki açıdan karşı durmasına rağmen kendi de öğreti dayatır, bu öğretiyle de gençleri hem bilgiden hem tıbbi bakımdan yoksun bırakır, üstelik ayrımcılık karşıtı yasaları da kurban konumunu da yıkıcı amaçlar uğruna temellük ederek Beyaz üstünlükçülüğünü yeniden üretir. Gördüğümüz bu sahnede, bu tersine çevirmede kim kimin canını yakıyor? "Ahlak" nasıl oluyor da siyasal sadizme yarıyor, seslerini duyurmayı, eşitlik ve özgürlüğe kavuşmayı amaçlayanları susturup tabi kılıyor? "Aşk" zorunlu heteroseksüelliğe indirgendiğinde, nefret ise kendi uydurduğu çarpıtmaları yayıp eleştirel düşünceye, özgürlük ve adalet uğruna yürütülen toplumsal hareketlere, toplumsal cinsiyet ve ırk çalışmalarına, akademik özgürlüğe yönelik kışkırtıcı saldırıları haklı gösterdiğinde bunun acısını en çok, özgürlük ve eşitlik içinde nefes almak, yaşamak isteyenler çeker, zira tehlikeli, şeytani güçlere dönüştürülürler. Saldırı sırf özgürlük, eşitlik ilkelerine yönelik değildir, yaşamak için bu ilkelere ihtiyaç duyan herkes saldırı altındadır.[19]

19. Candace Bond-Theriault, "The Right Targets Queer Theory", *The Nation*, 19 Nisan 2022.

4

Trump, Cinsiyet ve Yüksek Mahkeme

ŞİMDİYE KADARKİ ÇÖZÜMLEMEM kamunun "toplumsal cinsiyet"e ilişkin kaygısının çoğunu oluşturan temel meseleye, yani cinsiyetin değişmez bir şey olarak anlaşılıp anlaşılmaması gerektiğine odaklanmamış gibi görünebilir. Toplumsal cinsiyetin teşkil ettiği sorun, maddi gerçekliğe yapıntı dayatması, daimi hakikat yerine uydurma bir şey koyması değil midir? İşin aslı, "toplumsal cinsiyet" bedenin maddeselliğini inkâr etmez, hangi çerçeveye oturtulduğunu, hangi araçlarla sunulduğunu, bu sunumun bizim bu konudaki anlayışımızı nasıl biçimlendirdiğini sorgular sadece. İlginçtir ki cinsiyetin değişmez kabul edilmesi özel çaba gerektirir. Cinsiyet değişmez kabul edilmeden önce insanlar farkında mıydı ki bunun? Cinsiyeti kim, hangi tarihsel protokol kümesine göre, ne amaçla değişmez kabul etmiştir? Cinsiyet gerçekliğini kabul etmek zor olmasa gerek, zira birçoklarına göre bariz bir durumdur. Fakat, zaten belli olduğu üzere, kimsenin neyin bariz olup neyin olmadığına dair anlayışı aynı değildir. Tek bir anlayışı kabul etmek istiyorsak diğerlerini safdışı bırakmamız gerekir, böylelikle de bizzat bilim tarihinde öne sürülen tartışmalı, değişken ölçütleri inkâr etmiş oluruz.

İlk başkanlığının son haftalarında Donald Trump, ABD Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın "cinsiyet"in insanın değişmez bir özelliği olarak, yani genital organlara ve doğumda tayin edilen cinsiyete dayanarak ya erkek ya kadın biçiminde tanımlamasını sağla-

maya çalışmıştı. Yapay bir inşanın yerine veya karşısında "gerçekliği" kabul ettirmek değildi amacı. Hayır, cinsiyet ayrımcılığının hukuki kapsamını daraltmayı amaçlıyordu, böylelikle translar edindikleri cinsiyete dayanarak ayrımcılığa uğradıklarını VII. Başlık* kapsamında iddia edemeyecekti. Cinsiyet anca ya doğumda tayin edilse ya da vücudumuzda bulunan (belki de geçmişte bulunan) genital organlara bakılarak belirlense transların karşılaştıkları ayrımcılıkların cinsiyete dayandığını iddia etmesi kolay olmazdı. Trump daha da ileri gitmiş, toplumsal cinsiyetin münhasıran "cinsiyet" olarak anlaşılması gerektiğini, "cinsiyet"in hukuk kapsamında belirlenmesinde tek gerekenin değişmez biyolojik statüye başvurmak olduğunu iddia etmişti.[1]

Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 12 Haziran 2020'de, gerek güncel gerek gelecekteki ayrımcılık davalarının tümünün değerlendirilmesinde "cinsiyet"e dair sınırlandırılmış fikrin benimseneceğini duyurmuş, böylelikle transların, interseksların, lezbiyen ve geylerin cinsiyete dayalı ayrımcılık karşıtı yasadan faydalanarak, açtıkları davalarda ilerleme kaydetme imkânını ortadan kaldırmıştı. ABD hükümeti enteresan iki ölçüt belirledi: Anlaşılır konuşmak ile genital organlar. "Anlaşılır konuşma"nın dikkat çekici özelliklerinden biri, açıklanmasının gerekmemesidir. Bu konuşmayı anlamayan kimse olmadığı varsayılır. Fakat bu varsayım doğru olsa anlaşılır konuşmayı hukuk çerçevesine almaya da, toplumsal cinsiyet tenkitçilerinin pek çoğunun ileri sürdüğü üzere diğer konuşma biçimlerini kasten anlaşılmaz veya belirsiz diye nitelendirmeye de gerek kalmazdı.

* Ulusal köken, ten rengi, ırk, din ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklayan 1964 tarihli Yurttaş Hakları Yasası'nın VII. Başlığı, işverenlerin çalışanlara ayrımcılık yapmasını engeller. Zamanla yapılan çeşitli değişikliklerle ayrımcılık tanımının kapsamı genişletilmiştir. *–ç.n.*

1. Bu bildiri şurada alıntılanmıştır: Kerensa Cadenas, "The Trump Administration Wants to Define Gender as Biological Sex at Birth", *Vanity Fair*, 21 Ekim 2018, https://www.vanityfair.com/news/2018/10/the-trump-administration-wants-to-define-gender-at-birth. Bildiride "Cinsiyet ya doğumdan önce ya doğumda teşhis edilebilen değişmez bir biyolojik özelliktir," deniyordu. "İlk çıkartılan doğum belgenizde belirtilen cinsiyetiniz güvenilir genetik bulgularla çürütülmediği takdirde cinsiyetinizin nihai kanıtıdır."

Önerilen politikada genital organlara başvurmanın anlaşılır konuşmanın önüne mi geçeceği, yoksa anlaşılır konuşmanın genital organları belirlemenin yolu mu olduğu açık olmasa da bu ölçütlerin ne idüğü belirtilmese de birlikte işlediği farz ediliyordu. Söz konusu ölçütlerin birbiriyle çelişmediği farz edildiğine göre "'cinsiyet' sözcüğünün ya erkek ya kadın olmak şeklindeki anlaşılır, düzanlamı" nın "cinsiyet"in genital organlara dayanarak belirlenmesi fikriyle örtüştüğü varsayılır. Hükümet sözcüklerin bu yaptırımına başvurarak cinsiyetin ister yasal statü ister toplumsal gerçek olarak zamanla değişebileceği, "toplumsal cinsiyet" gibi bir tabirin tayin edilen cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kimliğine dair süregelen algı arasındaki farka işaret etmeye yarayabileceği fikrini ortadan kaldırmaya çalışmıştı.

Söz konusu hükümet bildirisinin zamanlaması manidar olsa da hedefini tutturamamıştı. Bildiriyle Yüksek Mahkeme'nin Bostock-Clayton İlçesi davasında alınan karara ilişkin görüşmelerini etkilemek amaçlanıyordu. Bu davada 1964 tarihli Sivil Haklar Yasası'nın gey, lezbiyen ve transları cinsiyete dayalı ayrımcılıktan koruyup korumayacağı karara bağlanacaktı. Trump yakın zamanda atadığı kişilerin sadakatine hiç şüphesiz güvenmiş olsa da heyetin tamamı beklediği gibi davranmamıştı. Sonunda Trump yönetimi söz konusu planın esası konusunda anlaşmazlığa düşüp önerilen politikadan vazgeçmiştir. Toplumsal cinsiyeti cinsiyet diye baştan tanımlama, cinsiyetin anlamını da genital organlar ve anlaşılır konuşmaya başvurarak güvence altına alma çabasıyla koca bir sınıfı homofobi ve transfobiden koruyacak sığınak aramaktan alıkoymak amaçlanıyordu. Hükümetin düşüncesinde davacıların ayrımcılık karşısında korumasız mı kalması gerektiği, yoksa iddialarını ileri sürerken gerek hukuki gerek hukukdışı başka yollar bulmaları mı gerektiği konusu belirsizliğini koruyor. Hükümet ayrımcılara ayrımcılık yapmakta serbest olduklarına, başkalarının ayrımcılık diye adlandırdığı bu tarz davranışların esasında ifade özgürlüğünün meşru biçimde kullanılması olduğuna dair sinyal mi veriyordu? Gelgelelim şu artık açıktı ki Trump LGBTQİA+ topluluğunu koruyan ilerici yasal reformlara itiraz ederek tanımlama gücünü ele geçirmeye çalışıyordu: Cinsiyet nedir? Top-

lumsal cinsiyet nedir? Strateji açıktı: "Cinsiyet" trans, *queer*, lezbiyen, gey ve interseks statülerini kapsamayacak biçimde tanımlandığında "cinsiyet"e dayalı ayrımcılıktan da söz edilemezdi.

Toplumsal cinsiyetin cinsiyetten başka bir şey olmadığına ilişkin resmi iddianın, ayrımcılık yapma özgürlüğünü güvence altına alması gerekiyordu. Bu iddiayla amaçlanan şey elde edilse toplumsal cinsiyete gerek kalmayacak, ilk tayin edilen cinsiyetlerinden uzaklaşanlara yönelik ayrımcılık özgürlük sayılacaktı. Trump yönetimi bağnazlara serbesti tanımış, gerek homofobik gerek transfobik uygulamaların hukuk müdahalesine takılmadan ilerlemesini sağlayıp bu uygulamalarla hedef alınan kişilerin genelde şiddete başvurarak onlara karşı çıkan insanlar karşısında korunmasız kalmasına yol açmış, ayrıca hükümetin bu kişileri bundan böyle ayrımcılık karşısında yüzüstü bırakmasını da onaylamıştı. LGBTQİA+ kişiler eşit korumayı hak eden insanlar olarak görülmeyecekti çünkü zaten eşit değillerdi ya, şimdi bir de kendilerini "anlaşılır konuşan" insanlarca kabul edilecek biçimlerde tanımlamıyorlardı. Yeni sözcüklere, yeni terminolojilere ne gerek var, anlaşılır konuşmak yeter. Gerçi neyin anlaşılır konuşma sayılacağına da devlet politikası karar veriyor. Şunu sorabiliriz öyleyse: Devletin dili midir söz konusu, yoksa anlaşılır dil mi? Hangisi saldırı altındadır, kuramsal dil mi, yoksa toplumsal cinsiyet kimliği ve ifadesinde kullanılan yeni tabirler mi? Toplumsal cinsiyeti kendi kendine tanımlamak da dahil olmak üzere yeni konuşma biçimlerinin yaygınlaşması, alışıldık dile girmesi, hatta İngilizcedeki çoğul zamir kullanımının* gitgide yaygınlaşması örneğinde gördüğümüz üzere dilbilgisi sınırlarını zorlaması mıdır sorun? Dildeki bu tür kullanımlar kabul gördükçe "anlaşılır" dildeki tabirlerin değişmesini sağlar, hatta bazı çevrelerde anlaşılır konuşma sayılmaya başlayabilirler. Neyin anlaşılır sayıldığı hem bölge hem de tarihe göre değişir, yani bu kullanımların aslında şaşırtıcı gelmemesi gerekir.

Burada mesele Trump'ın elinden çıkma, gündelik spekülasyon-

* İngilizcede üçüncü tekil şahıs zamiri cinsiyete göre ayrılmıştır. Üçüncü çoğul şahıs zamiri ise ya "onlar" anlamında ya da belgisiz zamirlerle birlikte kullanılır. Kendilerini ikili cinsiyet çerçevesinde tanımlamayan kişilerin de bu zamiri benimsediği olur. –*ç.n.*

lara hâlâ malzeme olan psikososyal tüzükten ziyade tabanına seçim yılı boyunca neyin hitap ettiğidir. Trump'ın amacı muhafazakâr Hıristiyanları galeyana getirmek idiyse Vatikan'ın kullandığı dili taklit ederek muhtemelen akıllıca bir taktik uygulamış oldu. Trump cinsiyetin toplumsal cinsiyetin yerini almasını isteyenlerin, genital organlar arasındaki algılanabilir farka dayandığını varsaydıkları cinsiyetin ilk tayin edildiği halinin değişmediği bir dünya arzulayanların kaygılarına, korkularına hitap etmeye çalışıyordu. Fakat bu kaygılara hitap etmek hem belki uyku halindeki diğer kaygıları uyandırmak hem de biyolojiyle belirlendiği düşünülen cinsiyet varsayımına dayalı ikili, değişmez niteliği tanımlayan gündelik dile yeni eklenen ifadelere ilişkin yeni kaygılar yaratmak anlamına geliyordu. Trump bu korkuları bir araya getirip şiddetlendirecek bir vesile, yani sahne yaratarak korku körüklemeye uğraşıyordu. Sağın toplumsal cinsiyeti cinsiyete geri döndürmesi, ikisi arasındaki farkların da hepsini yok etmesi gerek ki bildikleri dünyaya dört elle tutunabilsinler, daha doğrusu ortaklaşa yarattıkları fantazide yaşayabilsinler. Trump açısından bu uğraş cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımına ilişkin kuramsal bir sorudan ziyade hem ataerkini hem de heteronormatifliği tahkim eden, üstelik Beyazların normlarıyla oluştuğu varsayılan cinsel dünya düzenini güvence altına almayı amaçlayan retorik bir hamleydi. "Bilim"in tarafını tutuyormuş gibi görünse de bu hamlesiyle Hıristiyan tabanını galeyana getirmeyi amaçladığı kesindi. Neyse ki Evanjelik Sağ da cinsiyeti, Tanrı'nın belli bir amaç uğruna yarattığı (teoloji) doğa düzeninin parçası (bilimin bir çeşidi) olarak görüyor, böylece kimsenin bilimle teoloji arasında seçim yapması gerekmiyor. Ayrıca bu politika insanları cinsiyeti baştan tayin etme hakkını aramaktan mahrum bırakmayı amaçlıyordu, tüm göstergeler insani tek seçeneğin bu olduğuna işaret etmesine rağmen hem de. Birbirleriyle çelişen biyoloji, din ve dil modellerinden bunları uzlaştırmaya çalışmaksızın istediğince faydalanan "değişmezlik" kavrayışı adı altında, toplumsal cinsiyeti kendi kendine tanımlamanın farklı biçimlerini zayıflatmaya çalışıyordu. Tabanı Trump'ı tutarsızlıkla suçlamaktan uzaktı, zira insanların haklarından nasıl mahrum bırakılacağı değil, mahrum bırakılmasıydı önemli olan.

Bostock davasında dümen dil açısından başka bir yöne kırılmış, cinsiyet meselelerinde kendi kendini tanımlama imkânı veren başka bir dil modeli kullanılmış, böylelikle Trump da hayal kırıklığına uğramıştır. Yargıç Neil Gorsuch ile Başyargıç John Roberts mahkemenin en ilerici üyeleri olmasalar da hükümetin görüşünü reddetmiştir. Gorsuch'ın öne sürdüğü görüşlerden birine göre aynı cinsten birine ilgi beyan etme veya gösterme gerekçesiyle işten çıkarılmak şüphesiz ayrımcılıktı çünkü insan karşı cinsten birine ilgi duysa muhtemelen işten çıkarılmazdı. Trans, lezbiyen ve geylerin cinsiyet ayrımcılığı başlığı altında hak talebinde bulunabilmesini sağlayan Bostock davası kararındaki iddialar, "cinsiyet"in anlamının korunmasının "cinsiyet"in işyerilerinde ayrımcılık etkeni haline gelmesi kadar önemli olmadığını gösterdi böylelikle.[2]

Gündelik konuşmalarda, hatta anlaşılır dil kullanırken cinsiyet ayrımcılığının insanın cinsiyetine dayalı ayrımcılık biçimi olduğunu düşünebiliriz. Birisi cinsiyetinize karar verir, sonra da o karara binaen size ayrımcılık yapar diye düşünürüz. Aslında öyle değil. Ayrımcılığın cinsiyete dayanması demek birilerinin o cinsiyete atfen karar vermesi, cinsiyetin o kararda rol oynaması demektir. Cinsiyetin ne olduğunu bilmeden de cinsiyetle ilgili varsayımlarda bulunabilir insanlar, üstelik ayrımcı davranışlarda belirleyici olan önyargılı fikirlerdir genelde. Örneğin işverenin işçiye muamelesinde cinsiyetiyle ilgili varsayımlara dayanarak hareket etmesi, bu işçinin başkaları kadar kazanmamasına, belli mevkilere alınmamasına karar vermesi durumunda varsayımların, hatta önyargıların farklı muameleye yol açması, cinsiyetin anlamına dair söz konusu varsayımların yanlış olmasından daha önemlidir. İşverenin eylemleri cinsiyeti işle ilgili kararlarda farklı muameleye yol açan temel bir öğe haline getirir. İşverenin işçinin cinsiyeti konusunda yanılıp yanılmaması önemli değildir, zira ayrımcı davranışların çoğu cinsiyetle ilgili, örneğin belli bir cinsiyet tayin edilmiş kişinin nasıl görüneceği, yeterliliklerinin ne olduğu, hangi eğilimleri göstereceği hakkında yanlış varsayımlara

2. Gerek bu karara gerek ilgili içtihattaki yerine ilişkin kapsamlı ve incelikli bir çözümleme için lütfen bkz. Ido Katri, "Transitions in Sex Reclassification Law", *UCLA Law Review* 70, no. 1 (Mart 2021).

dayanır. Burada "cinsiyet" kabul görmüş bir gerçeklikten ziyade ayrımcı muamelenin temel öğesi olarak devrededir. Görevimiz bu muamelede cinsiyetin nasıl ele alındığını, "cinsiyet"in eşitsizliği yeniden üreten bir kararın göbeğinde nasıl zuhur ettiğini anlamaktır. Cinsiyet ayrımcılığını tespit etmek için "cinsiyet" tanımımızın ortak olması gerekmez. Ayrımcı hareketlerde cinsiyetin nasıl işe koşulup ele alındığını, önyargılı fikirlerin nasıl ayrımcı muameleye yol açtığını bilmek yeter.

Cinsiyet ayrımcılığında cinsiyetle ilgili varsayımların genellikle yanlış olması manidardır. Söz konusu varsayımlar istihdamınızın veya gördüğünüz muamelenin hakkaniyetle değerlendirilmesinin çoğunlukla önüne geçen basmakalıplara, yanlış fikirlere dayanır. Sorun bu kararlarda basmakalıpların yer bulmasının yanı sıra, ister doğru ister yanlış varsayımlara dayansın cinsiyeti bahse katmanın bu tip kararlarda haklı bulunabilecek bir yanı olmamasıdır. Yüksek Maheme kararında cinsiyetin ontolojisinden ziyade cinsiyete ilişkin varsayımların eşitsizliği sürdüren kararlarda nasıl işlediğine odaklanan cinsiyet ayrımcılığı içtihadı tarihçesi kullanılıyor.[3] Yüksek Mahkeme cinsiyet ayrımcılığı meselesi ışığında cinsiyet üzerine gündelik konuşmalarımızı sorgulayıp sözlerimize yeni bir yön vermemizi bekliyor, Trump'ın Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı politikasının "anlaşılır dil" savına da zımnen karşı çıkıyor:

> İşverenler gündelik konuşmada eşcinsellik ve *transgender* statüsüne dayalı ayrımcılığa cinsiyet ayrımcılığı denmediğini öne sürüyor. Neden kovuldun sorusu yargıçtan değil de arkadaşlardan gelince buradaki davacıların dahi cinsiyet ayrımcılığından değil de ya gey ya *transgender* olduğum için kovuldum demesi muhtemeldir.

Aynısı şurada da var:

> Eşcinsel veya *transgender* statüsüne dayalı ayrımcılık işverenin tek tek çalışanlarına varsayılan cinsiyetleri sebebiyle kasten farklı muamele etme-

3. Yüksek Mahkeme'nin 1987 tarihli Oncale-Sundowner Offshore, Inc. Davası kararıyla ilgili olarak bkz. Katherine M. Franke, "What's Wrong with Sexual Harassment?", *Stanford Law Review* 49, no. 4 (Nisan 1997): 691-772, https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/716.

sini gerektirdiğinden, çalışanını eşcinsel veya *transgender* diye kasten cezalandıran işveren de VII. Başlık'ı ihlal eder. (...) Bu temelde ayrımcılık yapan işveren kaçınılmaz olarak cinsiyete dayanarak karar alma niyetindedir.

Gerçekte ayrımcı hareket işverenin, çalışanın cinsiyetini bilmesine bile dayalı değildir, işverenin personele dair kararlarını "cinsiyete dayalı kurallar", yani hangi cinsiyetin ne yapması gerektiğine, hatta neyi becerebileceğine ilişkin önkoşullar temelinde verdiğine ilişkin kanıt yeterlidir. Söz konusu kuralların "cinsiyet"e dayalı olması kuralların cinsiyetten değil, hangi cinsiyetin nasıl görünmesi gerektiğine, belli işleri becerebilme konusunda cinsiyetin neye işaret ettiğine, bir yanda kadınların diğer yanda erkeklerin yaptığı aynı işe ne değer atfedildiğine dair fikirlerden –önyargılardan, geleneklerden– türediği anlamına gelir. Cinsiyete dayalı kurallar, ayrımcılık iddialarını ne dayanağa oturtur ne haklı çıkarır: Aslında cinsiyet ayrımcılığı yasasının ele almayı amaçladığı sorun zaten bu kurallardır. İşe alma, terfi ettirme kararlarında hiçbir etkileri olmamalıdır. Bu kurallar kendi kendini tanımlama, liyakat ve görünüme dair normatif beklentilerle doludur, işe alma kararlarında da işyerindeki davranışlarda hiçbir rol oynamamaları gerekir. Yüksek Mahkeme'nin bu konudaki kararı apaçıktır: "İşveren işe başvuran tek tek kişilerle ilgili bir şey biliyor olsa da olmasa da işe alımı cinsiyete göre belirleyen bir kuralı kasten koyduğunda yasayı ihlal etmiş olur."[4] Başka bir deyişle, kurallar hakkaniyete dayanmayıp önyargıyı bilfiil resmileştirirken "cinsiyet"in alışıldığı şekilde, yani "düstura uygun" işlemesiyse önümüzdeki sorun, cinsiyetimizi tanımlama şeklimiz pek de mesele değildir.

■

Toplumsal cinsiyete karşı çıkıp cinsiyete geri dönme çağırısında bulunan bazı feministler gerek Trump'ın gerek Vatikan'ın iddialarıyla ağız birliği etmekle kalmaz, cinsiyet ayrımcılığının işleme şeklini de de yanlış yorumlar. Yukarıda ele alınan nedenlerle, cinsiyet ayrımcı-

4. Bostock v. Clayton County davası, 590, U.S. (2020).

lığını tespit etmekte bağlayıcı tek bir cinsiyet tanımının kabul görmesi gerekmez. Aslına bakılırsa cinsiyetin ne olması gerektiğine, cinsiyetle hangi sınırlara işaret edildiğine, hangi cinsiyetin nasıl görünmesi gerektiğine dair norm ve gelenekler cinsiyet bahsini kuşattığı sürece cinsiyet zaten toplumsal cinsiyete dönüşüyor demektir. Cinsiyet kültürel norm çerçevesine oturtulmuşsa çoktan toplumsal cinsiyete dönüşmüştür. Sahte ya da yapay olduğu anlamına gelmez bu, o ya da bu iktidarın hizmetinde harekete geçirilmiş demektir sadece. Cinsiyetin değişmez olduğu iddiası cinsiyet üzerine düşünmede gerek din gerek dil çerçevesini bahse sokar. Ortada bu çerçeve varsa toplumsal cinsiyet işler durumdadır. Bu durumda cinsiyetin kültürel inşası olduğundan söz etmek, kültürün cinsiyeti hiç yoktan ürettiği anlamına gelmez. Cinsiyet meselesinin siyasal bir amaç uğruna belli bir çerçeveye oturtulduğu anlamına gelir. Cinsiyet cinsiyettir, aile ailedir iddiaları bile, bu tip totolojilerin neden mantıklı geldiğini, diğer biçimlerin neden mümkün olmadığını kanıtlamak durumundadır. Yoksa dogma gibi gelir bu iddialar kulağa. Hatta kültür savaşının tamtamı gibi gelir, gücünü cinsiyetin değişmezliğine dair cinsel korku ve kaygılardan devşirir bu savaş. Belki de tam tersi doğrudur: Cinsiyetin değişmezliğiyle ilgili temel korkular uyandırmak, cinsiyetlerinin değişeceğinden, hatta ellerinden alınacağından veya tayin edilen cinsiyetlerinin değişmezliğiyle ilgili her şeyin şüpheli hale gelmesinden aniden korkmaya başlayan insanları kışkırtır, galeyana getirir ve bu korkuyu uyandıranların safına katar. Dolayısıyla cinsel düzeni yasal hükümlerle eski istikrarına kavuşturmaya yönelik bu çılgın çaba, devletin cinsiyeti baştan tayin etmeyi yasaklama çağrısına karşılık gelir. Devlete cinsel düzeni eski istikrarına kavuşturmasun diye fazladan yetki verilir. Fakat cinsiyetin aniden elinizden alınacağı veya kökten olumsallaşacağına ilişkin korkutucu ihtimali çıkaran zaten Trump hükümetiydi, aynısını şimdi DeSantis de tekrar ediyor ki bunu yetkilerini artırıp "toplumsal cinsiyet"in gerek ataerkil gerek heteronormatif çerçevesini korumak amacıyla yapıyorlar. Trump'a göre translar cinsiyet ayrımcılığına uğrayamaz çünkü doğumda tayin edilen cinsiyetlerine dayalı ayrımcılık görmezler.

Yüksek Mahkeme'nin Trump'ın planını boşa çıkarıp hem transların hem de lezbiyen ve geylerin aslında cinsiyete dayalı ayrımcılık gördüğüne karar vermesi şaşırtıcıdır. Yüksek Mahkeme'nin Bostock davası görüşünün B kısmında trans, lezbiyen ve geylerin "cinsiyet ayrımcılığı" başlığı altında ayrımcılık görme iddialarının haklılığına ilişkin kullandığı dil hem kesin hem de nettir:

> İnsanın gerek eşcinselliğinin gerek *transgender* statüsünün istihdamla ilgili kararlarla alakası yoktur. Bunun sebebi birine cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmadan eşcinsel veya *transgender* diye ayrımcılık yapmanın da mümkün olmamasıdır. Örneğin işverenin iki çalışanı olduğunu düşünelim, ikisi de erkeklerden hoşlanıyor olsun. Bu iki kişi işverenin gözünde maddi her açıdan aynıdır, birinin erkek diğerininse kadın olması dışında. İşveren erkek çalışanı erkeklerden hoşlanması dışında bir gerekçe olmaksızın kovduğunda kadın çalışanda hoşgörüyle karşıladığı özellik veya hareketlere dayanarak erkek çalışana ayrımcılık yapmış olur.[5]

Cinsiyet ayrımcılığının cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla (bu ifade hukuk dilinde böyle geçer) aynı şey olmadığını öne sürmek mümkün elbette, fakat söz konusu kararda cinsiyet ayrımcılığını yasaklayan VII. Başlık'ın zaten sağladığı koruma genişletilsin mi genişletilmesin mi sorusuyla ilgileniliyordu. Bunun için düşünce egzersizi yapmamız gerekiyor. İşveren olduğumuzu düşünelim. Erkeklerin kadınlardan hoşlanmasını hoş karşılarken kadınların kadınlardan hoşlanmasını sorun ediyor, işgücüne anca heteroseksüelleri katıyorsak söz konusu kadının bir özelliğini, yani cinsel arzusunu istihdam açısından eleyici bir durum olarak seçip ayırdığımızdan açıkça ayrımcılık yapmış oluruz. Cinsiyeti farklı olsa ayrımcılık yapmazdık çünkü kadın çalışan –söz konusu hukuk kararının sunduğu mantığın sınırlarına göre– muhtemelen erkek olurdu. O halde kadın çalışan "cinsiyete dayalı" ayrımcılıktan mustariptir. Bazı geylerle lezbiyenler cinsel ilişkide hangi anatomi özellikleriyle karşılaşacaklarını bilmek isteyebilir ki anlaşılır bir durumdur bu. Fakat gerek interseks gerek trans sporcuların spor müsabakalarına katılmasıyla ilgili karar alma sürecine dahil olan herkesin doğrulayacağı üzere anatomi, cinsiyeti tek başına belirlemez. Dahası, bazı homofobikler salt

5. *A.g.y.*, s. 10.

organların arzu yaratmaya yettiğini sansa da sırf belli anatomi özellikleri taşımak geylerin veya lezbiyenlerin sizi cinsel anlamda illa arzulayacağı anlamına gelmez.

Buna benzer kamu iddialarının pek çoğunda son derece korkutucu bir fantazma senaryosu işler durumdadır. Örneğin askeri kuvvetlerin bazısında geylerin askere alınmama sebeplerinden biri gey erkeklerin soyunma odasında heteroseksüel erkekler açısından tehlike oluşturacağının, gey arzunun bastırılmasına dayanan grup birliğini bozacağının sanılmasıdır.[6] Benzer iddialar askeri kuvvetlerdeki translara karşı da öne sürülüyor.[7] Bu iddialar J. K. Rowling gibi isimlerin dile getirdiği korkularla koşutluk gösterir. Dile getirilene göre tanımı gereği trans kadınlar, doğumda cinsiyeti kadın tayin edilen kadınlar açısından tehdit oluşturur. Söz konusu politikalarla hem taşınan hem alevlenen korkular kime ait? Her iki vakada da sorun korkulan kişinin "cinsiyet"inde değil, söz konusu cinsiyetin yorumlandığı korku verici fantazma senaryosunda, daha doğrusu söz konusu cinsiyetin bu sahnede korku verecek biçimde *inşa edilmesinde* yatar. Yersiz korkuya dayalı bu yorumlamanın ne işyeri ne politika kararlarında yeri vardır, varsa da ayrımcılık biçimidir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapanlar arasında, ayrımcılık yaptıkları kişinin gerek hormon gerek genetik yapısını, ayrıca anatomisini gören de bilen de pek azdır. Bu konuda bazı fikirleri olabilir, bu fikirler kararlarını etkileyip ayrımcılık yapmalarına yol açıyorsa cinsiyet elbette önem taşır. Peki cinsiyetin hangi halinden söz diyoruz? Alışıldık beklentilerin, anlaşılır dilin aksine insanın cinsiyetini dış görünüşünden anlamak her zaman mümkün olmaz. Bazılarının toplumsal cinsiyet sunumu dediği dış görünüşün tarihçesi vardır: Gördüklerimizin yapısını, biçimini önceden bilfiil sezdiren belli çerçevelere göre algılanır dış görünüş. Ayrıca toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin hedef aldığı gerek feminist gerek LGBTQİA+ hareketlerinin bazısının epistemik çerçevelerine de uymayıp karşı gelir. Mesele cinsiyet olduğunda kıyas

6. Şu eserime bkz. *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, New York: Routledge, 1997.

7. Palm Merkezi'nin konuya ilişkin kapsamlı araştırması ve politika önerileri için bkz. https://palmcenterlegacy.org.

kabul etmeyen belli özellikleri ne "çözmek" ne inkâr etmek mümkündür: Kendimizi dışarıya gösterme şeklimizle kendimize dair anlayışımız birbirinden pekâlâ farklı olabilir, bunlar dışarıdan nasıl göründüğümüzden de farklı olabilir. Dışarıdan nasıl göründüğümüzse tıp çevresi, okul, sokak, bar gibi kültürel bağlamlara göre değişebilir.

Yüksek Mahkeme'nin kararın bu kısmında kullandığı dile göre insanın cinsiyetinin değişebileceği açıktır, bu değişikliğe atfen ayrımcılık yapmaksa cinsiyet ayrımcılığıdır. Mahkeme cinsiyetin sırf doğumda tayin edilen cinsiyete göre tanımlanamayacağını, cinsiyetin değişiklik imkânının izini taşıyan bir süreç olduğunu bilfiil ortaya koyuyor. Aşağıdaki kısımda cinsiyetin doğumda tayin edilen cinsiyetten, kimlikten ibaret olmadığını, zira bu kimliği değiştirebileceğimizi açıkça gösteriyor:

> Cinsiyeti doğumda erkek diye tayin edilse de kendini artık kadın olarak tanımlayan *transgender* birini kovan bir işvereni ele alalım. İşveren cinsiyeti doğumda dişi diye tayin edilmiş, diğer özellikleri aynı başka bir çalışanın işine son vermediğinde doğumda dişi cinsiyeti tayin edilmiş çalışanda hoşgörüyle karşıladığı özellik veya hareketlere dayanarak, doğumda erkek cinsiyeti tayin edilmiş çalışanı kasten cezalandırmış olur. Tekrar etmek gerekirse, çalışanın cinsiyetinin işten çıkarma kararında rol oynadığı su götürmezdir ama aslında böyle bir rol oynamasına izin verilemez.[8]

Yüksek Mahkeme bu kısımda *transgender* kişilerin kimliğinin tayininde farklı iki an bulunabileceğini açıkça gösteriyor ki birincisi cinsiyetin doğumda tayin edilmesiyle, ikincisi ise insanın kendi kimliğini tayin ederek cinsiyetini zamanla nasıl benimsediğiyle ilişkilidir. İkisinin de "cinsiyet" olarak kabul edilmesi önemlidir, hatta "cinsiyet"teki yerlerinin eşit olduğunu bile söyleyebiliriz. Başka bir deyişle cinsiyet doğumda kesin ve geri döndürülemez şekilde belirlenmez. Mahkemedeki çoğunluk kararının ifadesiyle:

> *Transgender* kişilere ayrımcılık yapan işveren doğumda farklı bugün farklı tayin edilen cinsiyetteki insanlara ister istemez ayrımcılık yapmış olur. Neresinden bakarsanız bakın işverenin adayı işe almayı kasten reddetmesinin kısmen sebebi söz konusu kişinin cinsiyetidir, adayların cinsiyetini hiç öğrenmese bile.[9]

8. Bostock-Clayton County davası, s. 10. 9. *A.g.y.*, s. 19.

Burada Yüksek Mahkeme doğumda tayin edilen cinsiyetin, yani bebeğin gerek yasal merci gerek tıp yetkililerince "belirlenen" cinsiyetinin kendimize zaman içinde tanımladığımız cinsiyetle uyuşmayabileceğini farz ediyor. Zamana göre değişmez, şaşmaz "cinsiyet" fikrine karşılık bizi bu kategoriyi hayatın gidişatına göre değerlendirmeye çağırıyor. "Cinsiyet" zamana özgü bir varlıkmış, değişebilirmiş gibi görünüyor. Bir yanda yaşamın başlangıcında kaçınılmaz olarak başkalarınca tayin edilen cinsiyet vardır. Diğer yanda ise kendi kimliğini tayin etme vardır ki tayin edilen ilk cinsiyeti sürdürebilir veya tartışmalı hale getirip tersine çevirebilir. Cinsiyetin ne olduğunu belirlemeye çalışırken soruyu hem zaman hem de en azından iki bakış açısına göre çerçeveye oturtmalıyız: Bedenin kimliği doğumda mevcut kategorilerle nasıl belirlenir, belli bir kategoriye tayin edilen beden kendini bu kategoriler çerçevesinde (hatta şunu da ekleyebilirim, anlaşılır dille çatışan yeni adlandırmalarla bu kategorilerin dışına da çıkarak) tanımlamaya nasıl başlar?

Bir taraftan Yüksek Mahkeme, ayrımcılığa maruz kalanların cinsiyetini kesinkes tespit etmemiz, hatta kendilerini mercek altında hissederek sürdürdükleri toplumsal kimlikleri anlamamız gerekmediği konusunda net gibidir. "Cinsiyet"in gerek işe alma gerek işten çıkarma kararlarında itiraz götürecek şekilde, açıkça rol oynadığını dikkate almamız yeterlidir. Diğer taraftan Mahkeme ek sorgulamanın önkoşulu olarak, cinsiyet üzerine ufak çapta bir kuram ortaya atıyor: Cinsiyete dair değerlendirme yaparken öncelikle söz konusu kişinin kimliğinin doğumda nasıl (üstelik kim tarafından) belirlendiğinin yanı sıra bu kişinin kimliğini zamanla nasıl tanımlamaya başladığı sorgulanmalıdır. Dolayısıyla başlangıçta bir şekilde belirlenen kimlikle zamanla başka bir biçimde tanımlanan kimlik arasına bir mesafe girer. Belli bir toplumsal cinsiyet haline gelmenin temelinde de bu mesafe yatar.

Yaşamdaki bu zamansal gidişat sırf translarda değil, daha genel anlamıyla "toplumsal cinsiyet oluşumu" diye adlandırabileceğimiz durumda da geçerlidir.[10] Zira doğumda yasal belgelere işlenen kategorinin zaman içinde muhafaza edileceğinin veya bu çağırmada bir araya getirilen beklentilerin karşılanacağının güvencesi yoktur. Bu

kategoriler arasında mesafe oluşabilmesi tayin edilen ilk kimliğin zaman içinde devamlılık göstermesinin güvencesi olmadığı, toplumsal cinsiyetli yaşamların hepsi açısından mesele olduğu anlamına gelir. Cinsiyetin tayin edilmesi şaşmaz bir edimden ziyade toplumsal tarihle ilişkilidir ki bu tarihin de kendini aynı şekilde yeniden üretip üretmeyeceği belli değildir. Bir başka deyişle, doğumda tayin edilen cinsiyetiniz bugün tanımladığınız cinsiyetinizle örtüşmüyor diye ayrımcılık görmeniz de cinsiyet ayrımcılığıdır. Tayin edilen iki kimlik arasındaki mesafeye saygı gösterilmiyor, bu mesafenin aslında toplumsal cinsiyetin oluşumuna işaret ettiği kabul edilmiyor. Daha doğrusu benim bakış açım bu. Mahkeme o kadar iddialı olmasa da cinsiyetin Trump'ın önerdiğine benzer, indirgemeci biyolojik izahlara karşı çıkarak, cinsiyetin sırf genital organlara veya anlaşılır dile dayanarak tayin edilemeyeceğini açıkça ortaya koyuyor.

Yüksek Mahkeme "eşcinsellik" ve "*transgender*"ı "cinsiyet ayrımcılığı"yla ilişkilendirecek kuramsal bir çerçeveye bağlı kalmasa da bunlara yönelik ayrımcılığın ancak cinsiyete atfen yapıldığına işaret eder.[11] Verilen kararda bu tip meselelerin gündelik dilde nasıl ele alındığı değil, hukuk dilinin nasıl işlemesi gerektiği sorgulanıyor. Mahkeme şu iddiada bulunuyordu: "*Transgender* kişilere ayrımcılık yapan işveren, doğumda farklı bugün farklı tayin edilen cinsiyetteki insanlara ister istemez ayrımcılık yapmış olur. Neresinden bakarsanız bakın işverenin adayı işe almayı kasten reddetmesinin kısmen sebebi söz konusu kişinin cinsiyetidir, adayların cinsiyetini hiç öğrenmese bile."[12]

Trump'ın cinsiyeti biyoloji ve anatomi zemininde tanımlama çabası, *Nature* dergisi editörleri tarafından da reddedildi. 30 Ekim 2018'

10. Bkz. Rachel Slepoi, "Bostock's Inclusive Queer Frame", *Virginia Law Review Online* 107 (Ocak 2021).

11. Gerek görünüşünüze gerek hukuki statünüze dayanarak varsayılan cinsiyetinize, gerek statünüzü değiştirerek ortaya koyduğunuz cinsiyetinize atfen cinsiyete dayalı ayrımcılık görebilirsiniz. Kadınların yeterliliklerine ilişkin, biyolojiye dayalı yalan yanlış varsayımlar hiç şüphesiz cinsiyet ayrımcılığı sayılsa da bu iki durumda da cinsiyet biyolojiye atfedilmez.

12. Bostock-Clayton County davası, s. 19.

de yayımladıkları açıklamayla Trump'ın önerdiği tanımın bilimsel temeli olmadığını gösterdiler.[13] Editörlere göre Trump'ın önerdiği tanım,

> yok edilmesi gereken korkunç bir fikirdir. Bilimsel temeli yoktur, bedenin gerek iç gerek dış özelliklerine dayalı bir sınıflandırma olan cinsiyet ile hem kökü kültüre, toplumsal normlara ve bireysel davranışlara dayanan hem de biyolojik farklarla ilişkilendirilen toplumsal bir inşa olan toplumsal cinsiyeti anlama yolunda gösterilen onlarca yıllık ilerlemeyi geriye götürecektir. Daha da beteri, gerek *transgender* kişilere gerek erkek ile kadın ikili kategorilerine girmeyenlere karşı ayrımcılığı azaltmaya yönelik çabaları baltalayacaktır.

■

Roe-Wade davası kararı geri alınırken kadınları, hamileleri kürtaj hakkından mahrum bırakacak şekilde oy kullanan Yargıç Roberts ile Yargıç Gorsuch'ın cinsiyet ayrımcılığına yönelik koruma ve önlemlerin neden gey, lezbiyen ve transları da içerecek şekilde genişletilmesinden yana olduğunu sorabiliriz. Söz konusu ikinci dava eşit muameleye ilişkinken ilki, önceden koruma altında bulunan üreme özgürlüklerini kısıtlamada devletin gördüğü menfaate, ayrıca insanın mahremiyet hakkına ilişkindir. Dobbs ile Jackson Kadın Sağlığı Örgütü arasındaki davada mahkeme kararı, hamileliğini sonlandırmak amacıyla kürtaj yaptırmak isteyen kadınların, daha doğrusu kişilerin hamilelikleri üzerinde devletinki kadar yetkisi olmadığını açıkça göstermiştir. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin halihazırda hedefe koyduğu, sınırlandırılması gereken aşırı özgürlükler fikri burada da karşımıza çıkıyor, Katoliklerle Evanjeliklerin kanaatini çağrıştırıyor. Bu kanaate göre kürtaj hakkı, transların hakları, gey ve lezbiyenlerin evlenme hakkı gayrimeşru, yanlış veya aşırı özgürlük sayılıyor, gerek devlet eliyle gerek devletin zımni ataerkil yetkileriyle gereğince sınırlandırılması gerektiği savunuluyor. Verilen kararda kullanılan dil dindeki "toplumsal cinsiyet ideolojisi" eleştirisinin taşıdığı nüfuzu anca hafiften hissettirse de ardında bıraktığı iz-

13. "Anatomy Does Not Define Gender", *Nature* 563 (Kasım 2018): 5.

ler, bilhassa Clarence Thomas'ın mutabık görüşünde ayan beyan ortadadır.

Thomas, Roe-Wade davası kararının iptalinin ardından bu konuda başka kararlar da alınacağının, Yüksek Mahkeme'nin Griswold-Connecticut davasının (1965) ortaya koyduğu mahremiyet öğretisine dayalı kararlarının artık iptal edilebileceği uyarısında bulunuyordu: Bu kararlar gerek doğum kontrolüne erişimi gerek bu konuda doktor tavsiyesi almayı, yasada "livata" adı verilen eylemlerde bulunanlara yönelik cezalandırmanın ortadan kaldırılmasını, eşcinsellerin evlenebilmesini güvence altına alıyordu.[14] Sosyal medyada dolaşan, yakın zamanda da Kaliforniya valisi Gavin Newsom'ın tekrar ettiği slogan, Thomas'ın planına karşı uyarıda bulunuyordu: "Sıra sana gelecek!" Dobbs davası kararının sağcı mahkemeden çıkacak kararların habercisi olmasından korkan ABD Kongresi eşcinsellerin evliliğini koruyan bir yasa tasarısını aceleyle kabul edivermişti, hem de bu hak o dönemde zaten koruma altında olmasına rağmen. Çoğunluk söz konusu kararın fetüs konusundaki "devlet menfaati"ni genişletip artırırken, hamilelerin gerek kendi özgürlüklerine gerek bedensel bütünlüklerine ilişkin haklarını geçersiz kıldığını düşünüyordu. Devletin kadınlar, cinsellikleri, özgürlükleri, sağlık hizmeti alma hakları üzerindeki yetkileri, açık konuşmak gerekirse, korkutucu ve grotesk bir hal almıştır. Yargıç Thomas, Yüksek Mahkeme "emsal sayılıp adil yargılama sürecine dahil edilen kararlarını Griswold, Lawrence ve Obergefell dava kararları da dahil olmak üzere yeniden gözden geçirmeli" önerisinde bulunurken belirli özgürlüklerin –üreme konusunda tavsiye verip alma hakkı (Griswold davası), livata eyleminde bulunma hakkı (Lawrence davası) veya eşcinsellerin evlenme hakkının (Obergefell)– devlet yetkisiyle gereğince kısıtlanabileceğini, hatta geri alınabileceğini iddia ediyordu.

Adil yargılanma hakkı ABD Anayasası'nın Beşinci ve On Dördüncü Ek Maddesi'nde tesis edilmiştir, devletin hiçbir yetkisiyle ihlal edilemeyecek özgürlüklere delalet eder. Söz konusu özgürlükle-

14. Dobbs davasına ilişkin bu tartışmanın farklı bir hali Haziran 2022'de Verso Books'ta blog yazısı olarak yayımlanmıştı.

rin doğası gereği özel, yani kişisel olduğu, diğer bir deyişle bireysel özgürlüklerden oldukları kabul edilir genelde. ABD Anayasası'nda doğum kontrolü, kürtaj ve livataya değinilmese de söz konusu ilkeleri davalarda uygulayıp bu eylemleri koruma altına alan mahkemeler vardır, zira bunları tam da bireysel özgürlüklerle ilgili, özel ve kişisel bulmuşlardır. Samuel Alito'nun "kürtaj" ifadesinin, Thomas' ınsa birbiriyle ilintili söz konusu hakların hiçbirinin ABD Anayasası'nda yer almadığını iddia edebilmesi, soyut hakların somut toplumsal meselelere, anayasanın zamanında öngörmediği, zaten öngöremeyeceği günümüz meselelerine uygulanmasını reddetmek anlamına gelir. Bir yandan muhafazakârlar aktiviste dönüşmüş, belirli siyasal dayanakları engelleyip diğerlerini teşvik etmeyi amaçlar hale gelmiştir. Diğer yandansa siyasal gündemlerini öyle harfiyen sürdürürler ki akıllara durgunluk verirler. Bu yöntem Bostock davasında trans ve gey/lezbiyen hakları lehine nispeten iş görmüş olsa da Dobbs davasında üreme özgürlüğünü yerle bir etmiştir.

Thomas'ın sunduğu mutabık görüşle savurduğu tehdidi, aykırı birinin münferit sesi diye göz ardı etmememizin sebeplerinden biri, Yüksek Mahkeme'nin güttüğü niyetlere ilişkin işaretlerin bir süredir tutarsız olması. Üreme hakkı hareketindeki aktivistler bu tehdidin yıllardır farkında, Thomas ise muhafazakâr Evanjeliklerden devraldığı bayrağı taşımaktan başka bir şey yapmıyor.

Aile Planlaması Derneği-Casey (1992) davası Roe-Wade kararının temel ilkesini, yani kadınların kürtaj konusunda devlet müdahalesi olmaksızın kendi kararlarını uygulama hakkı olduğunu onamış, ayrıca ABD eyaletlerinde, fetüsün rahim dışında hayatta kalamayacağı süreden önce –gebeliğin yaklaşık yirmi üçüncü haftasına değin– kürtaj yapılmasının yasaklanamayacağını karara bağlamıştır. Mahkeme 1992 tarihli bu kararında Roe davasının temel ilkelerini onasa da kararın hukuki statüsü konusunda şüphe uyandırmıştır. Mahkeme Roe davasında alınan, kürtajın Adil Yargılanma Maddesi* gereği haklı bulunmasına dair temel karara şüpheyle yaklaşmış, an-

* ABD Anayasası'nın Beşinci ve On Dördüncü Ek Maddesi'nde hukukun üstünlüğünü ve adil yargılanmayı güvence altına alan temel hukuk ilkeleri. –*ç.n.*

cak bu kararı geçersiz kılmak gibi "hoş karşılanmayacak bir karar" almaya hazır olmadıklarını açıkça dile getirmiştir. Kadınların gebeliği sona erdirme "hürriyet"ini –Alito bu ifadeyi tırnak içine alıyor artık– devletin yetkileri karşısında korunması gereken bir özgürlük biçimi olarak tanımamış, fetüsün hayatı üzerinde devletin meşru menfaati olduğunu onamıştır. Mahkeme söz konusu davada otuz yıl önce vardığı hükümlere uygun davranmasa da yargıçların düştüğü şerh Dobbs davasında Roe'da alınan kararın geçersiz kılınacağının işaretlerini vermiştir ki muhafazakârlar asıl bu kararın "yürek gerektirdiğini" söylüyor şimdilerde.

Thomas istediğini elde eder de diğerlerinin henüz benimsemediği muhafazakâr gündemi açıkça dile getirirse toplumsal hareketlerin birçoğu hiç kolay kazanmadıkları, vazgeçilemeyecek haklarının bir kısmının federal düzeyde hükümsüz kılındığına tanıklık edecek. Eşitlik, özgürlük ve adalet hakkı somut tarihsel koşullarda hayata geçirilmedikçe, zaman içerisinde yeni toplumsal gerçekliklere karşılık gelip bunları hükme bağlaması gerekmedikçe soyutluktan öteye geçemez. Özgürlük hakkı insanın aynı toplumsal cinsiyetten biriyle özgürce evlenme hakkını kapsar mı sorusuna olumlu yanıt verdiğimizde özgürlük fikrimiz gelişip genişlemiş olur. Köleleştirilmiş halkların kölelikten kurtulup özgürleşme tarihini baştan ele alan akademisyenler de özgürleşme öncesindeki özgürlük düşüncesinin her tarafa yayılan ırk eşitsizliğine dayandığı, mülk ve köle sahibi Beyazlarla sınırlı olduğu, dolayısıyla baştan değerlendirilmesi gerektiği konusunda genelde hemfikirdir. Neyse ki özgürlüğe dair fikirlerimiz zamanla değişti. Özgürlüğe dair eski kavrayışımızın temelinde yatan eşitsizlikleri ve tarihten silmeleri ortaya döken, zamanla yükselen meşru itirazlara cevaben özgürlüğü gözden geçirip baştan şekillendirmek mahkemelerin sorumluluğundadır.[15] Yüksek Mahkeme Obergefell davasında temel özgürlükl'erin "sırf eski kaynaklar"dan çıkmadığını, dönüşen toplumsal normlar ışığında gözden geçirilmesi gerektiğini

15. Bkz. Orlando Patterson, "Freedom, Slavery, and the Modern Construction of Rights", *The Cultural Values of Europe* içinde, haz. Hans Joas ile Klaus Wiegant, çev. Alex Skinner, Liverpool: Liverpool University Press, 2008, s. 115-51.

dile getiriyor. Karar verme süreçlerine istisnasız dahil olur geçmiş. Eşcinsellerin evlenme hakkını tesis eden önemli kararda, hukukun geleneksel uygulamalara dayandırılamayacağına dikkat çekilmiş, bunun gelenek dışı birlikteliklerin eşit hak talep etmesini engelleyeceği ifade edilmişti. Muhafazakârlar burada da yeni özgürlüklerin gerçekten "hürriyet" sayılıp sayılamayacağını sorgulamıştı. Günümüzdeyse ABD'de yargının en güçlü aracı konumundaki Yüksek Mahkeme'nin üreme konusundaki kararlarında devletin menfaatini kadınların, hamilelerin haklarının hepsinden üstün tuttuğunu görüyoruz.

Alito "hürriyet"i tırnak içine alarak kürtaj hakkı lehine özgürlük taleplerinin hepsinin yanlış olduğunu ima ediyor. Yoldan sapmış bir özgürlüktür bu, yanlış bir özgürlük anlayışıdır; kadınların, hamilelerin dem vurduğu bir özgürlüktür, oysa dem vurma hakları yoktur. Aşırıya kaçan bu tehlikeli özgürlük biçimini hayata geçirmekten alıkonmaları gerekir, Yüksek Mahkeme'nin sorumluluğu tam da budur zaten. İkiliğin ötesine geçen toplumsal cinsiyet biçimleri konusunda Vatikan'ın özgürlüğü nasıl alaya alıp kınadığını, akademik özgürlüğün dogma denilerek (gayet dogmatik biçimde) reddedildiğini, insanın kendisine yeni bir cinsiyet tayin etme özgürlüğünün yoldan sapmak ve aşırılık sayıldığını görmüştük. Üreme geleceğini belirleme özgürlüğü Roe-Wade kararının iptaliyle kısmen ama açıkça inkâr edilmiştir. Böyle zamanlarda özgürlük mücadelelerinin kaçının devlet yetkilerini artırmak isteyenlerce aşağılandığını, hatta yok edildiğini görmek önem taşıyor. Demokrasiyi daha da kökten hayata geçirmeye çalışan kolektif özgürlüklerin topluma tehlike arz ettiği suçlaması ve özgürlüğün yani "hürriyet"in otoriterliği giderek artan tedbirlerle kısıtlanması gerektiği iddiası da devlet yetkilerini artırmak isteyenlere yardım ve yataklık ediyor. Özgürlük neden bu kadar korkutucu? Yoksa sormamız gereken bu değil mi? Asıl soru belki de şudur: Özgürlük nasıl olup bu kadar korkutucu bir şey gibi gösterilebildi ki insanlar otoriter yönetimlere can atacak hale geldi?

■

Bu meseleleri ayrı ayrı ele alabiliriz ki bu konuda haklı gerekçelerimiz de var. Cinsiyetin baştan tayini ile kürtaj tartışmaları birbirinden farklıdır; cinsiyet ayrımcılığı da, devletin eğitim üzerindeki denetimi de öyle. Fakat kürtaj karşıtı iddialar cinsellik, toplumsal cinsiyet, yakın ilişkiler ve üreme özgürlüğüyle alakalı yeni toplumsal koşulların yeni haklar doğuracağını varsayan kararların tümü aleyhine kullanılabilir. Sağın önce kürtajın, ardından eşcinsel evliliğin, daha sonrasında da doğum kontrolünün peşine düşmesi değil mesele. Hayır, şimdilerde şekillenen yasal çerçeve tarihsel anlamda *yeni* özgürlük (ayrıca eşitlik) biçimleri olabileceği fikrini hedef alıyor, federal hukuk destekli ataerkil düzeni geri getirmenin yanı sıra özgürlükleri şirketlerin finansmanına ve dinin işine yarayacak şekilde sınırlandırmaya çalışıyor. Kürtaj yaptırmak isteyen kadınların kötü, hatta katil denilerek karalanması Florida, Teksas ve Oklahoma gibi eyaletlerde cinsellik eğitiminde toplumsal cinsiyet veya cinsellik konularını ele alan öğretmenleri istismarla suçlayan saldırılar düzenlenmesine, trans çocuklarına sağlık hizmeti arayan ebeveynlerin çocuklarına zarar verdikleri gerekçesiyle hükümet yetkililerine şikâyet edilmesinin gerekmesine benziyor. Söz konusu vakaların hepsinde "devletin menfaati" kadınların, transların, *queer*'lerin, eğitimcilerin, akademisyenlerin, toplumsal özgürlükler de eşitlik de artsın diye uğraşan politika ve yasa yapıcıların temel özgürlüklerinin ortadan kaldırılmasıyla artıyor. Bu vakalarda devletin menfaatinin artıp öncelik kazanması yeni yeni gelişen otoritarizmin de betimlenmesini sağlar ki bu da dayanağını özgürlük mücadelelerinin tehlikeli bir alanmış, –daha da özele inecek olursak– çocuklara yönelik bir tehditmiş gibi tasvir edilmesinde bulur.

Toplumsal cinsiyete yönelik saldırıyı salt bir harekete özgü saydığımızda "cinsiyete dayalı kurallar"ın da toplumsal cinsiyet normatifliği olduğunu anlayamayız. Evet, Yüksek Mahkeme cinsiyet ayrımcılığının doğumda dişi tayin edilen kadınları, görev başındayken kadınsı nitelikler atfedilen, bu nedenle de ayrımcılığa uğrayan erkekleri (Oncale-Sundowner davası), cinsiyetlerini baştan tayin etmeleri sebebiyle ayrımcılığa uğrayan transları ilgilendirdiğine dair

anlayışında haklıydı. Fakat cinsiyet ayrımcılığının tanımını hukuk düzleminde genişletmek, özgürlüğün tanımını genişletmekle aynı şey değildir. Kolektif özgürlükler tanınsın diye verilen, gerek üreme gerek ırk eşitliğini, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve toplumsal cinsiyet özgürlüğünü muhafaza edenlerin de dahil olduğu mücadeleler ister göçmenlerin sınırları geçmesine, ister halkın sokakta toplanmasına karşı olsun, nüfus hareketleri karşısında geniş çapta polis ve güvenlik denetimi sağlayan devletlerce bilfiil tasfiye ediliyor. Wendy Brown'ın gösterdiği üzere, Yüksek Mahkeme kadınların "hürriyeti"ni alaya alırken diğer yanda da şirketlerin ifade özgürlüğünü artırıyor.[16] Söz konusu eğilimleri anlayıp kolektif mücadelelerin nasıl başkalaştırıldığını, aşağılandığını, inkâr edildiğini gördüğümüzde *queer* ve transların mücadelelerini feminist mücadeleden, kadınların hem toplumsal hem ekonomik eşitlik haklarından, hamilelerin özgürlüğü paternalist devletçe kısıtlanmaksızın kamu hizmetlerinden yararlanma hakkından ayırmanın anlamsızlığının da farkına varırız. Giderek otoriterleşen iktidar karşısında kurulan ittifak her şeyden önce, kadınları özgürlüklerinden, transları kendi kendilerini tanımlama yetkisinin yanı sıra eğitim kaynakları ile sağlık hizmetine erişme hakkından, istenmedik toplumsal cinsiyet normlarının dayatılmasından mustarip herkesi ise gerek psikolojik gerek tıbbi destekten mahrum bırakan paternalizmin eleştirisidir.

Yine de bu temel özgürlüklerin geri alınması, bizzat özgürlüğün hayata geçirilmesinin şeytanileştirilmesi, dilde toplumsal cinsiyet özgürlüğüne de dışavurumuna da olanak tanıyacak yeni ifadelerin, ayrıca insanların ister eğitim, din veya tıp alanlarında bel bağladıkları kurumlarda ister sokakta korku duymaksızın nefes alıp yaşamalarını sağlayacak bir sağlık hizmeti talep etmelerinin alaya alınması demektir. Tek bir gündeme sarılarak, kimlikçilik edip kendi köşemize çekilerek başka gündemleri yok saydığımızda bir yere varamayız. Sağın önümüze koyduklarından epey farklı eksenlerde ittifaklar kurmamız gereken bir zamandayız. Bir başka deyişle, feministler translarla, eşcinsellerin evlenmesini savunanlar *queer* ve trans barları,

16. Wendy Brown, *Neoliberalizmin Harabelerinde*, *a.g.y.*

topluluk mekânları uğruna mücadele verenlerle birlik olmalı, gerek cinsel gerek toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı korunmanın yanı sıra üreme sağlığı da kadın, erkek ve ikilikdışı her çeşit insanın gündeminde olmalı. Ayrıca haklardan mahrum bırakmaya yönelik bu yeni durumların en çok da "özgürlükten uzak", yani kürtajın suç sayıldığı eyaletlerde yaşayan, başka ten renklerinden yoksul insanları etkilediğini görmezsek tüm bu çaba boşa gidecektir.

Günümüzde otoriter güçler duyguların şiddetlendirilmesine, korkunun körüklenip ahlakçı sadizme ve nefrete yönlendirilmesine, yıkımı kurtuluş vaadi gibi göstermeye bel bağlıyor. Sağ gerek toplumsal cinsiyetin gerek ırkın oluşturduğu tehdidi tahkim edip dışsallaştırmak üzere duygular, ahlakçı nefretin de dahil olduğu duygular uyandırıyor, peki biz solda insanları harekete geçirecek duyguları nereden bulacağız? Faşizm makbul bulunup Naziler Avrupa ülkelerinde meclise girerken seçmenlerin çoğunluğunun otoriter kişileri yönetime getirmesini genellikle dehşete kapılarak öylece izliyoruz. Kültür "istila"sı veya "terörizm"ine dair korkuyu körükleyerek seçmenlerin çoğunluğunu komutası altına alan otoriter liderin seçilmesi tam da boyun eğmez milliyetçiliği, acımasız iktidarı temsil etmesinden kaynaklanıyor. Savlarını nasıl çürüteceğimizi, kullandıkları retoriği gözler önüne nasıl sereceğimizi biliyoruz, peki ama biz hangi duygulara hitap ediyoruz, sağın kendi çıkarıp körüklediği korkuları nasıl ele alıyoruz? Son olarak, hedef alınan hareketleri, hedef alınma şeklimizden daha çok etki yaratarak hangi duygular bir araya getirebilir? Bir araya gelemez, yaşamak istediğimiz dünyaya dair daha etkili tasavvurlar sunamazsak işimizin bittiği kesin. Bu yüzden de sırf neye karşı değil, ne uğruna mücadele ettiğimizi de anlamamız gerekiyor. Dayanışmaya en ihtiyaç duyduğumuz anda iç çatışmalara yenik düşersek otoriter yapıların ve faşist duyguların karşımıza çıkardığı zorluklara göğüs germemizi sağlayan yeni dayanışma biçimleri oluşturma fırsatını kaçırırız. Dayanışma her zaman çözüme kavuşturulamayan karşıtlıklara rağmen mücadeleyi bırakmamayı, başka bir deyişle birdenbire yaşamlarımızı da temel özgürlüklerimizi de elimizden alacak, bizi nefes alıp hareket edebilmekten, dilden ve arzudan yoksun bırakacak kapitalist, ırkçı, ataerkil, transfobik iktidar

biçimlerine karşı mücadele etmeyi –çözülemeyen meselelere rağmen– bırakmamayı gerektiriyor. Farklılıklarımızı bir kenara koyamıyorsak da mücadelemizde yanımıza katmalı, geleceğin dayanışmasını örerken tartışmayı da sürdürmeliyiz, zira en acil görevlerimizden biri, koalisyon güçlerini anlayıp pekiştirmektir ki adına layık demokrasilerin olmazsa-olmazı özgürlük ve eşitlik biçimlerini muhafaza edebilelim. Feminizm adı altında sağın transfobisini taklit etmenin, fantazmayı daha da beslemenin hiçbir anlamı yok çünkü bugün ihtiyaç duyduğumuz, karşılıklı bağımlılıklarımızı hem anlayan hem de güçlendiren bir ittifak... – ki bu bağımlılıklar olmasa zaten yaşayamayız. Otoritarizme karşı beslenen duyguların yerine belki başka bir arzuyu, özgürlüğü de eşitliği de mücadeleyi sürdürmemize yetecek tutkuyla istemeyi koyabiliriz.

5

Britanya'da Cinsiyet Meseleleri ve TERF'ler

Toplumsal Cinsiyete Eleştirel Yaklaşan Feminizm Ne Kadar Eleştirel?

TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞITI hareketin farklı bölge ve ülkelerde aynı biçimde ortaya çıktığını varsayarsak hataya düşeriz. Gerek dinsel gerek dijital ağların bazısı farklı bölgeleri birbirine bağlasa da toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin aldığı şekil de güttüğü amaç da kim tarafından, yani Katolik Kilisesi mi, Rus Ortodoks Kilisesi mi, ABD'de Evanjelik siyasal sistem mi, yoksa Afrika'da Pentekostal kiliseleri tarafından mı ortaya atıldıklarına göre değişiklik gösterir. Üstelik "toplumsal cinsiyet"e Müslüman devletlerde, Ortodoks Yahudilikte ve seküler bağlamlarda da itirazlar vardır. Birleşik Krallık'ta "toplumsal cinsiyet"e karşı çıkan feministlerin –ki bu ifade kendi içinde çelişkilidir neredeyse– ortaya çıkması toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi muhafazakâr dindar bir hareket olarak anlamamızı zorlaştırmıştır, gerçi bazı feministlerin bu konuda sağdaki güçlerle ittifakı sürdürmeye razı geldiği su götürmüyor. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaştıkları"nı söyleyen feministlerle, feminist ittifakların hem toplumsal cinsiyeti *queer* olan insanları hem de transları kapsaması gerektiğinde ısrar edenler arasındaki tartışma işyerlerinin düşmanca davrandığına dair şikâyetlerin, hararetli bir kamu çatışmasının, sansür kampanyaları ve zorbalığın bulunduğu bir mesele haline geldi. Üniversitelerdeki bazı bölümlerin geleceği sorgu-

lanır oldu, idarecilerin bir yanda kendine feminist diyen grupların müfredatta "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin yer almasına yönelik itirazlarını, diğer yanda kullandıkları yöntemleri, pedagojiyi, araştırmalarını apaçık müttefik olması gereken bir düşmana karşı savunanları dinlemesi gerekti.

Feministlerin toplumsal cinsiyete dair, sağın elinden çıkma karikatürleri hem üniversitelerde hem de medyada bile isteye alıntılayıp onayladığını bilmek ne kadar acı verse de bariz bazı farklara rağmen müttefiklerini neden sağda bulduklarını sormak lazım. İki kamp arasındaki farklar, kimin kadın kimin erkek sayılacağına dair soruların yanı sıra, kendi ifadeleriyle cinsiyet "mesele"si (*matter*) etrafında dönüyor ki bu tabir de bedenin maddesini (*matter*), bedenin temsil ettiği konuları gündeme getiriyor hep. Toplumsal cinsiyet karşıtı partizan feministler genelde Marksist anlamda maddeci olmasa da pozitivist gibi davranıp masaya yumruğu indiriyor, "toplumsal cinsiyet" fikrini savunanların cinsiyetin maddi gerçekliğini inkâr ettiğinde diretiyorlar.

Dolayısıyla ortada feminizmle ilgili önemli iki soru var. Birincisi, feminist siyaset ittifak siyaseti midir? Ne de olsa sırf toplumsal cinsiyete odaklanan feministlerin sayısı pek azdır çünkü bu kategori jeopolitik konum, ırk, sınıf, yaş, engellilik, din ve tarih ilişkileriyle örülüdür zaten. Bunların hepsi toplumsal cinsiyet alanında buluşur, bedenin maddeselliğini, hatta idrak edilebilirliğini etkiler. Feminizmi ittifak siyaseti sayanlar sırf kadınları savunmakla kalmaz, birbiriyle kesişen ezilme biçimlerinin hepsine karşı çıkarlar, gerek Siyah gerek koyu tenli kadınların iç içe geçen ezilme biçimlerinin kesişiminde yaşadığını, kadınların çoğu zaman ekonomik ayrımcılık ve yoksulluk çektiğini, kadınların durumunun dünyanın kuzeyiyle güneyi arasındaki eşitsizlikler, çalışma koşulları ve sağlık hizmetinin kötüleşmesi veya ortadan kalkması, farklı farklı şekillerde şiddet görmek veya gözden çıkarılabilir sayılmak çerçevesinde ele alınması gerektiğini kabul ederler.

"Toplumsal cinsiyet"i baltalamak isteyen feministler, ayrılmaz bir parçasını da feminizmin oluşturduğu ittifaklara gerek kasten gerek kasıtsız saldırmış olur ki bu ittifaklar toplumsal cinsiyete dayalı

ezilmeyi, kadın emeğinin sömürülmesini ve cinsel eşitliği öncelik sayan daha geniş çaplı sol siyaseti de içerir. Toplumsal cinsiyet karşıtı feministler Birleşik Krallık'taki gerek sosyalist gerek Siyah feminizmin o müstesna geçmişini silip atarak tek bir konuya odaklanırlar: Cinsiyet neden önem taşır? Toplumsal cinsiyet karşıtlarının hoşuna gitmeyecek ama, güya tek bir anlam taşıyan "Cinsiyet maddi bir gerçekliktir" cümlesi ister istemez başka bir soruya bağlanır: Cinsiyet üzerinde şimdilerde bu kadar ısrar etmek neden? Siyasal nedenlerle cinsiyeti, cinsiyete dair siyasal meseleden ayırmak istiyorlar, o halde aklımızda şu sorunun belirmesine şaşmamak gerek: Bu ısrar günümüzde ne gibi bir siyasal işlev görüyor?

Söz konusu tartışmaların neden Birleşik Krallık'ta bu kadar alevlendiğini anlamak için gerek toplumsal cinsiyetin gerek ilgili çalışmaların nasıl karikatürleştirildiğini, söz konusu karikatürün yanlışlığını açığa vurma niyetindeki akademik çabaların neden kenara atılıp durduğunu anlamak gerekiyor. İlginçtir ki toplumsal inşa anlamındaki toplumsal cinsiyete karşı muhalefet, toplumsal cinsiyetin yanlışlığının yanı sıra düşmanca ve kışkırtıcı olduğunu da gösterebilen bir inşaya dayanıyor.

Dünyanın diğer bölgelerinde, Arjantin'den *Ni Una Menos* örneğindeki gibi, borcun kapitalist yapılandırmasına, ekonomik eşitsizliğe, finansal teröre,[1] ırkçılığa, hafriyatçılığa karşı çıkan trans, feminist, LGBTQİA+ grupları kapsayan güçlü koalisyonlar kurulsa da Birleşik Krallık'taki durum, toplumsal cinsiyet çalışmaları programlarını kapatıp bu alandaki akademisyenleri istismarla ilişkilendirme çabalarını içeren kökten bir bölünmeye ve karşıtlığa örnek teşkil ediyor. Bu bölünmenin pek çok sebebi olsa da sağlık politikalarını oluşturup yenilerken translara yönelik sağlık hizmetleriyle ilgili ayrıntıları kamuoyunda tartışmaya açan hükümetin de sorumluluğu bulunuyor.

Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministler trans kimliğine, özellikle de trans kadınların taleplerine karşı çıkıyor, cinsiyetin

1. Bkz. Lucí Cavallero ve Verónica Gago, *A Feminist Reading of Debt*, çev. Liz Mason-Deese, Londra: Pluto Press, 2021.

gerçek, toplumsal cinsiyetinse inşa olduğunu savunuyorlar ki inşayı "uydurma, yapay" anlamında kullanıyorlar. Bir başka deyişle, toplumsal inşayı yanlış yorumluyorlar, kitabın devamında da bunun nedenini açıklamayı ümit ediyorum. Söz konusu feministler toplumsal cinsiyetin uydurma, yani "ideoloji" olduğunu fikrini benimsemeye başlamıştı – hem de feminizmin toplumsal cinsiyet tabiriyle kurduğu, iç çatışmalarla dolu, uzun bir döneme yayılan ilişkiden kopmak anlamına gelmesine rağmen. Birleşik Krallık kamuoyundaki tartışmalarda bir tarafa feministler diğer tarafa toplumsal cinsiyet çalışmalarını savunanlar ayrılsa da anlamsız bir ayrım bu, üstelik trans dışlayıcı radikal feministlerin (TERF'ler) tırmandırmaya çalıştığı bölünmeye yarıyor. Toplumsal cinsiyetin araştırılması feminizmin parçasıdır, trans hakları ile toplumsal inşa üzerine tartışmalar, gerçekte farklı feminist konumları temsil eden akademisyenlerle aktivistler arasında yürütülür. Geniş yelpazedeki pek çok konum ne olursa olsun "feminist" diye adlandırılabilir, insanları haklarından yoksun bırakmaya, sansür uygulamayı amaç edinen bir hizbin bu adlandırma üzerinde hak iddia etmesine göz yummak anlamsızdır. Feminizmle toplumsal cinsiyet karşıtmış gibi davranmak, trans dışlayıcı feministlerin öne sürdüğü tabirleri kabul etmektir. Bu feministler kendi görüşlerinin feminizmin tamamını temsil etmesini istese de böyle bir şey pek tabii ki mümkün değil. Transların gerçekliklerine yabancılaşmasını bilfiil destekleyen, feminizmin şimdiye kadar bağlı olduğu eşitliğe ters düştüğü söylenebilecek ayrımcılık türlerine başvuran bir feminizm biçimidir söz konusu. Dolayısıyla transfobik feminizmin feminizm sayılmadığı sonucuna varmak makul olabilir. Fakat hakikat şu ki zaten sayılmaması gerekir.[2]

Söz konusu tartışmada kamuoyunun kullandığı tabirler sebebiyle gerek transların gerek trans müttefiklerinin pek çoğunun feminist olduğu, trans dışlayıcı konumun ayrımcılık olduğu, bu konumu savunanların aynı tutum kendilerine yönelik olsa bu ayrımcılığa şiddetle karşı çıkacağı gerçeği çarpıtılır. Sağ nasıl ki transları kendi kendile-

2. Alyosxa Tudor, "The Anti-Feminism of Anti-Trans Feminism", *European Journal of Women's Studies* 30, no. 2 (2023): 290-302.

rini tanımlama hakkından mahrum bırakmaya çalışıyorsa trans dışlayıcı konumdakilerin en acımasızları da trans kadınlarla trans erkeklerin kendi cinsiyetlerini tayin etme hakkını tanımaz, üstelik seks işçilerini hedef tahtasına oturtur, oysa seks işçilerinin gerek sağlık hizmeti alabilmek gerek şiddetten korunmak için örgütlenme haklarının, her türlü feminist gündemin merkezinde yer alması gerekir. TERF'ler trans yaşamların gerçekliğini inkâr ederek toplumsal cinsiyet kategorilerini, özellikle de kadınlar kategorisini kendilerine mal eder, fakat toplumsal cinsiyet kategorileri kimsenin malı değildir, olamaz da. Toplumsal cinsiyet kategorileri bizim tek tek yaşamlarımızdan hem önce gelir hem de yaşamlarımızı aşar. Biz canlılarınkinden farklı toplumsal ve tarihsel yaşamları vardır kategorilerin. Birçoğumuzun yaşadığı üzere adımız konup cinsiyetimiz atandığında kategoriler bizden önce gelip üzerimizde etki göstermiştir. Fakat toplumsal cinsiyetimize isim konduğunda aynı isimle anılan insanlar sınıfına dahil ediliriz. Kendimizi başka türlü isimlendirdiğimiz takdirde geçmişi tek tek kimseye ait olmayan başka bir kategoriye geçeriz. Toplumsal cinsiyet kategorileri zamanla değişir, feminizm de kadınlarla erkeklerin tanımlanma ve muamele görme biçimlerinde değişiklik talep edebilmek için toplumsal cinsiyet kategorilerinin tarihe göre değişme niteliğine güvenmiştir. Söz konusu kategoriler belli bir zamana özgü olmasa baştan tanımlanamazlardı, bu da "kadınlar" kategorisinin anlamı bir zamanlar ne idiyse sonsuza kadar öyle kalacağı anlamına geliyor. Hem feminizmin hem de tarihin çöplüğü boylaması demektir bu. Joan W. Scott'ın 1988'deki ifadesi hâlâ işe yarar durumda: "'Erkek' ile 'kadın' hem boş hem de anlamla dolup taşan kategorilerdir. Boşturlar çünkü nihai, aşkın anlamları yoktur. Anlamla dolup taşarlar çünkü sabitmiş gibi göründüklerinde dahi farklı farklı, yadsınmış veya bastırılmış tanımlar barındırırlar."[3]

Bu tip kategoriler belli kişilerin veya sınıfların özel mülkü sayıldığında mülkiyet ilişkileri –ayrıca kapitalizm– değiştirmeyi amaçla-

3. Joan W. Scott, *Gender and the Politics of History*, New York: Columbia University Press, 1988, s. 49, Türkçesi: Joan W. Scott, "Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi", *Feminist Tarihin Peşinde* içinde, çev. Ayça Günaydın ve diğ., BGST, 2013, s. 61-104. (Çeviride değişiklik yapılmıştır. –*y.n.*)

dığımız çerçeveyi çoktan ele geçirmiş demektir. Transların kendi kaderini tayin etme hakkını yadsımak ismini değiştiren transları doğumda verilen isimlerine geri döndürürken varlıklarını inkâr etmekle kalmaz, aynı zamanda transların varoluş gerçekliğinin aslının kendilerinden daha iyi bilinebileceğine ilişkin paternalist bir iddiada bulunur.

Haksızlık etmeyelim, trans dışlayıcı bazı feministlerin "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşması"nın sebebi, kendi iddialarına göre, ilgilendikleri meselelerin merkezinde trans karşıtı politikanın yer almamasıdır. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feminizmin öncülerinden Holly Lawford-Smith trans kimliktense cinsiyeti merkeze aldığını öne sürer, zira toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministlerin bugünlerde "radikal feminizm" diye isimlendirdikleri yaklaşımın ayırt edici özelliği cinsiyete dayalı ezilmeye odaklanmasıdır ki söz konusu feministler kendilerini bu yaklaşımın günümüzdeki cisimleşmesi olarak görür.[4] Lawford-Smith, Ti-Grace Atkinson, Andrea Dworkin ve Catharine MacKinnon'ın da aralarında olduğu bazı radikal feministleri "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feminizmin öncelleri arasında saysa da bu iddiayı destekleyen kanıtlar, hikâyenin tamamını yansıtmaz. MacKinnon'ın Oncale-Sundowner davası (1997) kararına ilişkin kaleme aldığı hülasa, ayrıca Dworkin'in gerek deneysel edebiyat metinleri gerek translarla kurduğu ittifaka ilişkin yayımlanmış tanıklıklar, MacKinnon'ın toplumsal cinsiyet karşıtı, Dworkin'inse translık karşıtı olduğu iddiasıyla çelişiyor.[5] Dworkin şöyle yazmıştır: "Çokcinsiyetli bir tür olduğumuz açık, cinselliğimiz geniş bir sürekliliğe yayılır, eril ile dişil diye adlandırılan unsurlar birbirinden ayrı düşmez."[6] Radikal feminizm

4. Holly Lawford-Smith, "What Is Gender Critical Feminism (And Why Is Everyone So Mad About It?)", Holly Lawford-Smith: Siyasal Düşünür (kişisel internet sitesi), https://hollylawford-smith.org/what-is-gender-critical-feminism-and-why-is-everyone-so-mad-about-it.

5. John Stoltenberg, "Andrea Dworkin Was a Trans Ally", *Boston Review*, 8 Nisan 2020, https://www.bostonreview.net/articles/john-stoltenberg-andrew-dworkin-was-trans-ally.

6. Andrea Dworkin, *Woman Hating: A Radical Look at Sexuality*, New York: E. P. Dutton, 1974, s. 183.

tarihinde biyolojik ikibiçimcilik tezini herkesin desteklemediğini kabul edebiliriz en azından. Hatta radikal feminizmin taşıdığı trans olumlayıcı miras, Jack Halberstam'ın geliştirdiği "trans*feminizm" in çok değerli öncüsü olarak öne çıkarılmıştır.[7]

Lawford-Smith'in görüşünü oluştururken MacKinnon'a başvurmaya çalışması ilginçtir, MacKinnon toplumsal cinsiyetin ataerkil iktidar biçimleriyle üretildiği, bu iktidar biçimlerine itiraz edildiğinde toplumsal cinsiyetin de değişebileceği konusunda nettir oysa. Lawford-Smith, MacKinnon'ın aşağıdaki ifadelerinde özcülük eleştirisi yaptığına işaret etmekte haklı: "İsabetli feminist içgörülerde bahsedilen dünyayı aslında erkek iktidar yarattığından kullandığımız ifadelerin çoğu bu gerçekliği kavrayıp yansıtıyordur. (...) Kadının ne 'olduğu'nu kadını 'oldurduğunuz' şeyler belirler (...) Erkek iktidar dünyayı 'olduğu' gibi yarattığına göre bu gerçekliği kuramsallaştırmak, onu eleştirmek, dolayısıyla da değiştirmek üzere kavrayıp yansıtmayı gerektirir." Buradan eleştirinin *değişimle* bağlantılı olduğunu, sav çürütmekten ibaret olmadığını anlıyoruz. Toplumsal cinsiyetin belirli iktidar yapılarınca üretildiğini, yani heyhat, toplumsal cinsiyetin inşa edildiğini de anlıyoruz. İktidara itiraz edip karşı çıkıldığında toplumsal cinsiyet de değişiyor ki ben de şunu ekleyebilirim: Toplumsal cinsiyeti dönüştürmek ataerkil iktidara karşı çıkma yollarından biri bile olabilir. Lawford-Smith "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministlerin özcü olmadığını ispatlamak için

7. "[Janice] Raymond'ın *The Transsexual Empire* (Transseksüel İmparatorluğu) kitabında dile getirdiği hissiyat, 1970'lerde epey az sayıda ama sesi çıkan, güçlü bir grup kadının görüşlerini temsil ediyordu yalnızca, buna Sheila Jeffreys ile Mary Daly de dahildi. Ne yazık ki ikinci dalga feministlerin bazıları ile trans*kadınlar arasındaki bu husumet, günümüz trans*aktivizminin sınırlarını önemli ölçüde belirlemiştir, üstelik ABD'de koalisyon kurmanın önündeki engellerden birini teşkil eder. Söz konusu husumet 1970'lerle 80'lerde trans*kadınları düşman saymayan, 'kadın' kategorisinin trans*kadınları da kapsadığını düşünen, hatta bazı durumlarda hormonların da ameliyatların da ücretsiz olmasını savunan Andrea Dworkin gibi pek çok radikal feministin benimsenememesine yol açmıştır." Jack Halberstam, "Toward a Trans*feminism", *Boston Review*, 18 Ocak 2018, ayrıca "Trans* - Gender Transitivity and New Configurations of Body, History, Memory and Kinship", *Parallax* 22, no. 3 (2016).

seçtiği alıntıda MacKinnon'ın kendi taraflarında olduğunu farz eder, fakat MacKinnon'ın toplumsal cinsiyet konusunda, Marksist bir çerçevede işleyen mirası gerçekte onlardan epey farklıdır. MacKinnon kadın nedir sorusuyla, kadının gördüğü muameleler dışında kesinlikle ilgilenmemiş, feminist hukukun bu soruyu yanıtlamadan ilerleyemeyeceğini de hiç düşünmemiştir. Cinsiyetin ayrıma dayalı muamele meselesi haline gelmesi anca hukuk çerçevesinde olur ki ayrıma dayalı zarar da dahildir buna. Daha önce bahsi geçen Oncale-Sundower davasında Joseph Oncale diye bir adam, işyerindeki tacizcilerden efemine muamelesi görmüş, cinsel taciz yasası kapsamında cinsiyet ayrımcılığından zarar gördüğünü ileri sürerek dava açmıştır. Her ne kadar bazı mahkemeler cinsel tacizin tanımı gereği erkeklerin kadınları taciz etmesi olduğunu iddia ettiyse de cinsel taciz içtihadının kurucu yazarlarından MacKinnon öyle düşünmüyordu:

> Ortada cinsel içerikte bir eylem varsa, belli bir cinsiyete zarar veriliyorsa, tarafların toplumsal cinsiyetinden de cinsel yöneliminden de bağımsız olmak üzere, konu cinsiyete dayalıdır. Duruşma safhasındaki Beşinci Daire kararı, erkeklerin uğradığı cinsel istismarın toplumsal cinsiyetli doğasına, bilhassa da istismarın kadınların erkekler karşısında, geylerle lezbiyenlerinse heteroseksüeller karşısında eşit sayılmamasıyla ilişkisine dair kavram yanılgısına dayanmaktadır. Erkeklerin tecavüz etmesi –mağdur ister kadın ister erkek olsun– erkeklerin tahakküm kurmasıdır, bu da söz konusu eylemleri açıkça toplumsal cinsiyete dayalı hale getirir, Joseph Onacle'ın cinsiyet eşitliği hakkına erişimi konusunda tartışmaya da yer bırakmaz.[8]

Hatta MacKinnon, Judith Lorber'ın 1990'larda yürüttüğü toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalarına atıfta bulunarak, geleneksel ikili toplumsal cinsiyeti kuran heteronormatif matrise kendi yorumunu getirir: "Cinsel ilişkiye girdiğiniz, daha doğrusu ilişkiye girdiğiniz düşünülen kişinin toplumsal cinsiyeti, toplumda kadın mı erkek mi kabul edileceğinizi belirleyen önemli unsurlardandır."[9] "Feminizm, Marksizm, Yöntem ve Devlet"teki şu iddiayı ele alalım: "O halde cinsellik bir iktidar biçimidir. Cinsellik toplumsal anlamda in-

8. Catharine A. MacKinnon, "Amici Brief for Petitioner", yeniden basım, *UCLA Journal of Gender and Law* 8, no. 9 (1997): 15.

9. *A.g.y.*, s. 32.

şa edilen toplumsal cinsiyeti değil, toplumsal cinsiyet cinselliği bedene büründürür. Toplumsal cinsiyet heteroseksüelliğin toplumsal gereklilikleri sebebiyle kadın ile erkeği birbirinden ayırmış, *bildiğimiz* [vurgu bana ait] cinsiyetlere dönüştürmüştür."[10] Buradaki "radikal feminist" cinsiyet hiyerarşine dair çözümlemelerin aslında inşacı konumda bulunmayı gerektirdiğini gösteriyor.

Yine de MacKinnon'ın Oncale davasına dair yorumuna, Katherine Franke ve Janet Halley'nin "Cinsel Taciz" yazısında ayrıntılarıyla gösterdiği üzere, bir sürü gerekçeyle itiraz edebiliriz.[11] Fakat bu eleştirilerde anlaşmaya varılamayan nokta toplumsal cinsiyetin nasıl anlaşılması gerektiği, toplumsal cinsiyet kullanılmalı mı kullanılmamalı mı sorusu değil. Bu tartışmada toplumsal cinsiyet üzerine farklı fikirlere hem radikal feminist cenahta (tabii MacKinnon'a radikal feminist denirse) hem de Halley ve Franke'nin farklı farklı temsil ettiği *queer* ve feminist cenahta rastlamak mümkün. Aslında MacKinnon gerek toplumsal cinsiyete gerek cinselliğe ilişkin kavrayışını dile getirdiği dönemde meseleye sosyalist feminist bir çerçeveden bakıyordu. Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşanların sandığından kesinlikle daha karmaşık bu mesele. MacKinnon'ın görüşündeki sorun, toplumsal cinsiyeti kullanışlı bulması değil, toplumsal cinsiyeti erkeklerin kadınlar üzerindeki cinsel tahakkümüne ilişkin değişmez bir görüşü dile getirmekte kullanması, erkeklerin hâkim, kadınlarınsa tabi konumda olacak şekilde inşa edildiği sonucuna varmasıdır. Gelgelelim MacKinnon, toplumsal cinsiyetlerin ortaya çıktıkları heteronormatif koşullara da tamamen eril tahakkümce örgütlenmiş cinsellik biçimlerine de bağlı kalmadığının farkına varamamıştır.

Madem toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministler eleştirel olmak istiyor, o halde "eleştiri" tabirinin tarihçesi ve toplumsal

10. Catharine A. MacKinnon, "Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory", *Signs* 7, no. 3 (Bahar 1982): 533.

11. Bkz. Janet Halley, "Sexuality Harassment", *Left Legalism/Left Critique* içinde, haz. Janet Halley ve Wendy Brown, Durham, NC: Duke University Press, 2002. Ayrıca bkz. Katherine M. Franke, "What's Wrong with Sexual Harassment?", *Stanford Law Review* 49, no. 4 (Nisan 1997): 735-36, https://scholarship.law.columbia.edu /faculty scholarship /716.

dönüşüm uğruna verilen mücadelelerdeki yeri üzerine biraz düşünmeleri lazım. Belli bir şeye karşı çıkıp eleştirilen şeyle ilişiği kesmekten, yani o şeyin ortadan kaldırılmasını istemekten ibaret değildir eleştiri. Örneğin eril tahakküm eleştirisi, hayatın mevcut toplumsal biçimiyle örgütlenmek zorunda olmadığını gösterir. Eleştiri dünyayı anlamanın yeni yollarını da peşinde getirir ki bu anlayış gerek toplumsal dönüşüm mücadeleleri vermek gerek yeni yaşam biçimi ihtimallerinin kapısını aralamak açısından vazgeçilmezdir. Örneğin toplumsal cinsiyet ikiliği eleştirisi "kadınlar" ile "erkekler"in sona erdiğini iddia etmemiştir. Tersine, toplumsal cinsiyetin neden o değil de bu biçimiyle örgütlendiğini sorgulamıştır. Başka türlü yaşamayı tahayyül etme yolu da olmuştur bu eleştiri. Toplumsal cinsiyet ikiliği eleştirisi, kabul gören ikili toplumsal cinsiyetin, ayrıca feminizmin haklı olarak karşı çıktığı toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin ötesinde pek çok toplumsal cinsiyetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gerek ataerkil düzeni gerek toplumsal cinsiyet hiyerarşisini geri getirmek uğruna "toplumsal cinsiyet"e karşı çıkan konumlarla ittifak kurmanın hiçbir gerekçesi olamaz. Buna rağmen "toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtlığı" söylemini sürdürmek, günümüzün "radikal feministleri"ni yeni faşizmin ana hedeflerine suç ortağı haline getiriyor ki bu da acınası bir konum.

Haklarını verelim: Sağ, konumuna "toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtlığı" derken trans dışlayıcı feministler, "toplumsal cinsiyet kimliği ideolojisi"ne odaklanıyor. Bir farka işaret ediyorlar belki ama sağcıların, genellikle de faşist siyasetin yankısını taşıyor bu ifade. Trans dışlayıcı feministler toplumsal cinsiyet kavramını hedef alıp cinsiyet kavramına dönme çağrısında bulunuyor, o halde "toplumsal cinsiyet kimliği"nin toplumsal cinsiyetin taşıyabileceği anlamların hepsini yansıttığını mı düşünmemiz lazım? Örneğin, feminist adına layık herkesin şüphesiz ilgilendiği, kapitalizmde toplumsal cinsiyete dayalı işbölümüne dair tartışmaları içeriyor mu? "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" ifadesini "trans dışlayıcı" yani "TERF"e tercih ediyorlar fakat "eleştiri"nin tarihini de anlamını da karıştırıp çarpıttıklarından elimizde sadece "trans dışlayıcı" kalıyor. Sorun translık değil, "cinsiyet" derken kastettikleri, toplumsal cinsi-

yet kimliği fikri yüzünden ortadan kalktığını iddia ettikleri biyolojik cinsiyet (biyolojik cinsiyet meselesini sonraki bölümde ele alacağız). Fakat hedef aldıkları "toplumsal cinsiyet kimliği ideolojisi" translık statüsüyle ilgili tamamen. Lawford-Smith meselenin gerçekte trans kimliğiyle ilgili olduğunu açığa vuruyor, inkâr metninde kabullendiği üzere şunu ileri sürüyor: "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feminizm translıkla 'ilgili' değildir. Cinsiyetle ilgilidir. Fakat cinsiyetle ilgili olduğundan toplumsal cinsiyet kimliği ideolojisiyle çatışır ki o da trans aktivizminin temelinde yer alır." Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feminizmin temelinde, trans aktivizmin temeline yönelik bir saldırı yattığı sonucuna varabiliriz. Açıkça söyleneni reddetme retoriğine rağmen, kıyas sapasağlam karşımızdadır.

En endişe vereni, feminizmin kendi çerçevesini imha etmesi yönündeki ısrardır. Feminizmin parçası olduğu koalisyonların hepsini, hem ırkların eşitliğine yönelik hem de antifaşist mücadelelerle kurduğu umut verici bağları ve daha başka şeyleri kaybetme pahasına bu çerçeveyi imha etmektir mevzubahis. Bernice Johnson Reagon'ın zorlu koalisyonlar kurma çağrısı, "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşanlar"ın müfredatında yer almıyor mu yoksa? Beyaz feminist ırkçılık karşısında Siyah kadınlara seslenen Reagon, insanın hayatına pekâlâ tehdit oluşturabilecek kişilerle koalisyon kurmasının hem zorluğunu hem gerekliliğini ayrıntısıyla ele alıyordu. Tam da bu noktada, ırkların tabi kılınmasına karşı mücadelelerden ayrılan radikal feminizmin sınırlarını kati surette gördük çoğumuz. "Cinsiyet"e odaklananlar, feminizmin temelini koruduklarını düşünse de biyolojik söylemlerin içerimindeki ırk söylemleriyle ittifak halindedirler. Feminist akademisyen ve gazeteci Sophie Lewis'a göre Birleşik Krallık TERF'çiliğindeki "biyolojik gerçeklikler" takıntısı "gerek sömürgecilik gerek imparatorlukla etkileşim halindeki, uzun soluklu Britanya feminizmi geleneği"ni sürdürür, üstelik toplumsal cinsiyet ikiliğini "biyolojik" gerekçelerle dayatmanın sömürgeci tahakküm ile heteronormatifliğin çakışan hedeflerine yaradığına işaret eder.[12]

■

Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministler toplumsal cinsiyet tabiri üzerinde hak iddia ederek feminizm içindeki tartışmayı tersine çevirmek istiyor. Trans olumlayıcı yasalara ve müfredata karşı muhalefet ederken uyguladıkları ayrımcılık ve sansür, sağdakine benziyor. İşin aslı, feministlerin cinsiyet ayrımcılığına karşı yasa çıksın diye onca yıl uğraştıktan sonra ayrımcılık yaptığını görmek hem hayret verici hem de üzücü. Yüksek Mahkeme'deki muhafazakâr yargıçlar mevcut cinsiyet ayrımcılığı yasasına dayanarak transların ayrımcılık görmeye karşı haklarını muhafaza etmeye çalışırken cinsiyet kategorileri üzerinde mülkiyet iddia eden feministlerin insanları kendi kendini tanımlama hakkından mahrum bırakan paternalist bir yetkiyi kullandığını, bunu da "kadınlığa" yönelik, fantazma niteliğinde bir saldırıyla mücadele etmek amacıyla yaptıklarını görmek ne tuhaf.

Trans dışlayıcı feministler trans kadınların kadın olamayacağını, belki ancak ikinci sınıf kadın olabileceklerini iddia ediyor. Yoksa translar doğumda dişi tayin edilen kadınların elinden belli şeyleri alırmış. TERF'ler toplumsal cinsiyetlerinin temellük edildiğini iddia ettiklerinde aslında cinsiyetlerini mülkiyet gibi görüp kendilerinden çalındığını düşündüklerini kabul ediyor. Fakat mevcut toplumsal cinsiyetlerini sürdürüyorlar, o halde tam ne değişiyor ki? Hakikaten kaybedilen, el konulan bir şey var mı ki? Kendi kendini tanımlama asırlık bir feminist yetkidir, neden hem paternalist hem de mülkiyetçi bir otorite uğruna bu yetkiden vazgeçelim ki şimdi? Trans kadınların hayatının başta tayin edilen cinsiyetini sürdüren kadınları nasıl olup da tehdit edebileceğini anlamak güç. Farklı iki yol var burada, ama birinin varlığı ötekini önemsizleştirmiyor.

Maalesef translık karşıtı iddialar daha da ileri gidip trans kadınların kılık değiştirmiş saldırgan erkekler olduğunda, daha doğrusu olabileceğinde diretiyor.[13] Böyle bir dönemde trans kadınlık fikri teh-

12. Bkz. Sophie Lewis, "How British Feminism Became Anti-Trans," *The New York Times*, 7 Şubat 2019. Lewis, şu esere atıf yapıyor: Enze Han ve Joseph O'Mahoney, *British Colonialism and the Criminalization of Homosexuality*, Londra: Routledge, 2018.

likeli bir fantazma gibi değerlendiriliyor ki sağcıların söyleminde de aynısını görüyoruz. Burada bahsi geçenler, kendi adlarını koyup toplumsal cinsiyetlerini açık açık yaşamak için mücadele eden, ayrımcılık ve şiddetten yasalarla korunabilme ve sağlık hizmetine erişebilme hakkı talep eden insanlar değildir. Hayır, burada trans kadınlar fantazmayla şişip büyüyen saldırganlardır, eril cinsel şiddetin en tehlikeli yanlarının hepsine örnek oluştururlar. Feministlerin sağ ile ilk ittifakı değil bu. Aynısını MacKinnon ile Dworkin pornografi karşıtı kampanyalarla ittifak kurduğunda da görmüştük, ABD'de Hıristiyan sağa destek vermişlerdi – hem de sağ, lezbiyen ve gey hareketleri açısından önem taşıyan görsel temsilleri düşman belledi̇ğinde bile.[14]

Bu iddialar dolaşımda kaldıkça sağlamlaşan fantazmaları kuvvetlendirdiğinden koalisyon ihtimali aslında parlak görünmüyor. Suçlamaların, iftiraların hiçbir kişisel hesap verebilirlik olmaksızın havada uçuşmasına, insanların itibarlarının korkunç bir hızla yerle bir olmasına yol açan sosyal medya ise işleri beter etmekle kalıyor. Sağdaki toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı seferberliğin hem feminizmi hem de trans haklarını hedef aldığı, bu grupların ikisinin de çocukları ya "öldüreceği" ya istismar edeceği, ikisinin de "fıtri aile" nin değişmez niteliğine karşı gelip ataerkil hiyerarşilerden koptuğuna dair psikososyal fantazmayı harekete geçirdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu koca fiyasko daha da endişelendiriyor insanı. Tartışma alevlendikçe, başta anca arkadan uğultusu duyulan başka bir fail işe koyulmaya başlıyor: Devlet cinsiyetin başka türlü tayin edilmesi meselesindeki disipline edici ve düzenleyici iktidarını artırıyor, toplumsal cinsiyet olumlayıcı bakımı hangi kurumların verebileceğine, gerek bakım gerek patolojikleştirme koşullarına karar veriyor. Devlet üreme özgürlüğü üzerindeki denetimini artırıyor, hamilelerin gebeliği sonlandırma hakkını sınırlandırıyor, silahlı kuvvetlerin yanı sıra eril milliyetçi idealler de tırmanışa geçiyor, neoliberal ölçütler değerin tek belirleyeni haline gelirken sosyal hizmetler de sosyal demokrasi de paramparça oluyor.

13. Bu iddia sırf Birleşik Krallık'ta değil, Japonya'da da var.

14. Nan Hunter ve Lisa Duggan, *Sex Wars: Sexual Dissent and Political Cultures*, New York: Routledge, 2006.

Kendi kaderini tayin etmeye dayanarak cinsiyetin başka türlü tayin edilmesine karşı çıkan Trump, Orbán, Meloni, Vatikan ve sağcılara benzer şekilde, trans dışlayıcı feministler de toplumsal cinsiyetin değişmesinin gayrimeşru bir özgürlük, sınırı aşma ve temellük etme biçimi olduğunu öne sürüyor; bu hakkın bürokrasi, psikiyatri ve tıp yoluyla engellenmesini destekliyor. Vatikan toplumsal cinsiyet savunucularının Tanrı'nın yaratma gücünü çaldığını düşünürken trans dışlayıcı feministler cinsiyetli bedenlerini şerir faillerin temellük ettiğini düşünüyor. Fakat toz duman yatıştığında görülüyor ki bedenleri yerli yerinde duruyor, hiçbir şey de çalınmamış. TERF'lerin çoğu kendini Vatikan'ın tutumuyla özdeşleştirmekten kaçınsa da inançları aynı korkuyu, aynı baskıyı yaratıyor.

Bir yanda translar, bilhassa da trans kadınlar, günümüzün radikal feminizminde kimliklerinin inkâr edildiğini, trans varoluşu silmeye yönelik ortaklaşa bir çaba olduğunu görüyor. Diğer yanda trans dışlayıcı feministler meşru mülkiyetlerinin, yani cinsiyetlerinin "sahte" kadınlar tarafından ellerinden alındığını öne sürüyor. Burada asıl zarar gören kim? İspanya'da TERF'ler "kadın olmak his değildir," derken bu ifadeyle, kendilerini kadın hissettiklerini söyleyen trans kadınların içyüzünü açığa çıkarmaya çalışıyor. Bu feministler kadın olmanın his değil, gerçeklik olduğunu iddia eder. Fakat trans kadınlarla trans erkeklere göre kadın olmak da erkek olmak da bir gerçekliktir, bedenlerinin hayata geçmiş gerçekliğidir. "Kadın" kategorisi kaç kişinin bu kategorinin tarif ettiği gerçekliğin parçası olabileceğini peşinen belirlemez, bu gerçekliğin nasıl bir biçim kazanabileceğini de önceden sınırlandırmaz. Hatta feminizm kadın nedir sorusunun açık uçlu olduğunda her daim diretmiştir ki bu öncül, kadınların geleneksel olarak bu cinsiyetten esirgenen imkânların peşinden gitmesini sağlamıştır.

En önemlisi, toplumsal cinsiyet ne bireysel bir özellikten ibarettir, ne de mülkiyettir. Kimse toplumsal cinsiyetinin sahibi değildir. Cinsiyet tayin edilmesi ve tayin edilen bu cinsiyetle gelen toplumsal beklentiler yoluyla toplumsal cinsiyetlere doğarız. Bunu doğru kabul eden toplumsal cinsiyet fikrini de kabul etmiş olur. Elbette bazılarımız bize verilen toplumsal cinsiyetleri kabullenir, bize tayin edilen

toplumsal cinsiyetlere dönüşürüz o anlamda. Bazılarıysa bulundukları kategoriyi yaşamlarına uygun hale getirecek şekilde ya genişletmeye ya nitelikle donatmaya çalışır. Tayin edildikleri toplumsal cinsiyetin engellediği türden gelişmelere imkân sağlayan başka toplumsal cinsiyetleri seçenler de vardır. Kendinize belli bir toplumsal cinsiyet belirleyebilirsiniz fakat toplumsal cinsiyet bünyesi gereği zaten ulaşılamaz durumdadır. "Ben kadınım" dediğinizde başkasının elinden çıkma bir kategoriye teslim olursunuz. Yine de söz konusu kategoriyi kendimizin kılmaya çalışırız, fakat bunların hepsi mülkiyet mantığının dışında olup biter.

■

Günümüz yaşantısında en çok ihtilaf yaratan tartışmaların bazılarına Birleşik Krallık'ta rastlasak da İspanya'da da durum farklı değil: Yeni yeni yürütülen hukuk tartışmalarında transların yaşamlarına dair kötü örnekler dolaşıma sokuluyor, feministlerse kötü polis rolüyle öne çıkarılıyor. Birleşik Krallık'ta sağ hem üreme hakkına hem translara yönelik sağlık hizmetine saldırı düzenlediği halde bazı feministler LGBTQİA+ gruplarıyla ittifakı bozuyor, toplumsal cinsiyet çalışmaları bölümlerinin kapatılmasını istiyordu. Akademisyenleri temelsiz iddialarla, durup düşünmeksizin suçluyor, araştırmacıları beyin yıkamayla, çocuk istismarıyla ilişkilendiriyor, sağdaki tenkitçilerin yankısını taşıyorlardı. Toplumsal cinsiyet olumlayıcı bakım konusunda düzenlenen sağlık politikası tasarılarıyla ilgili olarak yürütülüp translarla alakalı yalan yanlış önyargıları dolaşıma sokan kamu "tartışmaları" Birleşik Krallık'taki bu çatışmayı daha da şiddetlendirmiştir.

Devlet hem translıkla ilgili yasaların 2023'te tartışmaya açıldığı İspanya'da[15] hem de 2004'te kabul edilen, 2005'te uygulamaya konulan, 2018'deyse üzerinde değişiklik yapılan Toplumsal Cinsiyeti

15. Sandrine Morel, "Spain Approves Gender Self-Determination with 'Trans Equality Law'", *Le Monde*, 17 Şubat 2023, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/02/17/spain-approves-gender-self-determination-with-trans-equality-law_60161934.html.

Tanıma Yasası'ndan bu yana tartışmaların devam ettiği Birleşik Krallık'ta sahnede yer alan bilhassa güçlü aktörlerden biri.[16] Söz konusu yasa, Devlet Sağlık Hizmetleri (NHS) sigorta kapsamındaki kişilerin ya hekim ya kayıtlı psikologlarda tedavi görüp onay alması halinde cinsiyet değiştirebilmesini sağlıyordu. Bu yasa ikilikdışı kişilere ilişkin bir madde içermiyordu (dolayısıyla cinsiyet kesinkes ikili görülüyordu). Hükümet 2018'de yürüttüğü, köklü reformlar yapılmasını talep eden binlerce insanın dahil olduğu araştırmadan sonra bile (örneğin Norveç, Arjantin, Malta ve İrlanda'nın yanı sıra ABD'deki bazı eyaletlerde olduğu gibi) kendi kaderini tayin etmeyi yeterli ölçüt sayıp bu süreci tıp çerçevesinden çıkarmayı reddetmişti. İşin aslı Birleşik Krallık'taki mevcut prosedür uluslararası çapta, sayısı giderek artan bir dizi norma aykırıdır, bu normlar hukuki statünüzü değiştirmeye kendi kaderinizi tayin etmenizin yetmesi gerektiğini, gerek toplumsal cinsiyeti *queer* gerek trans olan kişileri gözetleme, inceleme, teşhis etme ve patolojikleştirmeden oluşan karmaşık süreçlere maruz bırakmanın hem gereksiz hem de zararlı olduğunu savunur.[17] Britanyalı trans yazar Shon Faye şöyle açıklıyor:

> Toplumsal Cinsiyeti Tanıma Yasası'nın yürürlüğe girmesinden iki sene sonra, insan hakları konusunda uzmanlaşmış bir grup, Endonezya'nın Yogyakarta kentinde "Yogyakarta İlkeleri"ni imzalamak üzere bir araya gelmişti. İlkeler, LGBTQ çatısındaki herkes haysiyetini koruyarak eşit yaşayabilsin diye gereken uluslararası standartları belirlemeyi amaçlıyordu. Otuz Birinci İlke tüm devletlerin halkın toplumsal cinsiyet kimliğini tanımak amacıyla "hızlı, şeffaf ve erişilebilir mekanizmalar"ı benimsemesini gerektiriyor. Ayrıca "tıbbi veya psikolojik müdahaleler, psikomedikal teşhis, asgari veya azami yaş, ekonomik durum, sağlık, evlilik veya ebeveynlik durumu ya da üçüncü şahısların görüşü gibi hiçbir bir uygunluk kriteri, insanın adını, yasal cinsiyetini veya toplumsal cinsiyetini değiştirmesinin önkoşulu olamaz," diyor.[18]

---

16. Toplumsal Cinsiyeti Tanıma Yasası 2004, Birleşik Krallık Genel Kamu Yasaları, Birleşik Krallık Parlamentosu, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/7/contents.

17. Bkz. Yogyakarta İlkeleri, https://yogyakartaprinciples.org.

18. Shon Faye, "A Brief History of the Gender Recognition Act", *Vice*, 16 Ekim 2018, https://www.vice.com/en/article/negm4k/a-brief-history-of-the-gen-

Cinsiyet baştan tayin edilebilir mi, hatta edilmeli mi, trans gençler psikolojik yardım da dahil olmak üzere nasıl sağlık hizmeti almalı gibi sorular üzerine dönüp yasanın geçmesi ardından yıllarca süren tartışmalar o kadar şiddetlendi ki Birleşik Krallık'taki durum delilik noktasına geldi. 2022 başbakanlık çekişmesindeki muhafazakârlar[19] ile "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministlerin cinsiyetin baştan tayin edilmesiyle ilgili görüşleri Vatikan, Trump, Orbán, Meloni, kürtaj karşıtı aktivistler ve sağ görüşlü diğer muhafazakâr ve milliyetçilerinkiyle aynıydı. Birleşik Krallık'ta toplumsal cinsiyete yönelik saldırıları çoğunlukla ya LGBTQİA+ ittifakından ayrılan ya ittifak mevcutsa bozmak isteyen (örneğin lezbiyenlerin bu koalisyonlara katılmaktan zarar göreceğinden endişe duyan) feministlerin üstlenmesi ne garip.[20] Söz konusu feministler toplumsal cinsiyet fikrini çürütmenin yanı sıra feminist çalışmaları toplumsal cinsiyet çalışmalarından ayırmak da istiyor.[21] Tasfiye edilmekten, mülksüzleş-

---

der-recognition-act. Şununla karşılaştırınız: Stephen Whittle, "The Gender Recognition Act 2004", *Transsexual and Other Disorders of Gender Identity* içinde, haz. James Barrett, Oxford: CRC Press, 2007.

19. Rishi Sunak anketlerde geriye düşünce halkı galeyana getirerek desteklerini arkasına almak amacıyla, duyarlılık yanlısı olmakla gelen yeni kültürün "kadın" veya "erkek" ya da "anne" gibi anlaşılır sözcükleri birilerini gücendirmeksizin kullanmayı imkânsız hale getirdiğini söylemeye başlamıştı. Lizz Truss ise zalimane ve zararlı olduğu geniş çapta kabul gören, hatta ahlakçı sadizmin şahı sayılan trans döndürme terapisini yasaklamayı bizzat reddetmişti.

20. Kathleen Stock, "I Came Out Late – Only to Find That Lesbians Had Slipped to the Back of the Queue", *The Guardian*, 12 Mart 2023, https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/mar/12/i-came-out-late-only-to-findlesbians-slipped-back-of-queue.

21. Birleşik Krallık'taki Açık Üniversite'de Toplumsal Cinsiyete Eleştirel Yaklaşma Araştırma Ağı'nın kurulduğunun duyurulmasının akabinde bu üniversiteye "açık" dememiz mantıklı mı diye soran birçok insan olmuştu. Açık Üniversite'nin eski öğrencilerinden S. J. Ashworth şöyle yazmış:

> Birçok insan gibi ben de şuna inanıyorum: Birimizin peşine düştüğünüzde hepimizin peşine düşmüş oluyorsunuz. Sırf LGBTQ+ topluluğunu ilgilendirmiyor bu mesele, gerçi etkisini en derinden orada hissettiriyor elbette. Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşanların inançları –yani genelde transfobi diye bilinen yaklaşımın– temelinde kadın düşmanlığı yatar. LGBTQ+ topluluğunu bölüp yok etmenin yanı sıra feminizmi alaşağı etmenin de aracı bu inançlar. Eskilerin

tirilmekten korktuklarından ittifak kurmayı reddediyor, bu ittifakların eril hiyerarşilerin hüküm sürmesine yeni yeni fırsatlar tanıdığını zannediyorlar.

Trans dışlayıcı feministlerin getirdikleri eleştiriler sağdaki muadillerininkinden farklı bir temele dayansa da önkabullerinin bazıları ortaktır. TERF'ler kendilerini toplumsal cinsiyet çalışmalarından ayırmayı, hatta bu çalışmalardaki önkabullerin yanlışlığını ispatlamayı ne kadar ister istesin, TERF'ler büyümekte olan toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtlığı konusunda büyüyen hareketin gücü TERF'ler ile toplumsal cinsiyet çalışmalarını bilfiil aynı çuvala atar. TERF'ler "toplumsal cinsiyet"e dair psikososyal fantaziye yol açan, bazıları apaçık faşist nitelikteki sağ siyasetle istemeden ortaklık kuruyor, halbuki kendileri de gerek üreme gerek akrabalık üzerine olup ataerkil aileye karşı çıkan feminist fikirleri sebebiyle sağ siyasetin saldırısı altındalar. Kendileri gibi hedef gösterilenlerin yanında mı yer alacaklar, yoksa hem akademik hem siyasal hayatında ayrımcılık, şiddet ve ağır bir sansüre maruz kalma riski taşıyanlarla yaşadıkları fikir ayrılıklarını daha da mı belirginleştireceklerine bir noktada karar vermeleri gerekecek.

Toplumsal cinsiyet karşıtı feministlerle gerici sağın toplumsal cinsiyete yönelik saldırısı arasında kurulan ittifak daha geniş kapsamlı bir tartışmayı hak ediyor; yeni koalisyonlara, yeni tasavvurlara ilişkin iddiamı ortaya koyarken bu çetrefilli konuya döneceğim. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministlerin görev aldıkları üniversitelerde yeni müfredata geçilmesini dayatmaya çalıştığını, uluslararası akademik derneklerce toplumsal cinsiyet çalışmaları diye tanınan alandaki onlarca yıllık birikimi, araştırmayı baltaladı-

---

korkularından, öcülerinden besleniyor, geçmişteki ahlakçı panikleri hortlatıyor, buldukları her çatlağa, her girintiye güvensizlik tohumu ekiyorlar. *Trans kadınların hepsi saldırgan erkeklerdir! Trans erkekler kafası karışık lezbiyenlerdir! Bu çocukların kafa karışıklığı, ayrıca akışkan toplumsal cinsiyet, kısmen erkek kimliği, ikilikdışı bilmem ne diye yeni moda hevesleri, zararlı toplumsal cinsiyet basmakalıplarının günümüzde vardığı noktayı gösteriyor! Eşitliğe ne diye ihtiyaç duysunlar ki (...)?*

"Is This What 'Open' Means?", *Medium*, 18 Haziran 2021.

ğını belirtmek şimdilik yeterli.[22] Uğraşları ihtilaf çıkarıyor, bazen görüşlerini temellendirecek savlar öne sürseler de konumlarının polemiğe yatkın yanı mesele üzerine gerektiği kadar düşünmediklerini gösteriyor. TERF'ler "translık savunucuları"nı cazgırlıkla, ayrıca sosyal medyada kendilerine saldırmakla suçluyor ki söz konusu hakaret ve tehditlerin bazılarının hem hiçbir gerekçeye dayanmadığı hem de bu savunucuların zararına olduğu açıktır. Yine de TERF'ler münakaşaya tutuştukları tarafın bizzat varoluşunu tartışmaya açtıklarını anlamıyor gibi. Mesele düpedüz farklı bakış açılarından bakmakla, makul karşılanan anlaşmazlıklar çıkması gibi değil çünkü TERF'lerin tutumu transların hayatları, bedenleri ve varoluşlarıyla ilgili iddialarını hükümsüz kılıyor. Öne sürdükleri savlar kürtaj kliniklerini kapatmaya, feminizmi ortadan kaldırmaya, eleştirel ırk kuramını ve etnik köken çalışmalarını sansürlemeye, LGBTQİA+ haklarını kısıtlayamaya gerçekten hazır olan sağ gruplarla belki istemeden de olsa ittifak halinde.[23] TERF'ler transların kendi kaderini tayin

22. Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan araştırmalar toplumsal inşa kuramlarına, yani bedenlerin maddeselliğinin tarihsel bağlamlarda nasıl anlam kazandığının sorgulanmasına dayanan toplumsal cinsiyet çalışmalarını çürütmeyi amaçlıyor. Bu yaklaşım yükseköğrenim kurumlarını toplumsal cinsiyet çalışmalarına zarar verdiği iddia edilen "ideoloji"den kurtarmak isterken diğer yanda da gerek trans gerek ikilikdışı kişilere ayrımcı davranmakla suçlanıyor çünkü söz konusu kişilerin yaşamlarını kuramlaştıran, yani ikili düşünme tarzının cinsiyete dair araştırmaları nasıl bir çerçeveye oturttuğunu sorgulayan çalışmaları reddediyor. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" ifadesi "trans dışlayıcı"yla eşanlamlı gibi görünüyor, bu nedenle birçok insan bu yaklaşımla hem siyasal hem ayrımcı amaçlar güdüldüğünü öne sürüyor. Ayrımcılık karşıtı savlar konusunda bkz. "Gender Critical Research Network: Letter to the Open University", *Gender GP*, 29 Haziran 2021, https://www.gendergp.com/open-university-letter-condemns-gender-critical-research-network. Trans dışlayıcı feminizm ve bu feminizmle dünya çapındaki sağın ittifakıyla ilgili bir değerlendirme için bkz. Sophie Lewis ve Asa Seresin, "Fascist Feminism: A Dialogue", ayrıca Hidenobu Yamada, "GID as an Acceptable Minority: or, The Alliance Between Moral Conservatives and 'Gender Critical' Feminists in Japan", "Trans-Exclusionary Feminisms and the Global New Right" içinde, özel sayı, *TSQ* 9, no. 3 (2022).

23. Bkz. Aleardo Zanghellini, "Philosophical Problems with the Gender-Critical Feminist Argument Against Trans Inclusion", *SAGE Open* 10, no. 2 (Nisan-Haziran 2020): 1-14.

hakkına, özgürlük ve özerklik, şiddetten korunma hakkına ve ayrımcılığa uğramaksızın kamu alanına ve sağlık hizmetine erişme hakkına karşı çıkıyor ki bunların hepsi feministlerin uğruna mücadele ettikleri, ihtiyaç duydukları haklar. Varoluşlarının hükümsüz kılınmaya çalışıldığını görenlerin bazen çıngar çıkarmasına şaşmamalı. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministlerin karşı cenahı yanlış bilinçli, geçici hevesler peşinde, aptal, doktriner, hatta totaliter diye tasvir edip Hıristiyan Sağın retoriğini kullanması durumu kötüleştiriyor. Tam da koalisyon kurmayı düşünmemeleri, sağın yükselişiyle nasıl mücadele etmeliyiz sorusuyla ilgilenmemeleri sebebiyle kimlikçi iddialara saplanıyor, temelsiz korkular üretip çoğaltıyor, toplumsal cinsiyet karşıtı fantazmayı besliyorlar.

Söz konusu feminist azınlık "toplumsal cinsiyet kimliği ideolojisi" dediklere şeye karşı çıkmakla, Vatikan'ın da Evanjeliklerin de muhalefetinin tam anlamıyla izinden gitmemekle birlikte, durup kendilerini bu iddialardan ayrı tutmuyor. Muhafazakâr olduklarını söyleyip koskoca toplumsal cinsiyet "ideolojisi"ni "duyarlılık yanlısı olmak"la aynı kefeye koyanlar var. Kendine radikal feminist diyenler de var, "kadın" ile "dişi" (*female*) kelimelerinin aynı anlama geldiği zamanları anıyor, radikal feminizmde toplumsal cinsiyetin tarihe özgü bir kategori olduğunu, bağlama bağlı olsa da gelecek açısından epey potansiyel taşıdığını anlamaya ayrılan kısmı reddediyorlar.[24]

Material Girls (Maddi Kızlar) kitabının yazarı Kathleen Stock toplumsal cinsiyet alanındaki akademisyen ve aktivistleri genel bir ahmaklıkla, cemaat zihniyetiyle ve sansürle itham eden, toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministlerin safına katılmıştır. Söyleşilerinden birinde nörobilime değinen Stock beynimizin iki cinsiyeti öylece algılayıverdiğini öne sürmüştü. Bak bunu bilmiyordum. Dolayısıyla Stock'a göre, insanın doğumda tayin edilen cinsiyetini toplumsal cinsiyet yaşantısına dayanarak baştan tayin edebileceğini çocukların anlamasını sağlamak çocukların gerçeklik algısını, yani hakikati çarpıtabilir, yani çocuklara zarar verirmiş! "Cinsiyet"in tarih boyunca farklı farklı biçimlerde tanımlanmasıyla, kullanılmasıyla

24. Bkz. Stoltenberg, "Andrea Dworkin Was a Trans Ally".

ilgilenmeyen Stock gerçekliği daha küçük yaşlardan itibaren dolayımsız algılayabildiğimiz, olsa olsa tahrif edici ideolojilerin bizi kurmacayı alternatif saymaya ikna edebileceği varsayımında bulunur. Transların hayatı kurmaca da değildir, Vatikan'ın iddia ettiği gibi "uydurma" da değildir, yaşanan bir gerçekliktir; farklı yerlerde, farklı zamanlarda tarihe özgü farklı biçimler aldı diye gerçekliği de azalmaz. Transların hayatı kurmaca olsaydı dahi –örneğin *drag* konusunun kurmaca sayılması daha muhtemel– hem edebiyat kuramcılarını hem de estetik konusunda uzmanlaşan felsefecileri ilgilendiren şu genel soru geçerliliğini korurdu: Başka araçlarla anlayamadığımız hakikatleri kurmaca nasıl aktarır?

Stock trans erkeklerin erkek, trans kadınların kadın olmadığına, "kadın" tanımlamasının biyolojik dişiliğin tespitine bağlı olması gerektiğine dair görüşüne verilen tepkilerin "toksikliği" ve "acımasızlığı" karşısında rencide olduğunu söylüyor. Oysa kendi toksiklik ve acımasızlığının farkında görünmüyor. Stock ile J. K. Rowling uğradıkları çevrimiçi zorbalık karşısında dehşete düşmekte elbette haklılar, kimden gelirse gelsin böyle davranışlara göz yummam. Daha düzgün iletişim kurmamız gerektiği kesin. Fakat daha düzgün iletişim kurmanın zor olmasının sebeplerinden biri TERF'lerin toplumsal açıdan tanınma, ayrımcılık karşısında yasal koruma, hem olumlayıcı hem gereğine uygun sağlık hizmeti edinmek uğruna zorlu mücadeleler vermiş insanların varlığını inkâr etmesi. Stock da Rowling de bu insanların varlığını inkâr ettiklerini kabul etmeyecektir çünkü gerçekliği sunan yegâne dilin kendilerininki olduğuna, farklı fikirdeki herkesin aldandığına inanıyorlar. Böylece sağcıların transların yaşamı üzerine söylemleriyle yine ortaklaşıyorlar.

Düşünün ki Yahudisiniz ama biri çıkıp Yahudi değilsin diyor. Düşünün ki lezbiyensiniz ama biri çıkıp gözünüzün içine baka baka sizinle alay ediyor, kafan karışmış çünkü aslında heteroseksüelsin diyor. Düşünün ki Siyahsınız ama birisi çıkıp Beyazsın, hatta ırkı sözümona aşmış bu dünyada ırka göre değerlendirilmiyorsun diyor. Düşünün ki Filistinlisiniz ama biri çıkıp Filistinli diye bir şey yok diyor (böyle diyenler var gerçekten). Ne olduğunuzu, ne olmadığınızı söyleme hakkını kendinde bulan, kendinizi nasıl tanımladığınızı

göz ardı eden, kendi kaderinizi tayin etme hakkınızı hayata geçiremeyeceğinizi söyleyen, kendinize seçip sonunda ulaştığınız ismi de cinsiyeti de tanımadan evvel tıbbi ve psikiyatrik muayene olmanızı, hatta zorunlu cerrahi müdahale görmenizi gerektiren bu insanlar kim ki? Kullandıkları tanımlarla sizi bir şekilde siliyorlar, üstelik görünüşe göre sizi tanımlama hakları kim olduğunuzu, nasıl yaşadığınızı, kim olduğunuzu hangi dille en iyi yansıtacağınızı belirleme hakkınızdan daha önemli. Aslına bakarsanız hepimiz, varlıklarının tanınması uğruna mücadele edenlerin varoluşunu, birçoğumuzun yaşamasını sağlayan kavramları inkâr eden kişilerden uzak durmalıyız. Fakat böyle kişilerin ittifak kurması, kamu söylemini yönlendirme gücü bulması, sırf mağdur konumunu alması, üstelik temel haklarınızı inkâr etmesi durumunda bir noktada siz de *öfkelenir, bu öfkeyi de dile getirirsiniz*, buna sonuna kadar hakkınız vardır.

J. K. Rowling toplumsal cinsiyet ile cinsiyet meseleleri üzerine sesini yükseltmeye neden başladığına dair yayımladığı 10 Haziran 2020 tarihli açıklamasında "translığa geçişin toplumsal cinsiyet disforisinden mustarip bazı insanlara çözüm olduğunu" açıkça dile getirmesine rağmen hiçbir kaynak sunmadığı iki istatistik paylaşıyordu. "Disfori" demesi bu durumun iyileştirilmesi gereken bir hastalık, bozukluk veya patoloji olduğunu düşündürüyor, üstelik "biyolojik kadın" demesinde de zaten kendini belli ediyor, tayin edilen cinsiyet ile toplumsal cinsiyetli hayatların ayrı rotalar izlemesi arasındaki farka itiraz ediyor.

Toplumsal cinsiyet disforisinden mustarip kişilerin yüzde 60-90'ının disforilerinin zamanla geçeceğini iddia ederken bahsi geçenlerin erkek-fatmalar mı, zırıllar mı, toplumsal cinsiyetleri *queer* olanlar mı, *cross-dress* kişiler* mi, translar mı, yoksa bambaşka birileri mi olduğunu söylemiyor. Toplumsal cinsiyet disforisinin translara özgü olduğunu farz edemeyiz, yani Rowling'in bahsettiği istatistikleri kontrol edebilsek bile, gruba kimlerin dahil edildiğini anlamadan ikna olmazdık. Aslında başka toplumsal cinsiyetlere geçen

* Genelde "karşı" cinsle özdeşleştirilen kıyafetleri giyen kimse anlamında kullanılan tabir. –*ç.n.*

her yaştan insanda pişmanlık oranı çok düşüktür[25] fakat Rowling bunu dikkate almıyor. Ayrıca şunu söylüyor: "Günümüz trans aktivistlerinin çoğu, toplumsal cinsiyet disforisi yaşayan ergenlerin geçiş sürecine izin vermezseniz kendilerini öldüreceğini iddia ediyor." Rowling haksız, asılsız bir iddia söz konusuymuş gibi davranıyor, peki ama ya değilse? Tıbbi kanıtlar akıl sağlığı hizmeti de dahil olmak üzere sağlık hizmeti alamayan trans gençlerin epey strese, kaygıya kapıldığını gösteriyor. Amerika Tabipleri Birliği ise bu konuda Rowling'le hemfikir değil.[26] Bu durumun direkt sonucu illa intihar olmasa bile toplumdan da tıptan da destek alınamadığında insanların intihar edebileceğini yadsımak hem tuhaflık derecesinde acımasızca hem de hatalı olur.[27] Rowling malum Marcus Evans vakasından da bahsediyor. Psikiyatr Evans, Londra'daki toplumsal cinsiyet kliniğinin merkezi Tavistock'taki görevinden, trans gençlere verilen tıbbi tedavileri protesto ederek istifa etmişti.[28] Rowling'e göre Evans "çocukların geçiş sürecine izin verilmediği takdirde kendilerini öldüre-

25. Valeria Bustos ve diğ., "Regret After Gender-Affirmation Surgery: A Systematic Review and Meta-analysis of Prevalence", *Plastic and Reconstructive Surgery* 9, no. 3 (Mart 2021), https://journals.lww.com/prsgo/fulltext/2021/03000/regret_after_gender_affirmation_surgery_a.22.aspx. Ayrıca bkz. "Regret Rates and Long-Term Mental Health", Gender Health Query (internet sitesi), https://www.genderhq.org/trans-youth-regret-rates-long-term-mental-health.

26. "AMA to States: Stop Interfering in Health Care of Transgender Children", Amerika Tabipleri Birliği, basın bülteni, 26 Nisan 2021, https://www.ama-assn.org/press-center/press-releases/ama-states-stop-interfering-health-care-transgender-children.

27. Michelle Johns ve diğ., "Transgender Identity and Experiences of Violence Victimization, Substance Use, Suicide Risk, and Sexual Risk Behaviors Among High School Students – 19 States and Large Urban School Districts, 2017", *Morbidity and Mortality Weekly Report* 68 (2019): 67-71, https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/68/wr/mm6803a3.htm. Ayrıca bkz. "Facts About LGBTQ Youth Suicide", The Trevor Project (internet sitesi), 15 Aralık 2021, https://www.thetrevorproject.org/resources/article/facts-about-lgbtq-youth-suicide.

28. Rachel Cooke, "Tavistock Trust Whistleblower David Bell: 'I Believed I Was Doing the Right Thing'", *The Observer*, 2 Mayıs, 2021, https://www.theguardian.com/society/2021/may/02/tavistock-trust-whistleblower-david-bell-transgender-children-gids. Ayrıca bkz. https://www.jkrowling.com/opinions/j-k-rowling-writes-about-her-reasons-for-speaking-out-on-sex-and-gender-issues.

ceği iddiaları 'bu alandaki sağlam verilerle de çalışmalarla da uyuşmuyor. Psikoterapist mesleğimde onlarca yıldır karşılaştığım vakalarla da uyuşmuyor'" tespitinde bulunmuş. Bu iddialı açıklamada da "sağlam veri" gariptir ki verilmemiş. Üstelik bu iddialara katılmayan hiç değilse on iki büyük tıp örgütü var ki bunlara Amerika Psikiyatri Derneği de dahil. Evans'ın, Tavistock'taki Toplumsal Cinsiyet Kimliği Gelişim Hizmeti (GIDS) ve Londra'daki Portman Devlet Sağlık Hizmetleri (NHS) Vakfı gibi merkezlerde bu durumla karşılaşmaması elbette sevindirici fakat buralarda karşısına çıkan gençler haliyle sağlık hizmetine erişebiliyordu zaten, yani en azından NHS burayı 2022'de kapatana kadar.[29] Söz konusu istatistikler böyle kurumlara hiç erişemeyen gençlere ilişkindir. Sağdakilerin cinsellik eğitimini, *drag* gösterilerini ve trans gençlere yönelik sağlık hizmetlerini sonlandırmanın amacının çocuklara zarar verilmesini önlemek olduğunu iddia etmesi nasıl ki trans gençleri yüzüstü bırakıyorsa burada da aynısı geçerlidir, trans gençler sağlık hizmetinden mahrum kalıyor, dolayısıyla zarar görüyor. Zararı önleme iddiasıyla gençlere zarar veriliyor. Bunun devamındaysa zararın ne olduğuna, nereden geldiğine ilişkin hem kafa karışıklığı yaratan hem de korku uyandıran ahlakçı, kaçamaklı yaklaşım geliyor.

Rowling kendine muhalefet edenleri yanlış temsil ediyor, cinsiyet gerçekliğini inkâr ettiklerini söylüyor, daha doğrusu inkâr ettiklerini söylese de iddiasını neye dayandırdığını belirtmiyor. Açıklamaları, karşı çıktığı konumu temsil etmekte güvenilir bir kaynakmışçasına sunuluyor: "Cinsiyet gerçek sayılmadığında hemcinsler arasında çekim de olmaz. Cinsiyet gerçek sayılmadığında kadınların dünyanın dört bir yanında yaşadığı gerçeklik silinir. Tanıdığım, sevdiğim translar var fakat cinsiyet kavramını silmek birçok insanın kendi hayatını anlamlı bir biçimde ele alma becerisini ortadan kaldırıyor. Hakikati dile getirmek nefret değildir." Kesinlikle değildir. Fakat buradaki hakikat ne ki? Cinsiyeti insanların değişmez özelliği

29. Azeen Ghorayshi, "England Overhauls Medical Care for Transgender Youth", *The New York Times*, 8 Temmuz 2021, https://www.nytimes.com/2022/07/28/health/transgender-youth-uk-tavistock.html.

saymadığımızda cinsiyetten artık hiç söz edilemeyeceği doğru mu? Cinsiyet yasalara göre tayin edilip kaydedildiğine, sonra da baştan tayin edilip baştan kaydedilebildiğine göre cinsiyet gerçekliğinin değiştiği, hatta bu değişimin artık tarihsel gerçekliğimizin parçası olduğu sonucuna varamaz mıyız? "Hakikat"in tarihsel olmadığı, hiç değişmeden kaldığı önermesine inanmadığımız sürece cinsiyet hem gerçek hem de değişken olabilir ki söz konusu önerme Rowling'i papalıkla yine ittifaka sokuyor. Değişkenliğin bir şeyi gerçekdışı saymaya yeteceğini sanmıyorum. Cinsiyet çeşitli teknolojik araçlarla değiştiriliyor ki buna toplumsal cinsiyet olumlama sürecinde yapılan ameliyatlar da dahil. Fakat cinsiyetin tarihi de vardır ki feminist tarihçilerin pek çoğu haklı olarak bu konu üzerinde durmuştur. Rowling'in görünürde ilgilendiği, dünyanın dört bir yanından kadınların yaşamları cinsiyete dair tek bir kavrama dayanmamıştır hiç, üstelik cinsiyet olgularının farklı farklı tanımlanıp anlaşılma biçimlerini ele almak hem ilginç hem de önemlidir.

İngilizce "cinsiyet" (*sex*) sözcüğü her yerde kullanılmaz, dolayısıyla diğer dillerde, diğer uygulamalarda cinsiyet denilen şeye nasıl yaklaşıldığı konusunda dilsel ve antropolojik açıklamalar aramak önemli hale gelir. "Cinsiyet"i ilişki, dışavurum, büküm veya kategori değil de *olgu* olarak kavramak bile belli bir bakış açısına öncelik tanımak demektir. Dahası dünyanın dört bir yanını düşünürsek kadınların yaşamları cinsiyetin anlamının tarihsel olarak değişmesine dayanmıştır aslında, zira önceki anlamların bazıları epey önemli toplumsal kısıtlamaları beraberinde getiriyordu. Getirmiyorduysa ben tarihin o ânını kaçırmışım, hatta tekinsiz bir yabancılıkla bambaşka bir tarihte yaşıyorum demektir. Bu tartışmalara kilitlenip kalmış pek çok insan, kendi bakış açısını inkâr edilemez bir hakikat sayıyor. Herkes kendi söylediğinin hakikatin ta kendisi, apaçık ortada ve sağduyulu olduğunu, diğer herkesin ideolojik yalanların tuzağına düşüp nasıl olduysa aklını kaçırdığını iddia edince açık tartışma pek işe yaramıyor. Cinsiyetin gerçekliğinin nelerden oluştuğunu bazıları sorsa bile, ya cinsiyetin gerçek olmadığını iddia eden hiç kimse olmadıysa aslında? Dahası, gerçeklik nasıl kurulur ki? İddia ediyorum ki bunlar, akademisyenlerin çok çeşitli alanlarda bir süredir peşinden gittiği

makul sorular. Bu soruları yönelterek gerçekliğin içini boşaltan kimse olmamıştır. Örneğin dünyanın gerçek olduğunu söylüyoruz fakat pek çok disiplinde (mesela kesinlikle felsefede) "Bu gerçeklik nelerden oluşur?" sorusunu da soruyoruz. Diğer alanlarla birlikte teolojiyle fiziği de ilgilendiriyor bu soru. Başka sorular da var: Gerçeklik nasıl yaratılır, nasıl yıkılır, zamanla nasıl değişir, bakış açısına ne açıdan bağlıdır? Bunların hepsi eleştirel sorulardır, "eleştirel yaklaşma"yı ciddiye alan, toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan muhaliflerin pek sormadığı, saygı da duymadığı sorulardır, yine de beşeri bilimlerin, bilhassa da felsefenin yönelttiği temel soruların arasındadırlar.

Translık savunucuları, muhalifleri tarafından genellikle, hiç değiştirmeksizin aynı görüşü savunan yekpare bir bütün muamelesi görse de aralarında "cinsiyet" ile "toplumsal cinsiyet" kategorileri işlerliğini sürdürmeli mi sürdürmemeli mi sorusuna ilişkin önemli farklar vardır. Benim de aralarında bulunduğum bazı kişilerse her ikisinin de ayrı yeri olduğunu düşünür.[30] Örneğin trans yazar Andrea Long Chu "kadın" (*female*) olduğunu iddia ederken kendisini tarif etmekte kullandığı kategorinin cinsiyet olduğunda ısrarcıdır.[31] Gerçekte Long Chu'nun biyolojik indirgemecilikle pek alakası yoktur, zira tarihi eskilere dayanan distopik feminizm geleneğinden beslenerek "kadınlığın biyolojik bir durumdansa insan ırkının tamamını etkileyen, ölümcül bir varoluşsal durum" olduğunu savunur. Buradan çıkarılan net sonuçlardan biri, biyolojik kategorilerin anlamla dolup taştığı, cinsiyete salt toplumsal cinsiyetin anlam kattığını düşündüğümüzde bu anlamları gözden kaçırdığımızdır. Anlamla "dolup taşmak" toplumsal cinsiyete büründürmenin nasıl işlediğini anlama yollarından sadece biri olsa bile. Ben olaya farklı bakıyorum fakat Long Chu'nun bakış açısının da dikkate alınması kesinlikle önemli. Görmüş olduğumuz üzere, gerek eşitlik gerek cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili yasalarda "cinsiyet" tabirinin kullanılması biyolo-

30. Paisley Currah, *Sex Is as Sex Does: Governing Transgender Identity*, New York: New York University Press, 2022.

31. Andrea Long Chu, *Females*, New York: Verso, 2019.

jik gerçeklerde herkesin mutabık kaldığı bir görüşten ziyade, cinsiyetin eşitsizlik yaratan politikalarda nasıl kullanıldığını görebilme becerisine dayanır. Transların bazısı toplumsal cinsiyetle ilgilense de, daha ziyade cinsiyetin baştan tayin edilmesiyle ilgilenip cinsiyet kategorisini kullanan birçok trans da vardır. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaştıkları"nı söyleyenler bu dinamiğe ilgi gösteriyor, bunu dikkate alıyor gibi görünmüyor hiç. Bilakis, önyargılarını destekleyen, gerek kendilerinin gerek başkalarının korkularını körükleyen örnekleri seçip ayıklıyor, su götürmez, apaçık bir hakikati dile getirmenin ötesine geçmiyormuş gibi davranıyorlar.

■

Kathleen Stock trans kadınların, kadınlar koğuşuna gönderilip cinsel şiddet uyguladığına dair birkaç örneği odağına aldığında[32] trans kadınların hepsinin böyle davranmayacağını eklemeye de özen gösteriyor. Fakat J. K. Rowling gibi Stock da trans kimliğine neden karşı çıktığını açıklarken bu örnekleri kullanıyor. Madem hapiste kimin saldırıya uğradığıyla ilgileniyor, transların ne sıklıkla saldırıya uğradığını, hapiste en sık saldırıya uğrayanların göçmenlerle başka ten renklerinden insanlar olup olmadığını sorabilir. Salt kadınları dert ediniyorsa da kadınların saydığım kategorilerin parçası olduğunu, gerek hapiste gerek nezarette taciz, istismar, tecavüz ve şiddet görüp bu şiddet son bulsun diye çabalayan herkesle ittifak kurmalarının kadınlara daha çok fayda sağlayacağını göz önünde bulundurabilir. Stock azıcık araştırsa Birleşik Krallık'ta her ay bir trans tutuklunun saldırıya uğradığının bildirildiğini görebilirdi.[33] Bu kurumlardaki şiddeti hem kavrayabilmek hem de bu şiddete karşı çıkmak için mağ-

32. Nazia Parveen, "Karen White: How 'Manipulative' Transgender Inmate Attacked Again", *The Guardian*, 11 Ekim 2018, https://www.theguardian.com/society/2018/oct/11/karen-white-how-manipulative-and-controlling-offender-attacked-again-transgender-prison.

33. Vic Parsons, "Ministry of Justice Dispels Bigoted Myths Around Trans Prisoners and Sexual Assault with Cold, Hard and Indisputable Facts", *Pink News*, 21 Mayıs 2020, https://www.pinknews.co.uk/2020/05/21/trans-prisoners-victims-sexual-assault -more-than-perpetrators-ministry-of-justice-liz-truss.

durların kimlerden oluştuğunu, neler çektiklerini, durumun ne açıdan telafi ve tazmin edilebileceğini anlamamız gerekir. Hapisteki şiddetin her türlüsünü, hücre hapsi ve ölüm cezası da dahil olmak üzere gözetecek siyasal bir analiz de lazım. Stock hapisten tek bir örneği alıp genelliyor. Cinsiyetin doğumda tayin edilen cinsiyetle eş sayıldığı bu durumda cinsiyetlerin ayrı tutulmasını talep ederken cinsiyetlerin ayrı tutulmasının ırkların ayrı tutulmasına benzediği fikrini reddediyor, kadınların bu koşullarda koruma altında olacağını zannediyor. Peki bu durumda trans kadınlar koruma altında mı? Yoksa erkekler koğuşunda şiddete, tacize maruz kalmaları hiç dert değil mi? Stock trans kadınların hepsinin tecavüzcü olmadığını söylese de ufacık bir yüzde dahi tecavüzcüyse, hatta bu amaçla trans numarası yapıyorsa, o halde doğumda dişi tayin edilen kadınları trans kadınlardan ayırma politikası uygulanmasının gerektiğini ileri sürüyor çünkü trans kadınların varlığı trans olmayanlara tehlike arz ediyormuş.

Bu sav hangi varsayımlara dayanıyor, sav kisvesi altındaki bu ifadelerin ne kadarı felaket tellallığına yarayan fantazma niteliğindeki kaymadan oluşuyor? Bu savların temeli var mı? Stock'un haklı endişesi hiçbir kadının tecavüz tehdidiyle yaşamaması yönünde, ki hepimizin bu histe ortaklaşması gerektiğinde hemfikirim. Madem asıl derdi hapisteki kadınları tecavüzden korumak, ilk bakması gereken yerin kadınlara tecavüz eden gardiyanlarla ilgili istatistikler olması gerekmez miydi? Zira bu vakaların çokluğu, Stock'un akıl yürütmesine göre, kadın hapishanesinde erkeklerin gardiyanlık yapamamasına ilişkin bir politikaya yol açmalıydı. Stock bu uğurda imza kampanyalarına katılmış, bu politika üzerine yazmıştır belki, ancak araştırmamda izine rastlayamadım. Peki ya (doğumda dişi tayin edilen) kadınların diğer kadınları cinsel anlamda istismar etmesi ne olacak? Kadınların istismarına uğradığını bildiren birçok kişi var, anca doğumda erkek tayin edilenlerin istismar veya şiddet eğiliminde olduğunu farz etmek pek de doğru görünmüyor bu yüzden. Sorun sırf belli hikâyelerin, belli olayların öne çıkarılmasında değil, böyle olayların birbiri ardına sıralanıp kızışan iddiaları beraberinde getirmelerinde ve böylelikle gerçekliğe dair belli bir resmin ortaya çıkmasında yatıyor. Halbuki koca bir grup insanı günah keçisi ilan edip

korku körüklemeye yarayan, hayaletlerden beslenen bir varsayımdan başkası değil karşımızdaki.

Madem şimdi, hatta bir zamanlar penisi olanların birilerine tecavüz edeceği, zira tecavüzün penisten, daha doğrusu penisi olanların toplumsallaşmasından kaynaklandığı zımnen kabul görüyor, öyleyse bu iddiaları tartışmaya açmamız lazım elbette. Tecavüz, birçok feministin ileri sürdüğü üzere, gerek toplumsal gerek cinsel tahakküm edimidir, kadınların bedenlerine rızaları dışında erişebilmeyi de eril tahakkümü de hem hak hem imtiyaz olarak tesis eden toplumsal ilişkilerden kaynaklanır. Bu tahakkümün sebebi biyoloji değildir, bilakis bedeni kuran da içine yayılan da işleyen iktidar ilişkileridir. Tecavüzün istenmedik duhul olduğu doğrudur, üstelik penisten, yumruk yapılmış elden, hatta küt bir araç yerine geçebilecek herhangi bir şeyden kaynaklanabilir. Söz konusu araç tecavüzü mümkün kılsa da tecavüzün sebebi değildir. Birini ancak elinizi kullanarak boğabilirsiniz ama boğmanın sebebi eliniz değildir. Tecavüzde kullanılan penis hareketi, hatta küt nesne tecavüzün nedeni değil, tecavüzde kullanılabilen araçlardır sadece.

Belli akıl yürütmelerde örgütleyici fantazma sahnesi gizleniyor: Bahsi geçen penis tecavüzün nedenini de koşulunu da belirler, yani ortada penis yoksa tecavüz de yoktur. Oysa tecavüz penis mevcudiyetinin doğal bir sonucu değildir, kaç çeşit nesne ve uzvun başkalarının bedenlerine rızaları olmaksızın girip zarar verdiğini dikkate almanın şüphesiz ki faydası vardır. Amaç birini mülk ilan ederek üzerinde tahakküm kurmaksa her türlü gereç iş görür. Şedit arzu penisten kaynaklanmasa da bazen penis, biyolojik itki değil de mutlak tahakküm kurmaya yönelik toplumsal arzu adına ifa eder bu eylemi (radikal feminizmin görüşüydü bu, tabii biyolojik indirgemeciler radikal feminizmi temellük etmeden evvel). TERF neslinden önceki pek çok feministin gayet maharetle yaptığı gibi, tahakküme yönelik bu arzunun nasıl ortaya çıktığını daha iyi anlamak bize kesinlikle fayda sağlayacaktır.[34]

34. Feministlerin tecavüzü tahakküm edimi diye izah etmesi tecavüzün ırk ve sömürgeci iktidar kesişiminde nasıl işlediğine büyük ölçüde duyarsız kalan eril ik-

Stock'un trans kadınları kadın mekânlarına almamak konusundaki akıl yürütmesi –ki açıkça ayrımcı bir tutumdur– ortamda penis varsa kadınların kendilerini güvende hissetmeyeceği fikrine dayalı görünüyor. Bu fikir nereden geliyor? Böyle bir senaryoda penise ne gibi bir güç atfediliyor, penis aslında neyi temsil ediyor? Penis illa tehdit mi içerir? Ya pörsümüşse, ya orada öylece duruyorsa, hatta kimsenin aklına gelmiyorsa? Oğullarımızı yetiştirirken penislerinden sakınıyor muyuz, sanki illa kadınlara yönelik tehditten başka bir şey içermiyorlarmış gibi? Öyle olmadığına eminim, daha doğrusu belki de öyle olmadığını daha da içten ummam lazım. Ayrı tutulmayı ve ayrımcılık yapılmasını talep etmek anca penisin silah olduğuna dair fantazma yorumu yoluyla gerçekliğin kurulması durumunda "makul" görünebilir. Fakat söz konusu konumda analoji ile genellemenin nasıl işlediğine dair eleştirel bir değerlendirme karşısında, bu görüş ayakta kalamaz. Örneğin Siyah iki kişinin suç işlediğine dair kanıt bulduk diyelim, bu suçun bedelini Siyah topluluğunun tamamına ödeten toplumsal politikalar mı talep edeceğiz? Yahudi biri malını pahalı satmış olsun, o zaman Yahudiler sınıfının açgözlü kişiliğiyle ilgili genelleme yapabilir miyiz? Böyle bir hakkımızın olmadığı açıktır.

İtalyan muhafazakârlar aile politikalarını savunurken hem toplumsal cinsiyet ideolojisini hem de Goldman Sachs'ı hedef alıyor, sanki bunlar birbiriyle apaçık ilişkiliymişçesine. Bunların ikisi de komplo teorisi mantığıyla işleyen fantazmalardır ki bu örnekte Yahudi karşıtı iddialara da pek çok açıdan benziyorlar.[35] Hatta aralarındaki tek bağlantı komplo şüphesidir. Tek bir kişinin hareketleri par-

---

tidar fikrine dayanıyordu. Örneğin Angela Davis'in çığır açan şu makalesine bkz. "Rape, Racism, and the Capitalist Setting", *The Black Scholar* 12, no. 6 (Aralık 1981): 39-45, yeniden basım *The Black Scholar* 9, no. 7 (Nisan 1978). Ayrıca bkz. Elizabeth Thornberry, *Colonizing Consent: Rape and Governance in South Africa's Eastern Cape*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2018.

35. Örneğin bkz. Karin Stögner, "Von 'Geldjuden' und 'Huren' – Kritik der antisemitisch-sexistischen Ideologie", *Wissenschafft Demokratie* içinde, c. 8: *Schwerpunkt: Antisemitismus* (Jena, Almanya: Institut für Demokratie und Zivilgesellschaft, 2020), 86-93.

çası olduğu grubun tamamını temsil etmeye başlayınca kolektif suçluluğa ilişkin bir kanaat şekillenir: Söz konusu kişi güya başka pek çoklarının yaptığı gibi hareket etmiştir, yani tek kişilik örnek grubun tamamına örnek teşkil eder ki birilerinin nasıl günah keçisi ilan edilebileceğini, verilen zarara başka bir zarara neden olacak biçimde nasıl karşılık verilebileceğini gösteren kötü bir genelleme şeklidir bu. Belli bir grubun çok küçük bir kısmı suç işledi diye o grubun tüm üyelerini, gerek kimliklerini gerek arzularını inkâr edecek bir politikaya tabi tutmak mantık hatası olmanın yanı sıra sonu faşistçe hedef almaya da varabilecek ayrımcılıklara mazeret üretir.

Madem trans kadınların istismarcı olduğu, çünkü "aslında" erkek oldukları iddia ediliyor, öyleyse bu görüşe uyan varsayım da erkeklerin sınıf olarak, yani penisleri yüzünden istismarcı olduğu, doğumda erkek tayin edilenlerin her halükârda asıl istismarcı olduğudur. Erkeklerin hepsi potansiyel ya da bilfiil istismarcı mı, penisleri yüzünden mi istismarcılar, penisi olsun olmasın trans erkekler bu istismarcılar sınıfının bir parçası mı, istismarın ne zaman ve nasıl yaşandığını belirleyen bu dar çerçeve diğer istismar türlerinin üstünü kapatıyor mu, bunları bilmemiz gerek ki söz konusu iddia anlam ifade edebilsin. Bu iddia kadınların ancak mağdur olduğu, başkalarını hiç istismar etmedikleri gibi romantik bir fikre dayanır, oysa hem istismarcı annelerin çocukları hem de lezbiyen ilişki şiddetinin mağdurları bu fikrin gerçekten ne denli uzak olduğunu biliyor. Trans kadınların bazılarının hâlâ penisi olduğundan, doğumda dişi tayin edilmiş kadınlara yönelik risk oluşturduğu iddia edildiğine göre tehdit fantazisini örgütleyip körüklemede penisin nasıl bir işlev gördüğünü bir daha sormamız gerekiyor. Tecavüze biyolojik bir uzvun sebep olduğunu tahayyül etmekten farklıdır bu. Fakat penisi sebep olarak tahayyül etmek bazılarına belli koşullarda inandırıcı gelebilir.

Bu fantazma şeması çerçevesinden bakıldığında, hem penisi olan hem de olmayanların penisle kurduğu (rekabet fantazileri de dahil olmak üzere) ilişkiler ne oluyor peki? Tecavüz tek bir uzuvdan kaynaklanıp ifa edilen, kısıtlanamayan biyolojik bir itki olarak tahayyül edildiğinde tecavüz kültürünün toplumsal boyutları ya düpedüz yanlış anlaşılmış ya da ne acı ki görmezden gelinmiş demektir. Şedit ata-

erkil tahakkümün toplumsal örgütlenmesinin pek çok biçimi vardır ki bunlara belli bir uzva atfedilemeyecek vahşet ve saldırı yöntemleri de dahildir.

Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministler penis gerçekliğini gerçekçi olmak namına kabullenmemizi istiyorsa tam da o kadarını kabullenebiliriz tabii ki. Fakat bunu kabullenmemiz erkeklerin neden tecavüz ettiğini açıklamaktan uzaktır, zira tecavüz uzvun kendisinden kaynaklanmaz. Tecavüz erkeklerin neyine yarar, daha doğrusu erkekler tecavüzün neye yaramasını bekler? Bu sorular tamamen psikolojik bir yaklaşımla cevaplandırılamaz çünkü neden bazı erkeklerin tecavüz ettiğini anlamayı mümkün kılacak çerçeve hiç kuşkusuz, yaygın eril tahakkümdür ki buna erkeklerin denetim altında tutmak istediği bedenlere erişim hakkı da dahildir. Bu tahakküm biçimi, bir kısmı kadınların sınırlarını (gerek kişisel gerek toplumsal anlamda) ihlal etme gücü, hatta hakkı diye tanımlanan eril iktidar ideallerini destekler. Söz konusu uzuv belli koşullarda fantazma yoluyla toplumsal iktidar niteliği kazanır, başka koşullardaysa ürkütücü bir fantazinin yeri haline gelir. Bizzat uzuv fantazmayla nitelik kazanmaksızın bu sahnede pek ortaya çıkmayabilir, zira erkekler kadınların sınırlarını ihlal etmeyi kendilerine hak görmeyi öğrenirler, kendine hak görmek de yoktan var olmaz, içselleştirilir, hatta bir güç ve iktidar olarak bünyeye katılır. Bana radikal feminist diyecekseniz deyin fakat önceki nesillerden feministler bu toplumsal iktidar konusunda netti. Aslında Rowling ile Stock'un tasvirleri de bu gücü kanıtlar nitelikte. Trans dışlayıcı feminizmin penisi olanların tuvaletlere, soyunma odalarına girmesini yasaklama veya hapishanelerin cinsiyete göre ayrılmasını şart koşma yönündeki yaklaşımı, söz konusu uzuv dikkate değer bir mesele olmaktan çıksa, hatta pek çok trans kadının durumunda olduğu gibi devredışında kalsa bile geçerliliğini sürdürüp uzvu saran fantazinin gücünü (ki buna penisi olan erkeklerin kendi kurduğu fantaziler de dahil) anlamadan pek bir şey ifade etmez. Penisleri var diye bu denli korku salan kadınların bu uzvu taşımakla ilgilenmekten en uzak kişiler arasında olmasının yarattığı ironiyi bir düşünün. Eril şiddetin ceremesini niye trans kadınların çekmesi gerekiyormuş ki? Aralarında penisi olanların da ol-

mayanların da bulunduğu, en kırılgan gruplar arasında yer alan trans kadınlar geleneksel erkeklikle özdeşleşmeyi zaten bırakmıştır; üstelik çoğunluğu değilse bile birçoğu, gündelik hayatlarında hem uğradıkları hem direndikleri eril şiddeti tanır. O halde translarla her türlü feminist arasında kurulmaya hazır ittifakların farkına varmamak ne ahmaklık, hele de bu gruplar birbirinden çoğunlukla ayrı değilken. Siyah feminizmde geliştirilen kesişimsel yaklaşımdan beslenip burada ele alınan bölünmelerin ötesine geçen yeni çerçeveler geliştiren transfeminizm bunu açıkça ortaya koyar.[36] Bilhassa *queer* ve trans topluluklarındaki yeni pek çok erkeklik biçiminin gösterdiği üzere, erkeklik sınır ihlali ve tahakküm çerçevesine bağlı kalmak zorunda değildir.

Rowling bazen bunları biliyor gibi görünse de kişisel deneyiminden bahsedip sonuçlar çıkarmaya başladığı anda iddiaları rayından çıkar. Neticede kamu tartışmasına neden girdiğiniz bilinmeye değer bir şey olsa bile herkesin sizinle hemfikir olmasına yetecek bir gerekçe sayılmaz ekseriyetle. Yoksa öznel yargılar başka bakış açılarıyla sınanmaksızın, makul sorulara doğru düzgün yanıt sunmaksızın evrensel hale gelir. Rowling devamında kadın diye ifade ettiği, doğumda dişi tayin edildiğini farz ettiği kimselerle trans kadınlar arasında dayanışmanın nasıl kurulabileceğini, nasıl kurulması gerektiğini gösteriyor, hatta trans kadınların da benzer türde bir şiddete maruz kalabileceğinin altını çiziyor. Fakat yazdıklarının sonunda bunun tersine dönüyor, belli olaylardan hareketle genel iddialara varıveriyor, her çeşit kadın arasında çekinerek kurmaya çalıştığı bağları koparıyor, üstelik sağcıların akıl yürütmesinin yankısını istemeden de

36. Bkz. Marquis Bey, *Black Trans Feminism*, Durham, NC: Duke University Press, 2022; Emi Koyama, "The Transfeminist Manifesto", *Catching a Wave: Reclaiming Feminism for the 21st Century* içinde, haz. Rory Dicker ve Alison Piepmeier, Evanston, IL: Northwestern University Press, 2003, s. 244-63; Türkçesi: Emi Koyama, "Transfeminist Manifesto", *Queer Tahayyül* içinde, haz. Sibel Yardımcı ve Özlem Güçlü, Sel, 2013; Talia Mae Betcher, "Trans Feminism: Recent Philosophical Developments", *Philosophy Compass* 12 içinde, no. 11 (Kasım 2017); Susan Stryker ve V. Varun Chaudry, "Ask a Feminist: Susan Stryker Discusses Trans Studies, Trans Feminism, and a More Trans Future", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 47, no. 3 (2022): 789-800.

olsa taşıyor. *Butch** kadınların da trans erkeklerin de benzer şiddet biçimlerine maruz kaldığını maalesef belirtmiyor. Rowling ev içi şiddete maruz kaldığı, acımasızlıkla dolu geçmişiyle ilgili fikir veriyor önce, ardından da bu korkunç hikâyeye pek uymayan sonuçlara varıyor. Rowling'in ifadesiyle:

Şiddet içeren ilk evliliğimden güç olsa da kurtulabildim, şimdi gerçekten iyi ve ilkeli bir adamla evliyim, kırk yıl düşünsem aklıma gelmeyeceği kadar güvendeyim. Fakat cinsel saldırının, şiddetin açtığı yaralar ne kadar sevilirseniz sevilin, ne kadar para kazanırsanız kazanın silinmiyor. Hiç geçmeyen ürkekliğim aile arasında şaka konusu –ben bile komikliğinin farkındayım– ama kızlarım arkalarından sessiz sessiz gelmiş kişileri görmekten, yüksek seslerden benimle aynı gerekçelerle korkmasın diye dua ediyorum.

Bu durumda bile trans kadınlara empati duyduğunu açıkça söylüyor ki bu hissin dayanışma, hatta akrabalık potansiyeli barındırdığını düşünüyor:

Kafamın içine girebilseniz, trans bir kadının saldırgan bir adamın ellerinde can verdiği haberini okuduğumda dayanışma ve akrabalık hissettiğimi görüp anlardınız. Bu durumdaki trans kadınların son saniyelerini nasıl bir dehşet içinde geçirdiğini iliklerimde hissediyorum çünkü hayatta kalmamın tek nedeninin bana saldıran kişinin her an değişebilecek şekilde kendini tutması olduğunu fark ettiğimde yaşadığım, felç eden o korkuyu ben de biliyorum.

Kendini trans diye tanımlayanların çoğunun başkalarına hiç tehdit oluşturmadığı gibi, bu kişilerin bahsettiğim nedenlerle kırılgan olduğunu da düşünüyorum. Transların korunmaya ihtiyacı vardır, korunmayı da hak ederler. Cinsel partnerlerince öldürülme ihtimalleri kadınlarda olduğu gibi yüksektir. Seks sektöründe çalışan trans kadınlar, bilhassa başka ten renklerinden trans kadınlar özellikle risk altındadır. Ev içi şiddet ve cinsel saldırı mağdurlarına karşı nasıl hissediyorsam, erkeklerden şiddet gören trans kadınlara karşı hislerimde de empatiden, dayanışmadan başka bir şey yok.

İleri sürülen empati ve dayanışma hisleri, tartışmaya açık bir analojiye dayanıyor. Erkekler saldırgandır, kadınların ise, özellikle de trans kadınların ev içindeki partnerlerince öldürülme riski yüksektir.

* Toplumsal cinsiyet dışavurumu ve icrası erkeklikle özdeşleştirilen özellikleri yansıtan lezbiyen anlamında kullanılan tabir. –*ç.n.*

Rowling erkeklerin uyguladığı ev içi şiddeti dert edinmiş görünüyor. Peki ya translara yönelik, daha genel çaptaki toplumsal şiddet biçimleri ne olacak? Şiddetin evin içinde geçmesi bu paragraflarda şiddetin ele alınmasına sınır çiziyor. Sokaktaki şiddete, psikiyatride patolojikleştirilmeye, işten atılmaya, hapsedilmeye ne demeli? Erkekler mi sorun, yoksa ataerkinin ve eril tahakkümün toplumsal örgütlenişi mi? Bu düzen olmasa erkekler farklı davranmaz mı? Yeni nesilden erkekler ciddi değişim emareleri göstermiyor mu? Gey erkekler de bu kategoriye giriyor mu, yoksa kategoriye dahil sayılmaları pek de mümkün değil mi? Peki ya toplumsal cinsiyeti *queer* olan erkekler, kendini trans-eril diye tanımlayan diğerleri? *Transgender* erkekler?

Rowling sözlerine devam etse de az evvel duyurduğu dayanışma hızla yok olur, zira Rowling'e göre trans kadınlar aslında erkektir. Böylece saldırıya uğrayanların değil saldırganların tarafına geçerler:

> Trans kadınların güvende olmasını istiyorum. Yine de doğuştan kız çocuklarının, kadınların güvenliğinin azalmasını istemiyorum. Kadın olduğuna inanan veya kendini öyle hisseden her erkeğe (söylediğim gibi, toplumsal cinsiyet onay belgeleri ameliyat olmak veya hormon almak gerekmeksizin verilebiliyor artık) soyunma odalarının, tuvaletlerin kapısını ardına kadar açtığınızda içeri girmek isteyen erkeklerin hepsine kapı açmış olursunuz. Hakikat bu.

"Doğuştan" kız çocuklarının, kadınların güvenliği, trans kadınların güvenliğine mi mal oluyor? Öyleyse bir grubun güvenliğinin diğer grup uğruna feda edilmesi gerekir. İki seçenekten birini tercih etmeyi kabullenmek zorunda mıyız? Ya amacımız *herkesin* güvenliğini sağlamak, görevimizse bunu mümkün kılacak mekân düzenlemesini bulmaksa? Böyle sorunları ele alacak aktif bir ittifakın parçası olmak gerekiyor bunun için. Gerek tıbba gerek yasalara uygun belgeleri baştan alma, toplumsal açıdan tanınma ve toplumsal cinsiyet statülerini kamu gözünde kendi beyanlarıyla edinen kadınların doğumda cinsiyeti dişi tayin edilen kadınları tehlikeye attığına inanmadığınız sürece trans kadınları, diğer kadınlarla kız çocuklarını tuttuğunuz kadar güvende tutmak çelişkili değildir. Saldırgan trans kadın figürü birdenbire trans kadınların hepsini temsil etmeye başlıyor, "trans kadınlar" kategorisinin yerine düpedüz "erkekler" konuyor.

Bu iki iddia birlikte işlese de aralarında bir mantık yoktur: Trans kadınlar erkeklere indirgenir, üstelik (her) erkek potansiyel tecavüzcüdür. Doğumda cinsiyeti dişi tayin edilen erkeklerin ikinci genellemeye uyduğu durumlar da var, uymadığı durumlar da var sanırım. Belki de trans bir kadın saldırıda bulunur, dolayısıyla trans kadınların hepsi saldırgan demektir. Saldırıda bulunan birkaç trans kadın (Birleşik Krallık'ta cinsel saldırı nedeniyle hapse atılan Karen White bunlardan biridir) her trans kadının saldırıda bulunma ihtimalini temsil etmeye başlar, bunun sebebiyse trans kadınların aslında erkek olması, erkeklerin –daha doğrusu penislerinin– saldırgan olmasıdır.[37] İndirgeyip silmenin bu uçuk boyutu tek bir örneğin bütünü temsil etmesine neden olur; genellemeye, ardından da tam teşekküllü bir paniğe, erkeklerin sırf penislerine değil, saldırgan penislere indirgenmesine yol açar. Evet böyle şeyler rüyalarda veya travma sonrasında gelen düşüncelerde olabilir fakat bu fantazmanın toplumsal gerçeklik diye sunulması durumunda fantazma sahnesinin sözdizimi, toplumsal gerçekliğin düşünce temelinde değerlendirilmesinin yerini alır.[38]

37. Bkz. Toplumsal cinsiyet çeşitliliği gösteren çocukları ve ailelerini destekleyen *Mermaids* grubunun yazdığı "J.K. Rowling'e Açık Mektup":

> Wakefield'daki New Hall hapishanesinde tutukluyken iki kadına cinsel saldırıda bulunan trans kadın Karen White vakası doğru, fakat bunun *transgender* kadınları tehdit diye sınıflandırmaya gerekçe sunmadığını, hapishane koruma önlem ve süreçlerinin mazur görülemeyecek zafiyetini gösterdiğini göz ardı edemeyiz. Güvenlik önlemlerinin artması nedeniyle, istismarcı kadınlar erkek hapishanelerine yerleştiriliyor genelde. Kadın mahkûmların gerek trans gerek *cis* tüm mahkûmların saldırısından korunması gerektiği konusunda hemfikiriz. (...) Suçu transların hepsine atmak, transları *cis** kadınlara yönelik tehdit teşkil ediyormuş gibi göstermek amacıyla bunun gibi sayılı örnekleri kullanmak sık rastlansa da gerçeği yansıtmayan, nihayetinde de yıkıcı sonuçlar doğuran bir kalıptır.

[* Doğumda tayin edilen cinsiyetiyle toplumsal cinsiyet kimliği örtüşen anlamında kullanılan tabir. –*ç.n.*]

38. Cressida Heyes, "Feminist Solidarity After Queer Theory: The Case of Transgender", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 28, no. 4 (2003): 1100: "*Transgender* konusunda kalem oynatan feministler, Ludwig Wittgenstein'a benzer bir ifade kullanırsak, bir resme hapsolmuştur. Bu resimde translar fetiş ha-

Bir yasanın kız çocuklarıyla kadınlara ayrılmış mekânlara "her" erkeğin girmesine olanak vermesi ile, geçiş süreci ardından kendi kimliğini kadın tayin edip o kapıdan geçmek isteyen kadın ve kız çocukları arasında ayrım gözetilmiyor. Açık konuşmak gerekirse geçiş süreci de kendi kimliğini tayin etmek de uçarı heves filan değildir, kendi beyanınızı yasal belgelere işlemeye karar vermeniz toplumsal cinsiyet yaşantısının uçarı heves olduğunu, kadın mekânlarına girip karşınıza çıkanlara istediğinizi yapabilmenizi sağlayan stratejik bir yol olduğunu göstermez. Bu tür olayların yaşandığı birkaç örneğe rastlasak bile söz konusu rakamlar, gerek erkeklerin gerek devlet güçlerinin kendilerinde hak ve yetki bularak kadınlara, lezbiyenlere, gey erkeklere, travestilere ve translara yönelik işlediği çeşitli cinsel şiddet olaylarının giderek artmasıyla nasıl karşılaştırılabilir ki?[39] Trans kadınların erkeklerle dolu bir mekânda şiddet görme ihtimali, korunma ihtiyacında ortaklaşan diğer kadınlara tehdit oluşturma ihtimalinden daha fazladır. Trans kadınların erkekler koğuşunda saldırıya uğrama ihtimalinin erkeklerinkinden on üç kat fazla olduğunu gösteren bazı çalışmalar var.[40]

Rowling translarla, bilhassa da trans kadınlarla, yürekten dayanıştığını belirtip, kim olduğu bilinmeyen birine siz diye seslenmeye başlıyor. Siz dediği, belki cinsiyet belgelendirme sürecini patolojik-

---

line getirilmiş, istikrarlı toplumsal cinsiyete mensup olma imtiyazına ise eleştirel yaklaşılmamıştır ki transfeminist siyaset imkânları, dolayısıyla da trans ile na-trans feministler arasında ittifak kurma imkânı yok edilebilsin. Bu resmi önce görünür kılmak gerek ki sonrasında defedilebilsin."

39. Hapishanelerde trans kadınların yürüttüğü saldırılarla ilgili, değişim halindeki istatistikler örneğin erkek gardiyanların kadın mahkûmlara yönelik saldırıları ile hapishanedeki translara yönelik daha genel saldırılarla mutlaka karşılaştırılmalıdır.

40. Nora Neus, "Trans Women Are Still Incarcerated with Men and It's Putting Their Lives at Risk", *CNN*, 23 Haziran 2021, https://www.cnn.com/2021/06/23/us/trans-women-incarceration/index.html. Ayrıca bkz. Valerie Jenness, Cheryl L. Maxson, Kristy N. Matsuda ve Jennifer Macy Sumner, "Violence in California Correctional Facilities: An Empirical Examination of Sexual Assault", *UC Irvine Center for Evidence-Based Corrections, The Bulletin 2*, no. 2 (Haziran 2007), https://cpb-use-2.wpmucdn.com/sites.uci.edu/dist/0/1149/files/2013/06/BulletinVol2Issue2.pdf.

leştirmekten çıkarıp beyan modeline geçmeyi destekleyen Britanya hükümeti, belki de koskoca Britanya hareketidir: "Kadın olduğuna inanan veya kendini öyle hisseden her erkeğe (...) soyunma odalarının, tuvaletlerin kapısını ardına kadar açtığınızda." *Her erkeğe* derken? Rowling az evvel dayanışma gösterdiği trans kadınların ona göre *aslında erkek* ve tehlikeli sahtekârlar olduğunu belli ediyor. O halde inkâr etmek istediği insanlarla dayanışma gösteriyor. Ayrıca, beyan hakkını kullananların çeşit çeşit protokole tabi tutulmasını şart koşan Toplumsal Cinsiyeti Tanıma Yasası'nı da kasten yanlış yorumluyor. Kapıldığı uçarı hevesler doğrultusunda hareket eden kimse yok, belki birkaç istisna vardır. Trans kadınlar "her erkek" kategorisinde değildir fakat Rowling öyle olduklarını, kadın mekânlarını, kadın bedenlerini istila etmekten başka şey istemeyen, birbiri yerine geçebilen pek çok "erkek"ten biri olduklarını düşünmemizi istiyor. Rowling'e göre, trans kadınların kadın olduklarına inanmalarına yol açan öznel duygular ne olursa olsun ciddiye alınmamalı. "Öznel" hem uçarı, temelsiz ve değersiz hem de stratejik, arsız, alçakça ve fırsatçı görülüyor. Fakat Rowling bir yandan da kendi öznelliğinin son derece ciddiye alınmasını istiyor şüphesiz. Toplumsal cinsiyete karşı çıkan diğerleri gibi Rowling de çelişkilerle dolu, sunduğu görüşlerdeki uyumsuz öğeleri birbirine teyellemeye çalışıyor ki kadın kategorisinin aslında bu kategori çerçevesinde yaşayanları kapsayacak şekilde genişletilmesi durumunda bir zamanlar çektiklerini her kadının çekeceğini kanıtlayabilsin.

Translarla dayanışma içinde olduğunu iddia eden biri, sergilediği utanmazca saygısızlığı dehşet veren bu alayla sonlandırabilirdi fakat Rowling daha da ileri gidip trans kadınları tecavüzcülerle özdeşleştiriyor. Fantazisinin ilerleme hızını da katmanlaşmasını da frenlemez, yani trans kadınlar hakikatte erkektir (aman dikkat!), erkeklerse uzuvları yüzünden (nasıl yani?) ya tecavüzcü ya potansiyel tecavüzcüdür (*gerçekten* hepsi mi?). Rowling, Birleşik Krallık'taki tartışmadan üstü kapalı bahsediyor; bu tartışma hükümetin Toplumsal Cinsiyet Onay Belgesi'ni vermesi için tıbbi ve psikolojik onay prosedürlerinin tamamlanması gerektiğine inananlar ile genellikle patolojikleştiren bürokratik süreçlere karşı çıkıp belgenin verilmesinde

kişinin beyanının yetmesinin gerektiğini savunanlar arasında, ki ikinci grup sayıları gittikçe artan tıp örgütleri ve hükümetlerle uyum içinde. İskoçya, Arjantin ve Danimarka söz konusu hükümetler arasındadır, diğer pek çok hükümet de beyan modeli doğrultusunda adımlar atıyor (ben de Kaliforniya'da bu modelden faydalanarak ikilikdışı oldum).[41] Rowling bu sürece yönelik itirazlarını açıkça dile getiriyor, anca hormon kullanıp ameliyat olarak testlerin hepsini geçenlerin belge alabilmesi gerektiğinde diretiyor. Kendini bilirkişi ilan etmiş de, bu vasfı nasıl kazanmış? Beyanın yetmesi gerektiğini savunan görüş, doğumda tayin edilen cinsiyetinden farklı bir cinsiyet veya toplumsal cinsiyette gerek toplumsal gerek yasal açıdan tanınma isteyenlerin haysiyet ve özgürlüklerine saygı gösterirken patolojikleştirme modeli insanın toplumsal cinsiyetine karar verme yetkisini tıp ve psikiyatrideki yetkililere verir ki bu yetkililer geçiş sürecinin de insanın kendi hakikatini hayata geçirmesinin de yaşamı olumlama boyutunu anlayacak donanımda olmaktan genelde en uzak kişilerdir.

Şiddet içeren suçlar gerçektir. Cinsel şiddet gerçektir. Bunların devamında görülen travma da gerçektir fakat travmanın kendini tekrar eden zamansallığında yaşamak, toplumsal gerçekliğe dair yeterli bir izah sunmaz bize illa. Hatta yaşadığımız travmanın gerçekliği, en büyük korkularımız ile gerçekte yaşananları, geçmişte yaşanan ile şu an yaşananı birbirinden ayırmamızı güçleştirir. Net bir yargıya varmak için bu ayrımların istikrarlı bir biçimde ortaya çıkması lazım, bu da titiz bir uğraş gerektirir. Bu ayrımların ortadan kalkması, travmanın verdiği zararın bir parçasıdır. Travmatik şiddet sonucunda hayatımızın parçası haline gelen çağrışımlar dünyada yolumuzu bulmamızı zorlaştırır. Belli bakışlar veya mekânlardan, kokular veya seslerden korktuğumuzu fark edebiliriz. Bize şiddet uygulayan kişiye benzer birine rastlasak bile anılarımızın, travmamızın yükünü yeni gördüğümüz bu kişinin mi taşıması gerek diye sormak bize düş-

41. S Kara, "Depathologizing Gender Identity Through Law", GATE (2020), https://gate.ngo/wp content/uploads/2021/11/GATE_Legal-Depath_1_Depath-GI-Through-Law.pdf.

mez mi? Yoksa zarar gördük diye, suçluyla arasındaki bağlantı sebebiyle birilerini suçla itham etmekte serbest mi olmamız gerek? Bence hayır. Madem travma geçirmek her yerde travma sahnesini görmeye neden oluyor, öyleyse yaşananların yerini tespit edebilmek, ayrıca zihnimizi denetlenemeyen çağrışımlardan kurtarmak da bu zararın onarılmasının parçasıdır. Söz konusu çağrışımlar kontrol altına alınmazsa travmatik unsurları çağrıştıran herkesin adına leke sürülür.

Travmatik çağrışımlar yakınlık, benzerlik, yankılama, yer değiştirme ve yoğunlaştırma yoluyla işler. Uyanık görülen kâbus gibidirler. Cinsel şiddetin sonuçlarıyla yaşayıp baş etmeye çalışmak muazzam bir mücadeledir, bu süreç düzgün bir siyasal çözümlemenin yanı sıra destek ve terapi de gerektirir. Fakat hiçbirimizin sınırlarını tümden bir sınıf ihlal etmedi, bazen öyleymiş gibi gelse bile. Trans kadınları aslında erkek, dolayısıyla potansiyel tecavüzcü korkusuyla kadın saymayı reddetmek, travmatik senaryoyu gerçeklik tasvirinizin üstüne salmak, dizginsiz korku ve endişelerinizle bu hisleri hak etmeyen bir grup insanı boğmak, toplumsal gerçekliği karmaşıklığıyla kavrayamamak, zararın aslında nereden kaynaklandığını teşhis edememektir. Oysa bu sonuncuya ilişkin içgörü paranoyakça bölünmek yerine ittifak kuruluvermesini pekâlâ sağlayabilir. Trans birinin kişisel travmamı temsil ettiğine kaniysem yansıtma ve yer değiştirme yapmışım demektir, bu da hem kendi hikâyemi hem de onlarınkini anlatmayı güçleştirir. Başıma gelenlerin şiddetini artık translar temsil eder hale gelir, bunlar yaşanırken orada olmasalar, oradaki kişi ilginçtir ki meçhul ama apaçık *cis* bir erkek olsa bile. Feministler bu şekilde yansıtma yaparak, envai çeşit toplumsal şiddetten kurtulmak için mücadele veren transları tecavüzle ilişkilendirerek bir nevi ruhsal şiddet uygulamıyor mı? Dışlayıcı feministler, trans yaşamlarının gerçekliğini inkâr ettiğine, varoluşlarını reddedip ayrımcılık yaptığına, nefret saçtığına göre hak aramak amacıyla ittifak kurmak yerine haksızlık ediyorlar. Feminizm hak arama mücadelesi olmuştur hep, daha doğrusu feminizmin en iyi hali hak arama mücadelesidir, ittifak kurar, farklılıkları olumlar. Trans dışlayıcı feminizm, feminizm değildir, daha doğrusu olmaması gerekir.

Trans dışlayıcı feminizme dair, yukarıda yer alan eleştirimde psikanalize başvurdum fakat psikanalizin toplumsal cinsiyet kategorilerinin değişen doğasına açık olmamızın yolunu açtığını da göstermeyi umuyorum. Translık karşıtı feministler kadınlar kategorisini durağanlaştırmak, kapısına kilit vurmak, çevresine çit çekmek, sınırlarında devriye gezmek istiyor. Profesör ve psikanalist Gail Lewis Beyazlığın Britanya feminist hareketine nasıl nüfuz ettiği ve Siyah feminizm üzerine bir söyleşisinde trans*'ın, toplumsal cinsiyet kategorilerinin neleri bilebileceğimize ilişkin temel sorulara yol açışını baştan değerlendirme fırsatı sunduğunu ileri sürer. Clare Hemmings' le yaptığı söyleşide şöyle der: "Madem bilinmeyen, bilinemeyecek bir sürü şey var diyen bir özne kuramımız var, o halde insan yaşamıyla ilgili bilinmeyen, bilinemeyecek bir sürü şey var diyebiliriz biz de. İnsanların (ayrıca insan dışındakilerin) yaşamına zararlı normatiflikler çerçevesinde hiyerarşik değer biçilmesini sürdürebilmek adına bu bilinmezlikleri söz konusu kategorilerle kapatmaya çalışmak, sınırı bütünüyle çizilemeyene sınır çizme yoludur, buna yönelik bilinçdışı bir arzudur aynı zamanda. (...) Dolayısıyla psikanalizin bunların bir kısmını incelemeye başlayabileceğimiz bir yapı sunduğunu düşünüyorum."[42]

Lewis translık karşıtı feministlerin, feminist mücadele tarihine, bize aktarılan kategorilere dayanarak bütünüyle tanımlayamayacağımız veya bilemeyeceğimiz şeylere katlanmamızı bekleyen tarihe sırtlarını döndüğünü ifade eder: "Ürkütücü, evet. Kendimizi tanımamızı sağlayan özneleşme yapısının yerinden edilmesi ürkütücü ama bu yapıyı bir daha bozmamız gerek çünkü büyük kararlılıkla karşı çıktığınız/çıktığımız normatifliklerin görünürdeki güvenliğine sığınmak size koruma sağlamayacağı gibi beni/bizi de yok edecektir." Dahası, yaşamak için ihtiyaç duyduğumuzu düşündüğümüz kategoriler başkalarına zarar vermiştir, öyleyse her iki durumun da doğru

42. Gail Lewis ve Clare Hemmings, "'Where Might We Go If We Dare': Moving Beyond the 'Thick, Suffocating Fog of Whiteness' in Feminism", *Feminist Theory* 20, no. 4 (2019): 405-21. Ayrıca bkz. Clare Hemmings, "'But I Thought We'd Already Won That Argument!': 'Anti-Gender' Mobilizations, Affect, and Temporality", *Feminist Studies* 48, no. 3 (2022): 594-615.

olduğu ruhsal ve toplumsal manzarayı nasıl ele alacağız?

Feminizm yıkıcı güçlerle ittifak halinde yıkıcı bir güç haline gelmek yerine yıkıcı güçlere karşı kurulmuş bir ittifakın parçası olabilir mi? Ucu açık bu soruya olumlu yanıt vermek, yeni faşizmin kadınlara, translara, gey ve lezbiyenlere, Siyah ve koyu tenli insanlara, bu kategorilerin hepsinde yer alan, bu kategorilere hayat veren herkese yönelik acımasız saldırıları düşünüldüğünde son derece önemli görünüyor. Söz konusu kategorilerin genişletilmesi gerekiyor ki birçok insan yaşayabilsin, hayatı yaşanılır bulabilsin, ayrıca henüz kendi tercihlerine göre tanınmayanların bu kategorilere girebilmesi de önemli. Paradoks sürüyor, Joan W. Scott'ın hatırlattığı üzere, paradoksta vaat var.

6

Peki Ya Cinsiyet?

TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞITI feminist aktivistlerin temel iddialarından biri, toplumsal cinsiyet kuramcılarının "cinsiyet" olgularını inkâr ettiğidir. Biyolojik farkları kabullenmeye karşı çıkmakla, hatta biyolojik belirlenimciliğin hakkından gelmeye çalışırken biyolojik farkları ortadan kaldırmakla suçlanırız bazen. Üçüncü suçlama, cinsiyetin yerini toplumsal cinsiyetin alması durumunda cinsiyete dayalı hak talebinin, ki buna cinsiyet ayrımcılığı da dahil, imkânsız hale geleceğine dairdir. "Cinsiyete dayalı" hak talebinin ne anlama geldiği sorusuna kısaca değinmiştik ama aşağıda daha ayrıntılı ele alacağız.

Önceki bölümde, cinsiyet olgularını kurup yenileyen ilk ve etkili uygulamanın cinsiyet tayini olduğunun altını çizmiştim. Ayrıca "cinsiyete dayalı" ayrımcılık biçimlerinde cinsiyetin genellikle yanlış değerlendirildiğini, bu ayrımcılığın mesela kadınların fiilen hangi işleri yapabileceği veya çalışanların nasıl görünüp davranması gerektiği yahut işverenlerin işyerleriyle ilgili kararları nasıl vereceğine dair fikirlere dayandığını öne sürmüştüm. İşe alınmamanız cinsiyetiniz sebebiyle yetersiz olduğunuz, işin erkeklere veya toplumsal cinsiyeti normatif beklentilere uyan kişilere verilmesi gerektiği fikrine dayandırılıyor. Unutmayalım ki kararlarınızı karşınızdaki kişinin cinsiyetine göre vermek ayrımcılık kabul edilir çünkü kararınız belirli bir biçimde cinsiyete bürünmüş insanların neler yapabileceğine dair yanlış kanılara dayanıyor. Ayrımcı hareketlere dayanak sağlayan

"cinsiyet" fikri genellikle ya yanlış ya alakasız çıkar. Asıl amaç, cinsiyete dair önkabulleri istihdamla ilgili kararların dışında tutmaktır genelde. "Cinsiyete dayalı ayrımcılığı anlamak için cinsiyeti tanımlamamız gerek," derken cinsiyete dair önkabulleri devredışı bırakmaya çabaladığımız, feminizmimizi böyle önkabullere dayandırmak istemediğimiz çoğunlukla dikkate alınmıyor. Ayrıca cinsiyeti kuran mekanizmaları sorgulamanın cinsiyeti inkâr etmek anlamına gelmediğini savunuyoruz. Cinsiyet tayin edilmesinin geçmişi eskilere dayanır, üstelik ikilik çerçevesine daha baştan tamı tamına sığmayan kişilere yer açan pek çok gelenek vardır. "Olgular"a dikkat çekerek polemik yaratmak için interseks insanların varlığını inkâr etmek esasında olguları, ikiliği muhafaza etmek isteyen siyasal bir gündeme fayda sağlayacak şekilde inkâr etmektir.

Biyolojik farklara ilişkin savlar üreyebilme özelliğinin ayrı gelişip gelişmediğine dayansa da zamandan bağımsız, ayrıştırılmış beden anlayışına bağlıdırlar genelde. Feministlerin yıllardır uğraşıp kafamıza soktuğu üzere, kadınları doğurabilme özellikleriyle tanımlayamayız. Açıkçası çocuk doğuramayan kadınlar da vardır, bu kadınlar bu yüzden aslında kadın değildir demek ahmaklık, hatta zalimlik olur, hele ki kendilerini kadın sayıyorlarsa. Doğurabilen herkes kadın olmadığına, yani bu kişiler toplumsal cinsiyet kimliklerini bu biyolojik özelliği taşımakla tanımlamamakla birlikte, gerek doğurma gerek kürtaj yaptırma hakları olmasını istediklerine göre, bu hakkı talep edebileceklerin sınıfına niye dahil edilmesinler ki?

Doğurabilme özelliğinin cinsiyetleri birbirinden ayırdığına dair iddiada doğurabilmenin idealleştirilip cinsiyet belirteci sayılması ilginçtir. Böylelikle bu toplumsal ideal olguların nasıl oluşturulacağını düzenler. Fakat cinsiyeti doğurma çerçevesinin dışında değerlendirdiğimizde toplumsal ideallerin genelde bariz sayılan olguları nasıl sınırlandırdığını görebiliriz. Bildiğimiz üzere, hamile kalamayacak kadar genç veya yaşlı birçok kadın vardır, başka sebeplerle doğuramayan kadınlar vardır, doğurabilme özelliği üremeye yardımcı teknolojiye erişememe, çevredeki zehirlere maruz kalma, hormon sorunları, tıbbi müdahaleler ya da yaşlanma sebebiyle ortadan kalkan kadınlar da vardır. Doğurup doğuramadıklarını bile bilmeyen kadın-

lar vardır çünkü ya çocukları olsun istememiş ya gebe kalmalarını sağlayacak kişilerle cinsel ilişkiye girmemişlerdir, dolayısıyla doğurgan olup olmadıkları belirlenmemiştir. Muhafazakârlıkta kadınlar anne diye idealleştirilse de hamile kalabilen, daha doğrusu kalan kadınların bazısıdır anca, hem de öteden beri. Hamile kalanlara kıyasla kadınlıkları ne artar ne azalır. Üstelik ikilikdışı kişiler veya trans erkekler de dahil olmak üzere bazı insanlar da doğurabildiğinden bakış açımızı, söz dağarcığımızı ve zihnimizi genişletmemiz mantıklı görünüyor, böylece olguları oldukları gibi anlayabiliriz. Söz konusu özellik, arzu ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğini düşündüğümüzde, *toplumsal cinsiyeti tanımlayacak belirli bir biyolojik özellik* belirlemek anlamsızdır, *bu özelliğin toplumsal cinsiyeti belirleyecek tek veya asıl kriter sayılmaması gerekir*. Feministler bunu kafamıza sokmuş, kadınların hepsinin anne olmak istemediğinde, isteyenlerin de illa buna göre tanımlanmadığında diretmiştir. "Cinsiyete dayalı" ayrımcılık karşıtı yasaların gebe veya çocuk doğurabilir diye kadınların işe alınmadığı ya da terfi ettirilmediği her durumda bunu vurgulaması gerekir.

Cinsiyetleri doğurabilme özelliğine göre birbirinden ayırma ısrarında doğumda tayin edilen cinsiyetin zamanla da benimsendiği farz edilmekle kalmaz, varsayılan doğurganlık yılları da belirleyici sayılarak vurgulanır. Başka bir deyişle, cinsiyetiniz doğurabilmenize göre tanımlandığına göre şüpheye yer bırakmayacak şekilde, tam anlamıyla cinsiyetinize dönüşebilmeniz anca cinsel üreme sırasında olur, cinsel anlamda üremiyor veya üreyemiyorsanız da cinsiyetinizi kaybeder, hatta cinsiyetinize hiç ulaşamazsınız. Bu norm yine acımasızdır, cinsiyete çok bürünenle o kadar bürünemeyeni, sapına kadar gerçek olanla o kadar olamayanı birbirinden ayırır. Söz konusu kriter kadınların doğurması gerektiğine dair beklenti yaratır, hem de doğuramadıkları veya doğurmak istemedikleri durumlarda bile. Üstelik kadın kategorisinin dışında veya çeperinde yaşayanların da hamile kalabilmeyi önemseyebileceğinin de izlerini siler.

Mesele şu ki, doğurabilme özelliği olgulara dayanarak ayrım yapma amacıyla kullanıldığında toplumsal normlar zaten iş başında demektir. Biyolojik belirlenimcilik, normatiflik ve iktidarın nüfuzu

altında kaldığı belli bir çerçeveye göre bir araya getirilip sunulur olgular. Olgu diye bir şey yok anlamına gelmez bu, olguların her seferinde belli bir çerçeveye göre sunulduğu, bu çerçeveninse neyi olgu sayacağımızı, dolayısıyla neyi destekleyip neden korkacağımızı belirlemekte payı var demektir.

Bazı feministler üreme haklarını savunmak için cinsiyet farkına dayanmamız gerektiğini savunacaktır. Cinsiyet farkını savlarının temeli sayarlar: Kadınlar belirli bir biçimde farklıdır, sosyal politika bu farklılığa dayanmalıdır. Aynı savı *The Guardian*'da yayımlanan şu yazıdaki iddiada da görüyoruz: "Kadınların ataerki altında ezilmesinin büyük kısmı, üreme sistemimizden kaynaklanır."[1] Bu sava göre üreme sistemi ataerkil ezilmeye yol açıyor, oysa tam tersi daha muhtemel değil mi? Hamilelerin nasıl yaşayacaklarına karar verme özerkliğine karşı çıkan devletlerin, kürtaj yaptırılabilir mi yaptırılamaz mı kararını vermesi gerektiği sonucuna varılmasına yol açan, üremenin gerek ataerkil gerek toplumsal anlamda örgütlenmesidir. Hamileliğin illa istenen bir şey olmamasının sebeplerini, hamilelerin hayatını veya gelişip serpilme ihtimalini bazı koşullarda nasıl tehdit edebildiğini anlamamız gerekiyor elbette. Fakat bunun için üreme özgürlüğünü toplumsal dünyamızı düzenleyen bir değer, bir hak ve bir norm sayarak bağlılık duymaya ihtiyacımız var. Ezilme sistemlerinin varlığını biyolojiye atfetmek hata olur, ters tepebilir. Halbuki bu ezilme sistemlerinde gözetilen haksız amaçlar uğruna biyoloji meselelerinin nasıl *çarpıtıldığını* sormamız gerekir.

Üreme özgürlüğü, kendi toplumsal cinsiyetini tayin etme özgürlüğüyle ilişkili midir? İlişkiliyse feminist, trans ve ikilikdışı mücadeleleri birbirine bağlayan dayanışmayı kuracak yeterli gerekçe var demektir. Feminizm, devlet hamilelerin rahminden menfaat sağlamasın diye haklı bir mücadele yürütür, doğurup doğurmama kararını hamilelerin vermesi gerektiği gerekçesini sunar. Bu mücadele kendi kaderini tayin hakkı ve kolektif özgürlük gibi siyasal ilkelere dayanır

1. Sonia Sodha, "Women Must Be Allowed to Defend Abortion as a Sex-Based Right", *The Guardian*, 26 Haziran 2022, https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jun/26/women-must-be-allowed-to-defend-abortion-as-a-sex-based-right.

genelde. Söz konusu feministlerin bazıları, cinsiyeti baştan sınıflandırmaya yönelik beyan modeli söz konusu olduğunda, cinsiyetini baştan tayin etmek isteyenlerin haklarını toplumsal cinsiyet politikalarıyla devletin kısıtlaması gerektiğine, devletin bu kişilerin özgürlüğünü sınırlamakta meşru bir menfaati olduğuna inanır. Konu cinsiyetin baştan tayin edilmesine gelince devletin özgürlükleri kısıtlamakta meşru menfaati olduğunu niye kabul edelim ki? Cinsiyetini baştan tayin etmek isteyenlerin de kürtaj yaptırmak isteyenlerin de özgürlüklerini sınırlandırmada devletin meşru menfaati olduğu düşüncesine birlikte karşı çıksak ne olurdu? Bedene bürünmüş hayatımızın gidişatına devletin müdahale etmesini ataerkillik, transfobi ve haksızlık sayarak buna ortaklaşa muhalefet etmeye dayalı bir ittifak kurulurdu.

Bu iddialar ikna edici olsa bile Trump'ın cinsiyeti belirlemede genital organlar ile anlaşılır konuşmanın yeterli kriter sağladığı iddiasını yankılayarak, "toplumsal cinsiyet"in sağduyuya aykırı düştüğünü yine de savunanlar var. Toplumsal cinsiyetin bedenin maddeselliğini yadsıdığını, hatta dil ile kültürü biyoloji biliminin üstüne çıkardığını savunanlar da var. O halde bu nitelemede haklılık payı var mı, yoksa toplumsal cinsiyetin ne yaptığına dair, gerek doğaya gerek biyolojiye yönelik oluşturduğu sözümona tehdidi de içeren bir fantazi mi var ortada diye soralım. Toplumsal cinsiyeti kültür odaklı bularak karşı çıkmak toplumsal cinsiyetin biyolojik ile toplumsal gerçekliklerin etkileşime geçtiği bir alan olduğuna ilişkin yaygın görüşü göz ardı etmek demektir. Gerek cinsiyeti gerek toplumsal cinsiyeti izah ederken biyolojik ile toplumsal gerçeklikleri birbirinden ayıranlar muazzam derecede önemli etkileşimsel, dinamik ve ortaklaşa inşacı konumları pek dikkate almaz. Söz konusu konumlar, Donna Haraway'in ifadesiyle ikinci dalga feminist teorinin "hasmane ikicilikleri"ni[2] geçersiz kılmaya çalışan feminist düşünür ve bilim tarihçilerince geliştirilmiştir.

2. Kısırlaşmış ikiciliklerle ilgili bkz. Donna J. Haraway, "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist- Feminism in the Late Twentieth Century", *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature* içinde, New York: Routledge, 1991, s. 149-82, Türkçesi: *Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim,*

Cinsiyetin maddeselliğini bilimin ispat ettiğini, görüşlerimizi kabul görmüş bilimsel paradigmalara dayandırmamız gerektiğini savunanlar var. "Sağduyulu" davranmaya dönmemiz, spekülatif kuramları çürütmemiz gerektiğini, böylece cinsiyet meselesini/maddesini teyit edeceğimizi iddia edenler de var. Tayin edilen, yani varsayılan cinsiyetlerini nasıl yaşamaları gerektiğine dair "sağduyulu" fikirlerden aslında zarar gördüğünü düşünen kaç kişi var peki? Beyazların Siyahları köleleştirmesi "sağduyu"ydu eskiden, evliliğin heteroseksüellere özgü bir birliktelik sayılması da "sağduyu"ydu. Britanyalı yazar Shon Faye, toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministlerin hiç de eleştirel olmadığını hatırlatıyor, "sağduyu"nun normatif düşünmeye yettiğini, zira sağduyunun devreye soktuğu önkabullere şüpheyle yaklaşamadığını iddia ediyor. Faye *The Transgender Issue* (Transgender Meselesi) kitabında şöyle yazıyor:

> Kadın olmanın da erkek olmanın da (hatta ikisi de olmamanın) taşıdığı anlam sabit ve değişmez değildir; zamanla değişebilen biyolojik, siyasal, iktisadi ve kültürel etmenlerden oluşan karmaşık bir kümeden meydana gelir. Britanya'da translık karşıtı feminizm (toplumsal cinsiyetin nasıl meydana geldiğine, gerek zamana gerek mekâna göre nasıl değişiklik gösterdiğine eleştirel yaklaşmasalar da istemeden ironi yapan müritlerin "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feminizm diye bildiği feminizm) bu karmaşıklığa karşı kendini sağduyulu yaklaşım diye pazarlamış, ince ayrıntıları savuşturmuştur.[3]

Teknoloji ve Sosyalist-Feminizm, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 2006; ayrıca "The Promise of Monsters: A Regenerated Politics for Inappropriate/d Others", *Cultural Studies* içinde, haz. Lawrence Grossberg, Cary Nelson ve Paula A. Treicher, New York: Routledge, 1991, s. 295-337. Haraway ikinci metinde "doğa"nın özsel, sonsuz veya kullanılabilir madde ya da biçim halinde var olmadığını, "yapıntı" (*artifactual*) olduğunu yazar, bu yapıntı "sırf insan elinden çıkmamış, gerek insanlar gerek insan dışındakilerce ortaklaşa inşa edilmiştir". Ayrıca bkz. Esther Thelen, "Dynamic Systems Theory and the Complexity of Change", *Psychoanalytic Dialogues* 15, no. 2 (2005): 255-83; Karen Barad, "Agential Realism - A Relation Ontology Interpretation of Quantum Physics", *The Oxford Handbook of the History of Quantum Interpretations* içinde, haz. Olival Freire, çevrimiçi baskı, Oxford Academic Publishing, 2022.

3. Shon Faye, *The Transgender Issue: Trans Justice Is Justice for All*, Londra: Verso, 2022, s. 239.

Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministlerin sağduyuya dönme çağrısının, gerektiği kadar eleştirel de sağduyulu da olmadığı anlaşılmıştır. Daha önce ele aldığımız üzere, penisi fobik tavırla odak noktası haline getirip sağduyuyu devredışı bırakmak buna örnek teşkil eder. Penis söz konusu tasvirlerde düpedüz bir uzuv değil, saldırı gerecidir. Penise böyle tehlikeli bir güç atfedilmesi tecavüz ve saldırıların yaşandığı korkunç deneyimlerden kaynaklanıyor olabilir, fakat genelleme yapmaya gerekçe oluşturmaz bu. Bu tip genellemeler genelde fantazma niteliğinde yansıtmalardır ki birinci elden anlatılan hikâyelerin kadınların hepsine genellenmesine dayanıp penisi bulunan herkesi tecavüzcü görmeye yol açarlar. "Penis"e fobiyle, panikle yaklaşılması söz konusu uzvu ait olduğu kişiden de, içinde anlam kazandığı yaşam dünyasından da koparır. Penisi olan trans kadınlara tehlike atfedilmesi söz konusu uzvun fobi çerçevesinde konum değiştirmesine dayanır. Yeri gelmişken söyleyeyim, penis çoğu zaman inik durumdadır ki transfeminen kişiler uzvu bazen bilerek safdışı bırakır, bazense tehdit oluşturmaksızın haz verebilir mevcut herkese, kimi zamansa uzvu taşıyan kişiye pasif bir haz verir. Bir taraftan gerçekçilik, yani sağduyu bize iki cinsiyet bulunduğunu, cinsiyetin organlara bakarak kesin belirlenebileceğini söylerken, diğer taraftan sağduyulu tasvirler çoğunlukla fantazma bölgesine savrulur, savlar ve tutarlı örneklendirmelerden ziyade rüya ve fantazi dünyasına ait bir sözdiziminin izinden gider. Görünüşe bakılırsa söz konusu organlar yoğun fantazmayla dolu alanlar oluşturabiliyor, fantazmaya yaklaştığımızda bazılarımız gerçekdışılık diyarına itilebiliyor. Bu tip çağrışımlar gerek istendik gerek istenmedik cinsel temasa dair anlatılarla değil, cinsiyet olguları konusundaki "sağduyulu" çeşit çeşit tasvirle çoğalıp yayılıyor.

"Toplumsal cinsiyet kuramı"nın bilimi inkâr ettiğine dair iddia, bizzat toplumsal cinsiyet konusundaki bilimsel çalışmaları göz ardı eder ki bu önemli araştırmaların çoğunu feministler yürütmüştür. Trans dışlayıcı feministler biyolojik belirlenimciliğe itiraz etmenin biyolojiyi reddetmeye yol açmaması gerektiğini tekrarlayıp durur. Aynı fikirdeyim. Toplumsal cinsiyet kuramı da epeydir bunu savunuyor aslında. Örneğin belirlenimcilik modelinden etkileşim mode-

line geçtiğimizde, ki Anne Fausto-Sterling ile diğer bilimsel araştırmacılar bir süredir tam da bunu yapıyor, biyolojinin gerek toplumsal gerek çevresel etmenlerle *daima* etkileşim halinde olduğunu, biyoloji olgularını da bu etkileşim dışında ele alamayacağımızı görürüz.[4] Biyolojik etmenler tek bir kaynaktan, belirli bir yolla gelirken toplumsal belirleyiciler başka bir kaynaktan çıkıyor, sonra da bu ikisi bedende birleşiyor değildir. Hem biyolojik hem de toplumsal etmenler bedene bürünmüş hayatta etkileşim halindedir. Organizmanın gelişiminde, yani oluşumunda biyolojik etmenlerin anca toplumsal etmenlerle etkinleşebileceği, toplumsal etmenlerinse anca biyolojik etmenlerle etki gösterebileceği varsayılır. Tek bir etmen organizmayı tek başına oluşturacak güçte değildir.

Tükettiğimiz gıdaların bedenimizi nasıl biçimlendirdiğini ama bunun da ne tür gıdaların üretilip satışa sunulduğuna bağlı olduğunu göz önünde bulundurmak bu noktaya parmak basmaya yeter. Tedarik zincirleri ve bölüşüm eşitsizliği de dahil olmak üzere gıdanın gerek toplumsal gerek ekonomik altyapısı, içinde yaşadığımız bedenlerin maddeselliğinin bir parçasıdır. Beslenmenin kemiklerimizin hem gelişimini hem de yoğunluğunu, kanımızın bileşimini ve ölüm oranlarını etkilediği bariz olsa gerek. Yaşamı gerek maddi gerek toplumsal yönlerin ortaklaşa inşa ettiğini en bariz gösteren alanlardan biri beslenmedir. Havanın temizlik veya kirliliğinin beden üzerindeki etkisi, nefes alma üzerindeki etkisi de başka bir örnektir. Yukarıda belirtildiği üzere "doğurabilme özelliği" birilerine atfedilebilecek bir özellik değildir, doğurabilmek için belli özelliklerin etkinleştirilmesi gerekebilir. Kadınların doğurabilme özelliğiyle tanımlandığını varsayamamamızın pek çok sebebi vardır, bunlardan biriyse bu kategoride yaşayan herkesin söz konusu özelliği taşımaması, hatta bu özelliği kullanmak istememesidir. Bu özelliğin ortaya çıkmasında da ortadan kalkmasında da hem çevre hem de arzunun yeri vardır. Bazen bu "özellik" anca teknolojik müdahaleyle etkinleşir. Bu durumda gebeliğin birden fazla etkenin, bir yanda insana ait bir yanda teknolojik

4. Anne Fausto-Sterling, *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*, New York: Basic Books, 2000.

etmenlerin karmaşık etkileşiminden kaynaklandığı görülür.[5] Ortaklaşa inşa modeli burada da karşımıza çıkar. Her halükârda aslında ortada "doğal" bir özellik var diyemeyiz, hatta böyle bir varsayımda bulunmak genelde acımasızlık olur.

Toplumsal cinsiyet karşıtlarının biyolojik olgulara başvurması sağduyuya dönme çağrılarıyla birleşir bazen. Salt biyolojik farklara dair iddianın ısrarla tekrar edilmesinin yanında yumruğun masaya indirildiği de olur, aynı lafları tekrar edip yumruğu masaya indirmek bu farkı gerçek kılacak sanki. Yumruğu masaya indirmek tekrarlayarak olgu inşa etme yolu, hatta jeste dayalı bir edimsellik işlemidir belki. Biyolojik bedeni çevresinden ayırma çabasında çevrenin zaten bedende, bedenin oluşumunda yer almadığı önkabulü vardır. "Çevre" etrafımızdaki dış gerçeklik, yani biyolojik benlikten hem ayrı hem uzak bir şey sayıldığında söz konusu biyolojik benliğin gelişimini, oluşumunu izah edemez hale geliriz. Biyolojik bedenin yaşadığı dünya, gerek toplumsal gerek ekonomik altyapıların dünyası ve yaşam süreçleridir. Başka yaşam formlarıyla ilintili toplumsal ve ekonomik kurumlara bağlıdır burada yaşam. Hatta biyolojik beden anca başka yaşam formlarıyla, toplumsal sistem ve iktidar çeşitleriyle bağlantı kurduğu müddetçe yaşar. Buradaki etkileşimler biyolojik bedeni biçimlendirir, ideal şartlardaysa yaşamı sürdürmeyi sağlar. Söz konusu bağlantılar sürmese, yaşamlar birbirine bağlanmasa beden de "olduğu" şey olamazdı, bedenin yaşamının zaten hep başka yaşam formlarına bağlı olduğu anlamına gelir bu. Bedene biçim veren bu etkileşimler bedenin ne "olduğu"nu, yani gelişimini, dönüşme tarzını ve ilişkisellikle inşa oluşunu daha yakından tanımlar.[6]

Bu son ifadeyle "bedenin var olması için gereken ilişkiler"i kastediyorum sadece. Dışarısını sürekli içeri alırız ki yaşayabilelim; gıda, su, hava ve barınma politikaları yaşamak, geçinmek ve iyi yaşa-

5. Charis Thompson, *Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technology*, Cambridge, MA: MIT Press, 2005; Rayna Rapp, "Reproductive Entanglements: Body, State, and Culture in the Dys/Regulation of Child-Bearing", *Social Research* 78, no. 3 (Sonbahar 2011): 693-718.

6. Elsa Dorlin, "What a Body Can Do", *Radical Philosophy* 2, no. 5 (Sonbahar 2019): 3-9.

mak açısından hayati önem taşır bu yüzden. Beden gözeneklidir, dış dünyayı içine alır ki hayatta kalabilsin. Üstelik sınırlarını dışarıdakilere tamamen kapattığında tökezler. Nefes alamaz, yemek yiyemez, atıklarını dışarı atamaz. Dolayısıyla bedeni, cinsiyetini sıradan bir özellik olarak taşıyan sınırlı bir varlık diye değerlendirmenin anlamı yoktur. Hem bedenin hem de bedenin cinsiyetinin ilişkiselliğini kavradığımızda biz toplumsal etmenlerle kasten ilişkiye girmezden evvel toplumsal etmenlerin etrafımızı sarıp içimize girdiğini görürüz. Yani biz ta başından beri kendimizin dışındayız, başkalarına emanetiz; hava, beslenme, barınma gibi öğelerin etkisine açığız, bu dış etmenlerin hepsi biyolojik yaşamın parçasıdır, mideye indirilir, solunur, içimize katılır, hücre oluşturur, hatta bazen hücrelere zarar verirler. Çevre zehirlerini, ekolojik ırkçılığı yok etmekle ilgilendiğimizde ölüm kalım meselelerinin dış dünyayla beden arasında gidip gelen parçacıkların düzeyinde ortaya çıktığını da biliriz. Dolayısıyla bedenle çevreyi birbirinden ayrıymış, birbirine uzakmış gibi düşünüp sonra da bu ikisi nasıl bir araya geliyor diye sormak anlamsızdır. Etkileşim, karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı nüfuz edilebilirlikten yola çıkmalı, devamında da beden ile dünya arasındaki birincil ontolojik ayrım fikrinin Batı dünyasının belli yerlerinde nasıl "sağduyu" sayılmaya başlandığını sorgulamalıyız. Canlı beden ancak yaşamı sürdüren ilişkiler sayesinde hayattadır, yani bedeni, toplumsal cinsiyetli tecessümü düşünmek demek söz konusu ilişkilerden de bahsetmek demektir. Hatta belli şeyler bize tesir etmese, dış dünyayı içimize almasak, dış dünyada yaşamayı da beceremesek hayatta kalma şansımız olmazdı pek.

Bir başka deyişle, "çevre" bedenlerimizden ayrı, "uzak" bir şey değildir. Çevre nasıl ki etrafımızı sarıyorsa biz de çevreyi içimize alırız, üstelik çevre de insan müdahalesiyle, yerden kazıp çıkardıklarımızla kökten değişir, iklim değişikliği bu müdahalelerin nasıl yıkıcı hale gelebildiğine çarpıcı bir kanıt sunuyor. Belli müdahaleler olmaksızın hiçbirimiz biçim kazanamayız, dışarının üstümüzdeki tesiriyle meydana geliriz, bu dış müdahalelerin kim olduğumuzda payı vardır, bünyemizde yer alırlar ki oluşan bünyemiz de ayrı güzergâhlar izler.

Buradan hareketle "Toplumsal cinsiyet, cinsiyetin maddeselliğini inkâr eder mi?" sorusunu cevaplandırmak için ayrıntılarıyla ele alınması gereken üç nokta var. Birincisi, toplumsal ve maddesel inşa (yani oluşum) bilimsel çerçevelerin birkaçında savunulduğu üzere, etkileşim kabul edilmelidir. İkincisi, cinsiyetin doğadan, toplumsal cinsiyetinse kültürden yani toplumdan kaynaklandığının farz edildiği doğa-kültür ayrımı bu çerçevelerde işlemez çünkü doğayla kültür arasındaki ilişki böyle bir ayrıma yer bırakmaz (tarih boyunca kabul gören bu ayrımı hem toplumsal kuram hem de bilim ışığında baştan değerlendirmemiz gerek). Üçüncüsü, bedenleri etkileyen toplumsal güçlerin cinsiyeti ikibiçimlilik ideallerine ve bu ideallerle bağlantılı çeşit çeşit toplumsal beklentiye göre tesis ettiğini açıkça görebildiğimiz yerlerden biri cinsiyetin tayin edilmesidir. Cinsiyet tayinini zaten var olanı adlandırmak saydığımızda yerleşik ve zorunlu kategorilerin bedenleri hem tanımlayıp hem biçimlendirdiğini, hem tanımlayıcı hem biçimlendirici bu etmenlerin zaman içinde ortaya çıkan, cinsiyete bürünmüş bedenleri dışlayıp silebileceğini değerlendirememiş oluruz. Cinsiyet meselesinde kendi kendimizi biçimlendirmemizin yanı sıra biçimlendirici bir sürü başka etmenin de etki gösterdiğini savunmak cinsiyeti inkâr etmek değil, cinsiyet gerçekliğini anlamak üzere, doğa yasası anlayışındaki tamamlayıcılık görüşünden veya biyolojik belirlenimcilikten başka yollar sunmak demektir.[7]

■

Cinsiyet tayininden başlayıp doğa/kültür ayrımına dönelim, sonrasında da hem toplumsal hem de maddesel inşanın işlediği etkileşim çerçevesini ele alalım. Trans dışlayıcı feministlerin bazısı, toplumsal cinsiyete karşı çıkarken yüzlerini pozitivizme dönmüş, bedenin maddeselliğini inkâr etmenin cinsiyet olgularını inkâr etmeye denk düştüğünü belirtmiştir. Pozitivistler olgu dediğin olgudur, olgularıy-

7. Etki yaratan, ikna edici bir değerlendirme için bkz. Sally Haslanger, *Resisting Reality: Social Construction and Social Critique*, Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 83-138.

sa anca ahmaklar inkâr eder der. Bu görüşe göre, söyleyeceklerimizin değerini olgularla kıyaslayarak ölçmeli, farklı görüş ve kuramlarda neyin doğru neyin yanlış olduğunu olguların belirlemesine olanak vermeliyiz. Toplumsal cinsiyet kuramcılarının sanrıya kapıldığını çünkü söylediklerinin gözlerinin önündeki olguları gözlemlemeye dayanmadığını öne sürenler var. Sürekli şüpheye düşenler var. Peki ya nasıl gözlem yapılacağını düzenleyen kural ve alışkanlıklar geliştirmemize yol açan merceklerden, çerçevelerden bakıyorsak? Neye baktığımızı anlayabilmek için gözlem alanının nasıl sınırlandırıldığını, bakmamız durumunda da hangi tarafa bakmaya yönlendirildiğimizi bilmemiz gerekiyorsa? Söz konusu gözlem alanı nasıl oluşmuş? Neyi görmemizi engelliyor, gözlemlenemeyenler gözlemlenebilenleri bir nebzeye kadar nasıl belirler? Görme biçimlerinin gördüklerimizi etkilediğini (John Berger'ın vurguladığı bu önemli nokta, sırf resim sanatını değil gündelik hayatı da ilgilendirir), bedeni farklı yollardan gözlemleyebileceğimizi, gözlemlerimize farklı çerçevelerden bakabileceğimizi kabul etmemiz sonucunda düpedüz kaosla inkârcılık mı çıkar ortaya, yoksa bilme biçimimizi genişletme imkânı mı? Ya görme, duyumsama biçimlerimiz aslında neyin bilinebileceğine ilişkin varsayımlarla doluysa? Cinsiyetleri birbirinden ayırmada ikibiçimciliğin yeterli kriter sağladığı, söz konusu çerçeve dışında oluşumların bulunmadığı bu ikili ilişkinin her zaman aşikâr olduğu gibi varsayımlardır bunlar. Çocukların birincil cinsiyet özelliklerini gördüğümüzde normatif toplumsal gidişatlarını, gelecekte toplumsal cinsiyete bürünecek üreme yaşantılarını, ya kız ya oğlan, ya kadın ya erkek diye somutluk kazanmamalarını da görür müyüz aynı zamanda? Bu düşünceler o anda aklımıza gelmez. Birçoklarının çocukların cinsiyetini görmesini, duyumsamasını, onaylamasını sağlayan çerçevenin parçasıdır bu düşünceler.

Ortaya çıkan sorulardan biri, cinsiyet muhayyel bir çerçeve *olmaksızın* mı, yoksa neyin görüleceğinin bilfiil tasarlanmasını sağlayan bir çerçeveye göre mi tayin ediliyor sorusudur. Çocuğun cinsiyetine ad konması söz konusu çocuğun hayatının yetişkin tahayyüllerince belirlendiği an mıdır? Cinsiyet tayin edilmesini sağlayan çerçevede normatif toplumsal cinsiyete dair muhayyel öngörüler zaten

mevcuttur. Fakat pozitivizm, olguların belirlenip değer kazandığı, hem hayale hem yoruma dayalı bu çerçeveyi izah edememiştir. Üstelik pozitivizm de kendi muhayyel çerçevesinde işler. Olguyu keşfederken doğru düzgün yöntemler kullandığımız müddetçe olgunun göründüğü gibi olduğu düşünülür pozitivizmde. Peki ya nelerin görülmeye, adlandırılmaya değdiğini, gözlemlenenin taşıdığı, hatta taşıması gereken değeri, keşif yöntemi bir nebzeye kadar belirliyorsa zaten? Bu soruları yöneltmek olguları inkâr etmek değildir. "Hangi olgular barizdir?", hatta "Olguyu bariz kılan nedir?" sorularını yöneltmek olguları inkâr etmek değildir. Bunların hiçbiri, "cinsiyet"in belli bir çerçevenin getirdiği yapay bir sonuç olduğu, "cinsiyet"in oluşmasına bu çerçevenin *yol açtığı*, yahut cinsiyetin yorumdan ibaret olduğu, hatta dilsel öğelerden oluştuğu anlamına gelmez. Daha ziyade, cinsiyete bürünmüş fenomenleri bizim adımıza düzenleyen çerçevelerin gözlemlenenlerin, adlandırılanların zaten parçası olduğu, bunları birbirinden ayırmanınsa kolay, hatta mümkün olmayabileceği anlamına gelir.

Bedenin maddi boyutunu pozitivizme başvurmadan izah edebiliriz, hatta etmemiz gerekir. Materyalizm pozitivizm değildir, örneğin Marx'a göre, materyalizmin her türünün pozitivizme eleştirel yaklaşması gerektiği açıktı üstelik. Marx'a göre, maddi gerçekliğin örgütlenmesini sağlayan toplumsal ilişkiler bildiğimiz dünyanın yanı sıra bilme biçimlerimizi de belli şekillerde yapılandırır. Pozitivizm bedeni olgu sayar; bağlamından kopmuş, cansız bir şeydir beden. Yaşayan bedeni, yani emekçi bedeni, cinsel bedeni, başkalarına temsil edilen bedeni, ameliyat masasındaki, hâkim karşısındaki bedeni dikkate aldığımızdaysa toplumsal ilişkilerin, kurumların bedenin maddesine/meselesine bulaştığını, bedeni bunlara değinmeksizin anlayamayacağımızı görürüz. Toplumsal cinsiyete bürünmüş beden aile gibi, işyeri gibi kurumlarda şekil kazanır; bedeni, bedeni tanımlayan toplumsal formlardan ayırıp yerine "olgu"yu, yaşanan ilişkilerden, tarihsel gerçekliklerden kopuk "olgu"yu koymak bedenin tarihsel tanımını kaybetmesine yol açar.

■

Tarihsel açıdan bakıldığında cinsiyetin tayin edilmesi de cinsiyet kategorisi de sınıflandırma sistemlerinin parçasıdır. Örneğin Paisley Currah'nın hukukta cinsiyetin sınıflandırılması ve baştan sınıflandırılması konusunda dikkat çektiği nokta faydalıdır. Currah, *Sex Is as Sex Does: Governing Transgender Identity* (İcra Edilendir Cinsiyet: Transgender Kimliğinin Yönetilmesi) isimli olağanüstü kitabında, hukuktaki sınıflandırmaların hem garip bazı çelişkilere dayandığını, hem de çelişkilere yol açtığını gösteriyor.[8] Currah'nın ifadesiyle: "Cinsiyetin siyasetin ya öncesinde ya dışında yer aldığı düşünüldüğünden olsa gerek, cinsiyetin yasal bir sınıflandırma olarak nasıl üretildiğini gün yüzüne çıkarmak, başka pek çok türde sınıflandırmanın siyasetini değerlendirmekten niteliksel anlamda farklı görünüyor."[9] Farklı devlet kurumları cinsiyetinizi "kararlaştırırken" farklı sınıflandırmalar kullanır. Doğumda erkek cinsiyeti tayin edilmiş iki kişinin toplumsal cinsiyet kimliği aynı olabilir fakat karşılarında bulunan devlet kurumuna, bulundukları bölgeye göre sonunda cinsiyet konusunda farklı bir yasal sınıflandırmaya tabi tutulabilirler. Cinsiyetinizin Erkek (E) mi, Kadın (K) mı olduğuna (bunlardan başka seçenek yoksa) devletin belli bir kurumunun karar vermesi Currah'nın ifadesiyle "yönetişim projesi"yle bağlantılıdır. Mesele formlardaki kutucukları yoruma yer bırakmayan olgulara dayanarak işaretlemekmiş gibi görünse de söz konusu kutucuk hükümetin belli politikalarına yarar; üstelik devlet kurumlarının izlediği politikaya göre, kutucuk da değişebilir. Kutucuk ile politikayı birlikte değerlendirmek gerekir, ayrıca işaretlediğimiz kutucuk da, mevcut kutucuk şıkları da söz konusu kutucukların hangi politikaya fayda sağladığına bağlıdır.

Devletin cinsiyeti tutarlı bir biçimde düzene soktuğunu, cinsiyetin ne olabileceği konusunda egemen bir denetim kurmayı amaçladığını düşünsek de durum bundan daha karmaşıktır. Hesapçı ve egemen sandığımız iktidar, görece tutarsız ve dağınık durumdadır, öyle

8. Paisley Currah, *Sex Is as Sex Does: Governing Transgender Identity*, New York: New York University Press, 2022.

9. *A.g.y.*, s. xvi.

ki iktidarın tek tek harekâtı başat hale gelmez. İktidarın düzenleyici işlevi sürekli bozulur çünkü düzenlemeler birbiriyle çatışır. Currah çeşit çeşit tabirler kullanıldığından, böylelikle işaretlediğimiz kutucuklar sebebiyle devletle aramıza zincir vurulduğundan söz eder. Söylenene göre E ile K seçenekleri cinsiyeti "belirtir", "tanımlar", "listeler" ve "bildirir". Bu ifadeler kutucuk işaretlemenin bu olguyu kayda geçirmekten ibaret olduğu izlenimi yaratır hiç şüphesiz. Halbuki bu bağlantının ardında "yetkilendiren iktidar" yatar. Currah, Gayle Salamon'dan şu cümleyi alıntılar: "Cinsiyeti zaten belgeler hayata geçirir, belgede ya 'erkek' ya 'kadın' yazması cinsiyetimizi bildirmekle kalmayıp cinsiyet hakikatimize dönüştüğünden, bize cinsiyetimizi verdiğinden, cinsiyet edimsel hale gelir."[10]

Bu alıntıda "edimsel" sözcüğünün kullanılması bazı soru işaretleri yaratıyor. Şimdilik işe yarayacağını umduğum bir ayrımla başlayalım. Son yıllarda yayılan söylemde bir şeye "edimsel" demek söz konusu şeyin gösteriden, dış görünüşten ibaret, tamamıyla yapay ve gerçeklikten uzak olduğu anlamına geliyor. Fakat yasalara göre kutucuklara sıkıştırılıp belli biçimde adlandırıldığımızda dilin gücü gerçekten de yeni bir duruma yol açar: Hukuki statü verir. Bu bağlamlarda dilin edimsel kullanımı, adını koyduğu gerçekliği meydana getirir.[11] Memurların evlendiğinizi veya öldüğünüzü ilan etmesi uydurma zırvadan ibaret değildir. Gayet de gerçek bir şey vuku bulmuştur. Üstelik edimsel güç sırf hukuk yoluyla da işlemez. Edimsel gerçeklik bizzat icrayla hem ifade hem hayat bulur – ister dilde, ister

10. *A.g.y.*

11. J. L. Austin, *How to Do Things with Words*, Oxford: Oxford University Press, 1962, Türkçesi: J. L. Austin, *Söylemek ve Yapmak: Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri*, çev. R. Levent Aysever, Metis, 2009. Austin bu eserinde edimsöz edimleri ile etkisöz edimlerini birbirinden ayırır. İlki, adını koyduğu durumu meydana getirirken ikincisi, söz ediminin ardından çeşitli sonuçların doğabilmesidir, örneğin sinemada "yangın" diye bağırınca insanların fırlayıp çıkışa yönelmesi gibi. Yasal sınıflandırmaların adlandırdıkları şeyi hayata geçirmesi beklenir, bu da cinsiyet sınıflandırmasının edimsöz açısından edimsel olduğunu gösterir. Fakat hukuk sisteminin farklı kısımlarında farklı sınıflandırma şemalarının kullanılması durumunda hukukun farklı bölümlerinde farklı cinsiyetten sayılabilirsiniz. Yasanın gücü artık yekpare değildir, cinsiyet sınıflandırmasının olumsallığı açıklık kazanır.

jest veya harekette hayata geçsin. Bazen yok etme biçimi, bazense yaşam olumlayan söylem veya uygulamalar icra edilir. Örneğin birçok ülkede belgelere E ile K seçeneklerinin yanı sıra X kutucuğunun da eklenmesi, kendilerini ikiliğin dışında gören translar, ikilikdışı kişiler ve toplumsal cinsiyeti *queer* insanların toplumsal anlamda anlaşılırlık kazanmasını sağlıyor artık. Doğrusu, siz aslında kadınken size erkek denmesi, erkekkense kadın denmesi kimliğinizin silinmesidir. Silinmenin hakiki bir etkisi vardır, gerçekliği değiştirir, ayrıca kendine özgü bir şiddet biçimidir. Bu edimsellik örneklerinin hiçbirinin "salt teatral" veya "sahte" olduğu söylenemez, hayata geçen icralardır hepsi, yaşama ve nefes alma biçimimizi gerçekten de değiştirir, yaşanabilirlik ve yaşanamazlık koşullarını belirlerler. Edimsel icralarla hiçbir şey yapılmaz demek bunlara ekmek gibi su gibi ihtiyaç duyanları mahrum bırakmaktır.

Cinsiyet tayin edilmesinin, yani tıp ve hukuk yetkililerinin cinsiyetimizi belirlediği o karmaşık edimin, cinsiyetleri ikili çerçeveye göre ayıran başat kriterlere uysun diye bedenin belli kısımlarını öne çıkardığını göz önünde bulunduralım. Yaşamın başlangıcında cinsiyeti genelde tayin eden yetkililerle bizzat cinsiyeti birbirinden ayırabilir miyiz? Cinsiyetin ne olduğunu, hiçbir kritere başvurmadan keşfedebilir miyiz? Bu kriterlere gerçekten de ihtiyacımız olması, kriterlerin neyi cinsiyet sayacağımız konusunda bizi yönlendirdiği, hatta sınırlandırdığı anlamına gelir. Cinsiyeti tesis eden ve yeniden tesis eden bir çerçeve dışında bir cinsiyet olmanın veya cinsiyete sahip olmanın ne anlama geldiğine karar verebilir miyiz? Bu çerçevenin zaman içerisinde düzenli olarak dayatılması gerekir ve kendi kendine cinsiyet ataması yapma gücü, ancak bu çerçevede kendilerine çoktan bir atama *yapılmış* olanlar tarafından kullanılabilir. Belli bir cinsiyetten olmanın veya cinsiyetimiz olmasının ne anlama geldiğini, cinsiyeti tekrar tekrar tesis eden bu çerçeveye başvurmadan belirleyebilir miyiz? Düzenli aralıklarla dayatılması gereken, kendi cinsiyetini tayin etme yetkisini *zaten* belli bir cinsiyete tayin edilenlerin kullandığı bir çerçevedir mevzubahis. Bazı translar, cinsiyet tayin edilmesine tümden karşı çıkar, bu tayinin her halükârda hiyerarşiye yaradığını iddia ederler.[12]

Gerek tıp gerek hukuk yetkililerinin doğumda verdikleri cinsiyet belgesinin genelde gözleme dayandığını farz ederiz. Fakat gözlemlerinin hiçbir yanı, cinsiyet tayin ettikleri kişinin kendini nasıl anlayıp adlandıracağını, tayin ettikleri cinsiyetin zamanla işleyip işlemeyeceğini söylemez. Tayin edilen cinsiyet ile cinsiyet tayin edilen kişinin kendini cinsiyet kategorilerine konumlandırma şekli arasındaki mesafe hiç kapanmaz. Başta tayin edilen cinsiyetlerini sevip muhafaza edenler bile bu tayinle ilişki kurmak zorundadır, yani cinsiyetleriyle aralarındaki muhayyel ilişki geçer başlarından. Tayin edilen cinsiyetleriyle uyum içinde olmak istemeleri, hatta hep uyum içindelermiş gibi gelmesi durumunda söz konusu kimlikle ilişki kurar, kimliği belli şekillerde tekrar eder, bu kimliği gereğince yaşama yolunu, hatta mutlu mesut yaşama yolunu bulurlar. Kimine göre, cinsiyet tayininin getirdiği toplumsal buyruğa ayak uydurup cinsiyeti çevreleyen tahayyülün dışına çıkmadan yaşamak demektir bu, kimine göreyse yaşamanın ya bu buyruğun zorluğunu çekmek ya buyrukla mücadele etmekten, yani bu dünyada bedenimizi yaşamanın ne anlama geldiğini genişletmekten başka yolu yoktur. Cinsiyet kategorisinin muhayyel öğeler, buyruk, karmaşık bir çerçeve ve zımni kriterler kümesi getirdiği konusunda hemfikir olduğumuz sürece fantazma koşullarının cinsiyet olgusunu başından beri şekillendirdiğini görürüz ki söz konusu fantazma sınır koymasıyla edimselleşir, bu da toplumsal cinsiyetin zaten işlediği anlamına gelir.

Günümüz popüler kültürünün büyük kısmında "toplumsal cinsiyet"i "toplumsal cinsiyet kimliği"nin kısaltması gibi düşünsek de "toplumsal cinsiyet kimliği" bu tabirin ne tek ne de asli kullanımı. "Toplumsal cinsiyet kimliği" şeylerin toplumsal cinsiyete bürünmüş düzeneğinde nasıl yer edindiğimize dair derinden duyulan bir histir, bedenimizin dünyada hayata geçen gerçekliğidir. "Toplumsal cinsiyet *dışavurumu*" toplumsal anlamda eril, dişil veya başka bir toplumsal cinsiyet kategorisinden diye tanımlanan özelliklerin tezahürü anlamındadır. Bu tip tabirleri tanımlamaktaki sorunlardan biri, top-

12. Bkz. Ido Katri, "Transitions in Sex Reclassification Law", *UCLA Law Review* 70, no. 1 (2022): 1-79.

lumsal cinsiyete dair belli bir dışavurumun dünyanın farklı yerlerinde farklı yorumlanmasıdır, hatta bu dışavurum sınıfa, ırka öyle dolaşmıştır ki aynı yerde bile aynı yorumlanmaz, bakış açısına göre değişir. Diğer yandan "toplumsal cinsiyet" çok daha genel bir tabirdir, belli birinden, derinden duyulan benlik hissinden, yoruma açık belli özelliklerin tezahüründen bahsederken kullanılmaz illa. Örneğin Joan W. Scott'a göre, dünyayı görme biçimimiz toplumsal cinsiyete bürünmüştür demek, dünyanın düzenine dair varsayımlarımız toplumsal cinsiyete istinadendir demektir.[13] Dünyaya anca kendi toplumsal cinsiyetimiz uyarınca baktığımız anlamına gelmez bu (öyle olsa toplumsal cinsiyet bir bakış açısı, kimlik, konumlanış sayılırdı ki Scott'ın görüşü bundan farklı). Çığır açan makalesini 2010'da baştan değerlendiren Scott'a göre "toplumsal cinsiyet" kişiliğimizin parçası değil, cinsiyetlerin birbiriyle ilişkisine nüfuz eden çeşit çeşit anlamı sorgulama yoludur. Toplumsal cinsiyete ilişkin görüşü, cinsiyet farkı kavrayışını gerektirir. Biyolojik özcülükten ziyade bu kavrayışın hem fantazma niteliğindeki hem de tarihsel anlamları sorgulanmalıdır. Scott'ın ifadesiyle:

> "Toplumsal cinsiyet" tabiri programlı, yani metodolojik bir yaklaşım getiriyor genelde akla, bu yaklaşımda "erkek" ile "kadın"ın anlamı değişmez sayılıyor, mesele de farklı rolleri sorgulamak değil de tasvir etmekten ibaret. Bence toplumsal cinsiyet bu yaklaşımın ötesine geçtiğinde, *cinsiyete bürünmüş bedenlerin taşıdığı anlamların birbirine istinaden nasıl üretildiğini, bu anlamların nasıl düzenlenip değiştirildiğini* [vurgu bana ait] eleştirel gözle değerlendirmeye davet sayıldığında fayda sağlamayı sürdürebilir ancak. Kadınla erkeğe atfedilen rollere değil, cinsel farkın inşasına odaklanmak gerek.[14]

Toplumsal cinsiyetin daha genel olan bu anlamı bazen "toplumsal cinsiyet kimliği" tabiriyle birlikte işler. Örneğin iktidar biçimi

13. Joan W. Scott, "Gender as a Useful Category of Analysis", *Gender and the Politics of History* içinde, New York: Columbia University Press, 1989, ilk kez şurada yayımlanmıştır: *The American Historical Review* 91, no. 5 (1986): 1053-75.

14. Joan W. Scott, "Gender: Still a Useful Category of Analysis?", *Diogenes* 57, no. 1 (2010): 10, Türkçesi: Joan W. Scott, "Toplumsal Cinsiyet: Hâlâ Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi mi?" *Feminist Tarihin Peşinde* içinde, çev. Ayça Günaydın ve diğ., BGST, 2013, s. 187-88. (Çeviride değişiklik yapılmıştır. *–ç.n.*)

olarak toplumsal cinsiyet sınıflandırma şemalarının ayrıntılarına iner ki bu şemaları da toplumsal cinsiyet kimliğini anlamaya çalışırken kullanırız. Gerek kendimizin gerek ülkemizin geçmişi, ırk, sınıf ve engellilikle birlikte işleyen toplumsal cinsiyet, kendimizi dünyada görme, hissetme ve duyumsama biçimlerimize sinmiştir. Katiyen zamandan bağımsız bir gerçeklik değildir. Dünyaya sinen bu yapı genelde irdelenmez, tabii dünyanın nasıl yürüdüğünü gösteren işleyişini incelemediğimiz sürece – ki dört bir yana nüfuz eder bu işleyiş. Gerek tıp gerek bilimdeki çalışma alanlarını, iktisat bilimini, bilhassa da kamu ile özel alanların sınırlandırılmasını, emeğin örgütlenmesini, yoksulluğun dağılımını, yapısal eşitsizlikleri, şiddetin ve savaşın kiplerini nasıl anladığımızı etkiler toplumsal cinsiyet. Başkaları, tarih ve dille ilişkimiz açısından kim olduğumuza dair en mahrem, en kalıcı hislerimizin adını da koyabilir. Toplumsal cinsiyet kim olduğumuza, başkalarıyla nasıl ilişkilendiğimize, nüfuz edilebilirlik ve hayatta kalmaya dair bu mahrem soruyu yöneltmese zaten bu tartışmalara girmezdik, tartışmalar da bu kadar bariz önem taşımazdı.

7

Toplumsal Cinsiyetin Ne?

TOPLUMSAL CİNSİYETİ biyolojik cinsiyetin kültürel veya toplumsal yorumu olarak değerlendirmek yerine, toplumsal cinsiyet cinsiyetleri sınıflandırma şemalarına göre kurma çerçevesi olarak mı işliyor diye sormalıyız. İşliyorsa, halihazırda, cinsiyetin tayin edilmesini sağlayan iktidar şeması olarak iş başındadır. Yetkililer gözleme binaen cinsiyet tayin ederken genelde iki seçenek beklentisiyle yapılandırılmış bir gözlem tarzına dayanır: Ya erkek ya dişi. "Toplumsal cinsiyeti ne?" sorusunu değil de "Toplumsal cinsiyeti *hangisi*?" sorusunu cevaplandırırlar. Cinsiyetin belirtilmesi toplumsal cinsiyetin ilk işlemidir, bu sahneyi "erkek" ile "dişi"den oluşan zorunlu iki seçenek hazırlamış olsa da. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyetin cinsiyet tayininden *önce geldiği*, gözlemlenebilir olguları örgütleyen, cinsiyet tayin etme edimini düzenleyen yapısal ikilik beklentisi olarak işlediği söylenebilir.

1980'lerle 90'larda İngilizcede üretilmiş toplumsal cinsiyet kuramındaki, özellikle de Beyaz feminizm türlerindeki kuramların pek çok nedenle elden geçirilmesi gerekiyor, ancak "toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministlerin istekleri doğrultusunda değil. Örneğin toplumsal cinsiyet/cinsiyet ayrımına ilişkin birçok güncelleme şu anda önemli görünüyor. Birincisi, cinsiyet doğal, toplumsal cinsiyet kültürel değildir: Ortaklaşa inşa, cinsiyet meselelerinde toplumsal ile biyolojik yön arasındaki dinamik ilişkiyi anlamak açısın-

dan daha iyi bir yol sunar. İkincisi, toplumsal cinsiyet, cinsiyeti kurmakta kullanılan aygıtlardan olsa da toplumsal cinsiyet/cinsiyet ayrımının gerek ırkçılık gerek sömürgecilikten devraldığı mirası anlamak, idealleştirilmiş ikibiçimciliğin ortaya çıktığı koşulların tarih kaydını tutabilmemiz açısından önemli.

Brown Üniversitesi'nde moleküler biyoloji, hücre biyolojisi ve biyokimya profesörü olan Anne Fausto-Sterling "toplumsal cinsiyet/cinsiyet" öznelliğini izah etmek açısından "dinamik sistemler çerçevesi"nin gerektiğini 2021'de öne sürmüştü.[1] Dinamik sistemler çerçevesinin, iç ile dış etmenler arasında bir karşıtlık olduğunu farz eden doğa mı yetiştirme mi tartışmasını aştığını düşünüyordu. Bu tartışmadaki modele sadık kalanlar, içerinin kısmen dışarıyla, yani etkileşimle kurulduğunu düşünmez, oysa "kendi kendine örgütlenme, karmaşıklık, bedene bürünme, zaman sürekliliği ve dinamik istikrar" gibi biyoloji kavramlarının tamamı "gerek biyolojik gerek toplumsal örgütlenmenin birçok düzeyi"ni içerir. Fausto-Sterling'in yanı sıra bir sürü akademisyenin de ayrıntılarıyla ele aldığı "dinamik sistemler" yaklaşımı, bedene bürünmeyi dışarıdan kopuk ve sınırları belli bir olgu değil, organizmanın zamanla çevresiyle kurduğu, kimi çok hızlı gelişen karmaşık etkileşimlerin sonucu sayar.[2] "Toplumsal cinsiyet/cinsiyet kimliği"ni ortaya koymak karmaşık, dinamik bir sürecin sonucudur, gerek biyolojik gerek toplumsal etmenler çoktan etkileşime geçmiş demektir. O çok değerli kimliklerimiz, tabii kimliğimiz varsa, karmaşık süreçler sonucu istikrar kazanır. Feminist ve fizikçi Karen Barad'a göre hem (cinsiyet olgudur diyen) pozitivizm hem de (cinsiyet dilin etkisidir diyen) dilsel inşacılık, cinsiyet "maddesi/meselesi"nin dinamik niteliğini bile sürekli göz ardı eder.[3]

1. Anne Fausto-Sterling, "A Dynamic Systems Framework for Gender/Sex Development: From Sensory Input in Infancy to Subjective Certainty in Toddlerhood", *Frontiers in Human Neuroscience* 9, no. 15 (Nisan 2021).

2. Fausto-Sterling bu yaklaşımında şu eserden faydalanır: Linda B. Smith ve Esther Thelen (haz.), *A Dynamic Systems Approach to Development: Applications*, Cambridge, MA: MIT Press, 1996. Bu eserin psikoloji ile biyolojideki doğa/kültür ikiliğini aşma konusunda içerimleri vardır. Ayrıca bkz. Esther Thelen, Karen E. Adolph ve Arnold L. Gesell, "The Paradox of Nature and Nurture", *Developmental Psychology* 28, no. 3 (1992): 368-80.

Fausto-Sterling'in ifadesiyle "toplumsal cinsiyet/cinsiyet"in ardında yatan biyolojik nedenleri toplumsal nedenlerden ayırmaya çalışır, bu ikisi arasındaki etkileşimi aklımıza ancak sonradan geldiğinde kabul edersek etkileşimi gelişmenin de yaşamın da şartı sayan çerçeveyle bağlantımız kopmaya başlar. Fausto-Sterling hormonlar konusundaki eserleriyle 2009'da etki yaratan Sari M. van Anders ve Emily J. Dunn'a atıfta bulunuyor.[4] Bu sürecin etkileşimli olduğuna kanaat getiren yazarlar istisnai vakalar dışında "farkların toplumsal cinsiyet toplumsallaşmasına da biyolojiye de bilgiye dayalı olarak atfedilemeyeceği" sonucuna varıyordu. Keza insanların belli bir hormon yapısıyla doğduğunu veya gerek çocukluk gerek ergenlikte neler olduğunu teşhis edip hayatın ilerleyen dönemlerinde yapılan şeyleri –örneğin sporu– önceki dönemlerdeki hormon değerlerinin belirlediğini söylediğimizde söz konusu hormonları belli toplumsal ilişkiler çerçevesinde etkinleştirip anlamlı hale getiren etkileşimlerin hepsini izah edemeyiz. Yetişkin sporcuların yeterliliklerini de kendilerine dair anlayışlarını da gelişimin önceki aşamalarına indirgeyen açıklamalarla yetinememizin nedenlerinden biri, arada geçen zamanda hormonların durumunu etkileyen etkileşimli yaşama dair hiçbir fikrimiz olmamasıdır. Bu bilgi olmaksızın, gerek biyolojik gerek toplumsal etmenler arasındaki etkileşimin insanları nasıl etkilediğine dair pek bir şey söyleyemeyiz, buna sporcular da dahil.

Kadınların spor müsabakalarına kimlerin girebileceğine dair tartışmalarda cinsiyet meselesi iyice çetrefilli hale gelir. Bu müzakerelerde "cinsiyet" hormon, anatomi, biyoloji ve kromozom özelliklerine ayrıştırılır ki bunlar bilindik beklentilerle uyuşmaz her zaman. Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ile Dünya Dopingle Mücadele Ajansı'nın 2014'te finanse ettiği bir araştırmada yaklaşık yedi yüz sporcunun testosteron seviyesi ölçülmüştü, bu sporcular on beş

3. Karen Barad, "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 28, no. 3 (2003): 801-31.

4. Sari M. van Anders ve Emily J. Dunn, "Are Gonadal Steroids Linked with Orgasm Perceptions and Sexual Assertiveness in Women and Men?", *Hormones and Behavior* 56, no. 2 (Ağustos 2009): 206-13.

farklı spor dalından seçilmiş, profesyonel oyunculardı. *The New York Times*'da çıkan habere göre araştırmada "erkeklerin yüzde 16,5'unun testosteron seviyesinin düşük, kadınların yüzde 13,7'sininse testosteron seviyesinin yüksek olduğu, iki grup arasında dikkate değer örtüşmeler bulunduğu" sonucuna varılmıştır.[5] Bazı bilim insanlarının savunduğu üzere "cinsiyet"in spektrum veya mozaik[6] olduğu kanıtlandığı takdirde cinsiyet olguları denilenlerin söz konusu basit ikiliğin işaret ettiğinden çok daha karmaşık olduğu ortaya çıkacaktır.[7] Testosteron seviyesinin spor bağlamında anlam teşkil etmesinin antrenmanla etkileşimine, antrenmanınsa genelde spor kulübü ve spor salonuna erişebilmeye bağlı olduğunu kabul etmemiz durumunda kasların güçlenmesini, kemik yoğunluğunun ve genel dayanıklılığın artmasını sağlayanın testosteron ile çeşit çeşit toplumsal pratik ve kurumun etkileşimi olduğunu görürüz ki bunlar da sınıfa dayalıdır. IOC translarla interseksler de dahil olmak üzere kadın sporcuların kandaki testosteron seviyesini düşürüp 12 ay boyunca litre başına 10 nanomolün altında tutmasını şart koşan 2015 yönergesini elden geçirirken kadınlarla erkeklerin testosteron seviyesinin örtüşebileceğini, birçok kadının testosteron seviyesinin birçok erkeğinkinden yüksek olduğunu gösteren araştırmalara atıfta bulunuyordu. 2015'te erkeklerdeki en düşük testosteron seviyesinin litre başına 10 nanomol olduğu düşünülüyordu, oysa doğumda erkek tayin edilen erkek elit sporcular arasında bile durum başkaydı: Litre başına 7 nanomole kadar düşebiliyordu seviye. IOC'nin sağlık ve bilim müdürü Dr. Richard Budgett "bilimin ilerlediği"ni, endojen testosteron seviye-

5. Bkz. M. L. Healy, J. Gibney, C. Pentecost, M. J. Wheeler ve P. H. Sonksen, "Endocrine Profiles in 693 Elite Athletes in the Postcompetition Setting", *Clinical Endocrinology* 81, no. 2 (Ağustos 2014): 294-305, https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24593684/. Ayrıca bkz. Azeen Ghorayshi, "Trans Swimmer Revives an Old Debate in Elite Sports: What Defines a Woman?", *The New York Times*, güncellenme tarihi 18 Şubat 2022, https://www.nytimes.com/2022/02/16/science/lia-thomas-testosterone-womens -sports.html.

6. Daphna Joel ve Luba Vikhanski, *Gender Mosaic: Beyond the Myth of the Male and Female* Brain, New York: Little, Brown Spark, 2019.

7. Claire Ainsworth, "Sex Redefined: The Idea of 2 Sexes Is Overly Simplistic", *Nature* 518 (Şubat 2015): 288-91.

siyle spor performansı arasında öngörülebilir bir bağıntı kurulmadığından başka bir üst sınır belirlemenin mümkün olmadığını kabul etmişti. Farklı bölgelerde farklı sporlara ait yönergeler hazırlanırken testosteron seviyesi de erkek ergenliği de etmen sayılabilecek diğer pek çok etmenle birlikte, yine de belirleyici ve tek etmen olamaz.[8]

Trans kadınların spor sahasında hormon yapıları sebebiyle avantaj kazandığını iddia edenler, hormonların çevreyle etkileşimindeki karmaşıklığı da endojen testosteron seviyelerindeki çeşitliliği de dikkate almıyor. Erkek ergenliği geçirmek kimseyi iyi sporcu yapmaya yetmez. Hem erkek ergenliği geçirmek hem tenis kortuna ücretsiz erişebilmekse tabloyu değiştirir. Hem erkek ergenliği geçirmek hem özel antrenör tutabilmek de. Erkek ergenliği geçirenlerin biyolojisine bu süreçte ne oluyor ki avantaj haline geliyor bu süreç? Peki ya benzer geçmişlerin, benzer testosteron seviyelerinin illa aynı sonucu doğurmamasını ne yapacağız? Kadın sporlarına girme konusunda gerek trans gerek interseks sporcuların dışlanmasını, denetlenmesini ve yönetmeliğe bağlanmasını destekleyen miadı dolmuş bilimi bir kenara bırakırsak, IOC endojen testosteron seviyelerinin gözetlenmesi, raporlanması ve düşürülmesinin sporcuların bedenlerine verdiği zarara işaret ediyor. Trans sporcuların spordan dışlanması başka duygulardan kaynaklı gibi görünüyor, çünkü mevcut bilimsel bilgiye dayanmıyor hiçbiri. Aslında gerek kadınların gerek erkeklerin müsabakalarına girebilmek toplumsal cinsiyetin tespit edilmesine değil, hem kapsayıcı hem de hakkaniyetli başka kriterlere dayanmalıdır. Budgett, IOC'nin yeni politikasını savunurken sporcuların yetişmesinde birçok etmenin rol oynadığına, buna "fizyoloji, anatomi ve zihinsel boyutun pek çok yönü"nün dahil olduğuna dikkat çekiyordu, yani sporcuların başarısını kesin erkek ergenliğine bağlamak zor. Doğrusu, translar sporda başarı kazandığında hormonlara pay çıkarıldığını, müsabakayı kazanamadıklarındaysa hormonlardan bahse-

8. Bkz. Uluslararası Olimpiyat Komitesi, "IOC Releases Framework on Fairness, Inclusion and Non-Discrimination on the Basis of Gender Identity and Sex Variations", basın bildirisi, 16 Kasım 2021, https://olympics.com/ioc/news/ioc-releases-framework-on-fairness-inclusion-and-non-discrimination-on-the-basis-of-gender-identity-and-sex-variations.

dilmediğini söyleyebiliriz. Gelişime, hormonlara dair iddialar kenara çekilince transları spor müsabakalarından dışlamayı amaçlayan ayrımcılık açıkça görünür hale gelir. Zira trans kadınlar istisnasız avantajlı olduğuna göre (ki değiller) trans kadınların hiçbirinin spor müsabakalarında yer almaması gerekir. Müsabakalara katılmamalarının yarattığı dezavantaj ise pek gündeme gelmez.

Gerek interseks gerek trans kadınların spor müsabakalarına katılması kapsayıcılık mı hakkaniyet mi sorusu etrafında çerçevelendirilse de bazen, 2003 tarihli politika gereğince kadın sporlarına girmeye "hak kazanabilmek" için ameliyat olup hiç değilse on iki ay boyunca hormon ikame tedavisi görmesi gerektiği söylenen sporcuların bundan gördüğü zararı dikkate almamız gerek. Söz konusu sporcuların hiperandrojenizmi olduğu anlaşılıyor, koşucu Caster Semenya da buna örnek. Kendi sağlığı pahasına testosteron seviyesini düşürmesi beklenen birçok sporcu var; bu da kilo almalarına, ateşlenip karın ağrısı çekmelerine neden olan hastalıklara yol açıyordu.[9] Semenya 2009'da Afrika Gençler Şampiyonası'nı kazandıktan sonra geniş kapsamlı birçok teste tabi tutulmuştu.[10] Bu testlerin ne olduğu kendisine söylenmemişti, o da pek çok profesyonel sporcuya düzenli uygulanan düzenli doping testlerinden olduğunu farz etmişti. Aynı sene Berlin'deki dünya şampiyonasını kazanan Semenya, bölgedeki hastanelerden birinde kapsamlı test ve incelemelere bir daha tabi tutulmuştu. Haber yayın araçları beklenen hezeyana kendini kaptırmış, sızdırılan bilgileri, söylentileri dolaşıma sokmuştu. Semenya geri dönüp baktığında bunun "yaşadığı en ağır, en aşağılayıcı şey" olduğunu söylemişti.[11]

9. Associated Press, "Track Officials Called Caster Semenya 'Biologically Male', Newly Released Documents Show", *The New York Times*, 18 Haziran 2019, https://www.nytimes.com/2019/06/18/sports/track-officials-called-caster-semenya-biologically-male-newly-released-documents-show.html.

10. Ayrıca Hindistan'da Dutee Chand vakası konusunda bkz. Smriti Sinha, "A Sprinter's Fight to Prove She's a Woman", *Vice*, 26 Şubat 2015, https://www.vice.com/en/article/qkq9wp/a-sprinters-fight-to-prove-shes-a-woman.

11. Gerald Imray, "IAAF Argued in Court That Caster Semenya Is 'Biologically Male'", *CBC*, 18 Haziran 2019, https://www.cbc.ca/sports/olympics/summer/trackandfield/caster-semenya-iaaf-1.5179748.

IOC testosteron seviyesini düşürme şartını kaldırmakla, testosteron seviyesi yüksek olan kadınların spordan dışlanmamasını sağlamakla iyi etmiş olsa da IOC standartları, özel spor kuruluşları ve bölge yetkilileri nezdinde tavsiyeden ibaret. IOC ayrıca zorunlu şartları kaldırma yönünde akıllıca bir karar vermişti, bu şartlar incelemeye alınan sporcuların hem zihinsel hem fiziksel sağlığını etkiliyordu. Bedene bürünmenin karmaşık biçimlerinden norm üretmekte direten düzenlemeler ikili ideali spektruma dayatmak demektir. Quispe López'in öne sürdüğü üzere, ABD'de sel halinde gelip trans kadınları ya sporda denetim altına almayı ya spordan dışlamayı amaçlayan yasa tasarılarında sporcu performanslarındaki farkları testosteronun açıklamaya yettiğine dair yanlış bir varsayım var: "Trans kadınlardaki testosteron seviyesinin (ki kendi aralarında büyük değişkenlik gösterir) transları *cis* rakipleri karşısında avantajlı kıldığını gösteren hiçbir çalışma yok. Dahası, *cis* kadınların birçoğunun testosteron seviyesi 'kadın' ortalaması olarak kabul edilenin üzerinde, bu da kadın sporlarının bünyesi gereği geniş çapta hormon farklılığını zaten barındırdığı anlamına geliyor."

Trans kadınların spor müsabakasına katılması konusundaki tartışma kadın olma tanımının kapılarını açıyor, bu kapıyı kapatmak gerçekliği inkâr etmek anlamına gelir. Hormon spektrumunun geniş olduğunu, sırf testosteron seviyesine bakarak birisi kadın mı değil mi anlayamayacağımızı biliyoruz. Normal değerlerle uç değerleri birbirinden ayırmaya çalışanlar var fakat temeldeki karmaşıklığı reddetmek patolojikleştirmek anlamına geliyor. Madem kadın sporlarını, ayrıca kadınların karmaşıklığını savunuyoruz, o halde bu karmaşıklığı olumlamamız gerekir. Trans kadınların doğumda cinsiyeti kadın tayin edilen kadınları her zaman yeneceği korkusuna cevaben, istatistiklerin bu iddiayı pek de desteklemediği gösterilebilir. Lopez'in ifadesiyle, "Trans sporcular bırakın spor üzerinde hâkimiyet kurmayı, elit müsabakalarda ne yazık ki yeterince temsil edilmiyorlar bile. 2021 Tokyo Olimpiyatları'ndaki on bir sporcudan sadece üçü transtı, hem de translar dünya nüfusunun yaklaşık yüzde birini oluşturmasına rağmen. Yeni Zelandalı halterci Laurel Hubbard [2021'deki] müsabakalara katılmaya hak kazanınca olimpiyatlarda yarışmaya

hak kazanan, açık kimlikli ilk trans kadın oldu."[12] Translığın sporculara haksız avantaj sağladığı iddiasına karşılık, trans sporcuların aldığı tersine riskleri bir değerlendirelim. Olimpiyat şampiyonu Ellia Green, kadınlar ragbi liginde yıllarca bilfiil oynamış, trans olduğunu 2022'de duyurmuştu.* Green'in hikâyesi, doğumda tayin edilen cinsiyetimizin kim olacağımızı, sporda hangi avantaj veya dezavantajlarımız olacağını belirlemediğini gösteriyor.[13]

Cinsel ikibiçimcilik ne düpedüz bir olgu ne de masum bir hipotezdir. Norm, hatta gereklilik işlevi görür, görme biçimimizi düzenler, nelere rastlayacağımızı hemen hemen belirler, bazen de insanları bu kutsal çerçeveyi reddetmektense gerek hormon gerek nöroloji açısından örtüşen yanları, karmaşıklığı inkâr etmeye iter. Bu çerçeveye kutsallık atfeden, fantazma niteliği değilse nedir? Örneğin envai çeşit hastalığın, sağlık durumunun doğumda kadın tayin edilen kadınları, kız çocuklarını nasıl etkilediğine dair sayısız genelleme yapılabildiği ortada, fakat bu tip çalışmaları "ikibiçimcilik" çerçevesinde bir araya getirdiğimizde başka bir tezi, yani erkek ile kadın olmak üzere sadece iki tür beden olduğu, bulunan hiçbir kanıtın bu ikiliğe şüphe düşüremeyeceği tezini doğruladıklarını varsaymış oluruz bu çalışmaların.[14] Bu örneklerde hipotez, bulunan kanıtlar ışı-

* Butler, Green'den bahsederken İngilizcedeki eril zamiri kullanıyor. –*ç.n.*

12. Quispe López, "'Sex Tests' on Athletes Rely on Faulty Beliefs About Testosterone as a Magical Strength Hormone", *Business Insider*, 1 Ağustos 2021, https://www.businessinsider.com/the-olympics-uses-testosterone-to-treat-trans-athletes-like-cheaters-2021-7. Laurel Hubbard, Quinn ve Alana Smith'in Tokyo Olimpiyatları'na katılmasıyla, açık kimlikli trans ve ikilikdışı sporcular olimpiyatlarda ilk kez yarışmış oldu.

13. ABD'de trans gençlerin spordan dışlanmasına karşı çıkan akademik bir görüş için bkz. Elana Redfield, Christy Mallory ve Will Tentindo, "Title IX Sports Participation: Public Comment", UCLA Hukuk Fakültesi Williams Enstitüsü, Mayıs 2023, https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/title-ix-sports-comment.

14. Örneğin bkz. Katherine Bryant, Giordana Grossi ve Anelis Kaiser, "Feminist Interventions on the Sex / Gender Question in Neuroimaging Research", "Neurogenderings" sayısı, *The Scholar and the Feminist Online* 15, no. 2 (2019). Yazarlar giriş yazısında "toplumsal cinsiyet/cinsiyetle ilgili", bilimsel anlamda özensiz "kuram öncesi varsayımlar"ın çalışmaları nasıl tehdit ettiğini gösteriyor:

ğında elden geçmez, kanıtların önüne geçer, doğru düzgün bilimden ziyade mecburi bir epistemik norm, zorunlu bir fantazma olduğu ayyuka çıkar. Aslında bilim temelli bir iddiadan ziyade, kanıtların çarpıtılmasına dayanan kurumsallaşmış bir zulüm biçimidir.

Tıp araştırması, deneyler ve bilim ile vahşet arasındaki ilişki eskilere dayanır. Koca bir sınıftan insanların tamamını spor müsabakalarından dışlamak hak gaspı örneklerinden sadece biridir. Bu gaspta söz konusu grubun müsabakalara katılamamasını kimsenin umursamayacağı, hatta bahsi geçenin meşum bir grup olduğu, varsayılan avantajlarını kötüye kullanarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dair feminist hedefleri baltalamaya çalıştıkları farz edilir. Her halükârda bu kararlarda cezadan çekinmeden hak gasp etmek söz konusudur, vahşeti desteklesin diye bilimi alet etmekse bizzat bilimin ezme aracı haline geldiği uzun geçmişin anca bir bölümünü oluşturur.

John Money'nin Johns Hopkins Üniversitesi'ndeki Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kliniği'nin işlediği dönemde (1966-79) yapılan düzeltme ameliyatları vahşetti, bunları hem translık savunucuları hem de translık karşıtları eleştiriyor artık. Money tayin edilen cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kimliği arasında illa bağıntı olmadığını savunuyor, buradan hareketle biyolojik belirlenimciliğe itiraz ediyordu. Yine de toplumsal cinsiyete dair düzenleyici normları ameliyatlarla da-

---

Feminist bilimciler toplumsal cinsiyet/cinsiyetin nörobilimiyle ilgili bu gibi sorularla uğraşmaya başlayalı çok oldu. Benimsedikleri yaklaşımlar toplumsal cinsiyet/cinsiyetle ilgili kuram öncesi varsayımları (örneğin kadınlığın pasiflikle eşdeğer görülmesi, erkeklere özgü özellik ve davranışların normatif, hatta üstün farz edilmesi, toplumsal cinsiyetin kurumsal düzenlemelerini de dışavurumunu da biyolojik cinsiyetin belirlediği fikri, toplumsal cinsiyet/cinsiyetin bedenleri de davranışları da anca ikibiçimci iki gruba ayırdığı varsayımı) saptayıp sorgulamayı amaçlayan feminist bilim ve teknoloji çalışmalarından ilham alır. Feminist nörobilimcilerin çalışmalarına yön veren, belirli ideolojilere duydukları bağlılık değil, bilimsel özene duydukları bağlılıktır. Eleştirileriyle istatistik, ölçme, metodoloji ve yineleme meselelerine odaklanmış, ampirik nörobilim verilerine alternatif açıklamalar getirmiş, yeni yorumlarıyla katkıda bulunmuşlardır. Kısacası, alandaki başat varsayım, kuram ve uygulamaları eleştirel anlamda çözümleyen feminist bilimciler bilime daha özenle yaklaşılması çağrısında bulunur. Biz feminist bilimciler çalışmalarımızı bu geleneğin parçası sayıyoruz.

yatıyordu ki danışanları topluma "uyum göstersin", yani zorla boyun eğsin. Burada yürütülen işlemler günümüz sağlık hizmeti standartlarının ne yazık ki altındaydı. "Toplumsal cinsiyet ideolojisi"nden Money'yi sorumlu tutan tenkitçiler olsa da LGBTQİA+ savunucuları Money'nin interseks bebekleri ameliyat ederek yol açtığı vahşete itiraz eder.

"Toplumsal cinsiyet"i günümüz diline Money'nin kazandırdığı doğru ama toplumsal cinsiyet kuramı ile toplumsal cinsiyet çalışmalarının Money'nin kurduğu çerçeve neticesinde ortaya çıktığı anlamına gelmez bu. Hatta toplumsal cinsiyet Money'nin *eleştirilmesi* sayesinde özgürlük, adalet mücadelesinin parçası haline gelmiş olabilir. Jennifer Germon'ın gösterdiği üzere toplumsal cinsiyet [*gender* sözcüğü] 1950'lerin ortalarına kadar anca sözcükler arasındaki ilişki, dilbilgisi kuralı anlamına gelirken Money'nin 1940'ların sonunda Harvard'da, "hermafrodit" diye andığı kişiler üzerine tezinin yayımlanmasıyla durum değişmiştir.[15] Money sonraki yıllarda "toplumsal cinsiyet"i insanın ne olduğunu tasvir ederken kullanmış, tabire ontolojik bir statü vermiştir.[16] Kültürel antropolog Katrina Karkazis'in alıntıladığı üzere Money "Hermafroditlik: İnsandaki Paradoksun Doğası Üzerine Bir Sorgulama" isimli doktora tezinde geçmişteki cerrahi müdahaleleri hatalı bulmuş, bunu da eşey organlarının dokusuna odaklanmalarına bağlamıştır.[17] Bu kriterlere karşı gelmiş, insanların psikolojik öneğilimlerine, ergenlikteki fiziksel gelişimine

15. Jennifer Germon, *Gender: A Genealogy of an Idea*, Londra: Palgrave Macmillan, 2009.

16. John Money ve Anke Ehrhardt, *Man and Woman, Boy and Girl*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1972; Robert Stoller, *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*, New York: Science House, 1968. Ayrıca bkz. Terry Goldie, *The Man Who Invented Gender: Engaging the Ideas of John Money*, Vancouver: University of British Columbia Press, 2014. Goldie "toplumsal cinsiyet" tabirinin ilk kullanımını 1955'e, Money'ye dayandırıyor. Dilbilgisindeki "cins" (*gender*) terimi Latin dillerinde insanları toplumsal normlara bağlama işlevi görüyor, doğru imleme şeklini düzenliyordu zaten, ki bu da toplumsal cinsiyetin oldum olası düzenleme ve kuralla ilgili bir sorun yarattığına işaret ediyor.

17. Katrina Karkazis, *Fixing Sex: Intersex, Medical Authority, and Lived Experience*, Durham, NC: Duke University Press, 2008, s. 48.

bakmayı önermişti ki bunların ikisi de değişebilen şeylerdi. Karkazis'in ifadesiyle, iddiasını kanıtlamak amacıyla "Money 1895 ile 1951 arasında gerek yayımlanmış gerek yayımlanmamış 248 vaka örneği ile hasta dosyalarını karşılaştırarak çözümlemiş, hermafrodit diye sınıflandırdığı kanlı canlı on kişiyi etraflıca değerlendirmiştir".[18] Psikolojik ile gelişimsel etmenlerin bileşiminin asli olduğunu bulsa da geliştirdiği yöntemler insani değerlere hiçbir şekilde uymuyordu. Money'nin toplumsal inşa yorumu toplumsal cinsiyetin değişebileceğini savunmasıyla hataya düşmüş, hem değişmezlik tezine bağlılık duyanlarca hem de interseks bebeklere düzeltme ameliyatı yapmak gibi, son derece etikdışı toplum mühendisliği tasarılarına zemin hazırlaması açısından kusurlu bulunmuştur. Toplumsal inşa kuramı sonraki yıllarda toplum mühendisliğine sırtını dönmüş, Money'nin hem psikolojideki tezlerine hem de usullerindeki vahşete karşı çıkmıştır. Toplumsal inşacılık tezi Money'nin elinden kurtarıldıktan sonra tam tersi sonuca, yani tayin edilen cinsiyetini değiştirmek isteyenler, toplumsal cinsiyet normlarına ister ameliyatla ister başka yollardan karşı gelmek isteyenler ve intersekslerin özerklik hakkının artırılması, kendilerini olumlayabilmesi için de dilin genişletilmesi adına zorunlu toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğinin kökten reddedilmesine varmıştır.

Money intersekslikten mustarip kişileri teşhis edip düzeltmeye çalışmıştı çünkü karma cinsiyet özellikleriyle yaşamanın topluma uyum göstermek ve görünüm açısından ciddi sorun yarattığını düşünüyordu. 1950'lere özgü bir tavırla, mutlu olmayı, tatmin duygusunu toplumsal cinsiyet normlarına uyum gösterme şartına bağlamıştı, hem de uyum göstermeyen, hatta gösteremeyen birçok insan olduğunu bilmesine rağmen. Money'ye göre, normatifliğe uymayan bedenler ameliyatla düzeltilmeliydi ki toplumsal cinsiyet normlarıyla hizalanabilsinler. Money bazı vakalarda, müdahale edilen kişinin cinsel haz alabilmesinin ameliyat sebebiyle ortadan kalkmasını, söz konusu kişinin ameliyat sonrası toplumsal görünümü kadar önemli saymıyordu. Kendi ifadesiyle "halledilen" şey, çocukların

18. *A.g.y.*, s. 49.

öngörülen gelişim hikâyesinde aksaklık addediliyordu. Gelişim hikâyesinin farklı başlaması gerekiyordu, kökeninde bu aksaklıkla başlayamazdı, daha doğrusu kliniktekilerin düşüncesi buydu. Cinsiyete bürünmüş bebeklerin nasıl olması gerektiğine dair beklentiye uyulmadığının gözlemlenmesi "toplumsal cinsiyet" tabirinin günümüz söylemine ilk kez taşınmasını sağlamıştı. Toplumsal cinsiyet kimlik değil mesafeydi, yani örtüşmezliğe verilen isimdi. O halde toplumsal cinsiyet söylemi Money'nin kurduğu çerçevede, belli bir sorunun adını koymak amacıyla ve gelişim beklentilerinin *karşılanmadığının* veya gelişimde karışıklık görüldüğünün belirtisi olarak ortaya çıkmıştı. Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet normatif bir kimliğe değil, olağandan sapmış, hatta acayip (*queer*) başlangıçlara işaret ediyordu ki Money normatif toplumsal cinsiyet ikiliği bozulmadan kalabilsin diye bunların düzeltilmesi gerektiğini düşünüyordu.[19]

Money'ye göre tıp bilgisinin toplumsal normalleştirmeye yaraması gerekiyordu. Araştırma arkadaşlarıyla birlikte, bedende onarılması, hatta düzeltilmesi gereken bir sorun olduğunu varsayıyordu, cinsiyet tayin etme uygulamalarına sinen normatif fantazmalarda bir sorun olabilir mi diye sorgulamıyorlardı. Gerekli, hatta zorunlu sayılıyordu bu normlar. Gerek tıp uzmanları gerek aileler interseks bebeklere ameliyat dayatılırken "çocuğun geleceği"nden kaygıyla bahsedip dursa da yetişkinlerin kaygıları üzerine düşünülmüyordu ki gerekli görülen toplumsal cinsiyet normlarını körükleyen de zorla kabul ettiren de bu kaygılardı.[20] Adını koydukları bebeğin günün birinde hangi adı kullanmak isteyeceğine, kendini nasıl anlamlandıracağına, hatta ameliyat olmak isteyip istemeyeceğine karar verebileceğini anlamıyorlardı.

19. Normal yaşam beklentisi bebeklerin gelecekteki hayatlarını tahayyül etmeyi içerir. İnterseksik normal yaşam tahayyülünün önünde engel sayılıyordu. Hatta interseks tabiri Douglas Sirk'ün filmleriyle aynı dönemde ortaya çıkmıştı. *Aşk Rüzgârları* (1956) gibi filmlerinde savaş sonrası dönemde toplumsal cinsiyete bürünmüş davranışlara dair muhayyel normalliği sarsan cinsel aykırılıkları belgelendirmişti Sirk.

20. Bkz. Lee Edelman, *No Future: Queer Theory and the Death Drive*, Durham, NC: Duke University Press, 2004.

Money'ye göre, cinsiyetin tayin edilmesi görülenin tarif edilmesinden ibaret değildi: Tayin edilen kategori uyum gösterileceğinin güvencesi değilse bile normalliğin habercisi işlevi görüyordu. Cinsiyet doğal bir olgu değil, normatif bir idealdi. Money söz konusu normlardaki vahşeti eleştirmek yerine normatifliğe uymayan bedenleri kalıcı yaralar bırakan acımasız ve korkunç yollara başvurarak "onarma"ya, "düzeltme"ye soyunmuştu. Bu prosedürler etikdışı olmanın yanı sıra bazı vakalarda suç da teşkil ediyordu, interseks aktivistlerin yardımıyla etik standartların benimsenmesinden önce gerek seksologlar gerek diğer sağlık çalışanları işliyordu bu suçu.[21]

Cinsiyet tayinine dair söz konusu anlayışın temelinde –kendi kaderini tayin hakkı değil– normallik "mutluluğu" beklentisi vardı, Money de bu beklentiyi cerrahi müdahalelerle karşılamayı, yani birincil cinsiyet özelliklerini bu beklentiyi karşılayacak biçimde değiştirmeyi amaçlıyordu. Money'nin uygulamaları cinsiyet tayininin temelinde beklenti yapılarıyla psikososyal korkuların yattığını gösteriyor. Örneğin doğum öncesine yönelik günümüz teknolojileriyle hem cinsiyet belirlemeye çalışılıyor hem de doğumdan önce coşku dolu bir sürü beklentiye girilmesine de yol açılıyor. Ultrason ekranında ne görüleceğine ilişkin beklenti gözlemi yapılandırıyor, gözlem de doğum öncesine yönelik teknolojinin oturttuğu çerçevedeki algı alanına göre yapılıyor.[22] Söz konusu gözlem edimleri, genel kanıda görüldüğü üzere, sonrasında cinsiyetin dilde tayin edilmesine zemin mi hazırlıyor, yoksa algı da dil de yönünü önceden bulmuş da,

21. Bkz. İnterseks Adalet Projesi'nin internet sitesi, başka ten renklerinden intersekslerin ameliyat müdahalesi aleyhindeki bakış açıları: https://www.intersexjusticeproject.org/about.html. Ayrıca bkz. İnterseks Ağı Uluslararası Örgütü (OII): http://oiiinternational.com; David A. Rubin, *Intersex Matters: Biomedical Embodiment, Gender Regulation, and Transnational Activism*, Albany: SUNY Press, 2017; Catherine Clune-Taylor, "Securing Cisgendered Futures: Managing Gender in the Twenty-First Century", *Hypatia* 34, no. 4 (2019): 690-712; Angelika von Wahl, "From Object to Subject: Intersex Activism and the Rise and Fall of the Gender Binary in Germany", *Social Politics* 28, no. 3 (2019): 1-23. "LGBTQİA+" kısaltmasına "İ"nin neden dahil edilmesi gerektiğine ilişkin bkz. David Andrew Griffiths, "Georgina Somerset, British Intersex History, and the 'I' in LGBTQI", *Journal of Homosexuality,* çevrimiçi erişim (23 Ocak 2023); ayrıca bkz. *TSQ* 1, no. 1-2 (2014), bilhassa Iain Morland, "Intersex", 111-20.

görme biçimlerimizi, hangi adlandırmaları, kategorileri kullanabileceğimizi mi düzenliyor? İkinci şık söz konusuysa gözlemdeki *toplumsal işçiliği* de, dildeki tayini yöneten *toplumsal normları* da sorgulamak anlam ifade eder. Tayin etme edimi bu tip uygulamaların geçmişinden beslenir. Cinsiyetin tayin edildiği ilk anda, hatta doğum öncesine yönelik tıp teknolojisiyle cinsiyet tayin edildiği ilk anda bu uygulamaların hepsi işler durumdadır. "Toplumsal cinsiyet açıklama" partilerini düşünün, partideki beklentiyle heyecan düpedüz bir olgunun ortaya konmasından değil, önceden tasarlanmış normlara göre toplumsal cinsiyete bürünmüş muhayyel yaşamın gerçeğe dönüşmeye başlayacak olmasından kaynaklanır.

İlginçtir ki Money'nin gerekçeleri cinsiyet tayininde işleyen fantazma sahnesini, başta herkesin illa bir kategoriye yerleştirilememesinin yarattığı kaygının toplumsal cinsiyet normlarıyla dindirilmeye çalışıldığını görmemizi sağlar. "Toplumsal cinsiyet" tabiri bir sorunun adını koyup soru yöneltmek amacıyla kullanılıyor, toplumsal kimliklere önceden kurulup belirlenen toplumsal cinsiyet normlarına göre şekil vermesiyle hem soruya hem de soruna çare olması da hedefleniyordu. Money'ye göre interseks bebekler ya kusurlu ya olağandan sapmıştı, algılanan beden ya kadın ya erkek olmakta gereken gelişim normlarını hayata geçirmeye yeten mevcut kategorilere uymakta çuvallıyordu. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kıyas kabul etmeme sorununun adını koyuyordu, Money'ye göreyse ebeveynin, toplumun, tıbbın cinsiyetin ne olması gerektiğine dair beklentilerini karşılamakta çuvallamanın adını koyuyordu. Somutlaştıracak olursak, gerek morfoloji gerek kromozom düzeyindeki bu karmaşıklık ancak sabit normlara kıyasla "çuvallama" sayılabilir. Bu konuda duyulan kaygı gösteriyor ki Money bedenlerin tayin edilen cinsiyete uymasını, yani cinsiyet tayininin toplumsal cinsiyet normlarındaki gerekliliklerin yerine getirilmesini kesinkes sağlayacak hiçbir şey olmadığını gayet iyi biliyordu. Zira bu kaygı ancak ve ancak normal-

22. Bkz. Valerie Hartouni, *Cultural Conceptions: On Reproductive Technologies and the Reproduction of Life*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.

lik beklentisine istinaden ortaya çıkar, yani çocuğun yaşamı farkı belirgin, tanınabilir haldeki ya kadın ya erkek yaşamı olarak gelişebilecek mi kaygısıdır bu. Money ebeveynin kaygısını dindirip çocuğu korumak yerine, günümüz toplumsal cinsiyet kuramcılarının genelde yaptığı gibi bu normlara karşı çıkmak yerine, normları bizzat dayatmış, ameliyat vahşeti ve toplumsal denetim sahnesinde önemli rol oynamıştır.

Toplumsal beklentileri karşılamayan yaşam biçimlerinden bahsederken Jack Halberstam'in izinden gidip "*queer* çuvallama"dan söz edenler olabilir aramızda. José Muñoz'un ifadesiyle, radikal "potansiyel"in altını çizenler de olabilir ki ebeveyn, hukuk, psikiyatri ve tıp iktidarınca dayatılan, toplumsal cinsiyete bürünmüş yaşam beklentilerinin tam da boşa çıkarılması, hatta reddedilmesiyle ortaya çıkar bu potansiyel. Söz konusu kategoriler gerekli mi, bütünüyle kapsayıcı mı diye sorabilir, sonrasında da ya kendi kategorilerimizi türetebilir ya var olanı sahiplenebiliriz. Fakat toplumsal cinsiyet kategorileri interseks bebeklerin yaşamına uymak, destek sağlamak üzere nasıl değiştirilebilir diye soran yoktu yıllar önce, günümüzde toplumsal cinsiyet karşıtı harekette de soran yok. Yok, bebeğin "düzeltilmesi" gerekiyordu. Hem geçmişte hem de bugün etik anlamda çuvallamaktır bu. İkilik beklentisi karşılansın diye bedenin değiştirilmesi gerekiyordu, uyum göstermeyen bedenlerin mevcudiyeti ikilik beklentisine hiç şüphe düşürmüyordu. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet tayini gerek aile gerek üreme konusundaki heteronormatif fikirlere bağlı normallik fikri ile toplumsal cinsiyet düzenlemesi yararına işliyordu. Money'nin yaptığı ameliyatlar gibi uygulamalar neyse ki pek çok yerde kabul görmüyor artık, yine de toplumsal cinsiyet kuramı, transfeminizm ve interseks aktivizmine günümüzde gösterilen tepkileri de aynı fikir, korku ve beklentiler körüklüyor.

Uygulamaları şüphesiz çok dehşet vericiydi, fakat Money faydalı bir içgörü sunmuştu, sonrasında bu içgörüyü toplumsal konformizmde kullanmasına rağmen. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet tayini ile beden arasındaki uyuşmazlıktan doğan sorunun adını koyuyordu, bu da cinsiyet tayininin sadece, hatta illa cinsiyetin var olan gerçekliğini tarif etmekle kalmadığı anlamına geliyordu. Bu bağlamda toplumsal

cinsiyet esasen kimlik olarak değil, söz konusu mesafeyi ele almaya soyunan bir sorun olarak ortaya çıkmıştır, bu mesafeyi kapatmayı amaçlayan, toplumsal cinsiyete ulaşınca da süreci sona erdiren bir projedir. O halde toplumsal cinsiyet, cinsiyet tayin edilmesindeki tam da bu güçlüğü tarif eden bir tabir olarak meydana çıkmış, cinsiyet tayin edilmesinin toplumsal uygulama olduğunu tespit etmiştir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet, cinsiyet tayininin gerek sorgulanması gerek yerine getirilmesindeki çeşitli tıp-hukuk uygulamalarının adını koymuştur. Demek ki dönemin seksologları bir şeylerin farkındaydı, farkında oldukları şeyi Joan W. Scott daha sonraları netleştirecekti. Toplumsal cinsiyet adlandırma değil, çerçeveydi. Bu çerçeve de "*cinsiyete bürünmüş bedenlerin taşıdığı anlamların birbirine istinaden nasıl üretildiğini, bu anlamların nasıl düzenlenip değiştirildiğini* [vurgu bana ait] eleştirel gözle değerlendirmeye [yöneliktir]. Kadınla erkeğe atfedilen rollere değil, cinsel farkın inşasına odaklanmak gerek".[23]

Money örnek alınacak biri filan değil, zira toplumsal cinsiyetin adlandırmaya dönüşmesine neden olan yeni bir dilbilgisi işlevi dayatarak söz konusu açık uçlu sorgulamanın kapısını kapatmak istemiş, toplumsal cinsiyetin ya ameliyat ya psikiyatri tedavisiyle gelen ontolojik sonuca dönüşmesini sağlamıştır. Money'ye göre, toplumsal cinsiyetin tayin edilmesi normalleştirme protokolünü getiriyordu, protokolde bebeklere istenmedik ameliyatlar yapmak, çocuğun normalleştirme adı altında nasıl ameliyat edileceğini ebeveyne danışmamak da vardı. Dahası, yapılan bazı ameliyatlar yüzünden interseks çocukların cinsel haz alabilme yani orgazm olabilme özelliğini yitirdiğini de biliyoruz. Tekrar etmekte fayda var: Gerek Money gerek başka pek çoklarına göre, güya topluma uymak adına toplumsal cinsiyet açısından normal görünmek interseks çocukların hem şimdiki hem gelecekteki cinsel yaşamından daha önemliydi. Money hayatta doyuma ulaşmanın, toplumsal beklentileri karşılamak anlamına geldiğini düşünüyordu. Yeni yeni yollarla toplumsal cinsiyet ya-

23. Joan W. Scott, "Gender: Still a Useful Category of Analysis?", *Diogenes* 57, no. 1 (2010): 10.

ratmanın, toplumsal cinsiyetin gerek yaşanma gerek adlandırılma yöntemlerinin tarih içinde değişmesinin, ad koyma uygulamalarıyla ele geçirilemeyen bedene bürünmüş hayatın verdiği mutluluğu dikkate almamıştı.[24]

Madem toplumsal cinsiyetin seksolojideki başlangıcı böylesine habis (gerçi dilbilgisindeki tarihi daha önceye dayanır), o halde toplumsal cinsiyeti külliyen reddetmemiz gerek diyenler var. Trans kimliğinin de toplumsal cinsiyetin de söz konusu uygulamaların sonucundan ibaret olduğunu, dolayısıyla da bunlara karşı çıkmak gerektiğini savunan trans dışlayıcı feministlerin bazıları öne sürüyor bunu.[25] Eva von Redecker'in ikna edici bir biçimde gösterdiği üzere, Almanya sağında gelişen toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin fanatiklerinden Gabriele Kuby de bu iddiayı temsil ediyor.[26] Kuby "toplumsal cinsiyet"i yeni totalitarizm sayar, toplumsal cinsiyet özgürlük değil de toplumsal denetim projesiymişçesine. Kuby'

24. Çeşitli kıtalardaki interseks savunuculuk gruplarına ilişkin bir rehber, bkz. "Intersex Support and Advocacy Groups", InterACT, https://interactadvocates.org/resources/intersex-organizations.

25. Bernice L. Hausman toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan feministlerin konumunun habercisi olmuş, *Changing Sex: Transsexualism, Technology, and the Idea of Gender* (Durham, NC: Duke University Press, 1995) kitabında transseksüelleri yaratanın tam da geçiş süreçlerini sağlayan teknolojiler olduğunu söylemiş, kimliklerinin doğuştan gelen maddesellikten uzak ve "uydurma" olduğu sonucuna varmıştır. Clare Hemmings, Hausman'ın çalışmalarıyla ilgili bir inceleme yayımlamıştır, bkz. *Feminist Review* 58 (1998): 107-10: "Hausman transseksüel öznelliğini, teknolojiyle üretilen toplumsal cinsiyet kimliğinden ayrı düşünemiyor." Hausman çözümlemesini öznelerin disiplinci üretimine ilişkin Foucaultcu izaha dayandırsa da Foucault'nun iktidara ilişkin temel çıkarımlarını ya göz ardı ediyor ya direkt reddediyor: İktidar rejiminin kökeniyle sonuçları aynı değildir, üstelik iktidar üniter değildir, gerek kökeni gerek ilerlediği doğrultu açısından çokludur. Başka bir deyişle, teknoloji pek çok yaşam biçimine imkân verir, öznenin oluşumuna da karmaşık biçimlerde katılır, bkz. Paul Preciado, *Testo Junkie*, New York: Feminist Press, 2013. Transseksüellerin belirmesinin (ister şekil almasının ister üretilmesinin) birden fazla nüfuza, etmene bağlı olduğunu Hausman'ın düşünmeyi reddetmesi iktidarı tek bir kaynağa indirgediğini, iktidarın tek bir neticesi olabileceğini düşündüğünü, bu neticenin de salt uydurmaca olduğunu gösterir.

26. Eva von Redecker, "*Anti-Genderismus* and Right-Wing Hegemony", *Radical Philosophy* 198 (Temmuz/Ağustos 2016), https://www.radicalphilosophyarchive.com/commentary/anti-genderismus-and-righte28091wing-hegemony.

nin sağdan çizdiği karikatürler trans dışlayıcılardan gelen, toplumsal cinsiyet kuramının Money'nin vahşetiyle bağını korumasına dair suçlamadan pek de farklı değil. Trans dışlayıcılar toplumsal cinsiyete karşı çıkarken şunu farz ediyor: Madem Money toplumsal cinsiyet "yaratırken" toplum mühendisliğini savunmuş, o halde toplumsal cinsiyeti toplumsal inşa sayan kuramların hepsi suçluyla aralarındaki bağlantı sebebiyle suçludur. Ancak bu izahta toplumsal cinsiyet çalışmalarının Money'yi, toplum mühendisliğini, Money'nin dayattığı zorunlu normları reddetmesi dikkate alınmaz. Doğrusu, yaşamda toplumsal cinsiyet açısından anca iki yol izlenebileceğini iddia edenler, ikibiçimciliği canla başla savunanlar Money'ye, günümüzdeki toplumsal cinsiyet kuramcılarının hepsinden daha yakın düşer.

Money'nin kınanma gerekçelerini anlıyor, düzeltme ameliyatlarını, dayattığı acımasız normları ben de kesinlikle kınıyorum. Çalışmalarının bütünüyle ele alındığında ne tamamen habis ne de özgürleştirici sayılması gerektiğini savunan bazı araştırmacılar da var.[27] Lafı dolandırıp böyle kaçamak sözler etmek Money'nin uyguladığı prosedürlerin vahşetini kınayamamaktır, ahlaki bir kusurdur bana göre. Ancak Money'nin geliştirdiği kuram çerçevesinin taşıdığı vaatlerin peşinden gidememesi o kadar dikkat çekmez. Basitçe söylemek gerekirse, toplumsal cinsiyet beden ile kategori arasındaki kıyas kabul etmezlik potansiyelinin adını koyar. Money'nin interseks çocuklara zorla uyumlandırma yöntemlerini dayatmasını kınamayı sürdürürken çalışmasındaki bu önemli içgörüyü cinsiyetin gerek tayini gerek baştan tayinini yeniden tahayyül ederken kullanabilmeliyiz. Asıl sorumluluğumuz bu içgörüyü alıp Money'nin götüremediği yöne çevirip ilerlemek.

Yaşayan beden ile sınıflandırılıp yorumlandığı kategori arasındaki o direngen kıyas kabul etmezlik toplumsal cinsiyete bürünme sürecinin her safhasında vardır. Money bu kıyas kabul etmezliğin üstesinden gelmeye çalışıyor, bu durumu kaide değil de istisna sanı-

27. Bkz. Lisa Downing, Iain Morland ve Nikki Sullivan (haz.), *Fuckology: Critical Essays on John Money's Diagnostic Concepts*, Chicago: University of Chicago Press, 2014.

yordu. Peki ya kıyas kabul etmezlik interseks vakalarına özgü olmanın yanı sıra toplumsal cinsiyetin daha genel yapısıysa, dolayısıyla da toplumsal cinsiyetin normatif olan ve olmayan biçimleri arasında süreklilik kuruyorsa? Algılanan, yani yaşayan beden ile hâkim toplumsal normlar arasındaki mesafe hiçbir zaman tamamen kapanamaz, bu yüzden doğumda tayin edilen cinsiyetlerini mutlu mesut benimseyenlerin dahi edimsel uğraşlara girmesi gerekir ki söz konusu tayini toplumsal hayatta bedene büründürebilsinler. Toplumsal cinsiyetler tayin edilmekle kalmaz. Ete kemiğe büründürülmeleri, hayata geçirilmeleri, yaratılmaları gerekir, bu meseleyi sağlama alıp sonlandırmak tek bir eyleme kalmış iş değildir. Olmak istediğim toplumsal cinsiyete nihayet ulaştım mı, yoksa mesele zaten oluş mu, yani bizzat toplumsal cinsiyetin zamansallığı mı?

Money'den alıp daha özgürleştirici amaçlar taşıyarak kullanabileceğimiz şey, toplumsal cinsiyetin tayin edilen kategori ile beden arasındaki kıyas kabul etmezliği gösterdiğine dair anlayıştır. Money istisnai vakaları "düzelttiği"ni düşünüyordu fakat bu durumda istisnanın, önemli açılardan hiç değilse birine göre normdan pek farklı olmadığı ortaya çıkar: Bedenlerin sınıflandırılma biçimleriyle gayet uyuşmayabileceği ihtimali cinsiyet tayin edilmesiyle örtbas edilmeye çalışılır.

Money'nin ileri sürdüğü toplumsal cinsiyet/cinsiyet ayrımı, bundan yaklaşık on yıl sonra feminist antropolog, tarihçi ve sosyologların sunduğu ayrımdan epey farklıydı. Money insan yaşamını ideal durumda, toplumsal cinsiyet ideallerini dışavuran, yani hayata geçiren hedef odaklı bir sürecin yönettiğini düşünüyor, toplumsal normlara uymayı insanların tek tek "mutlu" olmasıyla bir tutuyordu.[28] Oysa toplumsal cinsiyet fikrini feminizmin parçası olarak geliştiren, antropoloji ve tarih disiplinlerindeki feministlere göre kadınların hayatlarını sınırlandıran tam da bu normlara *itiraz edilmesi* gerekiyor-

28. "Mutluluğun" hem kadınları hem de *queer*'leri baskı altında tutan mevcut hiyerarşileri destekleyen gerek kültürel gerek söylemsel bir buyruk olarak nasıl ortaya çıktığına ilişkin incelikli bir düşünce için bkz. Sara Ahmed, *The Promise of Happiness*, Durham, NC: Duke University Press, 2010; Türkçesi: *Mutluluk Vaadi*, çev. Deniz Mayadağ, Sel, 2016.

du, normlar açığa vurulup değiştirilmeliydi ki kadınlar gelişebilsin, emekleri doğru düzgün tanınıp karşılığı verilebilsin. Cinsiyetle toplumsal cinsiyet arasındaki mesafenin dönüşüm getirmesi bekleniyordu fakat, ileride göreceğimiz üzere, yeni sorunlara yol açmıştı. Yine de toplumsal cinsiyete bürünmüş yaşam beklentilerine karşı gelmek doğa yasası, yani biyoloji buyrukları toplumsal cinsiyeti de toplumsal cinsiyetin "gelişme"sini sağlayan normallik taleplerini de belirleyip sınırlamayı bıraktığında mümkün olmuştu. Kadınların hayatının artık yegâne bir amacı yoktu, beklentilere uyum göstermemeleri de kadınların eşitliğinin, özgürlüğünün artmasını sağlamıştı. Toplumsal cinsiyet feminist eleştiriye yeni biçimler kattı, toplumsal dönüşüme de yeni ufuklar açtı ki buna akrabalığın *queer* doğrultuda dönüşmesinin yanı sıra toplumsal cinsiyet ikiliğinin de dönüşmesi dahil. Toplumsal cinsiyet onlarca yıldır feminizmin ayrılmaz bir parçasıydı, halen de öyle. Radikal feminist bazı konumlarda bile geçerli bu, radikal feminizmin günümüzdeki kimi temsilcilerince artık reddedilseler de. Feminizmle toplumsal cinsiyeti birbirine düşürmek feminizmin hem tarihini hem de vaatlerini yanlış yansıtmaktır.

8

Doğa/Kültür: Ortaklaşa İnşaya Doğru

DAHA 1974'TE SHERRY ORTNER önemli bir soruyu meşhur yazısının başlığına taşımıştı: "Kadınla Erkeğin İlişkisi Doğayla Kültürün İlişkisi Gibi midir?" Ortner'ın o zamanki düşüncesine göre, kadınlar hemen her kültürde doğaya daha yakın görülürken erkekler kültürle ilişkilendiriliyordu genelde. Hayatın bu alanları, yani doğayla kültür böylelikle farklı farklı biçimlerde toplumsal cinsiyete büründürülmüştü. Ortner ılımlı Marksist bir görüşü de kabul ediyor, kültürün doğada verili olanı dönüştürebilmekle tanımlandığını belirtiyordu. Kültürün dönüştürme faaliyetiyle tanımlandığı, doğanınsa kültürün değiştirdiği verili bir nesne olduğuna dair bu görüş geçerliliğini yitirdi artık. İyi niyetli olsa da ekolojiye ters bir görüştü bu, doğanın dönüştürücü süreçlerini, dinamizmini, eylemliliğini teslim etmiyordu. Ortner –doğanın verili şeylerin toplamı olduğu, bunların da anlam kazanabilmek için insan emeğine boyun eğmesi gerektiği fikrinin değil– kadınların doğayla ilişkilendirilmesinin önüne geçmeye çalışıyordu. Kadınların doğayla böyle ilişkilendirilmesinin kadınların anne olduğu, hatta olması gerektiği, yani evin içiyle, yeniden üretim emeğiyle sınırlandırılmaları gerektiği çünkü doğadaki işlevlerinin bu olduğu yönündeki sorunlu gerekçelendirmeye yol açtığını ileri sürüyordu. Sonuç olarak "bütün tertibin kültürel bir inşa olduğunu, doğada verili olmadığını" savunuyor, kadınları kültürlerdeki toplumsal etkinliklerin gerektirdiği üzere doğayı "aşma"ya davet ediyordu.

Ortner biyolojik belirlenimciliği reddetse de "doğa"yı cansız, verili bir şey saymaya devam ediyordu. Biz bunun doğru bir inşa olduğundan haklı olarak şüphelenmeye Antroposen'de başladık, zira insanın doğa üzerindeki tahakkümü ve aşkınlığına imtiyaz tanınıyordu ki bunun da ekoloji üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurduğu açıktı. Fakat insanın, bilhassa kadınların doğa prangasından kurtulup asli olmayan doğa yerine kendi asli faaliyetlerini kabul etmesi zamanında şüphesiz ki özgürleştirici görünmüştür.

Ortner'ın iddiaları 1974'e, yani hem kültür hem de siyaset kuramında doğanın ele alınma biçimindeki sorunlara henüz ışık tutulmadığı döneme aitti, kaleme aldığı metin de cinsiyeti doğaya özgü kabul etmenin sorun yaratmadığını, toplumsal cinsiyeti ise insana özgü ifade ve kazanımlardan mütevellit kültür bölgesinden sayabileceğimizi farz eden birçok metinden biriydi. Ortner'ın antropolojik çalışmaları sonradan başka yöne evrilmiş, kendisi de etki yaratan baştaki bu yazısındaki temel yaklaşımların bazılarıyla arasına açık açık mesafe koymaya çalışmıştı.[1]

Özetle, Ortner'ın baştaki bu metninde doğada verili olduğunu düşünebileceğimiz belirli biyolojik farkların olduğu kabul ediliyor, ayrıca a) kadınların çoğunlukla, neredeyse her zaman doğayla ilişkilendirildiği, b) gerek kültür gerek toplum yaşamına tümden katılmalarının erkeklerde olduğu gibi doğayı aşıp dönüştürme özgürlüğü getireceği söyleniyordu. Kökeninde ekoloji-öncesi yatan bu dönüşüm fikri "kültürel inşa"dan ziyade önemli bir normatif çerçeve olarak görülüyordu, zaten yazıdaki eleştirel düşünceyi de bu çerçeve koşullandırıyordu.[2]

1. Sherry Ortner, *Making Gender: The Politics and Erotics of Culture*, Boston: Beacon Press, 1997. Ortner kadınların, özellikle de Tibet'teki Şerpa halkından kadınların failliğinin doğayı aşmaktan ziyade uygulamaların toplumsal örgütlenmesine katılmasına bağlı olduğunu açıkça gösteriyor.

2. Ortner'ın görüşünde doğa, madde sayılıyor, insanın özgürlüğüne kavuşması için bu madde üzerinde etki bırakması gerekiyor. Doğayı aşarak özgürleşme fikri doğanın toplumsal denetim kaynağı olarak kavranmasına karşı çıkan Donna Haraway'in sert eleştirilerine hedef olmuştur. Haraway'ye göre bu bakış açısı bilimle tekniğin özgürleştirici imkânlarını inkâr etmiştir, üstelik gerek etik gerek özgürleştirici tutumların altını oyan doğa-kültür ikiciliğine dayanır.

İngilizcede üretilen feminist kuramın önemli bir kısmı, ki buna Gayle Rubin'in baştaki eserleriyle benim doksanların başındaki çalışmalarım da dahil, dişi doğmakla kadın olmanın iki ayrı güzergâh teşkil ettiğinde, üstelik ilkinin, ikincisinin nedeni de teleolojik amacı da olmadığında ısrar ediyordu. Ayrıca hem Rubin hem de ben "cinsiyet"in çeşitli kültürel ve toplumsal yollarla kurulduğunu düşünüyorduk. Bugünse doğaya özgü olmaktan ziyade daha genel anlamıyla "doğumda tayin edilen" cinsiyetten bahsediyoruz. Yol katettiğimiz doğru, bu geç kalmışlığın mazereti de yok belki. Doğa/kültür ayrımı önümüzdeki karmaşıklığı etraflıca düşünebilmemizi engelliyor, zira doğa düşünceden, hatta hayattan yana düşmeyen şeyler bölgesinde bırakılıyor, nakşedilmeye hazır boş bir alan, hatta anca insanların anlam bahşetmesiyle hayat kazanan cansız bir varlık muamelesi görüyor. Ekoloji açısından bakıldığında insan, canlı türlerinden sadece biridir. Yaşam süreçleriyle ilişki içindedir, üstelik bunlara bağımlıdır da, ayrıca iklim değişikliğinde gördüğümüz üzere bu süreçlere müdahalesi yıkıcı olabilir. Oysa Marksizm, yapısalcılık ve varoluşsal felsefe tedrisatından geçen akademisyenlerin birçoğu doğayı, insana özgü eylem ve anlamların ortaya çıkabilmesi için aşılması gereken şey olarak görüyordu. Yanılıyorduk. İngilizce hâkimiyetindeki bağlamda yer alan doğa/kültür ayrımını daha başta, ikna edici şekilde eleştiren Donna Haraway meseleyi bir adım daha ileri taşıyarak bizzat bedenin etkileşimin sonucu olduğunu iddia ediyor:

> Bilimsel bedenler ideolojik inşa değildir. Daima, tamamıyla tarihe özgüdürler, farklı bir özgüllük ve etkinlikleri vardır, dolayısıyla farklı bağlanma ve müdahale biçimlerini gerektirirler. (...) Bilgi nesnesi bedenler maddi-semiyotik üretim düğümleridir. *Sınırları toplumsal etkileşimle maddesellik kazanır* [vurgu bana ait], beden gibi "nesneler" de kendi başlarına önceden var olmaz.[3]

Doğa/kültür ayrımının sınırlılığı apaçık ortada ama ben bu tartışmanın cinsiyet gerçek mi, toplumsal cinsiyet yapıntı mı meselelerine ilişkin günümüz tartışmalarında cinsiyet ile toplumsal cinsiyet-

3. Donna J. Haraway, *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, 1991, s. 208.

ten bahsedildiğinde karşımıza çıkan bazı sorunların arka planını oluşturduğunu düşünüyorum. Feminist antropolojide ataerkinin evrensel (yani neredeyse evrensel) olup olmadığına ilişkin ilk çalışmalarda akrabalık düzenlemelerinin tarihsel oluşumu ve değişkenliği, ayrıca bunların ulusal, sömürgeci ve emperyal iktidar bağlamında gerek iktisat gerek toplumla ilişkileri dikkate alınmamıştır. Örneğin köleliğin Siyahların akrabalık bağlarını vahşetle parçalayıp baştan birleştirmesi de, mülkiyetin akrabalık ilişkilerini etkilemesi, yerinden etmesi, bu ilişkilerin yerine geçmesi de sorgulanmamıştır, oysaki çocuklar annelerinden koparılmış, babadan gelen isimleri ya savuşturulmuş ya silinmiş, babasoyluluk alaya alınmıştır – hem de feministler babasoyluluk kavramının altını oymaya başlamadan çok önce. Düşüncesiz davranılan zamanlardı, toplumsal cinsiyetin koşulları ayrıntılarıyla incelenirken bile başka ten renklerinden kadınların gerek yaşamlarını gerek tarihini silen hatalı bir sürü çerçeve vardı.

Öncelikle doğa/kültür modelinin, ortaklaşa inşa ve etkileşim kuramlarındaki bilimsel alternatifini değerlendirelim. Oradan da hem doğa/kültür ayrımındaki hem de toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğindeki ırkçı ideallerde gerek ırkçılık gerek sömürgecilik mirasına geçelim ki doğa/kültür ayrımının siyasal içerimlerinin yanı sıra ayrımdaki çıkmazlardan kurtulmanın bazı yollarını da anlayabilelim.

İkinci dalga feminist kuramda doğa ile kültür arasında başta yapılan ayrım tayin edilen cinsiyet ile sonraki toplumsal cinsiyeti birbirinden ayırmaya yarıyor, ikisinin her zaman örtüşmediğinde ısrar ediliyordu. İşe etkileşim çerçevesiyle başlamak, cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin birbirlerini kurduğunu, en bariz özelliklerinin aralarındaki etkileşim olduğunu söylemek nasıl bir fark yaratırdı acaba? Şüphe duymakta haklıyız. Ne de olsa Money de kendine "etkileşimci" diyordu ancak kendi ifadesiyle "transseksüalizm"in asıl sebeplerini belirleyebilmek adına nörofizyoloji ve nöropsikolojiye fazlaca güç atfediyordu. Çeşitli eleştirmenlerin ileri sürdüğü üzere "karmaşıklık ve etkileşimi anca 'asıl neden'e, yani temel altkatmana 'ya eklenerek ya çıkararak' açıklayan gelişim modeli 'aslında etkileşim modeli' değildir".[4]

Biyoloji bilimleri ve immünoloji düşünürü Thomas Pradeu tek bir organizmanın evrimiyle ilgilenen bilim insanları ile "organizmalarla çevrelerinin ortaklaşa evrimi"yle[5] ilgilenenleri birbirinden ayırmak amacıyla evrim biyolojisindeki gelişim sistemleri kuramını inceliyor. Bu bakış açısı doğa/kültür ayrımını baştan ele alma konusunda hem bize hem de genlerin belirlenmesiyle cinsiyeti oluşturup kuranlara ne sağlıyor? Pradeu "genler gelişimde merkezi, hatta öncelikli bir rol oynamaz," diyen biyolog Susan Oyama'nın araştırmasını alıntılıyor. Oyama'ya göre "gelişimde rol oynayan etmenler birbirinden ayrı kanallar değildir, ancak birbirleriyle etkileşimleri neticesinde nedensel anlamda ilişkili hale gelirler", ayrıca "doğa/yetiştirme ikili karşıtlığından kurtulmak gerekir". Pradeu organizmaların gelişiminde gereken çeşitli şartlar arasında genlerin de bulunduğunu fakat "DNA'nın gelişimdeki nedensel gücünün anca başka etmenlerle etkileşim halinde ortaya" çıktığını savunuyor. Bu görüşte benimsenen konum "ortaklaşa inşa" olarak ele alınıyor.[6]

■

Bu çerçeve immünoloji ve kanser gibi farklı meseleleri anlama konusunda taşıdığı öneme rağmen erkekle dişi arasında oluşturulup sırf DNA'ya dayanan (kromozom çeşitliliğini göz ardı eden) mutlak ikiliğe bağlı kalmak isteyenlerce genelde görmezden geliniyor. Birleşik Krallık'taki trans dışlayıcı feminist örgütlerden Cinsiyet Önem Taşır'ın üyeleri kendi ifadeleriyle veri toplamaya kendilerini verdiklerini söylüyor ama ne bu tip paradigmaları dikkate alıyor, ne bilimsel paradigmaların tarihe göre değiştiğini kabul ediyor, ne de örneğin

4. Bkz. Nikki Sullivan, "Reorienting Transsexualism", *Fuckology: Critical Essays on John Money's Diagnostic Concepts* içinde, haz. Lisa Downing, Iain Morland ve Nikki Sullivan, Chicago: University of Chicago Press, 2015, s. 129-30. Sullivan'ın alıntıladığı metin: Ruth Doell, "Sexuality in the Brain", *Journal of Homosexuality* 28, no. 3-4 (1995): 345-54.

5. Thomas Pradeu, "The Organism in Developmental Systems Theory", *Biological Theory* 5 (2010): 218.

6. Ayrıca bkz. Richard Lewontin, "The Organism as the Subject and Object of Evolution", *Scientia* 118 (1983): 63-82.

cinsiyetin belirlenmesi gibi, gerek tarihsel gerek bilimsel araştırmalarda önemini koruyan tartışmalarla ilgileniyorlar. Bilakis, internet sitelerinin "Bilim" sekmesinde ilginçtir ki bilime karşı uyarılarda bulunuyorlar, hem de bilim namına:

> Biyolojik cinsiyetin inkâr edilmesi yönünde hem tehlikeli hem de bilimdışı bir eğilim var, bilimde bile. Son derece saygın bilimsel dergilerde biyolojik cinsiyetin gözlemlenebilir gerçekliğini baltalayan makalelere yer veriliyor. Örneğin *Scientific American* dergisinde 2018'de yayımlanan bir makalede "artık biyologların dişiyle erkek ikiliğiyle kalmayan, daha geniş bir spektrumun mevcut olduğunu düşündüğü" öne sürülüyor. *Nature* dergisinde 2018'de yayımlanan başyazıda "Gerek bilim gerek tıp dünyası cinsiyete erkekle dişiden daha karmaşık gözüyle bakıyor artık," deniyor. Ya anormal kromozom kombinasyonlarıyla ilişkilendirilen ya belirsiz cinsiyet özelliklerine yol açan, nadir görülen bazı gelişim durumları nedeniyle erkekle dişi kategorilerinin ya "spektrum" oluşturduğu ya da düpedüz "toplumsal inşa" olduğu ileri sürülüyor. Cinsiyeti toplumsal inşa olarak yeni bir çerçeveye oturtmaya yönelik bu tip girişimler hem bilimsel söylem ve araştırmaya hem de cinsiyet gerçekliğinin toplumsal içerimlerini tartışabilmeye zarar verir.

Madem Cinsiyet Önem Taşır'da alıntılanan bilimin, bilimsel araştırmaya zararı dokunuyor, öyleyse örgüt üyelerinin bunun sebebini açıklayabilmesi, bilimin zararlısıyla zararsızını birbirinden ayırabilmesi gerekir. Oysaki kanıta dayalı doğru düzgün bir sav yerine dudak büken bir iddiayla karşılaşıyoruz. Dahası, bilimsel araştırmaya verilen zararın "cinsiyet gerçekliğinin toplumsal içerimleri"ni tartışabilmeye verilenin aynısı olup olmadığı konusunda da kafalar karışmış gibi. Söz konusu gerçekliği tarif edip bildiren koşulların tam da tartışılması gereken mesele olduğunu düşünüyorum. Fakat madem cinsiyetin trans dışlayıcı feminist grupların gerek toplumsal gerek siyasal açıdan güttüğü özel amaçlara yarayan bir sınıflandırma sistemine göre tanımlanması gerekiyor, bu grubun iddiaları hakkında nasıl bir yargıya varabiliriz? Bilimsel araştırmayı toplum gündemlerine tabi kılan bu gruplardan başkası değil, gündemlerinin de hem dışlayıcı hem ayrımcı olduğu görülüyor.

Gariptir ki Cinsiyet Önem Taşır'ın internet sitesinde köklü bilimsel dergiler zikredilip biyolojik cinsiyeti belirlemede kullanılan eski

geleneksel yöntemleri sorgulayan, hakem değerlendirmesinden geçen çalışmaları yayımlamalarında kusur bulunuyor. İnternet sitesindeki yazarlar bilim namına bilime savaş açmış da kendileri hangi bilime dayanıyor? Anne Fausto-Sterling, Cynthia Kraus, Helen Longino'dan da, toplumsal önyargıların cinsiyetin belirlenmesi hakkındaki araştırmaları şekillendirdiğini uzun zamandır savunan pek çok feministten de beslenmiyorlar.[7] İnternet sitelerinde cinsiyet meselelerini ne yazık ki hoşlarına gitmeyecek kadar karmaşık hale getiren bilimsel yayınları çürütecek hiç karşı kanıt yok. Bu feminist grup neden toplumsal cinsiyet ayrımcılığının, toplumsal cinsiyete uyum göstermeyen, ikilikdışı, trans ve interseks kişilerin de maruz kaldığı her yönüyle ilgilenmiyor? Aslında bunun gibi ittifakları reddettiklerinden, nesnelliği kaybetmek pahasına kendi tutumlarını olumlayan ama internet sitelerinde belgelemedikleri "bilim"le sınırlandırıyorlar kendilerini anca.

Cinsiyetin "toplumsal inşa" sayılmasının maddesel gerçekliği izah edemediğine dair suçlamada Catherine Clune Taylor'ın adlandırdığı, toplumsal inşayla birlikte işleyen "maddesel inşa" görmezden gelinir. Trans dışlayıcı feministlerin bazıları "maddi kızlar"ı* savunmayı amaçladığından materyalizmin geçirdiği değişiklikleri, ortaya çıktığı tarihleri, gerçekte nasıl işlediğini anlamaları gerekir. Feministlerin biyolojik olgular, yani genetik etmenler fikrine dönmesi, bu kavramların etkin hale gelebilmek için envai çeşit toplumsal dünyayla nasıl etkileşime girdiğini görmemesi anlamsız. Hatta doğa mı yetiştirme mi tartışmasını aşmamız gerektiğini bilim bize söylerken trans dışlayıcı feministler bilimde bu ayrımda diretilmesini istiyor.

* Kathleen Stock'ın cinsiyetin maddeselliğini ele aldığı kitabının adı. İngilizcede "maddiyata düşkün" anlamıyla kullanılan bir ifade aynı zamanda. *–ç.n.*

7. Helen Longino ve Ruth Doell, "Body, Bias, and Behavior: A Comparative Analysis of Reasoning in Two Areas of Biological Science", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 9, no. 2 (1983). Ayrıca bkz. Cynthia Kraus, "Naked Sex in Exile: On the Paradox of the 'Sex Question' in Feminism in Science", *NWSA Journal* 12, no. 3 (2000): 151-76 ile "What Is the Feminist Critique of Neuroscience?", *Neuroscience and Critique: Exploring the Limits of the Neurological Turn* içinde, haz. Jan De Vos ve Ed Pluth, New York: Routledge, 2015, s. 100-16.

Trans dışlayıcı feministler cinsiyetin maddeselliğini görünürde düzmece "inşa"dan ayırmak için doğayı da yetiştirmeden ayırmak gerektiğini düşünüyor, demek ki biyolojik yönlerin, biyolojik potansiyeli etkin hale getiren etkileşim ilişkilerinden ayrı ele alınabileceğini sanıyorlar. İnsanın gerek oluşumunda gerek yaşam süreçlerinde çeşitli alanlar arasındaki karmaşık tarihsel ve etkileşimsel ilişki iş başındadır ki bu alanlar arasında gerek toplumsal gerek siyasal açıdan tanınıp destek görmek, psikolojik oluşum ve dayanıklılık, gerek toplumsal gerek yakın çevredeki oluşum süreçleri, fizyoloji ve anatomi de var artık.

İnsan yavrusunun başkalarına bağımlı halde dünyaya gelmesi, yaşam süreçlerini en başından itibaren toplumsallaştırır. Birincil bağımlılık toplumsal, biyolojik ve ruhsal bir gerçekliktir. İnsanın başka pek çok canlı gibi sosyal olması süregiden bu bağımlılığın, hatta karşılıklı bağımlılığın göstergesidir. İnsan yavrusu kendisine kimin veya neyin bakacağına bağlı olarak nefes alır, yemek yer, hareket eder ve uyur. Organizma temel destek almaksızın hayatta kalamaz, o yüzden bebeğin, çocuğun "organik" niteliğinden söz ettiğimizde aslında ihtiyaçların örgütlenmesinden, hatta çoğunlukla gördüğümüz üzere örgütlenememesinden, yani bakım altyapısının bebeğin hayatını tehlikeye atıp kemikler, kalp ve akciğerlerde iz bırakan başarısızlığından bahsetmiş oluruz. Söz konusu temel bakım örgütlenmesinin nasıl işlediği veya işleyemediği konusu insanlarda sırf bebeklik döneminde değil, yaşam boyunca bünyelerine kattıkları maddeler olarak yer tutar, yaşam sürecinin organik boyutunu hem toplumsal hem de ruhsal yapılara dahil eder.

Fakat tüm bunlar bedenin, hatta cinsiyetin maddeselliğine yönelik yaklaşımı toplumsal cinsiyetin nasıl mümkün kılacağına ilişkin daha derin bir izaha düpedüz zemin hazırlıyor. Bu nedenle "maddi inşa"nın ne anlama geldiğini, gerek sömürgeci iktidar gerek kölelik mirasının –ayrıca bunların zararlı fantazmalarının– mahut cinsiyet maddeselliğini nasıl biçimlendirdiğini anlamamız gerekiyor.

9

Toplumsal Cinsiyet İkibiçimciliğinde Irkçılık ve Sömürgecilik Mirası

TRANS DIŞLAYICI FEMİNİSTLER DE sağ da cinsiyetin ne olduğunu bildiğini düşünüyor, cinsiyetin ikili olup doğada bulunduğunda diretiyorlar. Akabinde "toplumsal cinsiyet" tehlikesi denilen psikososyal fantaziyi besleyen bu görüşlere, cinsiyetlerin nasıl oluştuğunu gösterirken gerek ırkçılık gerek sömürgecilik tarihlerini dikkate alan feminist, *queer* ve transların yeni araştırmaları bazen dolaylı yoldan bilfiil itirazda bulunur. Toplumsal cinsiyetteki ikibiçimci idealizmin izleri sömürgeci iktidara ve köleliğe kadar sürülebilir ki upuzun, kanlı bir geçmişi vardır. Yani *toplumsal cinsiyet zor kullanarak ne zaman, nasıl dayatılmıştır* diye sorduğumuzda toplumsal cinsiyetin başlangıcındaki tarihsel ve toplumsal koşulları da sorgulamamız gerekiyor. Toplumsal cinsiyete dair düşüncelerin bu konuya sömürgeciliğin insanı şekillendiren mirasından ve süregiden yapılarından, gerek Siyah karşıtı ırkçılık gerek kölelik tarihinden, ayrıca emperyalizm, diyaspora ve göç tarihlerinden ayrıymış muamelesi yaparak yoluna devam edememesinin nedenlerinden sadece biridir bu.[1] İdealleştirilmiş toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğinin ardında yatan sömürge tarihi, sömürgeci iktidarın heteronormatif, Beyaz ve (çoğunlukla)

1. Lisa Lowe, *The Intimacies of Four Continents*, Durham, NC: Duke University Press, 2015.

Avrupai normları doğallaştırıp idealleştiren toplumsal cinsiyet normlarını Siyah ve koyu tenli bedenlere nasıl dayattığını gösteriyor.[2]

Toplumsal cinsiyet ikiliği salt bu iktidar biçimlerinin "sonucu" değildir, birlikte işleyen maddi ve toplumsal etmenlerle bu ikilik idealleştirilip zorunlu hale getirilir. Etkileşim modeli söz konusu sömürge tarihinin nasıl işlediğini, cinsiyetli bedenin maddeselliğinde ısrar etmemizin ne anlama geldiğini anlamamızı sağlar.

■

Vatikan toplumsal cinsiyetin sömürgeciliğin dayatması olduğunu, cinsiyetlerin özgüllüğünü inkâr ettiğini savunurken trans dışlayıcı feministler, toplumsal cinsiyet karşıtı sağ görüşlü yazarlar ve biyolojik belirlenimcilik yanlıları gibi başka gruplar, öncesinde de gördüğümüz gibi, ikili cinsiyet olgusunun sağduyu olduğunu, gözü olan herkesin görebileceği şekilde düpedüz ortada ve aşikâr olduğunu iddia etmiştir. Vatikan "toplumsal cinsiyetin sömürgeleştiren ideolojisi"nden söz ettiğinde "ideoloji" derken hem *queer* ve feminist kuramla aktivizmi hem de eğitim, toplumsal politika ve hukukla ilgilenen LGBTQİA+ hareketleri kastettiği anlaşılıyor. Heteroseksüel evliliğe yönelik saldırıyı sömürgeci bir düşüncenin dayatılması, davetsiz bir yabancının yerel değerlere zarar vermesi olarak görüyorlar. Buna karşılık dekolonyal feministlerle *queer* kuramcılar sömürgeciliğe karşı çıkarken Batı'nın, ki buna Kilise de dahil, dayattığı heteroseksüel evlilik normlarına da karşı çıkıyor, bu muhalefeti görmezden gelmekse Vatikan'ın işine geliyor. Vatikan'ın toplumsal cinsiyetin "sömürgeci" sonuçlarına muhalefetinde heteroseksüel evliliğin de biyolojik ikibiçimciliği kapsayan ikili cinsiyetin de bu istilacı fikir-

2. Bkz. Greg Thomas, *The Sexual Demon of Colonial Power: Pan-African Embodiment and Erotic Schemes of Empire*, Bloomington: Indiana University Press, 2007; Camilla de Magalhães Gomes, "Gênero como categoria de análise decolonial", *Civitas*, Porto Alegre 18, no.1 (2018): 65-82; Oyèrónké Oyewùmí, "Conceptualizing Gender: The Eurocentric Foundations of Feminist Concepts and the Challenge of African Epistemologies", *JENdA: A Journal of Culture and African Women Studies* 2, no. 1 (2002): 1-9.

lerden önce, hatta ayrı olarak yerinde sapasağlam durduğu farz ediliyor. Toplumsal cinsiyet üzerine dekolonyal eleştiriler de cinsiyet meselesi üzerine Siyah feminist, *queer* ve trans yazın da bambaşka bir yönde ilerliyor oysa.

Ataerkindeki (çeşitli) kuralların evrensel olduğunu varsayan, kültürü yapısal ele alan yaklaşımda feminizmin görevinin kadınların çeşitli kültürlerde sürekli tabi kılınmasının nedenini, nasılını anlamak olduğu belirtilir. Ancak bu tip çözümlemelerdeki "kültür" fikri sömürgeci etnografyadan beslenmiş, çoğunlukla da kölelik ve sömürgecilik mirasıyla biçimlenmiştir. Bu "evrensel" yapılar sundukları çerçeveyi tahkim edip örneklendirmek amacıyla sömürgedeki misallerden, daha doğrusu, Siyah ve sömürgeleştirilmiş halkların bedenlerinden faydalanan, açıkça Batı'ya özgü kavramsallaştırmalardır. Belirli tarihlerin, arşivlerin gün ışığına çıkarılmasıyla, daha hesap verilebilir anlatılar ve bilme biçimleriyle bu kuramsal hafriyatçılığa karşı durmak gerekiyordu. Ne de olsa bunların hepsini üretenler de korku uyandıran fantazma nesnelerini, deney bölgelerini, Batı epistemolojilerinin "geçerliliği"ni gösterip fetiş haline getirilmiş örnekleri nicedir belirleyip oluşturanlardı.

■

Trans dışlayıcı feministler cinsiyetin ikili olduğunda, anca yolunu ideolojik anlamda kaybedenlerin bunun tersini iddia edeceğinde diretse de feminist düşünür Catherine Clune-Taylor "ideoloji" denilebilecek çeşit çeşit toplumsal normun ikili cinsiyetin doğal ve aşikâr olduğu düşüncesinin üretiminde zaten iş başında olduğunu iddia etmiştir. Aralarında Joan Roughgarden'ın çalışmalarının da olduğu, yakın dönemden feminist bilim araştırmalarına atıfta bulunan Clune-Taylor'a göre feminist müdahaleler,

> cinsiyetin sosyokültürel ve maddesel anlamda inşa edildiğine dair anlayışı [geliştirmiş], cinsiyetin ikili ve doğal olarak üretilmesinde rol oynayan pek çok toplumsal norm, uygulama, bilgi, teknoloji, bürokrasi, kurum ve yetkileri açığa çıkarmıştır. Esasında biyolojide erkek ile dişi cinsiyet sırf eşey hücresinin büyüklüğüne göre belirlenir: Küçük eşey hücresi ("sperm") üre-

tenler erkek, büyük eşey hücresi ("yumurta") üretenler dişi olarak tanımlanır.[3]

Roughgarden *Evolution's Rainbow* (Evrimin Gökkuşağı) kitabında şöyle yazar: "Biyologlara göre 'erkek' küçük eşey hücresi, 'dişi' ise büyük eşey hücresi üretmek demektir. Nokta! Tanımı gereği küçük eşey hücrelerine sperm, büyüklerine yumurta denir." Üremeye iki hücre türü de gerekmekle birlikte "bu iki genellemenin dışında genellemeler son bulur, çeşitlilik başlar!" Bununla beraber, böyle bir ayrımın insan türüne yanlış yere uygulanan bir uzlaşım olduğu görülür, "neticede alg, mantar ve tek hücreli bazı canlı türlerinin hepsi aynı büyüklükte eşey hücresi üretir. Bazı örneklerde söz konusu tür 'çiftleşme tipleri' denilen genetik gruplara ayrılır",[4] ancak cinsiyet söz konusu değildir.

Clune-Taylor nörobilime de odaklanıyor, cinsiyetin oluşmasında rol oynayan çeşitli süreçleri etkileşim modelinin tek başına açıklayabileceğini ortaya koyuyor.[5] Şöyle yazmış:

> Nörolojik gelişimin eşsiz biçimde dinamik ve topluma bağımlı doğası beyni cinsiyetin toplumsal-maddesel yapısını görünür hale getiren imtiyazlı bir alana dönüştürüyor. Genellikle sabit görünen cinsiyet özelliklerini çevrenin de nakşedebileceğini düşünmek zordur. Fakat feministler 1980'lerin başından beri bedensel cinsiyet farklarıyla toplumsal normlar arasında ilişki kuruyor, üstelik yapılan bu araştırmaların sayısı çevre etkilerini (örneğin gerek doğrudan gerek dolaylı epigenetik etkileri) bedene büründüren yeni mekanizmaları bilim aydınlattıkça, sosyokültürel özelliklerin cinsel farka katkısı sürdükçe daha da artacaktır.[6]

1980'lerin başında feminist düşünür Alison Jaggar erkeklerle kadınların bedenleri arasında, doğal görülen büyüklük farkının, kadın-

3. Joan Roughgarden, *Evolution's Rainbow: Diversity, Gender, and Sexuality in Nature and People*, Berkeley: University of California Press, 2004, s. 24, aktaran Catherine Clune-Taylor, "Is Sex Socially Constructed?", *The Routledge Handbook of Feminist Philosophy of Science* içinde, haz. Sharon Crasnow ve Kristen Intemann, Londra: Routledge, 2021, s. 187-200.

4. Roughgarden, *Evolution's Rainbow*, s. 24, aktaran Clune-Taylor, "Is Sex Socially Constructed?", s. 190.

5. Clune-Taylor, "Is Sex Socially Constructed?", s. 187-200.

6. *A.g.y.*, s. 193.

ların toplumsal cinsiyet/cinsiyetlerinin kültürel anlamda değersizleştirilmesi neticesinde besin ve kaynağa erişimlerinin azalmasının sonucu olabileceğini savunmuş, kimilerince doğal, hatta sağduyuya uygun bulunan cinsiyet farklarının belirlenmesinde çevre etkenlerinin nasıl rol oynayabileceğini göstermiştir. Bundan birkaç sene sonra Anne Fausto-Sterling "sosyokültürel ve zamana özgü toplumsal cinsiyet normları ve uygulamalarının kemik gelişimine etkileri"ni teşhis etmiş, dahası "genelde kadınsılıkla, erkeksilikle özdeşleştirilen kaslılık oranı açısından cinsiyetlendirilmiş farkların doğal olmadığını, gerek hareketlilik gerek kaslılık konusundaki toplumsal normların değişmesiyle, kas geliştirme egzersizlerine erişimin artmasıyla bu farkların kapanacağı"nı iddia etmiştir.[7]

Fausto-Sterling "özgül anatomi ve fizyolojilerin sabit nitelikler olmadığı", daha ziyade "yaşanmış belirli hayatlara cevaben yaşam döngüsü içinde ortaya çıktığı" yönündeki genel iddiasına ırkı da katmıştır. Böylece ırkın tıp araştırmalarında tipolojik bir kategori olarak kullanılmasının altını oymuş, cinsiyet/toplumsal cinsiyetle birlikte nasıl maddesel olarak inşa olduğunu açığa çıkarmıştır.[8] Donna Haraway bunu daha farklı ifade eder:

> Yirminci yüzyıldaki toplumbilimcilerin hem doğa ile kültür arasında hem de birbiriyle uzlaşmadığı varsayılan bu iki alanla ilgili bilgi biçimleri arasında büyük ve gerekli bir ayrım olduğunu savunan geleneksel liberal ideolojisini olduğu gibi kabullendik. Siyasal beden kuramının bölünmesine izin verdik, öyle ki doğa bilgisi özgürleştiren bilimlere dönüşmek yerine toplumsal kontrol tekniklerine inceden inceye yeniden dahil edildi.[9]

1980'lerde Gayle Rubin'in üne kavuşturduğu cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi fikri, Catherine Clune-Taylor, Sally Markowitz ve

7. Anne Fausto-Sterling, *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men*, 2. baskı, New York, Basic Books, 1985.

8. Anne Fausto-Sterling, "The Bare Bones of Race", *Race, Genomics, and Biomedicine* 38, no. 5 (Ekim 2008): 658.

9. Donna J. Haraway, *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, 1991, s. 13: "Bu bilimler ancak tahakküme dayanmayan toplumsal ilişkiler üzerine kuruldukları müddetçe özgürleştirme işlevi görebilecektir."

C. Riley Snorton'ın savunduğu üzere, erkek ile kadın arasında düpedüz ikili bir karşıtlık olduğunu varsaymaz; Markowitz'in ifadesiyle, "Avrupalı erkeksi erkek ile Avrupalı kadınsı kadın arasında doruğa ulaşan, ırk açısından kodlanmış cinsiyet/toplumsal cinsiyet farklılığı dereceleri ölçeğine göre" toplumsal olan biyolojik olanı *üretir*.[10] Clune-Taylor'ın görüşüne göre buradaki "ölçek", "genelde patoloji, yani anormallik açısından dile getirilir", bu da "hem cinsiyet/toplumsal cinsiyete hem de ırka büründürülmüş farkların sömürgecilik, kölelik ve klinik tıbbın birbirine dolaşan tarihlerinden çıktığı"nı ortaya koyar, "öyle ki, bahsedilen farkların her anlamıyla toplumsal inşasına dair çözümlemelerde bu mirasa dikkatle yaklaşılmalı, buna istinaden konum alınmalıdır".[11]

C. Riley Snorton'ın *Black on Both Sides: A Racial History of Trans Identity*[12] (İki Tarafta da Siyah: Trans Kimliğinin Irksal Tarihi) isimli eseri Dr. Marion Simms'in muayenehanesinde anestezi verilmeyen, kobay muamelesi gören Siyah kadınlar üzerinde gerek kölelik esnasında gerek sonrasında uygulanan jinekoloji tekniklerinin tarihçesini sunar. Snorton'a göre ABD'de toplumsal cinsiyetin, özellikle de trans kimliğinin tarihçesi bu sebeple kölelik kurumuyla bağlantılıdır, köleleştirilmiş insanlar üzerinde uygulanan acımasız prosedürler bu çalışmalardan çıkan bilimi geliştirmiştir. Siyah kadınların anatomisine esaret alanı muamelesi yapan jinekoloji prosedürlerinin sefil tarihçesini belgeleyen Snorton, Siyah kadınların toplumsal cinsiyetin hiçbir biçimine kapılmadığını savunuyor. Hortense Spillers'ın 1987 tarihli, çığır açan "Annesinin Bebeği, Babasının Belkisi"[13] makalesinin izinden giden Snorton, Spillers'ın "toplumsal cin-

10. Sally Markowitz, "Pelvic Politics: Sexual Dimorphism and Racial Difference", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 26, no. 2 (2001): 391.

11. Clune-Taylor, "Is Sex Socially Constructed?", s. 187-200.

12. C. Riley Snorton, *Black on Both Sides: A Racial History of Trans Identity*, Minneapolis: University of Minnesota, 2017. Ayrıca bkz. Deirdre Cooper Owens, *Medical Bondage: Race, Gender and the Origins of American Gynecology*, Atlanta: University of Georgia Press, 2018.

13. Hortense Spillers, "Mama's Baby, Papa's Maybe: An American Grammar Book", *Diacritics* 17, no. 2, Culture and Countermemory: The "American" Connection (Yaz 1987): 64-81.

siyetten arınmış et parçası" ifadesine başvurur, böylelikle köleliğin izlerinin sürdüğü uzun yıllar boyunca toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğindeki Beyazlık idealleri de dahil olmak üzere Beyazlık normlarına yarayacak şekilde, Siyah bedenlerin organlarına ayrılarak gerçekliklerine yabancılaştırıldığını anlatır. Salt pasif bir madde değildir et, yoruma açık ilişkilerin durumudur. Snorton'ın ifadesiyle, "İlişkiler üretmesiyle cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin *yörüngesini değiştirir* [vurgu bana ait] et". Et "muktedir kılan bir yapı"dır, ancak bedenleri jinekoloji araştırmalarına hammadde sağlayanlar açısından değil. Siyah kadınlar sonraları "kadın hastalıkları" adını alacak bölümü mümkün kılmıştır, fakat kadın değil et parçasıdırlar, zira kadınların Beyaz olduğu varsayılmıştır, üstelik mümkün kıldıkları tıbbi tedavi yöntemleri Siyah kadınlarda kullanılmamıştır. Toplumsal cinsiyet burada anca Beyazlıkla söz konusu olur. Beyazlık normları dışındaysa beden, fark gözetilmeyen, toplumsal cinsiyetten koparılmış et parçası, potansiyel mülkiyet haline gelir ki bu mülkiyetin piyasa değeri okyanusu ölmeden geçebilenlerin bedenlerinin limana gelmesiyle, mezatla belirlenir.

Spiller şöyle açıklar:

> "Beden"den önce "et" vardır, yani söylem dokunuşunun, ikonografi reflekslerinin ardına gizlenebilen toplumsal kavramsallaştırmanın sıfır derecesi. Avrupa hegemonyaları Afrikalı "aracı"larla işbirliğine girerek Batı Afrika'daki topluluklardan aralarında kadınların da olduğu bedenleri çalmış olsa da hem bireysel hem toplumsal anlamda onarılmaz bu durumu ağır bir insanlık suçu sayarız, zira bu yaralar Afrikalı kadınlarla erkeklerin şahıslarında kayda geçmiştir. "Et"i birincil anlatı saydığımızda gemi hücresine zincirlenen, denize düşen veya "firar eden" etin dağlanmış, bölünmüş, parçalarına ayrılmış halinden söz etmiş oluruz.[14]

Spillers yaşananları onarmak istercesine bir hamleyle cinsiyeti, ete indirgenen, işaretlenen, işkence edilen, uzuvları koparılan, fırlatılıp atılan bedene atfeder tekrardan: "Korunmasız –'toplumsal cinsiyetten arınmış'– kadın etinin maddesellik kazandığı bu sahne hem praksis hem kuram, hem yaşamaya hem ölmeye dair bir metin, bu

14. *A.g.y.*, s. 67.

ikisinin de çeşitli dolayımlarıyla yorumlanabildiği bir yöntem sunar."[15] Spillers etin "Batı Kültürü'nde Kadın Bedeni" konusuna ayrılmış eserlerden "çıkarılıp atıldığı"na dair güçlü bir iddia ortaya koyar ki kullandığı ifade köleleştirilmiş bedenlerin Atlas Okyanusu'nu geçerken güverteden çıkarılıp denize atılmasını akla getirir. Tekrar etmek gerekirse salt maddeye dair metafizik bir fikir değildir et, daha ziyade "günümüz eleştirel söylemlerinde tanınmayan, ele alınmayan 'etnik köken'in yoğunlaşması"dır. 1987'de yazan Spillers'a göre, köleleştirilmiş insanlar "kültürel anlamda parçalanmış", ta en başından parçalara bölünmüştür, anlaşılır biçimde kültürel olarak inşa *edilmedikleri* kesindir: "Bu koşullarda ne kadın ne de erkektirler, zira iki özne de anca miktarıyla 'hesaba' katılır."

Fark gözetilmeyen et anca sonrasında köleleştirilmiş insanların satıldığı mezatlarda piyasa değeri anlamı kazanır. Spillers çocuklarından koparılan, kölelikteki mülkiyet sistemiyle akrabalık ilişkileri bozulup temellük edilen köleleştirilmiş kadınların maruz bırakıldığı şiddetin adını koysa da Siyah annenin gerek kölelik sırasında gerek köleliğin yankılarını taşıyan sonraki süreçte "kadın toplumsal cinsiyetindeki geleneksel simgeler"i ayakta tutacak bir örnek teşkil edemeyeceği konusunda da nettir. Spillers bunun yerine "bu farklı toplumsal özneye yer açmanın görevimiz" olduğunu söyler. Bu görev "toplumsal cinsiyete bürünmüş kadınlık"la değil "dişi toplumsal özne"yle ittifak kurarak, daha doğrusu "'ad' koyma potansiyeli taşıyan kadınlara kültürlerinin körü körüne yüklediği ucubeliğe sahip çıkarak" yerine getirilebilir.[16] Spillers ad koyma denemelerine bizzat başlar. Bu öznenin adı ne olacaktır? Siyah kadının dişi toplumsal özne olarak düşünülmesi ucubelikle aynı mıdır, yoksa ad koyma edimi Spillers'ın ustalıkla gösterdiği üzere dilden tam da kesilip çıkarılan bu boşluktan mı doğar?

Spillers biyolojik olanla toplumsal olanı birleştirmenin özgül yollarını arar, meselenin biyolojiye de ikili toplumsal cinsiyetten oluşan kültürel, simgesel ana çerçeveye de indirgenmesine karşı çıkar ki bu çerçeve çarpıtılmış halleri dışında bu ikilikte hiçbir zaman yer

15. *A.g.y.*, s. 68. 16. *A.g.y.*, s. 80.

bulamayan Siyah kadınların omuzlarına binerek kurulmuştur. Snorton Siyah transların yaşamları üzerine düşünürken Spillers'ın kurduğu bu güçlü çerçeveden faydalanır: "Esaret altındayken 'toplumsal cinsiyet' ikili sınıflandırma sistemine değil, Spillers'ın ifadesiyle 'kültürel ve siyasal manevra alanı'na göndermede bulunur."[17] Snorton'a göre, iktidar hiyerarşilerinin tükendiği anda, ad koymaya yönelik yeni güçleri ortaya çıkar.[18] Snorton'ın ifadesiyle "bedenlerin birbiri yerine geçebilmesi" bedenin köleleştirilmiş insan piyasasındaki mübadele değerinin yanı sıra "insan görünüşünün anatomi özelliklerinden ayrılmasında, kültürel kurumların gerek üretimi gerek sürdürülmesi namına, [köleleştirilenlerin] insanlığının inkâr edilmesinde etin işlev görme" şekillerine göndermede bulunur. Bu kurumlara Siyah bedenlerin hiyerarşik ırk tipolojileri, ameliyata tabi kılınmasına ve sorgulanmasına dayanarak gelişen tıp kurumları da dahildir. Spillers'ın ifadesiyle "toplumsal cinsiyetten arındırma"yı Snorton "toplumsal cinsiyetin Siyahlıkta geçişli ifade edilebilmesi"ne dönüştürerek yorumlar. Doğrusu, bedenlerin birbiri yerine geçebilmesi bizzat toplumsal cinsiyetin değişebilmesine, denenerek uygulanmasına alan sağlıyordu. Snorton'ın sözleriyle, "toplumsal cinsiyetten arındırılmış Siyahlık özgürlüğün (trans) performanslarına zemin sunar".[19]

Spillers'ın yazısı yayımlandığından beri birkaç yazar, ete dair söz konusu fikrin sağlayabileceği estetik ve siyasal potansiyelleri anlamaya çalışmıştır.[20] Yaralanmanın, ölümün alanı olan et, gerek Beyazlığa gerek toplumsal cinsiyete dair yerleşik ideallerinden sıyrılarak özgürlüğe ulaşmanın hayati koşulu haline gelme potansiyeli de taşır.[21] Beden, et halindeki Siyah beden, pasif madde değil, dönüşü-

17. Snorton, *Black on Both Sides*, s. 12.

18. *A.g.y.*, s 11. 19. *A.g.y.*, s. 58.

20. Bkz. Ronald Judy, *Sentient Flesh: Thinking in Disorder, Poiesis in Black*, Durham, NC: Duke University Press, 2020; Alexander G. Weheliye, *Habeas Viscus: Racializing Assemblages, Biopolitics, and Black Feminist Theories of the Human*, Durham, NC: Duke University Press, 2014.

21. Réunion'da gebeliklerin zorla sonlandırılmasına ilişkin benzer bir tartışma için bkz. Françoise Vergès, *The Wombs of Women: Race, Capital, Feminism*, Durham, NC: Duke University Press, 2020.

mün yaşanabileceği bir alandır ki buradaki mesele dayatılan Beyaz toplumsal cinsiyet normlarının yanı sıra söz konusu toplumsal cinsiyetlerin nakşolunup üretildiği alana dönüşmesine yönelik zalim beklentiden de sıyrılmaktır.

■

Vatikan'ın ifadesiyle "Batı ideolojisinin dayatılması" esasında dekolonyal kuramcıların dile getirdiği üzere, toplumsal cinsiyet ikiliği tasavvurunun çürütülmesidir. Bu doğrultuda, gerek kölelik sırasında gerekse köleliğin uzun soluklu mirasında erkeksilikle kadınsılığa dair Beyaz normların şedit biçimde dayatılmasının, sömürgecilikteki ikili toplumsal cinsiyet dayatmasının eleştirisi gösteriyor ki gerek sömürgeci ve ırkçı iktidarlar gerek bunların sömürgeci temsilcileri *toplumsal cinsiyet ikiliğini* dayatıyor, tam tersi söz konusu değil.

Yine de Papa Franciscus "toplumsal cinsiyet"in sömürgecilik örneği olduğunu, yoksul bölge topluluklarına dayatıldığını iddia ediyor. Papa haklarından mahrum bırakılanlar adına mı konuşuyor hakikaten? Bu görüşteki sorunlardan biri, "yöresel kültür"lerin hiçbir zaman *queer,* gey veya trans olmadığının düşünülmesi. Böyle iddialarda bulunan Papa da başkaları da Yerlilerin akrabalık biçimleri ve dillerinin her yerinde toplumsal cinsiyet karmaşıklığı ve çeşitliliğine rastlanmasına, aralarında interseks çocukların da bulunduğu, toplumsal cinsiyete uymayan kişilere zaten yer açan halklardaki akrabalık düzenlemeleri ve ifadelerini aslında toplumsal cinsiyet ikiliğinin *bozmasına* aldırmaz. Gerek bu ikiliği gerek toplumsal cinsiyetin düşünülüp hayata geçirildiği heteronormatif çerçeveyi kuran, esasında sömürgecilik ve sömürgeciliğin bel bağladığı piyasa genişlemesidir. Perulu sosyolog Aníbal Quijano'nun araştırmalarından[22] beslenen feminist Maria Lugones'in çalışmalarına baktığımızda normatif toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlı olduğu düşünülen çeşit çe-

22. Aníbal Quijano ve Michael Ennis, "Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America", *Nepantla: Views from South* 1, no. 3 (2000): 533-80; Aníbal Quijano, "Colonialty and Modernity/Rationality", *Cultural Studies* 21, no. 2 (2007): 168-78.

şit meseleyi sömürge düzeni bağlamında anlamlandırabildiğimizi görürüz ki bu meselelere heteronormatiflik, ikibiçimci idealizm, ataerkil aile ve toplumsal cinsiyet görünümünün normatifliğini belirleyen normlar da dahildir.[23] Lugones bu süreci şöyle tarif eder:

Cinsel ikibiçimcilik sömürgeci/modern toplumsal cinsiyet sisteminin "aydınlık taraf"ı saydığım yanın önemli bir özelliği olmuştur. "Karanlık taraf"takilerse illa ikibiçimci çerçeveden anlaşılmıyordu. Sömürgecilerin cinsel korkuları Amerika'daki yerli halkları memelerinden süt akan koca penisli hermafroditler, interseksler olarak tahayyül etmelerine neden oluyordu. Fakat gerek [Paula] Gunn Allen gerek başkalarının açıkça ortaya koyduğu üzere, sömürgecilikten önce kabile toplumlarının birçoğunda interseks kişiler cinsel ikiliğe asimile edilmeden, oldukları gibi kabul ediliyordu. Sömürgeciliğin getirdiği değişiklikleri dikkate almak gerekiyor ki cinsiyetle toplumsal cinsiyetin gerek sömürgecilik gerek Avrupa-merkezli küresel kapitalizm etkisiyle örgütlenmesinin kapsamını anlayabilelim. Avrupa-merkezli küresel kapitalizmde anca Beyaz burjuva erkeklerle dişilerin cinsel ikibiçimciliği kabul edildiğine göre cinsel ayrımın biyolojiye dayandığı sonucuna varmamız kesinlikle mümkün değil.[24]

Lugones toplumsal cinsiyet sorununu ele almaya girişen feminist çalışmaların birçoğunun araştırdıkları konunun öncüllerinin aslında sömürgeci modernlik sırasında vuku bulan karmaşık tarihsel süreçlerden kaynaklandığının ayırdına varamadığını ortaya koyuyor. Toplumsal cinsiyetin karmaşıklığına dair savın toplumsal cinsiyet, sömürgecilik ve ırkın insanı biçimlendirecek şekilde nasıl kesiştiğinin izini sürebilen tarih çalışmalarına dayanması gerekir. Lugones şöyle yazmış:

Toplumsal cinsiyet düzenlemelerinin ya heteroseksüel ya ataerkil olması gerekmez. Yani tarihsel bir gereklilik değildir bu. Modern/sömürgeci toplumsal cinsiyet sistemindeki toplumsal cinsiyet örgütlenmesinin bu özelliklerini (biyolojik ikibiçimcilik, ilişkilerin ataerkil ve heteroseksüel biçimde örgütlenmesi) anlamak, "ırk" bağlamındaki farklı farklı toplumsal cinsiyet düzenlemelerini anlamak açısından hayati önem taşır.[25]

---

23. Maria Lugones, "The Coloniality of Gender," *Worlds & Knowledges Otherwise* (Bahar 2008), https://globalstudies.trinity.duke.edu/sites/globalstudies.trinity.duke.edu/files/file-attachments/v2d2_Lugones.pdf.

24. Lugones, "The Coloniality of Gender", 7. 25. *A.g.y.*, 2.

Lugones'e göre, biyolojik varsayımlara dayalı toplumsal cinsiyet ikibiçimciliği heteroseksüel ataerkillikle birlikte işler, üstelik ikisini de, kendi ifadesiyle, sömürgeci modernlikte toplumsal cinsiyet örgütlenmesinin "aydınlık" tarafı dayatır. Gerek toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareket gerek bu hareketin otoritarizmin yeni biçimleriyle bağlantısı düşünüldüğünde Lugones'in söz konusu sömürgeci nüfuzun "ağırlaşıp karanlıklaştığı"nı göz önüne alması gerekebilir.

■

Quijano bedenin "doğa" olarak nesneleştirilmesinin izini sürer. Avrupa-merkezli rasyonaliteye göre bazı bedenler zihinden ziyade bedendir, "doğaya yakın", "rasyonalite"den uzaktır. Doğaya daha yakın sayılan Yerli, Siyah ve Asyalı halklar gibi belirli ırkların üzerine tahakküm kurulur, sömürülürler. Doğa üzerindeki tahakküm "doğaya yakın" kabul edilen insan nüfuslarını da kapsar, doğal yaşamın Beyazlık üzerindeki yükü hafifletilir (yaşamak için gereken ürünler başkalarının emekleriyle üretilir), Beyazlar sömürülen değil, sömürgeci konumuna yerleştirilir. Quijano'nun "Avrupa medeniyeti" adını verdiği bu çerçeve kadınların doğaya daha yakın, hele başka ten renklerinden kadınların iki kat yakın sayıldığı ikiciliği üretir, böylelikle sömürülmelerine gerekçe sunar. Quijano "toplumsal cinsiyete dair bu yeni fikir iktidara sömürgeci niteliğin eklemlenmesinin getirdiği Avrupa-merkezli bilişsel perspektifteki yeni ve radikal ikicilikten sonra daha incelikli hale getirilmiştir" iddiasında bulunur.[26] Lugones'e göre, "toplumsal cinsiyet"in maddi değil kültürel olması tam da Avrupa-merkezli bilişi niteleyen ikiciliği gerektirir. Bu çözümlemenin içerimlerinden biri, "toplumsal cinsiyete eleştirel" yaklaşsa da yaklaşmasa da birçok feministin verili kabul ettiği bu ikicilikte, iktidarın sömürgeci niteliğinin alttan alta ama kuvvetle işlemesidir.

26. Quijano ve Ennis, "Coloniality of Power, Eurocentrism, and Latin America", 556.

Lugones bu çözümlemeyi ne kadar önemsediğini açıkça ortaya koysa da Quijano'nun konumunu kesişimsel bir çerçeveden hareketle eleştirir. Lugones'e göre Quijano'nun toplumsal cinsiyet anlayışında kullandığı çerçeve eleştirel açıdan incelenmemiştir. Bu çerçeve "cinsel ikibiçimcilik, heteroseksüellik, gücün ataerkil dağılımı, vb. konusunda önkabullere dayandığından biyolojiye fazla yaslanmıştır, üstelik hayli kısıtlıdır". Dahası Lugones'e göre Quijano maddesellik eleştirisinde modern/sömürgeci toplumsal cinsiyet sistemine ait birçok tabiri benimsemiştir. Söz konusu toplumsal cinsiyet sisteminin neleri örtbas ettiğini anlamak bu sistemde silinip yok edilen geçmişlere, önü kesilen alternatiflere dikkat kesilmeyi gerektirir. Lugones, Afrikalı feminist akademisyen Oyèrónké Oyewùmí'nin çığır açan çalışmalarına başvurarak fikirlerini açıklar.

Oyèrónké Oyewùmí çalışmalarında, ki bunlara *The Invention of Women* (Kadınların İcadı, 1998) ile *African Gender Studies* (Afrika Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, 2004) derlemesi de dahildir, ikili toplumsal cinsiyeti sömürgeciliğin, özellikle de sömürgecilikte kabul gören biyolojik belirlenimcilik öğretilerinin dayattığını savunuyor. Oyewùmí'nin tabiriyle bu "biyomantık"* asılsız bir evrensellik iddiasıyla işler. Feminist akademisyenler bu çerçeveyi kullanınca Batı'nın çerçevesini Afrika'ya dayatmış olur, Afrika toplumlarında neler yaşandığını ne anlayabilir ne tarif edebilirler. Oyewùmí toplumsal cinsiyetin kadınlar kategorisiyle özdeşleştirilmesine karşı çıkar, üstelik "karı", "koca", hatta "anaerki"ne yüklenen toplumsal anlamların hiçbir şekilde biyolojiyle bağlantılı olmadığına işaret eder. Bu anlamlar, sömürgeci toplumsal cinsiyet sisteminde kullanılan tabirleri sorgulayamayan eleştirel çözümlemelerde tamamen örtbas edilir. Yapısalcılıkta akrabalığı, evliliği biyolojik cinsel işlevlerle, cinsiyetli özelliklerle bağlantılı sayan görüşe karşı çıkan Oyewùmí toplumsal cinsiyetle cinselliğin Batı'da ilişkilendirilme biçiminin, bu rollerin Afrika toplumundaki ayrılığını gözden kaçırdığını öne sürer. Batı'nın çerçeveleri yerine bölge epistemolojilerinin önem taşıdığını vurgular. Afrika genelde Batı'nın çerçevelerini onaylayacak örnekler

* İngilizcedeki "biyo-lojik" ifadesiyle kelime oyunu yapılmış. –*ç.n.*

bulmak üzere araştırılıp kazılır (buna bir nevi kuram hafriyatçılığı diyebiliriz),[27] oysa Afrika'daki bilme biçimleri cinsellik ve toplumsal cinsiyet hakkındaki akademik sorgulamanın bir parçası olmalıdır. Günümüz dünyasının koşullarında bu bilme biçimlerinin el değmeden saflığını ne kadar koruyabildiği, üstelik bazen koyutlandığı üzere hiyerarşisiz bir dönemden geçip geçmedikleri açık olmasa da gerek sömürgeci gerek dekolonyal rejimlerin söz konusu tabirleri aşan dillere, dünya kurma biçimlerine ikibiçimciliği dayatmaya nasıl devam ettiğini belgelemek önem taşır.

Güney Afrikalı yazar ve profesör Zethu Matebeni'nin çalışmalarına göre, bu bölgede toplumsal cinsiyetten söz etmenin başat yollarına ters düşen söz dağarcıkları dolaşımdadır.[28] Lugones'in izinden giden Matebeni sömürge öncesi dönemdeki toplumsal cinsiyet veya cinsellik ilişkilerini romantikleştirmemek gerektiğini, zira bunun özcülüğe yol açtığını, Afrika toplumlarına dair bir imge belirleyip sabitlediğini, bu imgeninse söz konusu halkların sömürgeci iktidarların elinde zamanla dönüşmesine neden olan tarihten de toplumsal dinamiklerden de ayrı tutulduğunu savunur.[29] Yine de Matebeni, Batı'daki toplumsal cinsiyet kavramlarının bölgedeki söz dağarcıklarının hangilerinin "üstünü kapattığı"nı sorar. Metodolojilerinde heteronormatif aileyi başlangıç noktası kabul eden feministlerin bu toplumsal yapıyı kültüre de tarihe de özgü olmayan bir norm sayması, neticede bu normun hem nasıl dayatıldığını hem de gerek cinsellik gerek akrabalığın toplumsal anlamda başka başka örgütlenme biçimlerini nasıl örtbas edip önlediğini kavrayamamaları sorun teşkil eder.

Ifi Amadiume *Male Daughters, Female Husbands* (Oğlan Kızlar, Dişi Kocalar) isimli eserinde yirminci yüzyıl öncesinde Nijer-

27. Mahmood Mamdani, "The African University", *London Review of Books* 40, no. 14 (18 Temmuz 2019).

28. Zethu Matebeni, "*Nongayindoda*: Moving Beyond Gender in a South African Context", *Journal of Contemporary African Studies* 39, no. 4 (2021): 565-75; Zethu Matebeni ve Thabo Msibi, "Vocabularies of the Non-normative", *Agenda* 29, no. 1 (2015): 3-9.

29. Leticia Sabsay harika makalesinde benzer bir iddia öne sürüyor: "Bodies as Territories: Revisiting the Coloniality of Gender", *European Journal of Women's Studies*, 2025.

ya'daki toplumsal cinsiyet düzenlemelerini tasvir eder, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve yükümlülüklerinin servet dağılımına, iktisadi katılım gücüne ve geniş akrabalık ağlarındaki bakım ilişkilerinde üstlenilen rollere bağlı olarak değiştiğini vurgular. Afrikalı akademisyenler kadınların kadınlarla evlenebildiğini, oğlan vâris yoksa kadınların koca olabildiğini belgelemiştir.[30] Toplumsal cinsiyetin gerek verilen gerek üstlenilen rollere göre değişebilmesi açısından ne demektir bu? Dahası, Hıristiyan sömürgeciler Afrika tanrılarının yerine erkeksi nitelikler atfedilen Tanrı'yı koymaya çalıştığından bölgedeki *chi* kavramına ters düşen bir erkeklik fikrini tanıtıp desteklemişlerdir, oysaki İgbo dilinde *chi* hem erkek hem de dişi tanrılar için kullanılan bir tabirdir. Hıristiyan ahlakçıların getirdiği yekpare "kadınlık" fikrinin Afrika bağlamında yeri yoktur, zira kadınlar gerek toplum taleplerinin gerek şartların değişmesine bağlı olarak farklı toplumsal roller üstlenebilir ki buna kocanınki de dahildir.

Söz konusu karmaşıklıklar henüz *queer* kuram ortada yokken bu kuramın işlediği değil, toplumsal bir karmaşıklıkla karşı karşıya olduğumuz anlamına gelir ki bu karmaşıklığın getirdiği söz dağarcığı da anlamlar da yaşanan şartlara bağlıdır. Hıristiyanlığın dayattığı "katı ikiliği" eleştirirken İngilizcedeki tabirlere de sekülerliğin sunduğu çerçevelere de bel bağlamamaktır mesele. Sömürgeci güçler Kutsal Kitap'taki toplumsal cinsiyet ikiliği modellerini dayatırken Afrika'daki yakın ilişki biçimlerini de toplumsal cinsiyet görünümlerini de genelde kınayıp patolojikleştirmiştir. Yani kentli seçkinlerin değil, Hıristiyan sömürgecilik biçimlerinin dayatması söz konusudur yine.[31] Doğu Afrika ve Uganda üzerine akademik çalışmalarda da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin Hıristiyan misyonerlerle geldiği gösterilmiş, geleneksel toplum ilişkilerinin misyonerlerin verdiği eğitim ve sağlık hizmetleriyle dayatılanlara kıyasla bazı açılardan

30. Matebeni, "*Nongayindoda*", s. 566.

31. Mohammed Elnaiem, "The 'Deviant' African Genders That Colonialism Condemned", *JSTOR Daily*, 29 Nisan 2021, https://daily.jstor.org/the-deviant-african-genders-that-colonialism-condemned; Boris Certolt, "Thinking Otherwise: Theorizing the Colonial/Modern Gender System in Africa", *African Sociological Review* 22, no. 1 (2018).

daha çeşitli, daha karmaşık olduğu öne sürülmüştür.

Amadiume'nin sunduğu çerçeveyi ayrıntılarına inerek geliştiren Matebeni, Nguni dilindeki *unongayindoda* tabirinin Güney Afrika' da Doğu Burnu eyaletinde kullanım sıklığının nasıl azaldığını incelemiştir. Erkek gibi görünen veya genellikle erkeklerin yaptığı şeyleri yapan ya da "bir tuhaf giyinen" kadınları tarif etmekte kullanılan bu tabir salt betimsel anlamından çıkıp gittikçe aşağılamaya dönüşmüştür. Tabir cinsel kimliklerle, pratiklerle illa bağlantılı değildir, ikili toplumsal cinsiyet modeline de kolay kolay katılamaz. Artık aşağılama anlamıyla kullanılan tabir özgürlüğü savunmak, hatta istismardan kurtulmak[32] amacıyla son zamanlarda eski anlamı benimsenerek kullanılmaya çalışılıyor. *Unongayindoda* ancak çeşit çeşit toplumsal eşgüdümle bağlantılı olarak anlaşılabilecek özel bir tabirdir. Yeniden kullanım şekliyle birden fazla anlam taşıyabilecek hale gelmiş, beklenmedik imkânlar, hatta yeni tahayyül biçimleri üretmeye başlamıştır.[33]

Matebeni'nin bu örnekleri vermekteki asıl amacı Batı'daki kuramları desteklemek de çürütmek de değil, toplumsal cinsiyete atfedilen özellikleri anlamakta kullanılacak dili geri getirerek yeni, farklı bir dil yaratmaktır. Matebeni'ye göre *unongayindoda*'nın varlığı toplumsal cinsiyetten ayrıdır. Uganda'dan sürülen tıp antropoloğu şair Stella Nyanzi bize en çok "LGBTİ kısaltmasının sağladığı, Batılılaşmış ve anlam yüklü çerçevenin ötesine geçecek düşünce" biçiminin gerekli olduğunu savunuyor. Nyanzi sömürgecilikteki toplumsal cinsiyet ikiliğinin yanı sıra LGBTQİA+'nın sunduğu özgürleşme modelini de reddeder; normatif dışı toplumsal cinsiyetleri, cinsellikleri anlatırken kullanılan çeşit çeşit ifadenin yanı sıra toplumsal özneleri kurup yıkarken dilin, yani "jest, sessizlik, tarihten silme, görünmez kılma" yöntemlerinin nasıl işlediğine eğilen Afrikalı akademisyenler arasında yerini alır. Normatifle normatiflikdışı arasındaki ayrım her durumda geçerli değildir, zira bu ayrışma söz konusu kategorilerin

32. Matebeni, "*Nongayindoda*", s. 571.

33. Matebeni, Nicholas Hlobo'nun 2006 tarihli *Unongayindoda* enstalasyonunun tabirdeki öngörülemez üretkenliğe nasıl kanıt sunduğunu gösteriyor.

hiçbirinde yer almayan imkânları ta başından itibaren dışarıda bırakıyor.[34] Topluluk üyelerini, akrabaları adlandırma biçimlerini hak sahibi öznelere dönüştürmek değil mesele. Zira toplulukların kendilerine özgü sevme ve yaşama biçimlerinin yanı sıra gerek acı çekme gerek özgürlüklerini kullanma biçimlerini de ortadan kaldırmak anlamına gelir bu.[35]

Matebeni dilin önemini bir daha vurgularken ya annenin ya babanın annesi, aynı zamanda da peygamber, kâhin ve şifacı anlamlarına gelen *gogo* tabirini ele alır. Toplumsal cinsiyetle cinselliğin hem sömürgeci hem de homonormatif yorumlarını çürüten çeşitli anlamlara kapı aralar bu tabir. Matebeni'ye göre *gogo* toplumsal cinsiyetin ötesine geçer, çünkü hem Yerlilerin yaşayanlarla ölüleri birbirine bağlayan bilgi birikimine hem de ninelerle dedelere işaret eder. İkiliğe karşı çıksa da Batı'daki *queer* kuramının ikiliği reddetmesini destekleyecek, Batı'nın dışından bir örnek yerine de geçemez. Bilakis, gerek akrabalık gerek kurulan yakınlıklardaki bağlılık halini haysiyetle ilişkilendiren Afrika felsefi geleneğindendir. Bilhassa da Ubuntu anlayışındandır, bu anlayışa göre manevi anlamda karşılıklı ilişkiselliğe bağlı olan insan, daha büyük bir dünyanın parçasıdır. *Gogo* başat çerçevedeki "toplumsal cinsiyet kuramı"na aceleyle çevrilip dönüştürülmesi, işaretlenecek bir kutucuk haline gelmesi durumunda zamansal, manevi ve toplumsal eşgüdümlerini, taşıdığı anlamların hepsini kaybeder. Tastamam çeviride kaybolur gider anlamı.[36]

■

34. Neville Hoad, *African Intimacies: Race, Homosexuality, and Globalization*, Minneapolis: University of Minnesota, 2007.

35. Stella Nyanzi, "Queering Queer Africa", *Reclaiming Afrikan: Queer Perspectives on Sexual and Gender Identities* içinde, küratör Zethu Matebeni, Cape Town: Modjaji Books, 2014, s. 65-68.

36. Zethu Matebeni, "Gogo: On the Limits of Gender on African Spirituality and Language", sunum, Traffic in Gender: Political Uses of Translation Within and Outside Academia konferansı, Université Paris 8, Paris, Fransa, 14 Nisan 2022.

Modern, sömürgeci ve Avrupa'ya özgü ikili toplumsal cinsiyet sisteminin Lugones'in ileri sürdüğü üzere sömürgeciliğin hem göstergesi hem de aracı olduğunu söylemek toplumsal cinsiyetin Vatikan'ın savunduğu, doğallaşmış ve heteronormatif örgütlenmesinin sömürgecilikle dayatılmasına muhalefet etmektir. Söz konusu sömürgecilik misyonunun bir kısmından Kilise sorumludur, sömürgeleştirmenin amacını normatif heteroseksüel aileler üretmek olarak tanımlamıştır. Ancak "toplumsal cinsiyet"e heteronormatifliğe karşı çıkan trans, lezbiyen, gey, biseksüel, *queer* ve interseks kategorileriyle yaşamları da dahil olmak üzere söz konusu bu normatif sistemden sapmaları, ayrıca günümüzde örneğin Facebook/Meta'da seçeneklere konan onlarca toplumsal cinsiyeti kattığımızda toplumsal cinsiyetin Hıristiyanlık misyonuna hiç de yaramadığını görürüz ki Hıristiyanlık misyonu da kendi sömürgeci geçmişini Küresel Güney'i sömürgeleştirme tehlikesi taşıyan "toplumsal cinsiyet ideolojisi"nin üstüne atar. Taciz edilip sansürlenen, mücadele halindeki marjinal kesimlerin hepsinin aslında sömürgeci iktidarın dayatma ve ihlallerini temsil ettiğinde diretmek bu insanların verdiği, güvenceden yoksun, kırılgan ama etkileyici mücadelenin hem devlet hem din yetkililerince kınanmalarından kaynaklandığını görememektir. Birçoklarının haklı olarak savunduğu üzere, toplumsal cinsiyeti ataerkil ve heteronormatif biçimlerde düzenleyenin sömürgeci iktidar olduğuna ilişkin iddiada, sömürgeciliğe karşı direnişte *queer*, trans, interseks yaşamların olumlanmasıyla yakın ittifak kurulması gerektiği iması vardır. LGBTQİA+ kişiler Porto Riko, Yeni Kaledonya ve Filistin gibi yerlerde süren sömürgeleştirmeye, Afrika'nın kimi bölgelerinin yeni sömürgecilikle ele geçirilmesine karşı verilen mücadelenin saflarına katılmalıdır, bu mücadelelerin hepsi ırkçılığa, kapitalist sömürüye de karşıdır. Mücadeleye katılmayanlar akıbetlerinin başka pek çok insanınkine bağlı olduğunu, bir kesime karşı çıkanların diğerlerine de çıktığını görmüyor demektir. Bölücü stratejilerin içyüzünü görmemek, birbirlerine bağlı pek çok yaşamı marjinalleştirmekle kalmayıp küçümseyen, yok sayan iktidarlara karşı ittifak kurmayı reddetmek saçmalıktır.

Homofobinin modern öncesi bir sorun olduğuna, daha modern,

yani "gelişmiş" ülkelerin o kadar modern olmayan ülkeleri eğiterek homofobiyle mücadele etmesi gerektiğine dair fikrin yanlışlığı ortaya çıkmıştır: Homofobi Avrupa'nın dört bir yanında pekâlâ varlık gösteriyor, ABD'de de ivme kazanıp artıyor. Eşcinsellik "Afrikalı olmaya aykırı" mı, son dönemde görüldüğü üzere, "Ugandalı olmaya aykırı" mı tartışmaları hem geylerle lezbiyenlerin hayatlarını hem de Afrikalılığı sömürgeci ve milliyetçi çerçevede ele alma hatasına düşer, dolayısıyla gerek toplumsal cinsiyete bürünmüş yaşamın gerek kurulan yakınlıkların örgütlenmesini ve dilini sömürgecilikle milliyetçilikten ayrı düşünemez. Lugones'in yanı sıra başka araştırmacılar da örneğin Yerli topluluklarının üçüncü toplumsal cinsiyetlere nasıl yer açtığını teyit etmeye çalışmıştır, bir dizi araştırmada da İki Ruhluluk ele alınmıştır. Amerika kıtasının dört bir yanındaki Yerli ve Asli Ulus topluluklarının birçoğunda toplumsal cinsiyete uymayanlar anlamında bir tabirdir bu.[37]

Yerel kültürlere yönelik sömürgeci saldırının şekil almasında bizzat toplumsal cinsiyetin düzenlenmesi, ayrıca hem heteronormatif ikiliğin hem de bu ikilik sonucunda erkek, kadın ve heteronormatif ailenin üretilmesinin kısmen payı vardır. Sağdaki toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı tutumla tam da bu düzenlemeler artırılmak isteniyor, yani sağ o kınadığı sömürgecilik sürecine yarayacak şekilde işliyor. Cinsiyet tayin edilmesi nasıl ki akabindeki toplumsal cinsiyet yaşamına dair bir tahayyül içeriyorsa toplumsal cinsiyet ikibiçimciliğinin sömürgecilikle dayatılması da Beyazlık normlarının Yerlilere, bölge halklarına vahşetle dayatılması demektir ki bu halklar gerek dil gerek toplum pratikleriyle söz konusu dayatmalara bilfiil karşı koyar. Kölelik sırasında normların jinekoloji ameliyatlarıyla Siyah-

37. Sarah Hunt, "An Introduction to the Health of Two-Spirit People: Historical, Contemporary, and Emergent Issues", Yerli Halkların Ortak Ulusal Sağlık Merkezi, 2016, https://www.nccih.ca/docs/emerging/RPT-HealthTwoSpirit-Hunt-EN.pdf. Ayrıca bkz. Manuela L. Picq ve Josi Tikuna, "Indigenous Sexualities: Resisting Conquest and Translation", *Sexuality and Translation in World Politics*, haz. Caroline Cottet ve Manuela Lavinas Picq, E-International Relations, 2019, s. 57-71, https://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2019/08/Sexuality-and-Translation-in-World-Politics—E-IR.pdf.

ların bedenlerine vahşetle dayatılması da zorunlu kılınan ideallerin şiddet kullanarak dayatılmasının başka bir örneğidir. Söz konusu beklentiler, yani ırkçı fantazmalarla ilmek ilmek dokunan toplumsal cinsiyet idealizmi sırf düşüncede kalmaz, zor kullanılarak dayatılır, gerek ırkçı gerek sömürgeci şiddet geçmişinin zehir saçan, kanlı canlı kalıntısıdır bu.

10

Yabancı Tabirler, yahut Çevirinin Verdiği Rahatsızlık

TOPLUMSAL CİNSİYETİN "yabancı" bir tabirin sınır ihlaliyle içeri girmesi, yani emperyalist bir müdahale olduğu iddiasını ele alalım, İngilizce konuşulmayan yerlerdeki toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı grupların şikâyetlerinden biridir bu. Bazıları "toplumsal cinsiyet"in dillerinde yeri olmadığını, bu nedenle eğitimlerine de kamu politikalarına da dahil edilmemesi gerektiğini öne sürmüştür. Toplumsal cinsiyet ülkelerine ters düşüyormuş. Hatta ülkelerini tehdit ediyormuş. Ülkeye girip saflığını bozan yabancı unsurlardan biridir toplumsal cinsiyet, sınır dışı edilmesi gerekir. Emperyal iktidarlara tabi kılınmış ülkeler söz konusuysa sırf toplumsal cinsiyete değil, emperyalizm tarihine de direnç gösterilir. Toplumsal cinsiyetin nasıl olup da emperyalizmi temsil ettiğini anlamak zor değil. Fakat yaşadığımız dönemde, eski imparatorluklar –Birleşik Krallık, ABD, Fransa, İtalya ve İspanya– toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojinin de gayet dolaşımda olduğu ülkeler arasında yer alıyor.

Bir taraftan kültür emperyalizmine, diğer taraftan yabancı düşmanlığına karşı çıkarken çeviri bu iki seçenekten paçayı sıyırabilir mi, yoksa birbirine denk güçteki bu eğilimlerin meydana geldiği bir sahne midir diye sormamız gerekiyor. Yabancı tabirlere direnç göstermek korkutucu veya bilinmeyen şeylere, hatta bizzat çokdilliliğe karşı çıkmak, yahut yerel ve bölgesel dillerin silinip ortadan kaldırılmasına direnmek anlamına gelebilir. İngilizceden yayılan toplum-

sal cinsiyet (*gender*) tabirinin bir dilin sözdiziminin başka dillerinkini nasıl bozup dönüştürdüğüne örnek teşkil ettiği doğrudur. Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareket toplumsal cinsiyetin "yabancılığı"na milliyetçi gerekçelerle karşı çıksa da bu yabancı unsuru emperyalist güç mü, yoksa istenmeyen göçmen mi sayacağında kararsız kalır. Bu figürlerin birbiriyle çeliştiği, ayrıca emperyal dil İngilizceye, hatta piyasa diline karşı çıkmanın ülkenin geleceği olarak çokdilliliğe karşı çıkmakla aynı olmadığı kuşku götürmez. Buna rağmen söz konusu itirazlar toplumsal cinsiyet fantazmasında birbirlerine karışır ki bu fantazmayı da sağ dolaşıma sokmuştur. Sağın emperyalizm karşıtı duygulara yerelcilik yaklaşımıyla hitap etmesi solcu eleştiriyi temellük etmesi demektir, oysa böyle bir eleştiri getirmediği kesindir. Sağ gerek yabancı düşmanı gerek ırkçı milliyetçiliği kaşırken ülke sınırlarındaki denetlemeleri artırmayı vaat eden siyasetçilere destek toplar. Bu birlik şaşırtıcı değil. "Toplumsal cinsiyet"i düşman diye yorumlamak ancak çatışan siyasal eğilimlerin bir araya getirilmesiyle, ayrıca ortalıkta kol gezen korkuların –mantık çerçevesinde uzlaştırmak gerekmeksizin, yani hesap verilebilirlik olmaksızın– aynı bohçaya atılmasıyla mümkün olur. Böylelikle fantazma sahte bir sentez gibi işler.

Çeviri hem bir pratik hem de çokdilli bir epistemoloji yaratma yoludur. Yerel dillerin, bölge dillerinin yok olmasını engellemek, İngilizcenin hegemonyasına karşı durmak ve okurların gerek birbirlerine gerek dünyaya dair anlayışlara katman katıp geliştirecek böyle bir epistemolojiye fena halde ihtiyacımız var. Çokdilli epistemolojide yabancı dil diye bir şey yoktur, zira birbirine yabancı gelmeyen dil yoktur, daha doğrusu belki de her dil yabancıdır, dolayısıyla yabancı olmayan hiçbir dil yoktur. Her dilin sınırında yer alır yabancı, dilin gelecekteki yaşamını kuran sözcükler türetilmesini sağlar genellikle. İstenmeyen yabancı unsuru dilden silip atma çabası dilin kapısına kilit vurulabileceği, dilin başka dillerle temas ederek dönüşmemesi gerektiği, ulusal kimliği korumak adına ulusal dillerin sınırlarının denetlenmesinin lazım geldiği imasını taşır. Yabancıya direnç göstermek bu sınırlara kilit vurulabileceğine dair bir fantaziyi harekete geçirir, halbuki sınırların, göç hareketlerinin her biri çeviri sahnesidir.

Emperyalist iktidarın dili sömürgeleştirme gücüyle bir bölgeye, bir ülkeye girdiğinde direniş göstermek siyasal anlamda yerindedir. "Toplumsal cinsiyet" (*gender*) tabiri İngilizceden başka bir dile geçtiğinde o dile giren İngilizcedir, üstelik ilk kez girmediği de kesindir. İngilizcenin başka dillere uzun zamandır girdiği şüphe götürmez. Fakat emperyal güçler ne dayattıkları ne dışladıkları sözcükler üzerinde kontrol sağlayabilir. Bu sözcükler içinden çıktıkları dilin emperyalizmini yeniden üretmez kendiliğinden. Tabirin kökeni, muhtemel kullanımlarının hepsini öngöremez kesinlikle. Fakat sağcı milliyetçilerin bazılarına göre, son derece milliyetçi dillerini birtakım yabancı tabirlerin sekteye uğratmasına ses çıkarmamak, hatta tam anlamıyla çokdilliliğin gelmesi ihtimali bile milliyetçi projelerine, göçmen karşıtı politikalarına, hem aileyi hem cinselliği düzenleyerek ulusal saflığa erişme çabalarına yönelik bir saldırı niteliğindedir. Putin yönetimindeki Rusya gibi yerlerde emperyalist tasarılarını suya düşürür bu. "Yabancı" tabiri fantazma yatırımlarının merkezinde yer alır; aynısı "toplumsal cinsiyet" için de kısmen geçerli, zira birçok yerde yabancı bir tabir, kafa karıştıran yeni bir sözcük olarak görülüyor.

İngilizcedeki "toplumsal cinsiyet"e gösterilen bu dirençten, meseleye ilişkin başka bir anlayış geliştirsek dahi, çıkarabileceğimiz dersler var. İngilizce konuşulan dünyada gerek feminist kuramda gerek toplumsal cinsiyet kuramında "toplumsal cinsiyet" derken kastedilenin başka dillerdeki çevirilerinin hepsinde aynı anlama geldiği varsayılmıştı uzun yıllar boyunca, tabirin çevrilemeyebilecek yanlarına dikkat edilmemişti. "Toplumsal cinsiyet" tabiri üzerine tartışmalarda tekdillilik varsayımının işlediği neden her daim akılda tutulmaz? İngilizce konuşulan bağlamlarda toplumsal cinsiyet kategorisinden, kavramından söz ederken İngilizcedeki kullanımdan bahsettiğimizi göz önüne almıyoruz. Bu tabirin Latin dillerinde aynı olduğunu (Fransızcada *le genre,* İspanyolcada *el género*), daha doğrusu olmasını gerektiğini, İngilizcede yürüttüğümüz tartışmaların esas itibarıyla binbir bağlama genellenebileceğini farz ediyoruz. "Toplumsal cinsiyet"in gerek anlamı gerek kavramsallaştırılmasını ayrıntılarıyla ele almak zaten tekdilli bir alanda faaliyet göstermek de-

mektir – başka dillerde konuştuğumuz, "toplumsal cinsiyet"in yabancı bir tabir olduğu, hatta özellikle dilleraşırı çerçeveden baktığımız durumlar hariç tabii. Toplumsal cinsiyet "yabancı tabir" diye dile girdiğinde bile gariptir ki yabancılığını yitirmez. Hal böyleyken de bilindik soruları akla getirir: Yabancı unsurun burada işi ne? Hoş karşılanıyor mu? İstenerek mi geldi? Yoksa emperyalizmin burayı ele geçirmesi mi söz konusu? Biz kimiz, bilme biçimlerimiz nedir sorularına dair dil çeşitliliğini olumlama imkânı mı veriyor acaba? "Toplumsal cinsiyet"e getirilen itirazların ne kadarı İngilizceye, hatta yabancı unsurlardan ne pahasına olursa olsun korunması gerekenlerin sınırlarını aşan yabancı kelimelere, meselelere yönelik daha genel bir itirazdan kaynaklanıyor? "Toplumsal cinsiyet" sınırları aşar, içeri sızar, bu açıdan sinsidir. Peki yabancı iktidar misali mi sinsidir, yoksa söz dağarcığı düzeyinde garip ama uluslaraşırı bir demokratikleşmeyle herkesin kullanabileceği bir tabir haline mi gelmiştir? Toplumsal cinsiyet üzerine düşüncelerin sanki her şeyin çevrilmesi mümkünmüşçesine İngilizce ifade edilmesi ne yazık ki kibir demek ki bu kibre karşı koymanın tek yolu toplumsal cinsiyeti çeviri sahnesi olarak ele almaktır.

İngilizcede toplumsal cinsiyet hakkındaki çeşitli genellemelerimiz –"toplumsal cinsiyet edimseldir", "ilişkiseldir", "kesişimseldir" yahut "aslen emek sorunudur" gibi genellemeler– bu iddiaların genellenebilmeleri sebebiyle kolaylıkla, hatta tümüyle çevrilebileceğini farz ettiğimizi gösterir. İngilizce konuşan kuramcılar toplumsal cinsiyeti ele alırken çeviriye dair belli bir tutum takınıyor, ama her zaman fark etmiyorlar bunu. Kullandıkları anahtar kelimeleri çevirmek mümkün mü, bunu bile düpedüz umursamayanlar var, sonuçta çevirmenlerin sorunu bu, çevirmen uğraşlarına bazen destek çıksak da iddialarımızın genellenebilirliğinin aslında söz konusu dillerdeki tabirler arasında kavram denkliği kurulmasına dayandığını hesaba katmayız her zaman. Tekdillilik mağrurluğuna örnektir bu görüş. Zira İngilizceyle başka diller arasında kavram eşdeğerliliği kurulamaması bambaşka bir sorunla karşı karşıya getirir bizi. Bu sorunu herkesin İngilizceyi günümüzün yerleşik dil çerçevesi saymasını bekleyerek, hatta lütfedip bu çerçeveyi ihraç ederek çözdüğümüzde kibar-

cık emperyalistten farkımız kalmaz. Felsefi açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyetin belli bir kavramın adını koyduğunu, kavramın adında, tarifinde kullandığımız dilin kavramla gelse bile tali olduğunu da düşünebiliriz. Dildeki kullanımın kavram üretip sürekliliğini sağlamadığını, anlam yükleyip eksiltmediğini, üstelik kavramların dildeki kullanımdan nispeten bağımsız olduğunu düşündüğümüzde toplumsal cinsiyetin fiillerle nasıl çekimlendiğini, başka dillerde İngilizcedeki "toplumsal cinsiyet"e işaret ederken ne gibi adlandırmaların işlediğini anlayamayız. Bu fenomene dair anlayışımızı ancak tekdilli çerçeveyle bağımızı keserek geliştirebiliriz. Toplumsal cinsiyet kuramının dünya çapında yayılmasının olanaklılık koşulu aslında çeviridir.

Küresel Güney'deki akademisyenlerin bazısı aileleriyle, iş arkadaşlarıyla konuşurken "toplumsal cinsiyet" dilini kullanmayı anlamsız bulur, bilhassa da söylemek istediklerini ifade etmelerine yarayacak tabir kendi dillerinde zaten varsa. Önceki bölümde ele aldığımız, Güney Afrika'da kullanılan *unongayindoda* ile *gogo* da buna örnektir. Hindistan'daki *hicra* da başka bir örnek teşkil eder, genel hatlarıyla "üçüncü toplumsal cinsiyet" diye çevrilir, "*transgender*" değil. *Hicra* Britanya'nın sömürge yönetimi sırasında, 1871'de suç sayılmaya başlamıştır. Bu adlandırma hem "kimlik" anlamında hem de belli ilişkileri, bu kişilerin parçası olduğu (genelde de sokuldukları) topluluğu, şarkı söyleyip dans etmek gibi, sık sık icra ettikleri uygulamaları belirtme işlevi görür.[1] Varlığını yüzlerce yıldır sürdüren bu topluluğu günümüz toplumsal cinsiyet tipolojilerine sokmanın anlamı yoktur, hele ki suç sayılmanın mirası peşlerini hâlâ bırakmayıp marjinalleştirilmelerine yol açarken. Bölgenin, halkın dilinde toplumsal cinsiyeti yerinden edecek ifadelerin bulunması, ki geçmişte de bugün de bulundukları kesin, söz konusu yaşam biçimlerini,

1. Bkz. Gayatri Reddy, *With Respect to Sex: Negotiating Hijra Identity in South India*, Chicago: University of Chicago, 2005. Ayrıca bkz. Max Bearak, "Why Terms Like 'Transgender' Don't Work for India's 'Third-Gender' Communities", *The Washington Post*, 23 Nisan 2016, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/04/23/why-terms-like-transgender-dont-work-for-indias-third-gender-communities.

arzuları Batı'daki söylemin –hatta "yabancı" başka dayatmaların– yaratmadığı, olsa olsa bunları ifadeye dökecek söz dağarcığını geliştirdiği anlamına gelir, bu dağarcığın da evrenselliğinin sorgulanması, tahrif gücünün teşhir edilmesi gerekir. Dikkatleri gerek boyunduruk altındaki gerek Yerli halkların haklarının gasp edilmesinden, göçmen politikalarının ırkçılığından, sömürge savaşlarından başka yöne çekmek amacıyla, geylerle lezbiyenlere verilen insan haklarının sicilleriyle reklam yapmak isteyen örgütlerin, devletlerin "toplumsal cinsiyet"le ilgilenmeye başlamasında emperyalist bir hamleden söz edebiliriz.[2] Böyle müttefiklere ihtiyacımız yok.

Toplumsal cinsiyeti tanımlayacak, dilbilgisindeki kullanımını düzenleyecek münhasır güç tek başına hiçbir dilde yoktur, bu da toplumsal cinsiyete yapılan her türlü göndermenin belli bir olumsallık taşıdığı anlamına gelir. İnsanların bize yanlış bir ifadeyle hitap etmesini saygısızlık olarak görmemiz anlaşılır olsa da referans çerçevemize başkalarının da uymasını neden bekliyoruz ki? Böyle tepkiler tekdillilikte inat etmekten, hatta çeviri zorunluluğunu göremekten kaynaklanıyor olabilir. Halbuki İngilizcedeki adlandırma biçimlerini de geliştirip çeşitlendirebiliriz, diller arasındaki kavram eşdeğersizliğini köpürten de bunlar zaten. Tekdillilikte inat etmek üzerine düşünmek kendi kullandığımız dil konusunda tevazu gösterme fırsatı yaratabilir, hele dilimiz hegemonya statüsü kazandıysa. Sözcükleri, fikirleri tek başına tekelleştirebilecek hiçbir dil olmadığına, ya aynı ya benzer bir fenomen anlamında kullanılan başka sözcükler bulunduğuna göre, "toplumsal cinsiyet" derken kastettiklerimiz farklı dilleri konuşan insanların hayli ilginç konuşmalara dalmasına vesile olabilir. Madem benlik algımız kendimizi tarif etmekte kullandığımız dile bağlı, madem falanca tabirin filanca ifadenin kullanılmasında ısrar etmek tekdilliliğe gömülmemize neden oluyor, o halde başka dillerle karşılaşmanın, üstelik bu karşılaşmalardan "top-

2. Bkz. Jasbir Puar, "Rethinking Homonationalism", *International Journal of Middle East Studies* 45, no. 2 (2013): 336-39. Geylerle lezbiyenlerin ebeveynliği, göç ve vatandaşlık arasındaki ilişki konusunda bkz. Bruno Perreau, *The Politics of Adoption: Gender and the Making of French Citizenship*, Cambridge, MA: MIT Press, 2014.

lumsal cinsiyet" diye adlandırdığımız konu üzerine çıkarabileceğimiz derslerin yolunu tıkamış oluyoruz.

Örneğin gerek toplumsal cinsiyet kimliği gerek cinsel kimlik adlarının çoğalmasının çeviriye özgü ne tür sorunlar yarattığını ele alalım. Japonca, Çince ve Korecede "toplumsal cinsiyet"e verilen bir ad yok. Kadınlarla erkekler için ayrı sözcükler kullanılsa da toplumsal cinsiyet kavramının adı yok. Mesela Japoncada kendinizden söz ederken kullandığınız kelimeler cinse göredir: Birinci tekil şahıstaki *ore* ile *boku* tabirlerini teklifsiz konuşmalarda erkekler, *atashi* ve *watashi* ifadeleriniyse kadınlar kullanır. Toplumsal sınıf, eğitim geçmişi, kültürel gelenekler, hatta daha da önemlisi kime hitap edildiği bilgisi bu tabirlerin hepsinin kullanımını etkiler. İngilizceden çevirmenin mümkün olmadığı toplumsal cinsiyetin (*gender*) Japoncadaki en yakın karşılığı *jen-daa* ifadesidir ki Fransızcadaki *gen-daire* tabirinde de olduğu üzere ses benzerliği kurmak istenerek türetilmiştir. Toplumsal cinsiyet dile kendi giremiyorsa yeni tabirler türetilir ancak eskiden de hep böyleydi bu. Zira, daha önce belirtildiği üzere, toplumsal cinsiyet de türetilerek meydana gelmiştir.

Toplumsal cinsiyetin dilbilgisi Çincede sesbirimleriyle sayıları birleştirip çeşitli biçimlerde ifade edilir: Toplumsal cinsiyet anlamında *xing* (4) *bie* (2) kullanılır. Bu sayılar *xing-bie* tabirindeki hecelerde Çincedeki dört "tonlama"nın hangisinin kullanıldığını belirtir. *Xing* (2) ile *xing* (4) aynı anlamda değildir. Aslında buradaki Latin harf sistemi Çincedeki karakterlerin (harf) çevirisidir *zaten*, yani grafik işaretten bir nevi şablon çıkarılmıştır. *Xing* (4) "kategori veya cins", aynı zamanda da "cinsiyet" anlamına gelen bir tabirdir, dolayısıyla cinsiyeti türe bağlayan dillerle ilişkisini sürdürür. Bu tabir "toplumsal cinsiyet" anlamını anca yirmi birinci yüzyılın başlarında kazanmıştır. Bu yüzden Çinli feminist akademisyenlerin bazısı toplumsal cinsiyetle cinsiyeti birbirinden ayırabilmek için *xing* (4) *bie* (2) tabirinin önüne "toplumsal" (*she* [4] *hui* [4]) ifadesini eklemiştir. *Bie* (2) "fark" anlamına gelir, dolayısıyla toplumsal cinsiyetin "cinsel fark" diye açıklanmasıyla bağı vardır. Yani dünyadaki birçok söylemle temas halindeki Çincede, çeviri talebine cevaben bazı sözcükler türetilmiştir. Bu durum İngilizce konuşulmayan yerlere özgü de-

ğil, aynısı İngilizcede de oluyor. Gerek sözcük türetme gerek çeviri, toplumsal cinsiyet kuramının süregiden müşkülatı sanki. Toplumsal cinsiyetin dile nasıl girdiğini –hatta nasıl yasaklandığını– anlatmak hem toplumsal cinsiyet çalışmaları, ayrıca bu alandaki akademik gerekçeler açısından hem de çokdilli dünyada birlikte yaşayabilmek için yeni bir güzergâh sunar ki bu dünyada yabancı bazı sözcükler rahatsız edici bir güce sahipmiş gibi görünür, işaret edebilecekleri anlamlardan çok daha fazlasıyla yüklüdürler.[3]

Erkekle kadının ötesine geçen toplumsal cinsiyetler olabilir mi, toplumsal cinsiyeti aşmak, hatta sonlandırmak gerekir mi, yoksa toplumsal cinsiyet kategorilerinin hiçbirinin olmadığı bir dünyada mı yaşamamız lazım sorularını ele alan gerek toplumsal cinsiyet kuramcıları gerek feministler çıkmıştır. Ben şahsen toplumsal anlamda bedene bürünmeyi sağlayan çeşit çeşit ilişkinin daha yaşanabilir kılındığı bir dünya yaratmaya uğraşmamız, insanların da toplumsal cinsiyetin icra edilme, yaşanma biçimlerine yargılamadan, korku da nefret de duymadan genel anlamda daha açık fikirli yaklaşması gerektiğini düşünüyorum. Toplumsal cinsiyetin ikili niteliğini sevenler, değişmesini istemeyenler var. Söz konusu ikiliği onaylayan, dildeki bu kullanımda ya erkek ya kadın olarak hak ettikleri yeri alarak huzurla, hatta mutlu mesut yaşamak dışında başka bir şey istemeyen translar var. Toplumsal cinsiyet dilinde yer edinebilmelerini yaşamanın önkoşulu sayıyorlar. Etik açısından bakıldığında böyle bir arzuya saygı göstermek gerekir – hem de sınırlama getirmeksizin, tümüyle. Bununla birlikte söz konusu ikilikte pek rahat yaşayamayanlar da var ki buna "translığın" ikiliğin kırılma noktasına düştüğünü düşünen translar da dahildir. Dillerini konuşurken, kim olduklarını inkâr eden dili reddederken kendilerini rahat, yani nispeten rahat hissedebilmeleri, yaşamlarını sürdürebilmeleri toplumsal cinsiyete dair başka başka sözcük, zamir kullanımlarını gerektiriyor. Söz konusu dili reddetmek yaşanılası bir dünyanın da kapılarını aralıyor, buna karşı çıkanlar hangi koşullarda yaşayabileceğini açıkça dile getiren bir

3. Li Xiao-Jian, "Xingbie or Gender", çev. Wang Bin, *Keywords: Gender* içinde, haz. Nadia Tazi, Boston: The Other Press, 2004, s. 87-102.

grup insanın yaşanılası bir hayat sürmesine de karşı çıkmış oluyor. Yani makul istekler söz konusu, kimisi söz dağarcığına yeni sözcüklerin eklenmesini, kimisi toplumsal cinsiyetin kabul gören kategorilerinin tamamen dışında yaşamayı istiyor, ikilikdışı kişiler de buna örnek teşkil ediyor: Sözcük türetimini başka bir amaçla uç noktaya çekiyor, tekdilli bir çerçevede kendilerinden bahsederken kullandıkları sözcükleri geliştiriyor, bazense baştan adlandırma uygulamalarını bırakıyor, bildiğimiz toplumsal cinsiyet kategorilerine karşı, bedene bürünmüş ve dilsel bir grev yapıyorlar.

Söz konusu konumların hepsi meşru çünkü insan topluluklarının kendilerini içinde buldukları, kendi yarattıkları, belki de reddettikleri dilde yaşanabilir bir hayat aradığını gösteriyor hepsi bize. Kimsenin bu konumlara "karşı" çıkması mümkün değil, neticede yaşanabilir bir hayat umudu taşıyan farklı güzergâhlar sunuyor hepsi. Neyin yaşanabilir bulunduğu kişiden kişiye değiştiğine göre, yaşanabilirlik koşullarını genelleyen, birine nasıl hitap edeceğimizi o kişiye danışmadan karar veren yeni toplumsal cinsiyet normları dayatmamaya dikkat etmeliyiz ("*cisgender*" kimin algısına göre tanımlanıyor sorusuna ilişkin kimi tartışmalar bu sorunu öne çıkarıyor).[4] İçinde yaşadığımız dil, yaşamak için gereksinim duyduğumuz dil ile başkasının dili arasında, yani bizi tekdillilik kanaatiyle gelen o eminlik hissinden yoksun bırakan dil arasında çeviri yapmaya hazır olmamız gerekiyor. Sonuçta bazıları toplumsal cinsiyetin tanınmasını sağlayan tabirlerden kurtularak, kimisiyse tam da mevcut tabirlerle tanındığını hissederek yaşayıp nefes alabiliyor. Bazılarıysa dilin, özeldeyse İngilizcenin doğallaştırma işlevine karşı çıkarak yabancı tabirlere ya kucak açıyor ya da bunları kendi üretiyor.

Amacımız belli bir yaşam tarzını genelleştirmek değil de hayatı daha yaşanabilir kılan çeşitli söz dağarcıklarına ayak uydurmak olduğuna göre, transfobik feminizm söz konusu olamaz. Aslında transfobik feminizm, feminizm değildir, paternalist ve otoriter yaptırım gerektiren zorlayıcı toplumsal cinsiyet normlarıyla ittifak kurar. Fe-

4. Bkz. B. Aultman, "Cisgender"; Erica Lennon ve Brian J. Mistler, "Cisgenderism", *TSQ* 1, no. 1-2 (Mayıs 2014): 61-64.

minizm karşıtı trans tutumda da feminizm tarihinin, bilhassa da Siyah feminizminkinin baştan düşünülmesi gerek, zira boyunduruk altından çıkanların siyasal tanınma taleplerinin dikkate alınıp saygı görmesini isteyenler arasında zor ama büyük ittifaklar kurulmuştur. Bu savım en çok, Kutsal Kitap'ta ya geçen ya sağlanan doğa yasasının veya İngilizce konuşan dünyada, Beyazlık idealine göre şekil verilen toplumsal cinsiyet ikibiçimciliği anlayışının toplumsal cinsiyet ikiliğini getirip şart koştuğuna inananları öfkelendirecek olsa gerek. Kaybedecekleri çok şey var, artık yas tutmaya başlamaları gerekiyor. Umarız yıkıcı öfkeleri yarar sağlayacak bir yasa dönüşür ki böylelikle taşınan farklara rağmen birlikte yaşamaya, eşitliğe adanmış bir dünyaya kucak açabilirler.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin yaptığı propagandada eksantrik özellikler taşıyan şeytanın, cadının, transın, Yahudinin teki diye resmedildim ben. Adımın pek anlamadığım biçimlerde dolaşıma girmiş olduğunu gördüm; bu kitabı kaleme almak istememde, savlarımızın çarpıtılmış fantazmalara nasıl dönüştürüldüğünü, adımızın başkalaşıp neredeyse tanınmaz bir fantazma haline nasıl geldiğini anlamaya çalışma arzumun da payı oldu.[5] Kim olduğumu daha doğru düzgün göstermek amacıyla böyle bir mülksüzleştirmeye karşı çıkarken itibarsızlaştırmanın çaresinin hâkimiyet kurmak olmadığını hatırlamam gerekiyor. Kim olduğumu anlatırken kullandığım dilin esasında benim olmadığı ortada, ancak dildeki anlamlandırma biçimlerine itiraz edemeyeceğim, hatta etmeyeceğim anlamına gelmiyor bu. Toplumsal cinsiyet en iyi ihtimalle çeviri sorunu yaratır, üstelik İngilizcenin yine emperyal istilaya giriştiğinden endişe duyanların şüpheye düşmesine de sebep olabilir, hele ki yol açtığı sözdizim karışıklıklarına direnmenin anlaşılır karşılandığı durumlarda. Bununla birlikte çözüm, dillerarası alışverişle değişmeyen, dönüşmeyen ulusal dile gömülmek değildir. Özünde tehlikeli derecede milliyetçilik taşıyan bir itkidir bu. Çeviri uğraşında sebat etmek gereki-

5. Günümüz siyasal koşullarında insanın kendi adına bu şekilde yabancılaşmasıyla ilgili yerinde bir değerlendirme için bkz. Naomi Klein, *Doppelganger*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2023; Türkçesi: *Doppelganger: Ayna Dünyaya Yolculuk*, çev. Ebru Kılıç, YKY, 2024.

yor. Joan W. Scott "Bu mesele tabii ki kısmen dille ilgili, İngilizcedeki '*gender*' tabirine denk düşen bir sözcük var mı başka dillerde? Fakat aynı zamanda siyasal ve felsefi bir konudur, tartışma götüren hem aleni hem zımni anlamlar meselesidir ki bunlar (Barbara Johnson'ın ifadesiyle) 'sabit denetimin de, bütünlüğün de sınırlarını aşar. Üzerinde sürekli uğraşılması gereken bir şey halini alır'," diye yazıyor.[6]

Jacques Derrida *Le monolinguisme de l'autre* (Ötekinin Tekdilliliği) kitabında "çeviriye direnç gösterme"yi anlatırken "tekdillilikte inat etmek"ten bahseder. İnsanın bir iddiayı savunur, bir tasviri netleştirirken kendi diline daha da gömülüp kanaatinin perçinlendiğini anlatır. İnsan kendi dilini yuvası saymanın yanı sıra anlamın *bu* dilden başkasında aktarılamayacağına, anlaşılır gelmeyeceğine de kanaat getirir.[7] Yani bu dili konuşmakla kalmıyorum, bu dil yaşam biçimim benim, kim olduğumun, dünyadan çıkardığım anlamın, dolayısıyla dünyanın taşıdığı anlamın özünü oluşturur adeta, belki de tefriş eder. Buna rağmen toplumsal cinsiyete bürünmüş yaşamımı olumladığım dil illa kendi yaratımım değildir. Hiç seçmediğim bir dilin parçası olmuş, tam da yaşamımı mümkün kılan dilde mülksüzleştirilmişimdir. Kim olduğumu dile getirmeye çalışırken belli ki çevirmesi mümkün olmayan, yani önemli açılardan zaten yabancıladığım bir dilde ifade ederim kendimi.

Tanınmaya çalışırken tekdilliliğe daha da incelik kazandırıp şiddetlendirmekten meseleyi ancak *böyle* ele alarak kurtulabiliriz. Ta-

6. Joan W. Scott ve Luise von Flotow, "Gender Studies and Translation Studies: 'Entre braguette' – Connecting the Transdisciplines", *Border Crossings: Translations Studies and Other Disciplines* içinde, haz. Yves Gambier ve Luc van Doorslaer, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 2016, s. 358.

7. Jacques Derrida aşağıdaki satırları savunmacı bir tutum takınan tekdilli birinin ağzından yazar (İngilizce çevirisinden faydalanıyorum): "Fransızcanın dışına çıktığımda yolunu yitirmiş, düşkün, melun birine dönüşüyor, hem de *Fransızcamın* gösterdiği direnci, Fransızcamın o gizli "saflığı"nı perçinleyerek her *dilin* yararına, hürmetine çalıştığım, kısacası yazabileceğimin 'en fazla'sını, 'en iyi'sini yazdığım duygusuna kapılıyorum, (...) dolayısıyla Fransızcam direnç gösteriyor, çeviriye durmaksızın direnç gösteriyor, başka dile çevrilmeye direnç gösteriyor, dil içi çeviriye de." *Monolingualism of the Other; or, The Prosthesis of Origin* içinde, çev. Patrick Mensah, Stanford, CA: Stanford University Press, 1998, s. 56.

yin edilen tabirlere itiraz ederken benlik diline sahip çıkmaya, hâkim olmaya çalışsak dahi bize hâkimiyet hissi veren dilde yine de mülksüzüzdür. O halde önümüzdeki görev, çevirinin alçakgönüllülüğüne imkân vererek tekdillilikten kurtulmak, hegemonyacı münferit dilin işaret ettiği zımni milliyetçiliği reddetmek, dünyanın enginliklerine erişebilmek, aynı zamanda da erişilebilir olmaktır ki dillerin de, sözdizimlerinin de çoklu olduğu, yaşanabilirliğin dildeki koşullarının hiçbir zaman benzeşmediği bir dünyadır burası. Yani beyan edip kendi kendimize verdiğimiz o biricik ad çeviriye değer verdikçe pekâlâ paramparça olabilir, hâkimiyeti kaybetmek de yaşanabilir bir dünya yaratıp sürdürme konusunda önemli imkânlar sağlayabilir.[8]

Tekdillilik çerçevesinden bakarken bile yabancı unsur en başından itibaren oradadır. Adımızın konması, doğumda cinsiyetimizin tayin edilmesi bize verilen bu isme başkalarının arzularının yüklenmesi demektir, hatta arzulardan oluşan koskoca bir geçmiş dışarıdan çıkıp gelmiştir. Tayin edilen bu toplumsal cinsiyete, bu ada fantazma niteliğinde yabancı bir unsur yüklenmemiş midir, bu unsuru çözümlemek, kabullenmek, hatta değiştirmek bize kalmamış mıdır?

Jean Laplanche toplumsal cinsiyet tayin edildiğinde yetişkin dünyasından gelen muammalı bir arzunun bebeğin dünyasına girdiğini öne sürer: Bunlar bana ne diyor?[9] Bu ad da ne? Toplumsal cinsiyet benden ne istiyor? Toplumsal cinsiyetin arzusu benim arzuma nasıl karışıyor?

Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin tayin edilmesi otomatik, yani kaçınılmaz olarak belli bir insan üretir, bu insan da adıyla çağrıldığı kategoriye uyum sağlar demek değildir. Çağırma ya potansiyel ya gerçek bir rahatsızlık yaratmaksızın işlemez. Doğrusu, toplumsal

8. Kamu önünde bir şey beyan etmenin paradoksal bir yanı vardır, buna edimsellik deriz. Toplumsal cinsiyetlerin hepsinin tercih meselesi, yani bireyselliğin isteyerek dışavurulması olduğu anlamına gelmez bu. Toplumsal cinsiyetin kamu önünde beyan edilmesini sağlayan edimsellik, beyan eden kişinin yaşanabilir bulduğu koşulları ifade eder. Toplumsal cinsiyet edimselliğinin günümüzde korunması gereken asıl önemli anlamı muhtemel ki budur.

9. Bkz. Haz. John Fletcher ve Nicholas Ray, *Seductions and Enigmas: Cultural Readings with Laplanche*, Londra: Lawrence and Wishart, 2014.

cinsiyetin tayin edilmesi Laplanche'a göre daha başından itibaren muammalı ve yabancı bir şeydir. Toplumsal cinsiyet çocuğun önüne bir çeviri görevi koyar, bu görevse hayat boyunca tümüyle tamamlanmaz. Laplanche'a göre insan, içinde yaşadığı dilin yabancılığını hiçbir zaman tamamen aşamaz – Derrida'nın (ayrıca Theodor Adorno'nun) çalışmalarıyla burada ortaklaşıyor olsa gerek. Verilen adlarla, kategorilerle dayatılan talepleri çözümleyip çevirmek için hayat boyu çaba harcamak anca geçici bir özgürlük alanı açar, bu alan sayesinde ya kendimiz bir dil uydurur ya sahipleniriz, halbuki dil anlamında mülksüzleştirilmişizdir – bunun çaresi de yoktur, kaçışı da. Zira dilimiz hem bizimdir hem de değil, kendimizi anlamakta kullandığımız tabirleri çevirmek, kendi içimizde çevirmek bile mümkün olmayabilir. Çevrilemez unsur, sözcük düzleminde kapma ve normatif denetim çabalarının hepsini aşan arzunun öbür adı olabilir. Dilin sekteye uğradığı, kırıldığı ânı teşkil edebilir ki bu an da birbirimize dilleri aşarak etik anlamda ihtimam göstermemizi gerektirir. Üstelik İngiliz dilinde yaşayan bizlere, yabancı bir dilde bocalamanın taşıdığı değeri de gösterebilir, neyse ki cümleten mülksüz olduğumuz bir dünya yaratmak uğruna tekdillilik hâkimiyetinden vazgeçmemizi, umut vaat eden rahatsızlıklarla dolu çokdilli dünyada yaşamanın daha yaşanılası yollarını bulalım diye toplumsal cinsiyeti hem rastladığımız hem yarattığımız tabirlerle olabildiğince çözebilmemizi sağlayabilir. Fakat söz konusu çokdilliliği nasıl anladığımız önem taşır, zira çevirinin yol açtığı bilgi sorunu "kapsayıcılık" idealinde kavranamaz.[10]

Edebiyat ve kültür kuramcısı Gayatri Chakravorty Spivak'a göre çeviri aksaklığı jeopolitik yaşam üzerine yeni düşüncelere alan açar, piyasa güdümlü küreselleşmiş dil idealinin tektipleştirme yönünü teşhir eder:

> Çeviri görevini dünyamız bağlamında, ki bu bağlamın ilk şartı dil öğrenmek, bu çerçeveden –çeviri üretiminin aktivizm sayılması olarak– ele

10. David Gramling, *The Invention of Multilingualism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2021; Emily Apter, *The Translation Zone: A New Comparative* Literature, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.

almamız lazım, çokdilliliğin tekdilliliğe paralel gittiği ülkelerde kolaylık sağlama talebine boyun eğmekten ibaretmiş gibi değil. Çevirme yükümlülüğümüzün aslında "çevirmesi mümkün olmayanlar değil de çevir(me)meyi hiç bırakmadıklarımız anlamındaki çevrilemezlik fikri"nce belirlendiğini, hakkaniyetli çoğulculuk talebi olarak anlaşılan dünya piyasasına verilmiş salt bir karşılık değil, direngen ve epistemolojik bir hazırlık olduğunu teslim etmemiz lazım.[11]

Spivak'ın "direngen ve epistemolojik bir hazırlık" dediği, insanın kendini çıkmazla karşılaşmaya, yani çevirinin pek mümkün olmadığını, hatta imkânsız olduğunu keşfetmeye hazır hale getirmesi olarak anlaşılabilir. Bu çıkmaz, hayal kırıklığı yaratır ama her şeye muktedir olması beklenen belirli bir bilme biçimine dair içgörü de edinebiliriz çevrilemeyenden. "Hakkaniyetli çoğulculuk" kulağa makul bir ideal gibi geliyor olabilir ancak Spivak sözcük alışverişinin parayla* alışveriş etmeye *hiç* benzemediğini dikkate almamızı ister. Çeviri esnemiyorsa, hatta imkânsızsa kaynak dilin geçiciliği, epistemik sınırları, hatta dünyayı örgütlemenin mümkün her biçimini kapsamaya yetmemesi ortaya konabilir. Bunun ardından gelen dilsel tevazu, tekdilliliğe sürükleyen gerek kültür gerek dil emperyalizmine; yani mümkün anlamların hepsini kendi dilimizde, İngilizcede, Fransızcada, kapsamı evrensel zannedilen başka dillerde yakalayabileceğimize, hatta yakalamamız gerektiğine dair inanca ters düşer.

Çeviri, sözcük türetmenin de hataya düşmenin de taşıdığı verim potansiyelini ortaya çıkarır, dilsel hâkimiyet ideallerine karşı çıkar, –bilhassa sırf İngilizceyi kullananlara– dilsel tevazuya giden yolu açar, her dilin çevrilemez boyutunun altını çizen bir karşılaşma imkânı yaratır. Toplumsal cinsiyetin çevrilemez boyutu gerek feminist

* İngilizcede sözcük türetmek ile bozuk para ifadelerinin (*coin*) eşsesli olmasıyla söz oyunu yapılmış. –*ç.n.*

11. Gayatri Chakravorty Spivak, "Translating in a World of Languages", *Profession* (2010): 35-43. Spivak "gezegensellik" yorumundan şurada bahseder: *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon* içinde, haz. Barbara Cassin, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014, s. 1223. Bu yorumda katkısı bulunan Alexandra Russo'yu da anar. Ayrıca bkz. Gayatri Chakravorty Spivak, *Living Translation*, haz. Emily Apter, Avishek Ganguly, Mauro Pal ve Surya Parekh, Kalküta, Hindistan: Seagull Books, 2022.

gerek toplumsal cinsiyet tartışmalarının giderek küreselleşmesi kavram eşdeğersizliğine yol açarken nasıl bir arada yaşayacağımız meselesini gündeme getirir. Ne düşüncelerimiz ne konuşmalarımız evrensel olabilir. Uluslaraşırı tartışmalara ancak tikel bir bakış açısıyla katılabiliriz.[12] Katıldığımızda da bir bakmışız, orada rastladıklarımız bizi raydan çıkarmış, tanımak istediğimiz dünyalarda yerimizden olmuşuz, yararlı bir rahatsızlığa yol açmışlar ki başka türlü düşünebilelim.

"Yabancı"yla kesintiye uğramayan tekdillilik diye bir şey olmadığını savunmaya çalıştım. Dilin saflığına değer verenler yabancı sözcükleri atmanın hayalini kurar fakat hayallerindeki "saflığa" erişmek için tarihlerinin tamamını baştan yazmaları gerekir. Söz konusu dil yok mu oluyor, sömürge dilleri bu dili ele geçirip silmiş mi soruları önem taşır. Ancak toplumsal cinsiyete muhalefet yabancıyı dışarıda bırakmaya çalışan milliyetçilik biçimlerinden kaynaklanır genelde. Yabancıyı dışarıda bırakmaya sömürgeleştirilenin Avrupa metropollerine dönmesini istememek de dahildir ki toplum kuramcısı Stuart Hall'un bunun sömürgeciler açısından skandal niteliği taşıdığını söylemesi yerindedir.

Toplumsal cinsiyetin yabancı bir istilacı, hatta bizzat istila diye resmedilmesi toplumsal cinsiyete savaş açanların ulus inşası ve sınır devriyesinin peşinde olduğunu açığa çıkarır. Uğruna savaştıkları ulus pek çok insanın belli ki özgürlüğünü kısıtlayıp hayatını tehlikeye atan normların eleştirel anlamda sorgulamasına tümden direnç gösterme, gerek Beyaz üstünlükçülüğü gerek üstünlükçülüğün gizli kapaklı mirası ve heteronormatif aile temelinde inşa edilmiştir genelde. Politika üretirken, siyaset yaparken, gündelik yaşamda ve eğitimde toplumsal cinsiyetin kullanılmasını savunmak açıklığın ve ittifakın değerini olumlamak, emperyalizmden miras kalan tekdillilik buyruğunu sorgulamaktır.

■

12. Bkz. Gayatri Chakravorty Spivak, *An Aesthetic Education in the Era of Globalization*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013.

Toplumsal cinsiyete bürünmüş dili sabit, normatif ikilikler olarak örgütleyen Avrupa-merkezli kurguları anlamak önem taşısa da toplumsal cinsiyetin sömürgecilik karşıtı izahının neye benzediğini sorgulamak da bir o kadar önemlidir. Tekdilliliği, milliyetçiliği, sömürgeci iktidarı eleştirmeye toplumsal cinsiyetten başlayabiliriz, hatta başlamamız gerek. Toplumsal cinsiyet bu meselelerin hepsini dikkate almazsa suç ortağına dönüşür.[13] Ulusal dillerin hiçbiri, toplumsal cinsiyeti anlamaya yetecek bir çerçeve sunamayacağından sömürge karşıtı ittifakın önemli sahnelerinden biri haline gelir çeviri. Toplumsal cinsiyet sırf İngilizcede değil, her yerde yabancıdır. Yabancıdaki çağrışımların hepsini taşımaksızın seyahat etmez. İki kat anlamlanıp sıkış tıkış olmuştur, yer değiştirmiş, yoğunlaşmış anlamlardan oluşması da hep bundandır. Bazılarına göre açık bir tehdit teşkil eder, başkalarınaysa umut verir, hatta bir araya gelme alanıdır. "Toplumsal cinsiyet" *queer*'leşme, baştan düzenlenme, elden geçirilme, bükülüp değişme ve yerini başkasına bırakma sürecindedir.[14] Theodor Adorno'nun Alman faşizmiyle ilgili yazdığı gibi, "Hesaba kitaba elvermeyen, bilinmez, sahici dilin, mevcut dilin çözülmesiyle, olsa olsa parçalar halinde doğan dilin gücü, olumsuz ve tehlikeli olsa da kuşkusuz ki umut vaat eden bu güç, yabancı sözcüklerin asıl gerekçesi işte budur".[15] Toplumsal cinsiyetten korkanlara göre söz konusu korku umut vaadine ağır basıyor, bu nedenle toplumsal cinsiyeti yine umut vaadiyle doldurmamız gerekiyor, ancak ittifak, çeviri ve karşıtahayyüllerle mümkün olabilir bu.

İngilizcedeki "toplumsal cinsiyet"i çevirmeye itiraz edenler sırf

13. Bkz. Lila Abu-Lughod ve Rema Hammami, *The Cunning of Gender Violence*, Durham, NC: Duke University Press, 2023.

14. Kathryn Bond Stockton, *Gender(s)*, Cambridge, MA: MIT Press, 2022; Türkçesi: *Meraklısına Toplumsal Cinsiyet(ler)*, çev. Ömer Anlatan, Nova Kitap, 2022.

15. Bkz. Theodor W. Adorno, "On the Use of Foreign Words", *Notes to Literature* içinde, haz. Rolf Tiedemann, çev. Shierry Weber Nicholsen, New York: Columbia University Press, 1992, 2:290-91. Adorno burada organik ve saf dil fikrinin yabancı sözcüklerle çökertilmesinin öneminden bahseder. Büyük ihtimalle emperyalist istiladan ziyade Alman milliyetçiliğinin çözülüşüydü aklındaki.

muhafazakârlarla gericiler değil. Gördüğümüz üzere sömürgecilik eleştirisinin de bunda payı var. Yine de sömürgeci güçlerin ikili toplumsal cinsiyeti dayatırken kullandığı heteronormatif çerçeve ile sömürgeciliğin söz konusu ikili çerçeveyi dayatmasının eleştirisi ayrı şeylerdir. Sömürgeci otoritenin dayattığı ikili toplumsal cinsiyet biçimine kendini evrensel gören bir insan hakları çerçevesiyle etkili bir biçimde karşı çıkılamaz. Yoksa toplumsal cinsiyet kültür emperyalizminin bu şekliyle özdeşleştirilmeye başlar, soldaki müttefiklerini kaybederken sağı daha da düşman eder kendine. Toplumsal cinsiyet bu tabirin doğru tanımını elinde tuttuklarını iddia edenler karşısında nispi yabaniliğini korumalıdır. Ancak o zaman "toplumsal cinsiyet"in uyandırdığı korkuların da, güçlerin de, üstelik artık neyi temsil etmeye başladığının da izini sürebiliriz.

Vatikan'ın toplumsal cinsiyetin sömürgeci bir güç olmasıyla ilgili endişeleri toplumsal cinsiyetin olanak verdiği her şeyle ilgilidir: Kürtaj, korunma, cinsellik eğitimi, cinsiyetin baştan tayin edilmesi, gey ve lezbiyen hakları, *queer* ve trans yaşam. Vatikan sömürgeci otoritelerin din otoriteleri yardımıyla Küresel Güney'e getirdiği ikiliği yerleşik hale getirmek istiyor. İşin aslı Vatikan, geçmişte dayatılmasına yardım ettiği sömürgeleştirme biçimini sürdürmek istiyor. "Fıtrata, doğaya uygun [heteronormatif] aile"yi alaşağı etmek isteyen insan hakları çalışmalarının, toplumsal hareketlerin hepsine bunun sömürgecilik olduğu gerekçesiyle karşı çıkıyor, esasında sömürgecilikteki toplumsal cinsiyet kavrayışını korumanın peşinde olduğunu açık ediyor. Toplumsal cinsiyet kuramının dünya çapındaki olanaklılık koşulu nasıl ki çeviriyse, sömürgeci dayatmaların eleştirilmesi de o kadar gerekli. Ancak gündemlerini "doğa yasası" sayan Vatikan benzeri din otoritelerinin yarattığı sömürgeci sonuçlar ile tekdillilikte inat etmeyi, emperyal önkabulleri birbirinden ayırmamız gerekiyor ki doğru düzgün eleştiri getirebilelim. Toplumsal cinsiyetten korkanlar, korktukları şeyin özgürlük, kurtuluş vaadi de taşıdığını biliyor. Toplumsal cinsiyet devlet yetkilerinin genişlemesiyle ya imkân bulan ya dayatılan korkulardan, ayrımcılıktan, homofobik şiddet ve cinayetten, kadın cinayetlerinden, hapsedilmekten, kamu hayatına erişimin kısıtlanmasından, sağlık hizmetlerinin zayıflı-

ğından kurtulma vaadi taşıyor. Siyasal programlara, politikalara, denetime yerleşik bu zararlı fantazmaların üstesinden gelmek için gereken ittifak ve güçlenme tasavvurunu oluşturmak, sanatçıların yardımıyla mümkün olacaktır, ölüp gitmemiş, şu anda yaşayan insanların bir araya getirdiklerinden ortaya çıkan bir tahayyül biçimidir bu, belli müelliflerin elinden çıkma da değildir, üstelik taşıdığı vaatle, gerici politikalarını devletin şiddet de içeren yetkileriyle dayatmaya çalışanların kalbine korku salar. Gerici politikaları savunanlar karşı çıktıkları hareketleri yıkıcı, hatta dünyadaki en yıkıcı güç olarak görse de ortaklaşa yaşamın radikal olumlamasının neye benzediğini onlara biz gösterebiliriz belki. Ortak görevimiz hiç değilse buymuş gibi görünüyor.

Sonuç

Yıkım Korkusu, Tahayyül Mücadelesi

Koalisyonunuzda rahatınız yerindeyse
bilin ki kapsamınız dardır.

BERNICE JOHNSON REAGON

KİMSE GELECEĞİ pek tahayyül edemiyor. Etmeye çalıştığımızda da kâbus gibi geliyor. Faşizmin hayaletine sol sık sık değinse de bu adlandırma doğru mu artık pek emin değiliz. Bir taraftan bu tabir dillere persenk olmuş durumda. Diğer taraftan mümkün her türlü faşizme önceden rastlandığını, "faşizm" adlandırmasının anca mevcut modellere uyanlara verilebileceğini düşünürsek hataya düşeriz. Geleceği tahayyül etmek tam anlamıyla tahmin etmek değildir. Tahayyül sırf zihinde geçip bitmez. Nesne, araç ve duyumsal ifade biçimleri gerektirir. Geleceği tahayyül etmek var olan potansiyelin duyumsal araçlarla serbest bırakılmasıdır daha ziyade. Buradaki araç da zaten oluşmuş fikirlerin vasıtasından ibaret değildir; şekil, ses, doku kazanıp akla yatan, kendi potansiyelini yaratmış fikirlerdir bizzat.

Geleceği tahayyül etmek isteyen kimse yok, şirketlerinin büyüyeceğini, sermaye birikimlerinin artacağını öngörenler, geleceği güçlerinin arttığı bir ufuk çizgisi sayanlar dışında. Bu düşünce tarzında, söz konusu birikim biçimleri dünya, başka yaşamlar, hatta yaşamın her türlüsü zararına mı dayanıyor sorusuyla ilgilenilmiyor. Yine de edim ve pratiklerimizde geleceğe dair bir fikri alttan alta yeniden üretiyoruz, bu fikrin tam ne olduğunu bilsek de bilmesek de. Bugün böyle yaşıyoruz, ancak böyle yaşanabileceğini farz ediyoruz,

pratiklerin tekrarlanması yaşam biçimine dönüşünce de işler böyle yürürmüş, daha doğrusu yürümesi gerekirmiş gibi gelmeye başlıyor. Fakat yeniden üretilen bu yaşam tarzının kendisi de dahil olmak üzere yaşam tarzlarının *hepsini* yok etmesi durumunda işler böyle yürür, böyle yürümesi gerekir denilerek kabul edilen pratiklerin bu yıkımı nasıl sürdürdüğünü sormamız gerekiyor. İklim yıkımı bunun en dehşet verici örneği. Bu örnek hem birçok insanın yıkım korkusuyla yaşadığını, bu korkuyu da kendi yaşam tarzlarıyla uyandırdıklarını hem de birçoğunun bu yıkım korkusuyla *nasıl* yaşayacağını bilmediğini gösteriyor. Bu korku sırf gelecekte yaşanabileceklere değil, bir süredir yaşanan, şu anda da yaşananlara ilişkin. Bakıyoruz, kafamızı çeviriyoruz; bilecek gibi oluyor, bilemiyoruz. İçten içe bilmemiz gereken, zaten bildiğimiz şeyleri bilmediğimizi bilmenin yarattığı kaygıyla yaşıyoruz.

Peki ya savaşlar? Örneğin Ukrayna'ya açılan güncel savaş? O bölgede yaşamayanlar bu yıkımı biliyor, anlıyor mu? Bu yıkımı *bilmemek*, hatta kavranamadığını, bilgi kapsamını aştığını bilmek ne anlama geliyor? Şirketlerin hafriyatçılığı yüzünden Amazon'da ölmeye yüz tutan, kökünün kuruyacağı tahmin edilen halkların yok edilmesi peki? Oranları azalsa da kayıplara yol açmaya devam eden bu pandemiye, gelecek pandemilere, insanların nasıl adlandırıp yasını nasıl tutacaklarını bilmedikleri genel bir ölüm hissiyle yaşamasına neden olan pandemilere ne demeli? Neoliberalizmi, kamu hizmeti ve sosyal hizmetlerin ortadan kalkmasını, emeğin giderek güvencesizleşmesini, sağlık hizmeti, emeklilik, evden tahliye edilmeye karşı korunma haklarının geri alınmasını da düşünelim. Bunların hepsi yaşamın daha da gözden çıkarılabilir hale geldiğinin, dolayısıyla güvencesizleştiğininin, kırılganlaştığının altını çiziyor. Bu satırlar kaleme alınırken dünyanın dört bir yanında seksen milyondan fazla insan yerinden yurdundan edilmiş durumdaydı, ortalama her sekiz kişiden biri varoşlarda yaşıyordu. Kapitalizmin tahribatını anlatmaya ciltler yetmez, hal böyleyken yıkım hissi, en çok değer verdiğimiz şeylerin yıkımı her an bizimle, ister gerçekten yaşanmış ya da yaşanıyor, isterse de dehşet verici bir ihtimal olsun. Birçoğumuz hayatımızın da gözden çıkarılabilir sayıldığı, şimdi değilse bile ya

bir anda ya er geç öyle sayılabileceği, kendimiziyse ödeyemeyeceğimiz borçların altına girmiş, bankalara mahkûm, barınma giderlerimizi karşılayamazken bankaların kârını artırır halde bulabileceğimiz hissiyle yaşıyoruz, belki çoktan bu haldeyiz. Peki ya gelecek hesaplı ve erişilebilir sağlık hizmeti sunacak mı, hem kendimizin hem de karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olduklarımızın yaşam koşullarını sağlayacak istikrarlı bir iş olanağı getirecek mi bilmeyenlerimiz ne olacak?

Belki bunlar toplumsal cinsiyetle alakasız gibi görünüyordur. Fakat toplumsal cinsiyet insanlığa, medeniyete, "insanoğlu"na, doğaya yönelik bir tehdit olarak resmedilirken, nükleer felakete, Ebola virüsüne, hatta basbayağı şeytani bir güce benzetilirken siyasal aktörler tırmanan bu yıkım korkusuna hitap eder. Korkunun tırmandığını görüyor, bu korkuyu kendi amaçları uğruna kullanabileceklerini biliyorlar, bu yüzden de korkuyu daha da tırmandırıyorlar. Halihazırda süregiden, kaynağını teşhis etmekte zorlandığımız bir yıkım korkusu mevcut, üstelik bu korku hem din otoritelerini hem de devletin yetkilerini, hatta Putin Rusyası'nda, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'de, Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Afrika'daki çeşitli ülkelerde gördüğümüz üzere bu ikisi arasındaki ittifakı kuvvetlendirmek amacıyla uyandırılıp keskinleştiriliyor. Söz konusu yıkım korkusunun, bu korkuyu yaratan bilindik koşullardan (iklim felaketi, sistemik ırkçılık, kapitalizm, hapsetme yetkisi, hafriyatçılık, gerek toplum gerek devletin ataerkil biçimleri) uzaklaşarak yer değiştirmesi insan toplumlarının temel yapılarını ve yeryüzünü yok etme gücüyle donatılmış "kültürel" fantazmaların üretilmesine neden oluyor. Bu yıkım, tam da nereden kaynaklandığı belirtilip doğrulanmadan sürdüğünden korkuyla kaygı ortada düzgün bir söz dağarcığı veya çözümlemeler olmaksızın kök salıyor, "toplumsal cinsiyet" ile "eleştirel ırk kuramı" yıkımın nedeni diye üretilip hedef alınıyor. Toplumsal cinsiyet sırf bireysel bir kimlik meselesi değildir, işbölümünü, devletlerin örgütlenişini, iktidarın eşitsiz dağılımını tarif eden bir kategoridir. Hiçbir zaman "salt kültürel" olmadıysa da bu meseleyi ikincil olarak görmek isteyenler veya toplum dünyasının kültür patolojileri yüzünden parçalandığına inananlar tarafından böyleymiş gibi nitelendiril-

miştir. Yıkımın nedeni olarak gösterildikten sonra yok edilmesi gerekir. Akabinde sansür, toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının üniversitelerde bölüm olmaktan çıkarılması, sağlık hizmetleri hakkının gasp edilmesi, kamunun toplanma mekânlarının kısıtlanması, ayrımcılığa karşı koruma sağlayan yasaların yürürlükten kaldırılması veya reddedilmesi ve hayatlarını korku duymadan yaşamaya çalışanları toplumun geri kalanından ayıran, susturan, suçlu sayan yasaların çıkarılması gelir. Bu yasaların hepsi şu anlamı taşır: Hayır, korku içinde yaşayacaksınız, hatta canınız can bile sayılmayacak.

Unutmayalım ki kadın, trans, *queer*, biseksüel ve intersekslerin öldürülmesi yaşanan yıkımın parçasıdır aslında. Siyah kadınların, Siyah *queer* ve transların, *queer* ve trans göçmenler de dahil olmak üzere göçmenlerin öldürülmesi hep yıkıcıdır. Sayılar arttıkça kimlerin yaşamının gözden çıkarılabilir görülüp görülmediği daha da açık hale geliyor. Kimin yasının tutulabileceği kiminkinin tutulamayacağı arasındaki eşitsizlik kendini belli ediyor. Toplumsal cinsiyetin kısaltma haline gelmiş, fantazma niteliğindeki biçiminin kürtaj hakkı, üreme teknolojilerine erişim, cinsel sağlık ve toplumsal cinsiyet sağlığı hizmetleri, her yaştan transın hakları, kadınların özgürlük ve eşitlikleri, başka ten renklerinden *queer*'lerin özgürlük mücadeleleri, tek başına çocuk yetiştirme, geylerin çocuk yetiştirmesi, heteronormatif modellerden başka yeni akrabalık biçimleri, cinsiyetin baştan tayin edilmesi, toplumsal cinsiyet olumlayıcı ameliyat, cinsellik eğitimi, gençlere yönelik kitaplar, yetişkinlere yönelik kitaplar, çıplak görüntüler gibi meseleleri kapsamaya başlaması çeşit çeşit siyasal mücadeleyi temsil etmesi demektir ki toplumsal cinsiyet karşıtları günümüz otoritarizmiyle devlet, din, aile namına bunlara bir son vermek ister. İlerlemenin tek yolu hedef alınan kesimlerin düşmanlarının kurduğundan daha etkili koalisyonlar kurarak bir araya gelmesi, aralarındaki ittifakın farkına varması, önlerine konan fantazmalarla mücadele etmesidir. Bunu da yaşamın mücadele, hatta uzlaşmazlıkla tanımlanan kolektif olumlamasını yaşamın yok edilmesinden ayırabilip can veren güçlü bir muhayyileyle yapmak gerek.

■

İnsanları yaşamak için ihtiyaç duydukları temel haklardan mahrum bırakmaya çalışmanın, bu insanları ölüm ihtimaliyle baş başa bırakmayı umursamadan, daha doğrusu faşizm bu yaşamları yok etmekte ve gözden çıkarılabilir saymakta etkili bir yöntem olduğundan bu yola başvurmanın faşist tutkulardan, siyasal eğilimlerden kaynaklandığı ortada. Buna karşılık otoritarizm genellikle devlet iktidarı biçimi olarak anlaşılıyor fakat otoriterler demokratik rejimlerden çıkıyor, tam da faşist tutkuları körüklemeleriyle seçiliyor, başkalarının hayatını tahrip etmeye ahlakçı mazeret sunan toplumsal hareketlerle yıkım korkusunu tırmandırıyorlar. Faşist tutku körüklemek isteyen otoriter, maddi güvence ihtimalinin, işçi sendikalarının, iklimin ve çevrenin yıkıldığına tanıklık edenlerin çoktan yıkım korkusunun pençesine düştüğünün gayet farkındadır. Bu korkunun fantazma sözdizimiyle alevlendirilip örgütlenmesi "yıkım"ı dışarıyla, yabancı insanlar veya dillerle, seçkin güçlerle ilişkilendirir. Bunlar "toplumsal cinsiyet" çatısı altında birleştirilir, bu çatı da işgal ve yok etme tehdidi taşır. Toplumsal cinsiyete yönelik saldırıda, antidemokratik rejimleri destekleyen komplo kuramının o eski, bilindik mantığı kullanılır. Yabancı kaynakların Yahudi diye nitelenmesi yıkım korkusunun faşist tutkulara dönüştürülmesinde görünüşe göre bayağı etkili oluyor.

Belki de savlar, toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketi ateşleyen yıkım korkusunu ele alabilecek güçte değildir. Bu hareket dünyanın sona yaklaştığına dair o histen faydalanıyor, yıkıma yönelik tasarladığı "ahlakçı" plana destek toplamak için de bu korkuyu körüklüyor. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin çocukları –gelecek zarardan– koruduğunu iddia etmediği tek bir örneğe rastlamak zor. Korkuyu nerede olursa olsun bulup çıkarıyor, körükleyip örgütlüyorlar. Akıllıca ve etkili bir taktik bu, zira insanın kendisinin, çocuğunun veya yakınlarının fiziksel anlamda güvende olmasıyla ilgili duyduğu korku kadar kişisel ve özel pek az şey vardır. Fakat birilerinin korkusunun yatışması demek, hedef alınan başkalarının korkusu tırmanmaya başlıyor demek: Yaralanma, öldürülme, patolojikleştirilme veya hapsedilme korkusu trans ve *queer* çocukları, üreme

sağlığı hizmetinden faydalanmak isteyen genç kızlar da dahil olmak üzere gençleri, sağlık hizmeti almaya çalışan ergenleri ele geçiriyor, üstelik "çocukları koruduğu"nu iddia eden bu hareket saydığım gruplara zarar veriyor. Alt tarafı yaşamak, korkmadan serbest hareket etmek isteyen kadınların sokağa çıktıklarında duydukları korku da bir o kadar acı verici. Kadınların, LGBTQİA+ kişilerin kaçının sokaklarda, işyerlerinde, hatta kendi evlerinde korkunun pençesine düştüğünü fark ettiğimizde bu korkunun ne kadar yaygın ve yıpratıcı olabileceğini anlamaya başlarız. Koyu tenli insanların, Siyahların kaçının şüpheli gözlerle bakan polis veya dükkân sahibine yaklaştığında bu korkuya kapıldığını, polislerin ABD'deki Siyah gençlerin kaçını boğduğunu, boğarken de aklanacaklarını bildiğini anlamak önem taşır. Özel bir korkudur bu, insan hem öleceğinden hem de başkasının öleceğinden korkar, birilerinin ölmeden önce duyduğu, çocuğunu bakkala gönderen ebeveynin hissettiği korkudur. Toplumsal hareketler gerek kamusal gerek özel alanda ayrımcılık ve şiddet görmekten korkan, şiddet görmekten korkmadan özgürce yaşamak, sevmek isteyen bu kesimlerden oluşsa ne olurdu? Belki o zaman "yıkım korkusu" faşistlerce kullanılmasının fecaat olduğunu gösterecek biçimde teşhis edilebilirdi.

Göçmenlere dair, göç politikalarındaki yabancı düşmanlığını, ırkçılığı desteklemek üzere özenle geliştirilen fantazileri, kürtaj karşıtı retorikte kadınları çocuk katili ilan eden fantazileri, trans kadınları tuvaletlere sızan *cis* tecavüzcüler olarak resmeden fantazileri düşünelim. Bu örneklerin hepsinde hem toplumsal hem de psikolojik bir fenomenle karşı karşıya kalıyoruz. Hedef alınan grupları korku ele geçirdiği, "toplumsal cinsiyet" gibi bir kavrama, bir fikre yönelik nefret körüklendiği, bu fikrin mutlak yıkım gücünü haiz olduğu söylendiği zaman böyle hareketleri anlamak, sönümlendirmek ve muhalefetle karşılamakta ihtiyaç duyduğumuz araçları bize medya sağlar, medyanın başka türlü tahayyül etmemize olanak sağlayacak şekilde bu fantazmayı yerinden edip sönümlendirebilecek gücü vardır, bu tahayyüller de uluslaraşırı canlı ittifaklar kurmak açısından gereklidir. Ekmek gibi, su gibi bir ihtiyaç ileri dönük bu tarz bir dayanışma tahayyül etmek, zira yaşamaya, birlikte yaşamaya devam et-

mek başka canlıları ve süreçleri kapsayacak şekilde insan yaşamını hem içeren hem de aşan bir yaşam anlayışına varmayı, içinde nefes alabildiğimiz bir ortamda dayanışma kurmayı gerektiriyor. Birileri, bir şeyler çıkıp da hayati ihtiyaçlarımızı elimizden almaya kalktığında hayatta kalma savaşına başlarız fakat tek başımıza savaşmak yol almaya yetmez. Hissettiğimiz çaresizlik bebeklerdeki birincil çaresizliği akla getirir, destekleyici altyapı yoksa kimsenin hayatının yaşanabilir olmadığına dair sarih bir içgörü sağlar.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareket, toplumsal cinsiyet cinsiyetli kimliğinizi elinizden alacak derken aslında bir grup insanın cinsiyetli kimliğini elinden almaya çalışıyor. Buradaki tersine çevirme ve dışsallaştırma itiraf sayılmalı: Savundukları şey hak gaspıdır. Gey ve lezbiyen öğretmenlerin ve kitapların milleti "saflarına katmaya" çalıştığını söylüyorlar ama aslında halkı fantazma sahnesi safına katmaya çalışıyor, ilerici yasalar sebebiyle cinsiyetli kimliklerinin gasp edildiğini iddia ediyorlar. Böyle bir konumla özdeşleşmenin empati duyma ve başkalarıyla ilgilenme becerisini artırmasını bekleyebilirsiniz, oysa burada halkın hissetmesinin beklendiği özdeşleşme transların haklarının gasp edilmesini yutup perdeliyor. Diğer bir ifadeyle, cinsiyetli kimliklerini kaybetme riski taşıyanlar sadece kendileri. Bu riskten kurtulmanın tek çaresinin transları cinsiyetlerini baştan tayin etme hakkından mahrum bırakmak olduğunu düşünüyorlar. Halbuki transların kendi kaderini tayin hakkı kimsenin hakkını elinden almaz. Cinsiyeti kendi kendine tayin etmek yaşanabilir bir hayat sürme özgürlüğüdür, mücadeleyle edinilmiş kolektif bir özgürlüktür. Fakat bu hakla başkalarının haklarının gasp edildiği söyleniyor ki transların haklarının gasp edilmesine gerekçe sunulabilsin. Keza *queer* aileler de heteroseksüel aileleri yadsımaz. Heteronormatif aile biçiminin kaçınılmazlığına, üstünlüğüne itiraz ederler sadece.

"Aile"yi savunanların ailelerin çeşitli biçimler alabileceği bu dünyayı kabullenmesi, kendilerininkinden başka şekillerde de yaşanabileceğini anlaması bekleniyor. Yakın ilişkilerin, akrabalıkların karmaşıklığı gelecekteki dünyaya değil, bugün içinde yaşadığımız *bu* dünyaya ilişkin bir şey. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin çevirdiği dalavereler kamunun gözleri önüne nasıl serilebilir? Karşı-

mızdaki yeni faşizmin psikososyal boyutu herkesin anlayabileceği tabirlerle ortaya konabilir mi? Bu psikososyal sorgulamaya girişmezsek en mahrem korkuların, arzuların yaşadığımız toplumun dokusuna nasıl işlediğini anlayamayız. Toplumdaki kopuşlar, çatışmalar, dokunun yırtılıp parçalandığı yerler de dokuya dahildir, birçoklarını güvencesizliğe, kırılganlığa iten de bu kısımdır. Tehlikeli, zor zamanları anca birileri elimizden tuttuğunda atlatabileceğimizi telkin eden temel ilkeye din geleneklerinin, etik yaşama biçimlerinin birçoğunda rastlayabiliriz herhalde.

■

İleri sürdüğüm üzere, sağın "toplumsal cinsiyet" üzerinde daha da durması bildiğimiz dünyayı aslında yok eden envai çeşit toplumsal ve siyasal güçten başka yöne çekiyor dikkatleri: İklim yıkımı, savaş, kapitalist sömürü, gerek toplumsal gerek ekonomik eşitsizlik, güvencesizliğin artması, ekonomik terk edilmişlik, dünya çapındaki varoş mahalleler, evsizlik, toplama kampları, ırkçılığın sistemik biçimleri, deregülasyon, neoliberalizm, otoritarizm ve faşizmin yeni biçimleri. Yine de "toplumsal cinsiyet"in dikkatleri başka yöne çekmekten, hem bu hem de daha da yıkıcı güçlerden başka yöne çekmekten ibaret olduğu sonucuna varamayız, zira toplumsal cinsiyet bedensel yaşantıya dair mahrem bir duyguya, kim olduğumuza dair algımıza, benliğin bedene bürünmüş hatlarına, bazılarına göreyse ben'in yapısını bir arada tutan dayanak noktasına ilişkindir. Doğumda tayin edilen cinsiyet zamanla benimsenen cinsiyetle illa aynı olmayabilir demek cinsiyet tayinlerini yazılı normlara göre yürütülen yasal bir işlem değil de benliğin değişmez hakikati saymak isteyenleri tedirgin eder anca. Toplumsal cinsiyeti değişmez nitelikte yaşayanlar vardır belki, hiç kuşkusuz kabul edilebilir bir şey bu. Fakat bu deneyimden yola çıkıp kuramsal bir genellemeye, hatta evrensel bir kurala varmak toplumsal cinsiyeti farklı yaşayanlara acımasız bir yanılgı dayatmaktır. Hal böyleyken sağın toplumsal cinsiyeti korkutucu bir şeymiş gibi göstermesinin tek sebebi bir zamanlar değişmez sayılan bir şeyin değişebildiğini gözler önüne sermesi değildir: Sağ gö-

rüştekilerin kendilerini ya mahrum bıraktıkları ya akla sığmaz buldukları cinsel görüntüler, gey cinselliği ve cinsiyetin baştan tayin edilmesi ötekilerin hayatında yer tutabildiğine göre, Öteki neyin insandan sayılacağını baştan tanımlayan bir insanlık imkânını hayata geçiriyor demektir. Tuhaftır ki insanlık imkânlarının bu şekilde inkâr edilmesi normatif benliğin bu koşullarda gerektirdiği bir şeye dönüşür. Yani oradakiler, "biz" olmayan *onlar* akla sığmadığı kabul edilegelmiş şeyleri hayata geçiriyor. Bu imkânların akla sığmaz şeylere dönüştürülmesi tahayyül edilemeyecekleri anlamına gelir. Bu nedenle ortaya çıktıklarında fantazma gibi görünürler, bu imkânların inkârına dayanan birincil cinsiyet tayinine sıkı sıkıya kenetli heteronormatif benliği yok etme gücünü haizlermiş gibi gelir. Translar trans olmayan pek çoklarının aklına da tahayyülüne de sığar elbette. Aynısı gerek kürtaj gerek lezbiyen ve gey cinselliği için de geçerli. Fakat transfobik insanlar trans yaşamların akla da tahayyüle de sığmasını, kamuca tanınmasını olumlanacak insanlık imkânı değil, insanlığa yönelik tehdit olarak görür: Transfobik ben'in yapısını zımnen sessiz sedasız yeniden üreten cinsel düzeni yıkmayı amaçlayan fantazmalar, ucubelerdir bunlar. Translık düşüncesinin bile engellenmesi bu düşüncenin paranoid fantazmalarla geri dönmesine neden olur. Bu da paradoksal bir durum yaratır, gerek sağ gerek sağın trans dışlayıcı feminist müttefikleri mütemadiyen transları düşünüp durur. Çeşitli siyasal koşullarda bu fantazmalar "toplumsal cinsiyet"i hedef alan, coşkulu ama zararlı totolojilerden, örneğin cinsiyet dediğin cinsiyettir, tartışmaya da değişime de geçit yoktur gibi totolojilerden beslenen ataerkil düzenleri geri getirme vaadi taşıyan hareketlere destek toplamak için dolaşıma sokulabilir.

Giorgia Meloni İtalya'nın Kardeşleri adındaki sağcı partiyle başbakan seçilmesinden hemen önce Mayıs 2022'de Endülüslü gerici Ses Partisi'nin Marbella, İspanya'da düzenlediği mitinge katılmıştı, amacıysa "Greta Thunberg ideolojisi"nin, "Yeni Yeşil Düzen"in ve "iklim köktenciliği"nin başka biçimlerinin hem İspanya'ya hem de genel olarak Avrupa'ya yönelik tehdidine karşı uyarıda bulunmaktı. Fakat tehditlerin en beterinin "*ideología del gender*" yani toplumsal cinsiyet ideolojisinden kaynaklandığını üzerine basa basa söylemiş-

ti, bu ideoloji erille dişil arasındaki farkı ortadan kaldırıyordu, kadınların gözden kaybolmasına, annenin ölümüne matuftu. Meloni kadınları, anneleri ayaklanmaya, "cinsiyetli kimlikler"i uğruna savaşmaya çağırıyordu. Söylevinin devamında, çocukları istismar eden Kuzey Afrikalı göçmenlere dair kötücül bir karikatür çizmeye koyulmuştu. Toplumsal cinsiyet ideolojisi göçmen "istila"sı gibiydi, ikisi de hem geleneksel aileye hem de etnik anlamda saf bir aile ve ulus üretme görevine yönelik tehdit oluşturuyordu. Meloni'nin bir konudan diğerine öylece geçivermesi aralarındaki metonimi bağlantısına işaret ediyor: Toplumsal cinsiyet istenmeyen, istismarcı bir göçmendir; Avrupa'ya istismarı Kuzey Afrikalılar getirir; ikisi de ulusa ve bizzat Avrupa'ya yönelik tehdittir. Toplumsal cinsiyetle ırk, ulus kimliğini tehdit eden bir fantazmada iç içe geçer. Meloni "Goldman Sachs"tan ise konuşmasının ancak sonlarında, belli ki zaruretten bahsetmiş, İtalya'da yerinin olmadığını iddia etmiştir. Meloni siyasete, eski faşistlerin kurduğu İtalya Toplumsal Hareketi'nin Gençlik Cephesi'nde girerek on beş yaşında atılmıştı. Konuşmasında Yahudi sermayesinden ilerici entelektüellere, İslam köktendinciliğinden seküler sola atlarken "halk" namına söz alıyor, bu halkınsa Batılı, Hıristiyan ve Avrupalı olduğu anlaşılıyordu. Konuşması esnasında ulusal marşı tiz sesle söylercesine birkaç kere şöyle haykırmıştı: "Toplumsal cinsiyet ideolojisine hayır, cinsiyetli kimliğe evet!"

2020'de Roma'da düzenlenen Ulusal Muhafazakârlık Konferansı'nda sunduğu "Tanrı, Vatan, Aile" başlıklı konuşmasında "fıtrata uygun aile"yi savunmuş, hem gey ve lezbiyenlerin ebeveynliğine hem taşıyıcı anneliğe insanlıkdışı deyip karşı çıkmıştı. Meloni'ye göre:

> Tarihe karışması gereken arkaik, geri bir kavram olarak gördükleri aileyi savunmayı bırakmamızı istiyorlar. Ailenin hisseden canlılar arasındaki sıradan bir duygusal bağ olduğuna, yoksul bir anneye bebeğini dokuz ay boyunca rahminde tutsun diye para verip sonra da kollarından koparıp satın alan her kimse bebeği ona vermenin gerek medeni gerek ahlaki anlamda büyük bir ilerleme olduğuna inanmamızı istiyorlar. Biz bunların hepsini bir an bile tereddüt duymadan reddediyoruz, hem de ailenin bir erkekle bir kadından, varsa da oğullarından oluştuğunu söylemek bugün tam anlamıyla skandal, hatta devrimci addedilmesine rağmen.

Skandal değil ama hatalı olduğu kesin. Sonrasında demokratik oylamayla seçilecek bir adayın ağzından çıkan faşist retorikle karşı karşıyayız, benliğin toplumsal temelini, en mahrem ilişkilerini, ebeveynlik haklarını ve insanın olduğu cinsiyette yaşama hakkını yok edeceği söylenen "toplumsal cinsiyet ideologları"nın iktidarına karşı uyarıda bulunuyor. Oysa bunlar, toplumsal cinsiyet savunucularının tam da uğruna mücadele ettiği, Meloni'ninse geri almayı önerdiği haklardan bazıları.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, toplumsal cinsiyetleriyle uyumlu ve hetero sıradan insanların anne, baba, erkek, kadın olma statülerinin gasp edileceğine, bu sözcüklerin artık kullanılamayacağına, hatta başkalarının bu sözcükleri menfur amaçlarla kullanacağına dair korkuları körüklüyor. Transları cinsiyetlerini kendi kendine belirleme hakkından mahrum bırakma çağrısı fantazma senaryosunda tersine çevriliyor, bu haklara müsaade edenlerin bu haktan mahrum kalmasına yol açacağı fikri ortaya çıkıyor. Burada sağın varsayımı trans dışlayıcı feministlerle ortak: Cinsiyet mülkiyettir, üzerinde münhasır haklarınız vardır, kurulan bu mülkiyet çerçevesine yönelik her türlü itiraz aslında hakları olmayan bir şeyi ya çalmaya ya temellük etmeye çalışanların dalavere çevirmesidir.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareket genelinde ahlakçı sadizm, eşitlik temelinde birlikte yaşama ilkesine bağlılığa da geniş kapsamlı ittifak güçlerine de galebe çalmıştır. Bu sadizm dünyayı kurtarmanın tek yolunun nefreti alevlendirmekten geçtiği, ancak yok ederek yıkımın sonlandırılabileceği inancından beslenir. Tabii ki böyle bir yaklaşım, dünyayı yıkımdan korumak adına dünyadaki yıkıcılığı şiddetlendirir. Trans gençlerin sağlık haklarına yönelik bu saldırı da çocukları zarardan korumak adına düzenlenir. Fakat burada da sağın sağlık haklarına yönelik saldırısı zaten zarara yol açar, gençleri "koruma" iddiası ahlaki bir mazeret sunarak sadizme olanak tanır.

Açık konuşmak gerekirse, yıkımdan korkmakta haklıyız: Neoliberalizmin şiddetlenmesi, zengin ile fakir arasındaki mesafenin açılması, dünya çapındaki varoşlarda yaşayan yoksul insanların sayısının artması, çevreye yönelik saldırı ve bildiğimiz dünyanın iklim yıkımından kurtulamayacağı hissi söz konusu. Bazen korku çok daha

yakından vurur: Başkalarının kurduğu yakın ilişkiler, hatta kendi ailenizdeki gençlerin kurduğu ilişkiler ailenize, aile algınıza yönelik kökten bir itiraz niteliğindedir. Yoksul düşme korkusu, yoksulluk çekme deneyimi hep insanın içine işler; açlık, korku ve öfke olarak bedensel düzeyde hissedilir. Barınmasız kalma, kirayı karşılayamama, insan ömrünü aşan borçları ödeyememe ihtimali de gerçekliği de öyle.

Ucubeyi andıran bir fantazma, büyük bir tehlike saydıkları toplumsal cinsiyete karşı çıkan muhafazakâr gruplar geleceği son derece belirsiz bir dünyada yaşamanın yarattığı fantazma sarsıntılarının kuşatması altındadır zaten. Toplumsal cinsiyete dair, mahşeri andıran korkular tam da bu bağlamda ortaya çıkar, yıkım tehdidinin yakınlığı bu tabire, bu çalışma alanına, ayrımcılığa ve şiddete karşı geliştirilip bu tabiri kullanan politikalara konumlandırılır.

Başka tabirlerin değil de "toplumsal cinsiyet"in belirli kaygılar uyandırmasının bir nedeni var. Muhalifler pek kitap karıştırmamış olsa da toplumsal cinsiyetin bedene bürünmeleriyle, kurdukları yakınlık biçimleriyle, cinsel yaşamlarıyla, yaşama ve tahayyül etme biçimlerini şekillendiren sınırlamalarla, yasaklamalarla daha da ete kemiğe bürünüp korkutucu hale gelen yaşama ve sevme potansiyelleriyle ilgili olduğunu anlıyorlar. Eşcinsellik tabusunun yıkılması çocuklarla ve hayvanlarla cinsel ilişki de dahil olmak üzere cinsel tabuların ortadan kalkacağı anlamına mı gelir? Belli tabuların yıkılmasının dizgin vurulamayan cinselliklere yol açacağından korkanlar var, halbuki baştaki tabuların hiçbir gerekçesi yoktur. Burada gördüğümüz üzere bir konudan diğerine atlama hali fantazma sahnesindeki metonimiye aittir, metonimi çağrışımların "olgu" diyebileceklerimize ağır basmasına olanak verir. Korku bir tabudan diğerine sıçrayarak cinsellik tahayyülünü dehşetin hayaletleriyle doldurur. Öyle ki kural tanımayan cinselliğin, her şeyi kendine hak görmenin dizginlenemezliğinin toplumsal bağları tamamen yok edeceği hayal edilmeye başlanır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketi sırf "kültür savaşı" sayarsak hataya düşeriz. Söz konusu hareketin ekonomik oluşumlara cevaben geliştiği açıktır, bu oluşumlar pek çok insanın yaşam koşullarının

kötüleştiğini sezip geleceğe kaygılı gözlerle bakmasına yol açmıştır. Polonyalı akademisyenler Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk toplumsal cinsiyet tenkitçilerini geleneksel aileyi korumayı dert edinen kültürel muhafazakârlardan ibaret sayarsak hataya düşeceğimizi öne sürmüştür. Tenkitçilerin aslında neoliberalizmden kaynaklanan yerinden edilme ve güvencesizliğe karşılık verdiğini düşünürler. Hem Polonya'yı hem de Doğu Avrupa'daki komşu ülkeleri ele alırken şöyle derler: "Toplumsal cinsiyet karşıtı aktörler şirketlerin açgözlülüğü ve küresel sermayeyle mücadele eden hak savaşçıları ve halkın muhafızları yerine koyup duruyor kendilerini. Nitekim düşmanları arasında BM ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslaraşırı kurumların yanı sıra küresel kapitalizmdeki George Soros ve Bill Gates gibi timsalleri, doğum kontrolü satmaya çalışan ilaç şirketlerini, hem kürtaj hem tüp bebek hizmeti sunan tıp kuruluşlarını da sayıyorlar."[1] Avrupa Birliği ve büyük bankacılık kuruluşları tarafından dayatıldığı düşünülen kemer sıkma politikalarıyla kamu hizmetlerinin yok edilmesine, bireycilik biçimlerine ve özelleştirmeye de karşı çıkıyorlar. Neoliberalizmin, piyasa değerlerinin gündelik hayata sızması da dahil olmak üzere tahrip edici etkilerine karşı çıkmak sola özgü değil. Graff ve Korolczuk'un iddiasına göre:

> Doğu ve Orta Avrupa'da neoliberal devrim –sosyalist refah devletinin verdiği kapsamlı, genel sağlık hizmetleri, iş güvencesi ve aile desteğiyle birlikte parçalanması– 1990'lı yıllardaki sistemik dönüşümün parçasıydı, toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel hallerine dönmesini de beraberinde getirdi. (...) Sosyalizm sonrası ile Amerika bağlamları arasındaki fark, ABD'de "aile değerleri"ne dönüşün daha çok bireysel sorumlulukların güçlenmesi olarak anlaşılıp dolayısıyla da neoliberal *ethos*'la tamı tamına uyum göstermesi, sosyalizm sonrasını yaşayan ülkelerdeyse neoliberal devrimin birçoklarınca gerek cemaatin gerek geleneğin yok edilmesi olarak görülmesiydi.[2]

Buna karşılık, toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketteki muhafazakâr gelenekçiler (yeni muhafazakârlardan farklı olarak) neoliberalizme karşı siyasal bir güç olarak ortaya çıkıyor, bu muha-

1. Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk, *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*, Londra: Routledge, 2021, s. 7.

2. *A.g.y.*, s. 31.

lefet Doğu Avrupa'da bireycilik biçimlerine (ayrıca girişimcilik zorunluluğuna) odaklanıyor, bunların toplumsal ilişkileri de geleneksel bağları da kopardığı düşünülüyor. Neoliberalizmde sosyal hizmetler yürürlükten kaldırılırken (üstelik toplumsal refah ideali, özelleştirilmiş piyasalar uğruna yok olup giderken) ailenin önemi artıyor, sosyal devletin ikamesi olarak üstbelirlenmiş, aşırı yüklenmiş hale geliyor. Brüksel'den, Washington'dan çıkıp elini kolunu sallayarak dolaştığı düşünülen bireyciliğe sosyalist ideallerin totaliter devlet yapıları olmaksızın canlandırılmasıyla değil, toplumsal cinsiyet gelenekçiliğiyle, gerek ataerkil aile gerek devlet aygıtının geri getirilmesiyle karşılık veriliyor. Muhafazakâr kadınların feminizmi reddetmesinin sebebi, toplumsal bağlarının en önemlilerinden kopmalarına yol açacak bireysel özgürlük modelini temsil etmesiydi; kadınları hem feminizmden hem "toplumsal cinsiyet"ten korumaya çalışan kiliseyle bağları da buna dahildi. Söz konusu bağlar artık toplumsal destek alanı sağladığından gerek liberal feminizm gerek toplumsal cinsiyetle özdeşleştirilen bireycilik tarzı, toplumsal yıkım getirecek bir güç gibi görünüyordu. Neoliberal piyasa değerlerinin gündelik yaşama sızması, ekonomik tahribat ve borca yönelik muhalefet ile geleneksel aileleri paramparça etme gücünü haiz neoliberal bir güç addedilen "toplumsal cinsiyet"e yönelik muhalefet arasında böylelikle ilişki kuruluyordu.

Neville Hoad bu muhalefetin Afrika'da nasıl bir şekil aldığını anlatıyor, burada zengin ülke ve kuruluşlara bağımlı olmak, alınan temel mallara karşılık dayatılan liberal değerlerin ve temel hakların seçmece yapısı konusunda şüpheciliğe neden oluyor:

> Küreselleşmede, toplumsal fazlanın baştan paylaşımı programlarının eli kolu bağlı durumda. Gıda, su, barınma, ilaç, bol ve temiz su kaynağı gibi temel hizmetlerin sağlanması bağışçı ülkelere her geçen gün daha da bağımlı hale geliyor. (Oysa Afrika'nın borçlarını karşılamasıyla net sermaye ihracatçısı olduğunu akılda tutmamız gerekiyor.) Bu bağışçı ülkeler, eşcinselliğe karşı hoşgörüyü de kapsayan liberal değerlerin bekçiliğini yapıyor, daha doğrusu yaptıkları düşünülüyor. Yine de güya evrensel nitelikteki bu hak ve değerlerden seçmece yapılmasının propaganda olduğunu fark etmek lazım. Beslenme, barınma, temiz su ve sağlık hizmeti hakkı gibi (...) hakları göz ardı ediyorlar.[3]

O halde toplumsal cinsiyet siyasetinin gerek neoliberalizme gerek kapitalist yıkımın başka biçimlerine alet olmayıp muhalefet etmesi, süregiden sömürgeleştirmeye ve göçmenleri etkileyenler de dahil olmak üzere ırkçılığın her türüne karşı çıkması ve sayıları giderek artan ittifakların arasında yerini alması önemli. Toplumsal cinsiyet siyasetinin nihai hedefi hepimizin yaşamak istediği bir dünya yaratmak olduğuna göre buna "kimlik" siyaseti demek doğru olmaz. Hayatta kalma, gelişip serpilebilme şansımız varsa bunu karşılıklı bağımlılığımıza borçluyuz. Hem insan hem de insandışı yaşamlarla karşılıklı bağımlılığımızı yansıtan, sosyalist ideallerden beslenen radikal bir demokrasiyi savunacak ve iklim yıkımına karşı çıkacak ittifaklar kurabilir miyiz?

■

Toplumsal cinsiyet siyaseti bireysel haklara yönelik liberal alanla sınırlı kaldığı müddetçe barınma, beslenme, zehirsiz çevre, sağlık hizmetleri, ödenmesi imkânsız borçlardan kurtulmak gibi, toplumsal ve ekonomik adalet uğruna mücadele eden her türlü hareketin parçası olması gereken temel hakları ele alamaz. Temel ihtiyaçlarını karşılamayan hakları kabullenmeye zorlanan ülke ve bölgelerin bu haklara şüpheyle yaklaşmasına şaşırmamak gerek. Üstelik bahsedilen hakların yerel kültürlere tam çevrilemeyen tabirlerle ifade edilmesi kültür emperyalizmi eleştirisini temelsiz bir eleştiri olmaktan çıkarıyor. Finansal baskı ve kültür emperyalizmi eleştirisinin uluslaraşırı toplumsal cinsiyet politikasının ayrılmaz bir parçası olması için insanlara neden ve nasıl yaşamayı arzuladıklarını hatırlatmamamız, solun hayata dönmesini talep etmemiz, bizi hayatta tutan ilişkilerde, yaşanabilir bir dünyada, varlığını sürdürüp yenileyen yeryüzünde eşitlik ve özgürlüğü hayata geçirmeye çalışan herkesle kuracağımız ittifaklarda yaşam bulmamız gerekiyor. Yani karşı durmamız gereken yıkıcı güçlere yenilmememiz, aramızdaki büyük farklarla birlikte yaşamamız gerekiyor.

3. Neville Hoad, *African Intimacies: Race, Homosexuality, and Globalization*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007, s. 85.

İçinde bulunduğumuz çıkmazdan kurtulmanın tek yolu toplumsal cinsiyet özgürlükleri ve hakları uğruna verilen mücadele ile kapitalizm eleştirisi arasında ittifak kurmak, uğruna mücadele ettiğimiz özgürlükleri kolektif saymak ve toplumsal cinsiyetin, her yerde güvencesizliği sonlandıracak, sağlık hizmeti, barınma ve gıda sunacak toplumsal ve ekonomik özellikte bir dünya kurmaya yönelik daha geniş kapsamlı mücadelenin parçası haline gelmesini sağlamak. Böyle bir gündem bireyin toplumsal dünyadaki oluşumuna, bireyin bedeninin ötekilerle kurduğu ilişkiler çerçevesinde toplumsalın hem hakiki hem zımni izini taşıdığına, bu bedenin hem nüfuza açık hem de karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olduğuna dair bir kavrayış geliştirecektir. İnsan türünün varlığını anca birbirimize bağlı olduğumuz müddetçe sürdürebileceğini kabul etmek anlamına gelir bu. *Özgürleşmek istiyorum*, *Özgürleşmeni istiyorum* derken hem ayrı ayrı benliklerden hem de herkese tanınması gereken toplumsal özgürlüklerden bahsediyoruz, ortada gerçek bir zarar yoksa tabii. Temel özgürlükleri birilerine zarar vermek olarak gören felaket tellallığını gözler önüne sermemiz, özgürlüğü de hayati nitelikte, yeni bir arzu nesnesi haline getirmemiz lazım ki düştüğümüz bu şerh işe yarayabilsin. Böyle bir düstura göre yaşamak, nefret körükleme amacını taşıyanların uydurduğu ihtimallerin an meselesi sayılmasıyla tahayyülü ele geçiren zararlarla gerçek zararları ayırt etmemizin gerekmesi demek. Bizzat özgürlük zarar sayılırsa, yani eşitlik, özgürlük ve adalet mücadelelerinin dünyaya zarar verdiğine inanırsak zarara yol açmaktan nasıl kaçınacağımızı da öğrenemeyiz. Buna karşılık gelin de dünyanın, yeryüzünün özgürlüklerimize bağlı olduğunu, özgürleştirici kolektiflik içinde kalmak ne kadar zor olsa da, kolektif olmadığı sürece özgürlüğün bir anlam taşımadığını gösterelim.

■

Okuduğunuz sayfalarda toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketin temel iddialarının bazılarına karşı sav üretmeye çalıştım ki bunlara toplumsal cinsiyetin uydurma olduğuna, bir tek "doğuştan ge-

len" cinsiyetin gerçek olduğuna, toplumsal cinsiyetin totaliter rejimin parçası olduğuna, hatta böyle bir rejimi beraberinde getireceğine, hiper-kapitalizme örnek teşkil ettiğine, Tanrı'ya mahsus yaratma gücünü çaldığına, Ebola yahut nükleer savaşla kıyaslanabilecek denli yıkıcı bir güç taşıdığına, sömürgecilik biçimi olduğuna, çocuklara zarar verdiğine dair fikirler de dahil. İleri sürdüğüm savlar "toplumsal cinsiyet" tabirinin fantazmayla üstbelirlenimine ilişkin bir yorumla işler, bu yorum toplumsal cinsiyet aleyhine siyasal retoriğe giren korku, kaygı ve nefretlerin bazılarını tespit etmeye çalışır. "Toplumsal cinsiyet"e ideoloji denmesi anlamın tersine çevrilmesine, dışsallaştırılmasına, yansıtılmasına örnek teşkil eder ki bunlar da fantazma bölgesinde meydana gelir. Toplumsal cinsiyete ideolojik inşa, oluşum diyen muhalifler toplumsal cinsiyeti bir yandan ya totalitarizmi ya komünist devleti destekleyen "yanlış" inançlarla, diğer yandansa yerel kültürlerin yok edilmesi ve emperyalizmle özdeşleştirir. Başka bir deyişle, bu eleştiri "toplumsal cinsiyet"e savaş açarken ideoloji kavramının tarihçesinden öğeler kullanarak bunların içini boşaltır. Bu tabir muhaliflerin elinde gerek toplumsal gerek siyasal bazı hareketlerin kısaltması halini alır ki kalıcı, güçlü bir karşı-hareketle henüz karşılaşmamıştır bunların hiçbiri. Bu ittifak işe yaradığı takdirde, ataerkinin çöküşünü takiben hayatı olumlamanın yeni biçimlerinin önünü açacaktır.

Toplumsal cinsiyetin ikincil bir ezilme olduğunu, feministlerin eril olduğu varsayılan solun arkasında bekleyip sıraya girmesi gerektiğini düşünenlerin günümüz siyasal haritasındaki koordinatları baştan değerlendirmesinin vakti geldi. Orbán, Putin veya Meloni'ye göre toplumsal cinsiyet ikincil bir mesele değil, ulusal değerlerin, hatta ulusal güvenliğin savunulmasında kilit önem taşıyan, insanları bir araya getirmekte kullanılan bir nokta. Açık konuşmak gerekirse, trans haklarının, LGBTQİA+ seferberliklerinin dikkat dağıttığını, tehdit saçtığını düşünen feministlerin, yaşanabilirliğin temel koşullarından bizi mahrum bırakmak isteyen güçleri alt etmeye uğraşan herkesin mücadelesinin birbirine bağlı olduğunu artık fark etmesi lazım. Gerek ırkçı gerek milliyetçi idealler uğruna ülke sınırlarını kapatmakla toplumsal cinsiyete uyum göstermeyen, lezbiyen, gey, trans

gençleri, özellikle de başka ten renklerinden gençleri hedef tahtasına oturtmanın aynı ellerden çıktığını görmedikçe, herkesin kadınlığını tanımadıkça kadınları temel haklardan mahrum bırakan güçlere karşı yürütülen mücadele de başarıya ulaşamaz.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketi haksız bulabiliriz, peki neden aynı zamanda faşist olduğunu da iddia ediyoruz? Kitabın başında ısrarla vurguladığım üzere, bu tutkuların adını faşizm koyar ama ortaya çıkan, hatta nihayete eren siyasal gerçeklik otoritarizmdir. ABD'deki Muhafazakâr Siyasal Eylem Konferansı konuşmacılarından sağcı Michael Knowles, kendi adını taşıyıp yüz binlerce dinleyiciye ulaşan çevrimiçi programında şunları söylemiştir:

> *Transgender'cılık* [kendi ifadesi] gerçek değilse, ki değil, hoş görülmemesi lazım, hele çok sayıda insanın hak ve geleneklerinin bu yüzden ellerinden alınması gerekiyorsa. *Transgender'cılık* gerçek olmadığına göre, kamu yararına, bilhassa da bu karmaşanın tuzağına düşen yoksul halkın yararına *kamu yaşamından tamamen kazınmalıdır kökü.* Bu saçma ideoloji her yanıyla yok edilmelidir.[4]

Kökünü kazıma dili faşizmin dilidir, üstelik bugün sırf translara değil, "toplumsal cinsiyet", "eleştirel ırk kuramı" ve "duyarlılık yanlısı" başlıkları altında toplanan herkese yönelik olarak kullanılıyor. Faşizme dair elimizde bulunan tanımlar faşizmin yirminci yüzyılda aldığı biçime ilişkin çalışmalara dayanır, bu nedenle son yıllarda ortaya çıkan yeni hallerini anlamamızı sağlayacak yeni söz dağarcıklarına ihtiyaç var. Ekonomilerin niteliğinin değiştiği, ayrıca iktidarın militerleştirilmiş biçimlerinin günümüzde sınır devriyesi, hapishane ve polise kadar uzanması göz önüne alınca, gerek yaşamın gerek geçim kaynaklarının yok edilmesine gerekçe bulan güvenlik biçimlerinin şiddetlenmesiyle, neoliberalizmle karşı karşıya olduğumuzu görürüz.[5] Günümüzdeki otoriterler kendilerini faşist saymasalar da

4. Bkz. Emile Torres, "Are Conservatives at the Daily Wire Really Calling for Trans 'Genocide'?", *Truthdig.com*, 22 Mayıs 2023, https://www.truthdig.com/articles/is-the-conservative-daily-wire-really-calling-for-trans-genocide.

5. Bkz. Zeynep Gambetti ve Marcial Godoy-Anativia (haz.), *Rhetorics of Insecurity: Belonging and Violence in the Neoliberal Era*, New York: New York University Press, 2013.

iktidarda kalmak için faşist teknikleri kullanıp faşist tutkuları körüklemeye bel bağlıyorlar. Yeni otoriterler feminizm, çokkültürlülük, LGBTQİA+ hak ve özgürlükleri gibi toplumsal hareketlere, sivil haklara, göçmen ve mültecilerin haklarının korunmasına karşı çıkıyor. Bu kesimlerin hepsini ya ulusu tehdit eden iç düşman ya kapıları kırıp içeri girerek ulusun fantazma niteliğindeki saflığını bozmaya çalışan dış düşman olarak görüyorlar.

Günümüzdeki faşizm potansiyelinde arsız sadizmin coşkusuyla karşı karşıya geliyoruz belki de. Bugünün otoriterlerinin tamamı, trans yaşamları olumlayan solcu üstbenden, "duyarlılık yanlısı" kültürden, ırkçılık karşıtı ve feminist mücadelelerden "kurtulma"yı vaat ediyor. İlerici toplumsal hareketlere yönelik bu arsız saldırı ahlaki hesap verebilirlikten "kurtulma"yı, ayrıcalık ve iktidarı kendine hak görmeyi getirmiş, nihayetinde de göçmenlerin, *queer*'lerin, kadınların, Siyah ve koyu tenli insanların, Yerli halkların temel haklarını yok ederek zafer ilan etmiştir. Söz konusu otoriterler milliyetçi, ırkçı, ataerkil ve dindar sosyopolitik üstünlükçülük, tabi kılma ve mülksüzleştirme uğruna, ortak siyasal aidiyet hissini yok ederek halkın desteğini almaya çalışıyor.

Örneğin Trump, Bolsonaro, Orbán, Meloni ve Erdoğan gibi isimlerde gerek duruş gerek pratik açısından gördüğümüz, cezadan muaf tutulma ve utanmazlık hali yirminci yüzyıldaki sözümona karizmatik faşistlerinkinden açıkça farklı. Aile, devlet ve başka ataerkil kurumları korumak namına ölüm tacirliği yapan, hakları gasp eden güncel faşist eğilimler, gitgide güçlenen otoritarizm biçimlerine destek sağlıyor. "Toplumsal cinsiyete eleştirel yaklaşan" feministlerin toplumsal cinsiyeti *queer*, ikilikdışı ve trans kişileri hedef alan gerici güçlerle ittifak kurması bu nedenle anlamsız geliyor. Aramızdaki farklara rağmen, farklarımızla bir araya geldiğimiz, ezilmenin kaynağını odağından çıkarmayan bir mücadele geliştirmeliyiz. Ötekiyle ilgili kuramlarımızı başkalarını dinleyerek, okuyarak sınamalı, alışıldık varsayımlarımızı sorgulamaya açık olmalı, aramızdaki çatışmanın karşı çıktığımız yıkıcı döngüleri tekrarlamasına mahal vermeyen ittifaklar kurmanın yolunu bulamalıyız. Kendi maruz kaldığımız ayrımcılığa karşı çıkıp sonra da başkalarına yönelik ayrımcılığı des-

tekleyemeyiz. Belli bir gruba yönelik sistematik nefrete, bu nefreti çeşitli yönlere yayarak şiddetlendiren kişilerle ittifak kurarak karşı çıkamayız. Sırf biz duymak istemiyoruz diye başkalarının tutumlarını sansürleyemeyiz. Bu harekette hedef gösterilenlerin ayrıntılara takılıp anlaşmazlık çıkarmasının zamanı değil, zira toplumsal cinsiyetin adalet, özgürlük ve eşitlik kavramlarının hepsi açısından taşıdığı önemi ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını savunmak, sansüre ve faşizme karşı verilen savaşta ittifak kurmak demektir.

Şu anda Nazi Almanyası benzeri faşist devletler görmüyoruz kuşkusuz, fakat bu tarih bile, toplumsal cinsiyet ideolojisi karşıtı hareketle dünyanın çeşitli bölgelerinde hayata geçip etkisi artan faşist potansiyeli görmezden gelmememiz gerektiğini hatırlatıyor bize. Faşizmin ortaya çıkması zaman aldığından hangi aşamalardan geçtiğini anlamamız, beliren faşist potansiyelleri teşhis etmemiz gerekiyor. Bunların hiçbiri faşist potansiyellerin gerçekleşip faşist rejimlere dönüşeceği anlamına gelmiyor fakat direnmeye hazır beklememiz gerekiyorsa, ki gerekiyor, bu potansiyelleri teşhis etmemiz, kazandıkları ivme karşısında eyleme geçmemiz lazım. Bu ivmenin önüne geçmemizin tek yolu, kurduğu bağları yok etmeyen bir ittifak halinde müdahale etmemiz, yoksa karşı çıktığımız, daha doğrusu karşı çıkmamız gereken mantığı tekrarlamış oluruz. Bunun yerine, giderek genişleyen ittifaklarımızdaki radikal demokratik potansiyelleri yaymak yaşanabilir yaşamın, tüm zorluklarıyla aşkın, özgürlüğün tarafında olduğumuzu gösterecek, bu idealleri kimsenin görmezden gelemeyeceği denli cazip hale getirecek, arzuyu yeniden arzu edilebilir kılacaktır, öyle ki insanlar hayal ettiğimiz dünyada yaşamak, başkalarını da yaşatmak isteyecektir, bu dünyada toplumsal cinsiyet ve arzu, özgürlük ve eşitlik anlayışımızın parçası olacaktır. Ya özgürlüğü hep birlikte soluduğumuz havaya dönüştürürsek? Ne de olsa hepimize aittir, bizi yaşatır özgürlük, zehirli maddeler –ki sayıları epey fazla– atmosfere yayılmadığı sürece elbette.

—

Teşekkür

BU ÇALIŞMA São Paulo, Brezilya'da bulunan SESC Pompéia'da düzenlenen bir konferansın önünde toplanan kalabalığın galeyana gelip beni temsil eden kuklayı ateşe verdiği, Wendy Brown'la ikimizi fiziksel zarar vermekle tehdit eden bir grupla havaalanında karşı karşıya kaldığımız 2017'deki olaylarla başlayıp, yıllara yayılan bir süreçte olgunlaşmıştır. Öncelikle saldırganın tekiyle arama girerek darbelere bedenini siper eden sırt çantalı genç adama teşekkür etmek istiyorum. Keşke adını bilseydim, maalesef havaalanında yere yatırılarak etkisiz hale getirilmesinin görüntüsü dışında elimde hiçbir şey yok. Hem bu olağanüstü yabancı hem de Wendy'nin apaçık cesareti kendiliğinden etiğe, siyasal dayanışmaya duyduğum inancı güçlendirdi. Bizi kaotik ve ürkütücü cinsel suçlar bütünüyle suçlayan bu öfkeli insanların kim olduğunu düşünürken, toplumsal cinsiyet karşıtı hareket üzerine yazmaya karar verdim.

Akabinde, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin gerek dünya çapında gerek bölge bölge gelişen biçimlerini çözümleyip bu harekete direnmiş pek çok bölgeden gelen akademisyen ve aktivistlerin oluşturduğu olağanüstü bir grupça sürdürülen fikir alışverişine katıldım. Aralarından bazısı bu çalışmanın erken safhalarıyla ilgili fikirlerini belirtti, bu sayede kitap gelişip iyileşti. Her konuda hemfikir değiliz, dolayısıyla kitaptaki hata ve eksikler üzerinde hiçbir sorumlulukları yok. Sonia Corrêa, Zeynep Gambetti, Başak Ertür, Adriana Zaharijević, Sarah Bracke ve Sabine Hark bu isimler arasında. Leticia Sabsay kitabın yapısı ve güttüğü amaç üzerine ettiğimiz eşi bulunmaz

sohbeti benden esirgemedi, aklıyla bin yaşasın. Londra Ekonomi Okulu'nun Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bölümü'nde kurulan, Clare Hemmings ile Sumi Madhok'un yönettiği "Toplumsal Cinsiyet Karşıtı" Hareketler ve Direniş: Anlatı ve Müdahaleler ağına, geniş çaplı bir direniş stratejisinin yapıtaşlarını döşedikleri için teşekkür borçluyum. Cambridge Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Merkezi'ne, bilhassa Jude Browne ile Sarah Franklin'e, ayrıca son birkaç yıldır psikososyalin önemini netleştirmeme yardım eden Londra Üniversitesi Birkbeck College'daki Psikososyal Programı'nda çalışan meslektaşlarıma müteşekkirim. ABD, Kanada, Brezilya, Şili, Arjantin, İtalya, Fransa, Uganda, Güney Afrika, Japonya, Çin, Kırgızistan, Türkiye ve Almanya'daki meslektaşlarımın, ayrıca (ağırlıklı olarak dijital!) okur-dinleyici kitlelerinin bu çalışmaya yararı dokundu, süreç boyunca eleştirel, önemli sorular yönelttikleri, faydalı öneriler sundukları için hepsine minnettarım. Desteğini sürdürdüğü için Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'ne müteşekkirim. Mellon Vakfı'nca desteklenen Eleştirel Kuram Programları Uluslararası Konsorsiyumu'na da teşekkürü borç bilirim, konsorsiyuma bağlı akademisyenler dünyaya dair kavrayışımı öyle bir genişletti ki bıraktıkları etkinin haddi hesabı yok. Ayrıca Éric Fassin, Jacqueline Rose, Joan W. Scott, Wendy Brown, Michel Feher, Athena Athanasiou, Elena Tzelepis, Elena Loizidou, Eva von Redecker, Akiko Shimizu, Richard Miskolci, Elsa Dorlin, Gayle Salamon, Angela McRobbie, Nacira Guénif-Souilamas, Natalia Brizuela, Geoffroy de Lagasnerie, Ken Corbett, Sara Ahmed, Jay Bernstein, Ramona Naddaff, Lynne Segal, Mandy Merck ve Denise Riley'ye teşekkür ederim; engebeli bir patikada ilerlerken zihnimin çarklarını döndürdüler, beni zorluktan kaçmamaya, yeni düşünce biçimleri bulmaya teşvik ettiler. Bruno Perreau'ya hem *Qui a peur de la théorie queer*? (Kim Korkar *Queer* Kuramdan?, Presses de Sciences Po, 2018) kitabının adıyla ilham verdiği hem de çalışmaları için teşekkür ederim. Alexandra Chasin, Frances Bartkowski, Juana Rodríguez ve A. B. Huber'a sonsuz dostlukları ve destekleri için müteşekkirim. Wylie Agency'den Sarah Chalfant ve Claire Devine'e çalışmama mütemadiyen destek çıktıkları; Farrar, Straus and Giroux'daki editörlerim

Eric Chinski ve Jackson Howard'a gösterdikleri sabır ve özenle, verdikleri güvenle çalışmamı bitirmeme yardımcı oldukları için bilhassa minnettarım.

Bu çalışmanın bazı kısımlarının farklı versiyonları daha önce şuralarda yayımlanmıştır: "Gender in Translation: Beyond Monolingualism", *philoSOPHIA: A Journal of Continental Feminism* 9, no. 1 (2019): 1-25, şurada gözden geçirilmiştir: *Why Gender?*, haz. Jude Brown, Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 15-37. Ayrıca, "What Threat? The Campaign Against 'Gender Ideology'", *Glocalism* içinde, no. 3 (2019): 1-12; "Anti-Gender Ideology and Mahmood's Critique of the Secular Age", *Journal of the American Academy of Religion* 87, no. 4 (2019): 955-67; "Why Is the Idea of 'Gender' Provoking Backlash the World Over?", *The Guardian*, 23 Ekim 2021; "The Backlash Against 'Gender Ideology' Must Stop", *The New Statesman*, 21 Ocak 2019.

—

Judith Butler

Kim Korkar Toplumsal Cinsiyetten?

Günümüzde "toplumsal cinsiyet" akademik bir tabir olmaktan çıktı; politik mücadelelerin, toplumsal korkuların ve küresel ideolojik savaşların merkezine yerleşti. Peki, nasıl oldu da bir zamanlar sosyal bilimlere ait olan bir kavram, dünyanın pek çok yerinde korku ve telaşın kaynağı haline geldi?

Judith Butler, toplumsal cinsiyet kavramının nasıl yanlış anlaşıldığını, muhafazakâr çevreler tarafından nasıl bir "tehdit" olarak kurgulandığını ve bu korkuların iktidarlar tarafından nasıl kullanıldığını derinlemesine inceliyor. ABD'den Brezilya'ya, Türkiye'den Rusya'ya kadar çeşitli ülkelerde toplumsal cinsiyetin şeytanlaştırılmasının ardında yatan politik ve ideolojik dinamikleri açığa çıkarıyor. Toplumsal cinsiyetin ulusal güvenliği tehdit ettiği, aile kurumunu yok edeceği ya da insan doğasına, yani fıtrata aykırı olduğu iddialarının bir "fantazma" oluşturduğunu vurguluyor. Bu fantazmanın otoriter rejimlerce nasıl inşa edildiğini, nasıl yayıldığını ve aslında kimi koruyup kime zarar verdiğini sorguluyor.

Umuyoruz ki kitap, daha adil bir dünya uğruna verilen mücadelede toplumsal cinsiyetin yerini hatırlatacak.

Metis Edebiyatdışı
ISBN-13: 978-605-316-413-5

9 786053 164135

Metis Yayınları
www.metiskitap.com